

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KÜRESEL VE BÖLGESEL KAMUSAL
MALLARIN KÜRESEL YOKSULLUĞU
AZALTMADAKİ ROLÜ**

A.ZAFER YALÇIN

**DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF.DR. A.KEMAL ÇELEBİ**

MANİSA
2009

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

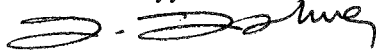
Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 05/03/2009 tarih ve 7/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Maliye Anabilim Dalı, Doktora programı öğrencisi A. Zafer YALÇIN'ın "Küresel ve Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü" Konulu tezi incelenmiş ve aday 02/04/2009 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra, 70 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

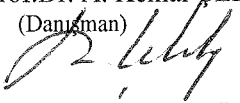
BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒
DÜZELTME yapılmasına	☒ *	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

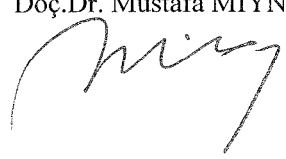
** Bu halde adayın kaydı silinir.

ÜYE
Prof. Dr. Süreyya SAKINC

ÜYE
Prof. Dr. Asuman ALTAY

BAŞKAN
Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI

ÜYE
Doç. Dr. Mustafa MİYNAT

Evet	Hayır
☐	☐
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	
☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	
☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	
☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	
☒	☐
Tez, basımı gereksizdir.	
☐	☐

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Küresel Yoksulluğun Önlenmesinde Küresel ve Bölgesel Kamusal Malların Rolü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02.04.2009
A.Zafer YALÇIN

ÖZET

Küreselleşme sürecinin hakim ideolojisi durumundaki neoliberalizm, dünya ekonomisinin dönüşümü ve ulusal ekonomilerin entegrasyonu yönünde önemli bir başarı sağlarken, küresel düzeyde eşitsizliklerin ve adaletsizliğin artışında da önemli etkide bulunmuştur. Günümüzde, Dünya Bankası ve UNDP gibi önemli uluslar arası kuruluşların raporlarında da açıkça görülebileceği gibi, yoksulluk hem artış göstermekte, hem de 20 - 30 yıl öncesine göre nitelik değiştirmektedir.

Çalışmanın temelini oluşturan küresel ve bölgesel kamusal malların ortaya çıkışı ile küreselleşme süreci arasında önemli bir paralellik bulunmaktadır. Buna göre, küreselleşmenin tipik göstergeleri olarak kabul edilen dünya ticaret hacminin büyümesi, teknolojideki ilerlemeler, sermaye piyasalarında finansal serbestleşme ile artan finansal akımlar, insanlar ve malların ülkeler arası hareketliliği gibi faktörler, küresel boyutta olumsuz dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu olumsuz dışsallıklar, küresel düzeyde söz konusu olabildiği gibi bölgesel düzeyde de söz konusu olabilmektedir.

Kamu maliyesi literatüründe yaygın olarak ele alınan küresel ve bölgesel kamusal mallar; çevre, sağlık, barış ve güvenlik, bilgi, finansal istikrar ve yönetişimdir. Küresel yoksulluğun azaltılması ise bazı yazarlar tarafından ayrı bir küresel kamusal mal olarak ele alınırken, diğer bazı yazarlar tarafından ise küresel kamusal mal sayılmayıp, küresel kamusal malların etkin olarak sunulması sonucu elde edilmesi amaçlanan temel bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, küresel yoksulluğun azaltılması bir küresel kamusal mal olarak ele alınmıştır

Çalışmanın amacı, küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltma konusundaki etkisini kuramsal olarak ortaya koymaktır. Çalışmanın temel varsayımı, küresel ve bölgesel kamusal malların dünya genelinde etkin olarak sunulması halinde küresel yoksulluğu azaltmada oldukça etkili olacaktır. Çalışmanın amacı ortaya konulmaya çalışılırken küresel kamusal malların, küresel boyutlardaki yoksulluğu azaltmada oynayacağı rol, iki farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Birinci yaklaşımda, küresel yoksulluğu önlemede küresel kamusal malların doğrudan etkisi söz konusu iken, ikinci yaklaşımda küresel yoksulluğu önlemede küresel kamusal malların dolaylı etkisi söz konusu olmaktadır.

ABSTRACT

While neo-liberalism, the dominant ideology of the globalization process, has brought significant success for transformation of the world economy and integration of the national economies, it has led to an increase of inequalities and injustices in global level. As it can be seen explicitly in the reports of important international organizations such as World Bank and UNDP, the poverty both increases and changes attribute as to 20-30 years before.

There is a strong parallelism between globalization process and emergence of global and regional public goods constituting the basic of this study. According to this, the factors such as growth in volume of world trade, developments in technology, financial flows increasing in capital markets with financial deregulation and international mobility of humans and goods, which are regarded as the typical indications of globalization, causes emergence of negative externalities in global level. That negative externalities can be discussed both in global level and regional level.

Global and regional public goods referred commonly in the literature of public finance are; environment, health, peace and security, information, financial stability and governance. While some authors discuss decreasing of the global poverty as a separate global public goods, others consider it not as a global public goods and assume it as a basic outcome intended to be achieved as a result of providing the global public goods effectively. In this study, decreasing of the global poverty is discussed as a global public goods.

The objective of this study is to present the effect of global and regional public goods in decreasing the global poverty in theory. The basic approach of this study is that decreasing global poverty will be very effective if the global and regional public goods are effectively introduced all over the world.

ÖNSÖZ

1980 sonrası süreçte küreselleşme bütün Dünya’da ekonomik ve sosyal dengeleri alt üst ederek adeta yeni bir dünya düzeni oluşumunun temelini oluşturmuştur. Yine bu süreçte, yoksulluğun küresel düzeyde yaygınlaştığı görülmüştür. Küresel ve Bölgesel Kamusal Mallar ise yine bu sürecin ürünleridir. Çalışmada, Küresel ve Bölgesel Kamusal Malların küresel yoksulluğu önlemedeki rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Doktora tezimin her safhasında ufuk açıcı önerileri ve engin bilgisiyle danışman hocam Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ’nin çok büyük katkıları olmuştur. Bundan dolayı kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, doktora safhası boyunca benden desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Ramazan GÖKBUNAR’a da teşekkür ederim. Tezin yazımında ve sonrasında yapılan düzeltmelerde sevgili Mithat ÜNER’in büyük özverisi bulunmaktadır. Bundan dolayı kendisine müteşekkirim. Doktora eğitimim boyunca benden desteğini esirgemeyen sevgili eşim Serpil’e ve oğlum Ömer’e sonsuz şükran borçluyum.

A.Zafer YALÇIN

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK	i
SAVUNMA TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	xii
ŞEKİLLER	xv
GRAFİKLER	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE KÜRESELLEŞME

1.1. YOKSULLUĞA KAVRAMSAL YAKLAŞIM	5
1.1.1. Yoksulluk Kavramı	5
1.1.2. Yoksulluğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar	7
1.1.2.1. Gelir Yoksulluğu	7
1.1.2.1.1. Mutlak Yoksulluk	7
1.1.2.1.2. Nispi Yoksulluk	8
1.1.2.1.3. Özne Yoksulluk	9
1.1.2.2. İnsani Yoksulluk	10
1.1.2.3. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk	11
1.1.3. Yoksulluk Sınırı ve Yoksulluk Sınırına Dayalı Yoksulluk Ölçütleri	13
1.1.3.1. Yoksulluk Sınırı	13
1.1.3.2. Yoksulluk Sınırı Türleri	13
1.1.3.3. Yoksulluk Sınırına Dayalı Yoksulluk Ölçütleri	14
1.1.3.3.1. Yoksulluk Oranı (Kafa Sayısı Endeksi)	14
1.1.3.3.2. Yoksulluk Açığı	15
1.1.3.3.3. Sen Endeksi	15
1.1.3.3.4. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi	16
1.1.4. Çeşitli İktisat Ekollerinin Yoksulluğa Bakışı	17
1.1.4.1. Klasik İktisat ve Yoksulluk	17

1.1.4.2. Neo-Klasik İktisat ve Yoksulluk -----	18
1.1.4.3. Keynezyen İktisat ve Yoksulluk -----	20
1.1.4.4. Arz Yanlı İktisat ve Yoksulluk-----	21
1.1.4.5. Marksist İktisat ve Yoksulluk -----	22
1.1.5. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı İlişkisi -----	23
1.1.6. İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk-----	27
1.1.6.1. İnsani Kalkınma Kavramı ve İnsani Kalkınma İndeksi-----	27
1.1.6.2. İnsani Yoksulluk Kavramı ve İnsani Yoksulluk İndeksi -----	32
1.1.6.2.1. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-1) -----	33
1.1.6.2.2. Gelişmiş Ülkeler İçin İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-2)-----	35
1.2. KÜRESELLEŞME OLGUSU-----	36
1.2.1. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci -----	38
1.2.2. Küreselleşmeye İlişkin Farklı Yaklaşımlar-----	41
1.2.2.1. Küreselleşme Taraftarlarının Bakış Açıları-----	42
1.2.2.2. Küreselleşmeye Temkinli Yaklaşanların Bakış Açıları -----	43
1.2.2.3. Küreselleşme Karşıtlarının Bakış Açısı -----	44
1.2.3. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Faktörler -----	46
1.2.3.1. Neo-liberalizmin Yükselişi -----	46
1.2.3.2. Teknolojik Gelişmeler-----	48
1.2.3.3. Uluslararası Kuruluşların Rolü-----	49
1.2.4. Küreselleşmenin Temel Boyutları -----	50
1.2.4.1. Ticaretin Küreselleşmesi -----	50
1.2.4.2. Finansal Küreselleşme-----	53
1.2.4.3. Üretimin Küreselleşmesi -----	55
1.2.5. Küreselleşmenin Farklı Boyutlardaki Etkileri -----	57
1.2.5.1. Küreselleşmenin Ekonomik Etkileri-----	57
1.2.5.2. Küreselleşmenin Siyasal Düzlemdeki Etkileri -----	60
1.2.5.3. Küreselleşmenin Kültürel Alandaki Etkileri -----	62
1.3. YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ -----	63
1.4. YOKSULLUĞUN KÜRESEL ÖLÇEKTEKİ BOYUTLARI -----	64
1.4.1. Az Gelişmiş Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları-----	65
1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları -----	69
1.4.3. Gelişmiş Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları -----	72

İKİNCİ BÖLÜM
KÜRESEL KAMUSAL MALLAR TEORİSİ

2.1. KAMUSAL MALLAR TEORİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ -----	75
2.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR----	77
2.2.1 Küresel Kamusal Mal Kavramı ve Temel Özellikleri -----	77
2.2.2. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi -----	80
2.2.3. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması-----	83
2.2.3.1. Geleneksel ve Yeni Küresel Kamusal Mallar -----	83
2.2.3.2. Üretim Zincirindeki Yeri Göre Küresel Kamusal Mallar -----	84
2.2.3.3. Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar-----	85
2.2.3.4. Sektörlere Göre Küresel Kamusal Mallar-----	87
2.2.3.5. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar -----	90
2.2.3.6. Kamusallığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar-----	92
2.2.3.7. Kamusallığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar-----	95
2.2.3.8. Küresel Kamusal Mal Sınıflandırmalarının Değerlendirmesi ve Yoksulluğun Azaltılmasının Küresel Kamusal Sınıflandırmalarındaki Yeri -----	97
2.3. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SUNUMU -----	101
2.3.1. Küresel Kamusal Mal Sunumunun Teorik Altyapısı -----	101
2.3.1.1. Optimal Sunum İlkesi -----	101
2.3.1.2. Yerindenlik İlkesi -----	102
2.3.2. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Sorunlar-----	104
2.3.2.1. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Tüketim Yanlı Eksik Kullanım Sorunu -----	104
2.3.2.2. Küresel Kamusal Malların Arz Yanlı Eksik Sunum Sorunu -----	105
2.3.2.3. Küresel Kamusal Mallarda Aşırı Sunum Sorunu -----	106
2.3.3. Küresel Kamusal Malların Yetersiz Sunumuna Yol Açan Faktörler -----	106
2.3.3.1. Yönetimsel Eksiklik -----	107
2.3.3.2. Katılım Eksikliği -----	107
2.3.3.3. Teşvik Eksikliği -----	107
2.3.4. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Siyasal Karar Alma Süreci-----	108
2.3.5. Küresel Kamusal Malların Sunumunda İdeal Dağıtım Sistemi-----	109
2.3.6. Küresel Kamusal Malların Sunumuna Yönelik Üretim Teknikleri -----	111

2.3.6.1. Toplama Tekniği (Summation Technology) -----	111
2.3.6.2. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)-----	112
2.3.6.3. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest-Link Technology) -----	113
2.3.6.4. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted Sun Technology) -----	114
2.4. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN FİNANSMANI -----	116
2.4.1. Dışsalıkların İçselleştirilmesi-----	117
2.4.1.1. Küresel Vergiler-----	118
2.4.1.2. Piyasa Temelli Yaklaşımlar-----	119
2.4.2. Kamusal Kaynaklar-----	120
2.4.3. Özel Kaynaklar-----	124
2.4.4. Ortaklık Kaynakları-----	125
2.5. BÖLGESEL KAMUSAL MALLAR -----	126
2.5.1. Bölgesel Kamusal Malların Tanımı ve Teorik Çerçevesi -----	128
2.5.2. Bölgesel Kamusal Mallarda İşbirliğinin Önemi -----	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL KAMUSAL MALLARIN KÜRESEL YOKSULLUĞU AZALTMADAKİ ROLÜ

3.1. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI -----	134
3.1.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım -----	135
3.1.1.1. Radikal Reformlar -----	135
3.1.1.2. Kamu Harcamaları -----	137
3.1.1.3. Yoksullukla Mücadele Programları-----	137
3.1.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım -----	138
3.2.KÜRESEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA DOĞRUDAN ETKİ MEKANİZMASI -----	142
3.2.1. Dünya Bankası ve Yoksulluğu Azaltma Politikaları-----	145
3.2.1.1. Dünya Bankasının Tarihi ve Kurumsal Yapısı-----	145
3.2.1.2. Dünya Bankasının Yoksulluğa Karşı İlgisi -----	147
3.2.1.3. Dünya Bankasının Yoksulluğa Karşı Politika Araçları -----	148
3.2.1.3.1. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi -----	149
3.2.1.3.2. Dünya Kalkınma Raporları ve Değişen Yoksullukla Mücadele Anlayışı-----	158
3.2.1.3.3. Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi, Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri,	

Ülke Destek Stratejileri-----	159
3.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Yoksulluğu Azaltma Politikaları --	162
3.2.2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Kurumsal Yapısı-----	163
3.2.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Kurumsal Faaliyetleri-----	163
3.2.2.3. Küresel Yoksulluğun Azaltılmasında Ortak Bir Hedef Olarak Binyıl Kalkınma Hedefleri-----	169
3.2.2.4. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Gerçekleştirilmesinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Rolü -----	171
3.2.2.5. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Uygulama Sonuçları-----	172
3.2.3. Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu azaltmadaki Doğrudan Etkisi -----	184
3.3. KÜRESEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA DOLAYLI ETKİ MEKANİZMASI-----	188
3.3.1. Sağlık Küresel Kamusal Malı ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü-----	190
3.3.1.1. Sağlık Küresel Düzeyde Sunumu-----	191
3.3.1.2. Sağlık Küresel Düzeyde Finansmanı-----	193
3.3.2. Çevre Küresel Kamusal Malı ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü -----	196
3.3.2.1. Çevrenin Küresel Kamusal Mal Özelliği -----	197
3.3.2.2. Çevre ve Küresel Yoksulluk İlişkisi-----	199
3.3.3. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Bilgi ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü -----	202
3.3.3.1. Yoksulluğun Azaltılmasında ve Kalkınmada Bilginin Rolü -----	204
3.3.4. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik ve Yoksulluğun Azaltılmasındaki Rolü -----	205
3.3.4.1. Küresel Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Birleşmiş Milletlerin Rolü --	207
3.3.4.2. Barış ve Güvenliğin Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü -----	208
3.3.5. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Yönetişim ve Yoksulluğun Azaltılmasındaki Rolü-----	209
3.3.5.1. İyi Yönetişim ve Yoksulluğun Azaltılması-----	211
3.3.6. Küresel Kamusal Bir Mal Olarak Finansal İstikrar ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü -----	213
3.3.6.1. Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF'nin Rolü ve Küresel Yoksullukla İlişkisi -----	215
3.3.7. Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu Azaltmada Dolaylı Etkisi --	217
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME-----	223
KAYNAKÇA-----	232

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Ulusal Yoksulluk Çizgilerine Göre Seçilmiş Bazı Ülkelerde Kırsal ve Kentsel Yoksulluk Oranları -----	12
Tablo 2. Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Azgelişmiş Ülkelerde Büyüme ve Gelir Dağılımı-----	26
Tablo 3. Bölgeler İtibariyle İnsani Kalkınma İndeksi -----	29
Tablo 4. Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Azgelişmiş Bazı Ülkelerde İnsani Kalkınma İndeksinin Uzun Dönemli Değişimi -----	30
Tablo 5. 2005 Yılı Dünya Geneli İnsani Kalkınma İndeks Sıralaması-----	31
Tablo 6. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-1)-----	34
Tablo 7. Gelişmiş Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-2)-----	35
Tablo 8. Küreselleşmenin Kavramlaştırılması-----	46
Tablo 9. Dünya’da 1997–2007 Arası GSMH ve İhracatın Yıllık Artış Hızları (Yıllık % Değişim)-----	52
Tablo 10. 1995–2005 Dünya İhracatı ve Bölgesel Dağılımı (milyon dolar)-----	52
Tablo 11. Yoksul Bölgeler İtibariyle Günde 1 Dolardan Daha Az Bir Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı ve Nüfusa Oranları-----	67
Tablo 12. Doğuşta Yaşam Beklentisi Düşen Az Gelişmiş Ülkeler -----	68
Tablo 13. Seçilmiş Bazı Az Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dışı Refah Göstergeleri -----	69
Tablo 14. Seçilmiş Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşam Beklentileri -----	70
Tablo 15. Seçilmiş Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Oranları ve Gelir Dışı Refah Göstergeleri-----	71
Tablo 16. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bazı Refah Göstergelerinden Yoksunluklar-----	71
Tablo 17. OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı Trendleri-----	73
Tablo 18. Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı Değişimi-----	74
Tablo 19. Kamusal Malların Üretim Birimi Olarak Özel ve Kamu Sektörlerinin Bileşimi -----	80
Tablo 20. Küresel Kamusal Malların Sektörlere, Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Sınıflandırılması -----	86
Tablo 21. Gardiner ve Goulven’in Sektörel Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırması-----	89
Tablo 22. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar-----	92
Tablo 23. Kamusallığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar-----	94

Tablo 24. Küresel Kamusal Malların Kamusalılık Derecelerine Göre Sınıflandırılması -----	97
Tablo 25. Küresel Kamusal Malların Türü, Kamusalılık Derecesi ve Oluşan Faydanın Türüne Göre Sınıflandırılması -----	100
Tablo 26. Küresel Kamusal Mal Türlerine Göre Sunum Sorunları -----	106
Tablo 27. Küresel Kamusal Malların Sunumuna Yönelik Toplam Sunum Teknikleri-----	111
Tablo 28. Toplama Teknolojileri ve Küresel Kamusal Mallar -----	115
Tablo 29. Resmi Kalkınma Yardımı Sağlayan Ülkelerin Yardım Miktarlarına Göre Dağılımı -----	122
Tablo 30. Kalkınma Yardımı Veren Ülkelerin Yardımlarının Amaçlarına Göre Dağılımı -----	123
Tablo 31. Bölgesel Kamusal Malların Sunumunun Toplama Teknolojilerine Göre Sınıflandırılması -----	130
Tablo 32. Dünya Bankasında En Yüksek Sermaye Payına Sahip Ülkelerin Sermaye Payları ve Oy Dağılımları -----	147
Tablo 33. Yapısal Uyum Programlarının Unsurları-----	151
Tablo 34. En Az Gelişmiş Ülkelerde Mutlak Yoksulluğun Seyri-----	154
Tablo 35. En Az Gelişmiş Ülkelerde Toplam Dış Borç Miktarı ve Dış Borç Servisleri-----	155
Tablo 36. En Az Gelişmiş Ülkelerde Dış Borçların GSMH'ya Oranı ve Borç Servislerinin İhracatlarına Oranı -----	156
Tablo 37. UNDP'nin 2004–2007 Yılları Arası Harcamalarının Kümülatif Toplamları -----	166
Tablo 38. 2006–2007 Döneminde UNDP'ye Katkı Sağlayan Ülkelerin Katkı Miktarları --	168
Tablo 39 UNDP'ye 2006–2007 Döneminde Katkı Sağlayan Ülkeler Dışındaki Diğer Aktörler -----	169
Tablo 40. Beş Yaş Altındaki Çocuklarda Düşük Kilo ve Yetersiz Beslenenlerin Oranı-----	173
Tablo 41. İlkokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı -----	174
Tablo 42. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdam İçindeki Payı -----	175
Tablo 43. Beş Yaşın Altındaki Çocuk Ölüm Hızı -----	176
Tablo 44. HIV/AIDS Yayılma Hızı -----	178
Tablo 45. Orman Alanlarının Oranı-----	180
Tablo 46. Toplam ve Kişi Başına Karbondioksit Emisyonu-----	180
Tablo 47a. OECD Ülkelerinin Net Resmi Kalkınma Yardımları (milyon dolar) -----	182
Tablo 47b. OECD Ülkelerinin Net Kalkınma Yardımlarının GSMH'larına Oranı (%)-----	183
Tablo 48. 15–24 Yaş Arası Gençlerde İşsizlik Oranı (%)-----	183
Tablo 49. İnternet Kullanıcılarının Oranı (Her 100 Kişi Başına) -----	184

Tablo 50. IABD'nin Kredi ve Yardımlarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı (milyon \$)-----	185
Tablo 51. Asya Kalkınma Bankasının Yoksullukla Mücadelede Kredi ve Yardım Tutarları (milyon \$) -----	188

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Az Gelişmiş Ülkelerin Yoğunlaştığı Bölgeler İtibariyle Günde 1 Dolardan Daha Azıyla Yaşayanların Dünya Nüfusuna Oranı -----	66
Şekil 2. Kamusal Üçgeni -----	76
Şekil 3. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi -----	82
Şekil 4. Küresel Kamusal Malların Sunumu İçin Düzenlenen Organizasyonlar -----	103
Şekil 5. Yetkilerin Dağıtıldığı Küresel Düzendeki Küresel Kamusal Mallar -----	109
Şekil 6. Uluslararası Bölgesel Politikaların Diğer Düzeylerle Etkileşimi -----	127
Şekil 7. Küresel Yoksulluğun Önlenmesinde Küresel Kamusal Malların Etki Mekanizması -----	144
Şekil 8. UNDP'nin 2006 ve 2007 Yıllarında Harcamalarının Dağılımı(2006)-----	165
Şekil 9. IADB'nin 2007 Yılı Kredi ve Yardımlarının Temel Sektörlere Göre Yüzdeleri -----	185
Şekil 10. Küresel Yoksulluğun Azaltılmasında Küresel Kamusal Malların Dolaylı Etkisi -	189

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1. Günlük 1 Doların Altında Gelire Sahip Olan Mutlak Yoksulların Oranı (%) ----- 173
Grafik 2. Her 100.000 Canlı Doğumda Ölen Anne Sayısı (1990–2005)----- 177

GİRİŞ

Özellikle 1980'li yıllarla birlikte, birçok ülkede sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve ticaretin serbestleşmesine yönelik politikalar ile gündeme gelen küreselleşme kavramı, 1990'lı yıllardan itibaren daha ağırlıklı olarak gündemdeki yerini almış ve sosyal bilimler alanında yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Diğer yandan, küreselleşme sürecine paralel olarak yaşanan teknolojik değişim, dünya ekonomik sistemi üzerinde ulusal ekonomilerin hızla bütünleşmelerini sağlayan bir ekonomik bütünleşme sürecini başlatmıştır. Ekonomik bütünleşme süreci de küreselleşme sürecinin belirleyici unsurlarından biri olmuştur.

Küreselleşme ile ilgili sosyal bilimler alanında hakim ve yaygın düşünce; küreselleşmenin, kapitalizmin tarihsel olarak içinden geçtiği sürecin bugün ulaştığı aşamayı ifade ediyor olmasıdır. Gerçekten de, ekonomi tarihi incelendiğinde, kapitalizmin çeşitli aşamalardan geçtiği görülecektir. Bir dönemden diğer döneme geçişte etkili olan faktör, kapitalizmin yaşadığı kriz gerçeğidir. Belirli bir kriz sonucu geçilen her dönemde, o döneme ilişkin değerler sistemi, sosyal yapı, devlet şekli ve üretim yöntemleri de değişikliğe uğramaktadır. Bugün içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinin hakim değeri ise, neoliberalizmdir. Neoliberalizm, ileri sanayileşmiş ülkelerde 1970'li yıllarda yaşanan bunalımı aşmak için üretilen ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel boyutları olan kapsamlı çözümlerin dayandığı yeni liberal ideoloji olarak tanımlanabilir.

Küreselleşme sürecinin hakim ideolojisi durumundaki neoliberalizm, dünya ekonomisinin dönüşümü ve ulusal ekonomilerin entegrasyonu yönünde önemli bir başarı sağlarken, küresel düzeyde eşitsizliklerin ve adaletsizliğin artışı da önemli etkide bulunmuştur. Günümüzde, Dünya Bankası ve UNDP gibi önemli uluslararası kuruluşların raporlarında da açıkça görülebileceği gibi, yoksulluk hem artış göstermekte, hem de 20-30 yıl öncesine göre nitelik değiştirmektedir. Bunda neoliberal ekonomi politikalarının yoksullaştırıcı etkisinin önemli bir rolünün olduğu sürekli vurgulanmaktadır.

Çalışmanın temelini oluşturan küresel ve bölgesel kamusal malların ortaya çıkışı ile küreselleşme süreci arasında önemli bir paralellik bulunmaktadır. Buna göre, küreselleşmenin tipik göstergeleri olarak kabul edilen dünya ticaret hacminin büyümesi, teknolojideki ilerlemeler, sermaye piyasalarında finansal serbestleşme ile artan finansal

akımlar, insanlar ve malların ülkeler arası hareketliliği gibi faktörler, küresel boyutta olumsuz dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu olumsuz dışsallıklar, küresel düzeyde söz konusu olabildiği gibi bölgesel düzeyde de söz konusu olabilmektedir.

Kamu maliyesi literatürüne 1990'lı yılların sonunda yerleşen oldukça yeni bir kavram olan küresel kamusal malların, ilke olarak dünyada yaşayan ve gelecekte yaşayacak herkese fayda sağladığı varsayılmaktadır. Yani, küresel kamusal malların faydaları küresel düzeyde yayılmaktadır. Çalışmanın diğer bir kavramı olan bölgesel kamusal mallar ise, kamu maliyesi literatürüne küresel kamusal mallarla birlikte yerleşmiştir. Bölgesel kamusal mallarda fayda, birbirine sınırı olan iki veya daha fazla sayıdaki aynı coğrafi bölgeyi paylaşan ülkelere yayılmaktadır. Bu noktada kamusal malın niteliğini faydanın yayıldığı coğrafi alanın belirlediği söylenebilir.

Kamu maliyesi literatüründe yaygın olarak ele alınan küresel ve bölgesel kamusal mallar; çevre, sağlık, barış ve güvenlik, bilgi, finansal istikrar ve yönetişimdir. Küresel yoksulluğun azaltılması ise bazı yazarlar tarafından ayrı bir küresel kamusal mal olarak ele alınırken, diğer bazı yazarlar tarafından ise küresel kamusal mal sayılmayıp, küresel kamusal malların etkin olarak sunulması sonucu elde edilmesi amaçlanan temel bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, küresel yoksulluğun azaltılması bir küresel kamusal mal olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı, küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltma konusundaki etkisini kuramsal olarak ortaya koymaktır. Bu açıdan, çalışmanın alt amaçları, küresel ve özellikle de bölgesel kamusal malların teorik alt yapısının oluşturulmasına katkıda bulunmak, küresel yoksulluğun gelişimini ve değişimini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel varsayımı, küresel ve bölgesel kamusal malların dünya genelinde etkin olarak sunulması halinde küresel yoksulluğu azaltmada oldukça etkili olacaktır. Bu varsayımın güçlendirilmesi için Dünya Bankası ve UNDP'nin 1990 yılından beri düzenli olarak yayımladığı Dünya Bankası Kalkınma Raporları ve İnsani Kalkına Raporlarından yararlanılarak sunulan küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltmadaki etkisi ortaya konulacaktır.

Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikle yoksulluk olgusu teorik bir çerçeveden ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yoksulluk teorik olarak incelenirken, son yıllarda yoksulluk literatüründe gözlenen değişimler de yansıtılmaya

çalışılmıştır. Son yıllarda yoksullukla ilgili yapılan çalışmaların bir sonucu olarak, yoksulluk insani bir çerçeveye oturtulmuş ve yoksullukla mücadele politikalarında belirgin bir ele alınış değişimi yaşanmaya başlamıştır. Birinci bölümün ikinci kısmında ise, küreselleşme olgusu, detaylı ve çok yönlü olarak, mevcut ulusal ve uluslar arası literatürden yararlanılarak ele alınmıştır. Birinci bölümün üçüncü kısmında ise küreselleşmenin yoksullaştırıcı etkisi, çalışmaya temel teşkil etmesi amacıyla sayısal verilerle desteklenerek ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, çalışmanın temel kavramları olan küresel ve bölgesel kamusal mallar, teorik bir çerçeveden incelenmiştir. İkinci bölümde, ilk olarak küresel kamusal mallar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Söz konusu ayrıntılar içinde küresel kamusal malların sınıflandırılması, sunumu ve finansmanı ele alınmıştır. İkinci olarak, bölgesel kamusal mallar incelenmiştir. Bölgesel kamusal mallar, küresel kamusal mallara göre daha dar kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Bunun temel nedeni, uluslar arası kamu maliyesi literatüründe küresel kamusal malların teorik açıdan bölgesel kamusal mallara oranla daha geniş bir şekilde ele alınmasıdır. Bölgesel kamusal mallar teorisi, çalışmada daha dar kapsamlı olarak ele alınsa da, teorik çerçevesinin oluşturulması bakımından oldukça önemlidir. Zira, bölgesel kamusal mallarla ilgili gerek ülkemizde gerekse de uluslar arası alanda çok az akademik çalışma mevcuttur.

Üçüncü bölüm, çalışmanın temel varsayımının ele alındığı ve doğruluğunun sayısal verilerle analiz edildiği bölümdür. Bu bölümde, küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu önleme ve azaltmadaki etkisi doğrudan ve dolaylı etki mekanizmaları yaklaşımıyla ele alınmıştır. Buna göre, küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltmadaki doğrudan etkisi, küresel yoksulluğu azaltmanın bizatihi kendisinin küresel bir kamusal mal olduğu varsayımıyla ele alınmıştır. Küresel yoksulluğun azaltılması amacıyla doğrudan çalışan Dünya Bankası ve UNDP'nin faaliyetleri ve yayımladıkları raporlar, çalışmanın temel varsayımının kanıtlanmasında en temel argümanlardır. Ayrıca 2000 yılından itibaren uygulamaya konan Milenyum Kalkınma Hedefleri, küresel bir kamusal mal olarak ele alınan küresel yoksulluğun azaltılması konusunda en önemli politika aracını oluşturmaktadır. Bu bakımdan, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin uygulama sonuçları en son verilerle ele alınarak küresel yoksulluğun seyri hakkında son derece sağlıklı bir öngörü yapılması sağlanabilecektir. Küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel ve bölgesel kamusal

malların dolaylı etki mekanizması ise, çevre, sağlık, barış ve güvenlik, bilgi, finansal istikrar ve yönetişim mallarının etkin sunumu sonucunda küresel yoksullukta azalma olacağı varsayımına dayanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE KÜRESELLEŞME

1.1. YOKSULLUĞA KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, temelde görelî bir olgudur. Bir kişi veya grubu yoksul olarak nitelendirdiğinizde çıkış noktamız, o an var olan ve sistem tarafından belirlenen değer yargılarımız ile toplumsal kabullerimizdir. Tarih boyunca yoksulluk, bütün toplumlarda var olagelmıştır. Ancak, yoksulluğun göreliliği nedeniyle, yoksulluğa her zaman için bir sorun gözüyle bakılmamıştır. Yoksulluğun bir sorun olarak görülmeye başlanması, kapitalizmde zenginliğin keşfedilmesine denk düşer. Dolayısıyla, bir anlamda yoksulluğun tarihi, kapitalizm ve zenginliğin tarihiyle özdeştir.

Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımı da bulunmamaktadır. Çünkü, temelde zenginlik ve yoksulluk, kavram olarak sübjektif niteliktedir. Bu bağlamda yoksulluğun tanımı, yoksulluğa nereden bakıldığına göre farklılık gösterebilir.

Yoksullukla ilgili tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre değişik değer sistemlerine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine ve zaman içinde değişiklik göstermektedir. Yoksulluğa ilişkin birçok kavram ve bunlara bağlı olarak da birçok değişik tanım bulunmaktadır. Yoksulluğun tanımı ve ölçümünde hakim yaklaşım, kökenleri 19.yy.'ın sonlarında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayanan “gelir-tüketim harcamaları” kriterlerine dayalı mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımıdır¹.

Ancak son zamanlarda yoksulluğun tanımlanmasında “gelir-tüketim harcamaları” yaklaşımın yetersiz kaldığı yaygın bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, asgari bir yaşam düzeyini sağlamaya yönelik “gelir-tüketim harcamaları” seviyesine sahip olmanın yanı sıra yoksulluğun belirlenmesinde kaynaklara erişim, kamusal mal ve hizmetlere erişim ile yapabilirlik, izzet ve onur gibi ölçütlerin de hesaba katılması gerektiği dile getirilmektedir².

¹ ŞENSES, Fikret; “ Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk”, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, s.61

² AKTAN Coşkun Can, VURAL İ.Yaşar; “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Ed. Coşkun Can AKTAN, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İŞ Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.3

Dünya Bankası yoksulluğu şu şekilde tanımlamaktadır: “Yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir anlatımla, maddi imkânsızlıklar nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe, asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekten gelirden yoksun olma halidir”³.

Tekeli’ye göre yoksulluk, yalnızca gelir azlığı ve temel kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamama değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallerde yaşamını sürdürme, şiddete açık olma ve ekonomik krizlerden çok çabuk ve fazla etkilenme anlamına gelmektedir⁴.

Bunun yanında yoksulluk, yok olan maddi kaynaklar tamamlandığında ortadan kalkan bir durum değildir. Eğer zenginlik “ideal anlamda kişinin biyolojik olduğu kadar toplumsal ve kültürel varoluşunu kendi eylemleriyle anlamlandırma özgürlüğü” olarak tanımlanırsa ve bu özgürlük engellenmiş bir haldeyse, yeterli bir kişisel gelirin varlığı halinde bile bu engellenmişlik bütün bir yaşamı kısırlaştırabilmektedir⁵.

Yoksulluk, kavramsal olarak ele alınırken gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus, onun sadece ekonomik bir olgu olmayıp çok boyutlu bir olgu olduğudur.

Sen’e göre yoksulluk, eşitsiz toplumsal koşulların bir sonucudur. İnsanca yaşama muhtaç kılınan çoğunluk için yoksulluk, kendini gerçekleştirebilme, hayatını iyileştirme hakkı ve özgürlüğünden mahrum bırakılmak anlamına gelmektedir⁶.

Yoksulluk, kişilerin karar alma mekanizmalarına ve kültürel olaylara katılmalarını engelleyen bir ortamın doğmasına yol açar. Gelir ve tüketim düzeylerinin ve sosyal olanakların yetersiz olması, yoksulların sosyal ve iktisadi şoklara karşı daha duyarlı olmalarına ve emniyetsiz bir ortamda yaşamalarına yol açmaktadır. Altyapının yetersiz olması, kamusal mal ve hizmetlerden yeterince yararlanılamaması, dışlanma, çevre kirliliği gibi nedenlerle değişen koşullara uyum sağlama yetenekleri de ortadan kalkmaktadır⁷.

Yoksulluğun sadece ekonomik bir olgu olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları olan son derece karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zaman içinde yoksulluğu ortadan kaldırmak için ya da azaltmak için girişilen çabaların da zaman içinde farklılaşmasına

³ World Development Report, 1990, s. 13.

⁴ TEKELİ, İlhan;” Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri”, Ed. Halis AKDER, **Devlet Reformu: Yoksulluk**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2000, s. 145

⁵ GÜRSEL, Seyfettin; Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000. s.98

⁶ SEN Amartya;” Human Capital and Human Capability”, World Development, vol.25, no.12, 1997, s. 4

⁷ Aktan, Vural; a.g.m. s. 4

yol açmaktadır. Genel olarak, yoksulluğu azaltma çabalarının yoksulluğu ele alış biçimine göre şekillendiği söylenebilir⁸

1.1.2. Yoksulluğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Yoksulluğa ilişkin olarak iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlar, gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk yaklaşımlarıdır. Bu iki farklı yaklaşımın yanı sıra kırsal ve kentsel yoksulluk yaklaşımı da farklı çevrelerde ele alınmaktadır.

1.1.2.1. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu kavramı, yoksulluk çizgisinin parasal bir sınırla ifade edilmesi durumunda, bu sınırın altında kalan kişilerin karşı karşıya kaldığı bir olguyu ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu kavram ile minimum bir yaşam standardına ulaşabilmeleri açısından gelir eksikliği çeken kişilerin yüzdesinin belirginleştirilmesi amaçlanır. Gelir yoksulluğu kendi içinde üç farklı şekilde ele alınmaktadır.

1.1.2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre yoksulluk, “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu” veya çok benzer biçimlerde “mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu” olarak tanımlanmaktadır⁹.

Mutlak yoksulluk, bir insanın günlük kalori gereksinimine göre hesaplanmaktadır. Ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve coğrafi koşullarına göre değişebilen bu miktar, gelişmiş ülkelerde 3390 kalori, gelişmekte olan ülkelerde 2480 kalori ve az gelişmiş ülkelerde 2070 kalori olarak hesaplanmıştır. Bu miktarlar, ülkenin o yıl içindeki yiyecek fiyatlarının ortalamaları göz önüne alınarak paraya çevrilir ve yoksulluk çizgisi olarak belirlenir¹⁰.

Yoksulluk oranı olarak mutlak yoksulluğun kullanılması, yalnızca gıdanın dikkate alınmasından dolayı bir eksiklik yaratabilir. Aynı zamanda, bireylerin kalori gereksinimleri yaşa, mesleğe ve cinsiyete göre değiştiğinden yoksulluk çizgisinin bu şekilde belirlenmesi özünde belirsizlik yaratan bir süreçtir. Bunun yanında, toplumdaki

⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007, s. 1.

⁹ Şenses; a.g.k. s. 62–63.

¹⁰ DANSUK Ercan :” Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-ekonomik Yapılarla İlişkisi” DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 1996, s. 20.

gıda harcamalarına göre en düşük yaşam standardının ortaya çıkarılması ise mutlak yoksulluk kavramının yararı olarak ifade edilebilir.

Mutlak yoksulluk yaklaşımının salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan “dar” biçimi yanında, gıda dışı harcamaları da dikkate alan “geniş” biçiminden söz edilebilir. Bunun yanında, 1970’li yılların ilk yarısında Dünya Bankası ve Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO)’nün çalışmalarında ortaya çıkan ve yoksulluğu gıda, sağlık, eğitim, barınma gibi gereksinimlerin karşılanması esasına göre tanımlayan “Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı” özünde bir mutlak yoksulluk ölçütü olarak değerlendirilebilir¹¹.

Esasen mutlak yoksulluk, ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla yapılan bir tanımlamadır. Bu amaç doğrultusunda, ülkelerin içinde buldukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek küresel bir yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan kişi veya hane halkı yoksul ve aşırı yoksul olarak sınıflandırılır¹².

Uluslar arası karşılaştırmalarda giderek daha sık kullanılan, satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş, kişi başına bir dolarlık harcama seviyesi, başka bir tür mutlak yoksulluk göstergesidir¹³.

Dünya Bankası tarafından geliştirilen günde bir dolarlık gelir ölçütü, Chossudovsky’ye göre rasyonel temellerden yoksundur. Çünkü, mal piyasalarının serbestleşmesiyle birlikte, gelişmekte olan ülkelerde temel yiyecek içeriğinin yurt içi fiyatı da dünya piyasaları seviyesine yükselmiştir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere kişi başına günde iki, üç veya beş dolar geliri olan nüfus grubu yoksulluk çekmeye devam etmektedir. Dünya Bankası bu yaklaşımıyla, yoksul sayılarını manipüle etmekte ve yoksulların azınlık olarak gösterilmesine katkıda bulunmaktadır¹⁴.

1.1.2.1.2. Nispi Yoksulluk

UNDP’nin 2000 yılı yoksulluk raporunda nispi yoksulluk; gıda ihtiyaçları dışındaki zorunlu ihtiyaçların (giyim, enerji, barınma gibi) karşılanması için gerekli olan gelirden yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır¹⁵. Bu tür yoksulluk, toplumdaki ortalama

¹¹ Şenses; a.g.k., 2006, s. 64-66.

¹² Aktan-Vurall; a.g.m., 2002, s. 5

¹³ İNSEL, Ahmet; “ İki Yoksulluk Tanımı ve bir Öneri”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, sayı.89, 2001, s.62

¹⁴ CHOSSUDOVSKY; “ **Yoksulluğun Küreselleşmesi**”, çev.Neşenur DOMANİÇ, Çivi Yazıları Yayınları, I.baskı, İstanbul, 1998, s. 4

¹⁵ UNDP Deverty REport 2000, s. 20

refah seviyesinin belirli bir oranının aşağısında kalan kişi grubunu ifade eder. Yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde birey veya hane halkının ortalama refah seviyesi dikkate alınır. Bu noktada refah ölçütü olarak, gelir veya tüketim seviyesi seçilebilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmaların çoğunda refah ölçütü olarak toplam gelirin alındığı görölmektedir.

Toplam gelirin belirli bir miktarının (yoksulluk çizgisi) altında olan birey veya hane halkı, yoksul olarak nitelendirilir. Nispi yoksulluk kavramında, yoksulluk çizgisini belirleme aşamasında yapılan, ortalama gelir seviyesinin (ortanca veya aritmetik ortalama) standart olarak %50'sini almaktır. Nispi yoksulluk kavramının en önemli yararı, gelir dağılımı eşitsizliğini en açık biçimde vermesidir¹⁶.

Günümüzde yoksulluk denildiğinde, daha çok “nispi yoksulluk” kavramı anlaşılmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde ve daha sonraki yıllarda kabul edilen Avrupa Şartı gibi insan hakları belgelerinde, yaşam hakkının bireyin biyolojik yeniden üretimi seviyesinde düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, insan hakları belgelerinde gizli olan yoksulluk çizgisi anlayışının da nispi yoksulluk anlayışı üzerinden tanımlandığı söylenebilir¹⁷.

1.1.2.1.3. Öznel Yoksulluk

Bu yaklaşım, önerdiği yöntem bakımından diğer yoksulluk yaklaşımlarından farklılık gösterir. Bu çerçevede yoksulluğun, toplumun belirlediği minimum bir yaşam seviyesi olarak kabul edilmesinden hareketle, büyük ölçekli anketler uygulayarak toplumun bu konudaki görüşünü belirlemek yoluyla yoksulluk çizgisinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Öznel Yoksulluk yaklaşımında, yoksulluk düzeyinin ölçülmesi, deneklerin kendi değerlendirmelerine göre, geçinebilmeleri için gerekli gördükleri gelir düzeyi esasına göre belirlenen bir öznel yoksulluk çizgisine dayanmaktadır. Yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın, o toplumda yaşayanların kendi değerlendirmeleri doğrultusunda verileceği varsayımına dayanarak belirlenen ve kavramsal düzeyde mutlak ve nispi yoksulluk kavramlarının bir bileşimini yansıtan öznel yoksulluk çizgisi, diğer yoksulluk çizgileri gibi, yoksullarla yoksul olmayanları birbirinden ayırmayı

¹⁶ Gürsel; a.g.k., s. 98

¹⁷ Tekeli; a.g.m., s. 43

amaçlamaktadır. Bu durumda, kendini yoksul hissetmeyenlerin yoksulluk çizgisinin üstünde, yoksul hissedenlerin ise altında olması beklenmektedir¹⁸.

Yoksulluk çizgisinin, yoksulların kendi değerlendirmelerine göre belirlenmesi ilk bakışta anlamlı gibi görünse de, uygulama aşamalarında önemli kavramsal ve ölçüm sorunları ile karşılaşmaktadır. En temel güçlük; toplanan bilgilerin bir araya getirilip, kendi içinde tutarlı bir sonuca ulaşma ve sonuçları ülkeler arasında ve hatta ülke içindeki farklı bölgeler ve yerleşim yerleri arasında kıyaslama güçlüklerinden kaynaklanmaktadır. Sorulan sorular, benzer gelir seviyelerindeki topluluklarda bile farklı algılanabilmekte ve toplumsal normlara göre bir yerden bir yere değişebilmektedir¹⁹.

1.1.2.2. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk, temel insani yapabilirliklerin yokluğunu ifade etmektedir. Mutlak, nispi ve öznel yoksullukta, yoksulluk sınırı belirli bir gelirle ölçülürken, insani yoksullukta; cahillik, gıda yetersizliği, yaşam süresinin kısalığı, anne sağlığının yetersizliği ve önlenebilir hastalıklar nedeniyle ortaya çıkan rahatsızlıklar dikkate alınmaktadır²⁰.

Amartya Sen'e göre temel ihtiyaçların stratejik önemi ve vazgeçilmezliği tartışılmazdır. Ancak, zenginlikten çok, insanların "var olma" ve "gerçekleştirme" başarısından söz edilmelidir. Başlıca sorun, bireyin sürdürebildiği yaşamının iyiliğidir. Dolayısıyla, temel ihtiyaçların "hareket alanı" ve "yapabilirlik" ile formüle edilmesi gerekmektedir²¹.

İlk kez UNDP tarafından 1997 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporunda geliştirilmiş bir kavram olan insani yoksulluğa bağlı olarak yine aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek için "İnsani Yoksulluk Endeksi" (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi, yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet, kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir²².

¹⁸ Şenses; a.g.k., 2006, s. 94

¹⁹ Şenses; a.g.k. 2006, s. 94–95.

²⁰ UNDP Human Development Report, 2000, s. 20

²¹ Sen (1997), a.g.m., s. 25

²² Aktan, Vural; a.g.k. s. 7

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için insani yoksulluk indeksi hesaplama ölçütleri şunlardır²³;

- 40 yaşın altında ömre sahip olan insan oranı
- Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı
- 5 yaşın altındaki çocuklarda yetersiz beslenme nedeniyle kilo yetersizliği
- Sağlıklı içme suyu ve temel sağlık hizmetlerinden mahrum insan oranı

Gelişmiş ülkeler için insani yoksulluk indeksi hesaplama ölçütleri ise şöyledir²⁴;

- 60 yaşın altında ömre sahip insan oranı
- Fonksiyonel okur-yazar olmayanların oranı
- Uzun dönemde işsizlik oranı (12 ay ve daha fazla)
- Ortalama kullanılabilir gelirin %50'sinden aşağı gelire sahip olanların oranı

1.1.2.3. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk, daha önce de belirtildiği gibi, çok boyutlu bir olgudur. Yoksulluğun ele alınmış biçimlerinden biri de mekânsal boyutta kırsal ve kentsel yoksulluktur. Yoksulluğun boyutları ve nitelikleri açısından mekânsal farklılıklar büyük önem arz etmezken, ortaya çıkış nedenleri bakımından birbirinden farklılık arz etmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde oldukça yaygın olan kırsal yoksulluğun temelinde toprağa bağımlılık vardır. Kamu hizmetlerinin yayıldığı alanların dışında yaşayan kırsal nüfus, kamu hizmetlerine ve piyasalara erişememe gibi iki önemli sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Diğer yandan, kırsal alanlarda hızlı nüfus artışı yaşanmakta, buna karşılık toprak, miras yoluyla bölünerek geçimlik gelir elde edemeyecek kadar küçülmekte, bu durum ise kırsal yoksulluğu beslemektedir.

Kırsal yoksulluk ile ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, kırsal yoksulluğun hızlı nüfus artışı ve göç ile kentsel yoksulluğu beslemesidir.

Kentsel yoksulluk kavramı, kentsel mekânlardaki yoksulluğun küreselleşmenin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini ifade etmektedir. Buna göre, kırsal yoksulluğun karşısına konabilecek olan kent yoksulluğu aslında daha derin bir anlam içeriğine sahiptir. Literatürde “yeni yoksullar” ve “sınıf-altı yoksulluğu” biçiminde de

²³ World Development Report, 2000, s.21

²⁴ World Development Report, 2000, s.21

kullanımlara sahip olan kavram, bilindik genel yoksulluk anlayışından farklı bir yoksulluk tipini tarif etmektedir²⁵.

Yeni kentsel yoksulluğun genel yoksulluktan ayırıcı tarafı, küresel ekonomide meydana gelen değişimler sonucu, evvelce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlenin giderek toplumsal ve mekânsal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıf-altı yoksulluğu biçiminde ele alınmaktadır. Sınıf-altı kitleden kastedilen, düzenli bir işi olmayan veya hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip olan kitledir. Sınıf-altı biçiminde tanımlanan kitleye daha çok ABD'nin ve diğer büyük ülkelerin metropollerinde rastlanmaktadır²⁶.

Aşağıdaki tabloda bazı gelişmekte olan ülkelerde kırsal ve kentsel yoksulluk oranları verilmektedir.

Tablo 1. Ulusal Yoksulluk Çizgilerine Göre Bazı Ülkelerde Kırsal ve Kentsel Yoksulluk Oranları

Ülke	Anket Yılı	Yoksulluk Sınırı Altındaki Nüfus (%)		
		Kırsal	Kentsel	Ulusal
Cezayir	1995	30.3	14.7	22.6
Bangladeş	1995-96	39.8	14.3	35.6
Brezilya	1990	32.6	13.1	17.4
Şili	1994	-	-	20.5
Çin	1996	4.6	1.2	4.6
Mısır	1995-96	23.3	22.5	22.9
Gana	1992	34.3	26.7	31.4
Hindistan	1994	36.7	30.5	35.0
Endonezya	1998	22.0	17.8	20.3
Kenya	1992	46.4	29.3	42.0
Malezya	1989	-	-	15.5
Pakistan	1991	36.9	28.0	34.8
Rusya Fed.	1994	-	-	30.9
Sri Lanka	1990-91	38.1	28.4	35.3
Tanzanya	1991	-	-	51.1
Türkiye	2008	32	9,3	17,8
Zambiya	1991	88.0	46.0	68.0

Kaynak: World Development Report, 2000, s. 280–281. UNDP İnsani Gelişme Raporu, 2008, s.114

²⁵ BIÇKI Doğan; “Yeni yoksulluk: Yoksulluğun Değişen Yüzü” **İş- Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, cilt 7, sayı 1, Ocak 2005, s. 105

²⁶ Biçki; a.g.m. s. 106

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisini oluşturan bu ülkelerdeki yoksulluk, büyük oranda kırsal niteliktedir.

1.1.3. Yoksulluk Sınırı ve Yoksulluk Sınırına Dayalı Yoksulluk Ölçütleri

1.1.3.1. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk sınırı, yoksulluğun ölçümüne dayalı bir olgudur. Yoksulluk incelemeleri ve yoksulluk politikalarında atılacak ilk adımlardan en önemlisi, kimlerin yoksul olarak tanımlanacağıdır. Bu noktada yapılacak ilk iş, yoksullar için asgari bir sınır olan yoksulluk sınırını belirlemektir.

Yoksulluk sınırının temel amacı, yoksul olanla olmayanın tespit edilmesi ya da başka bir ifadeyle, yoksul olanların toplam nüfus içindeki payının belirlenmesidir. Bazı ülkelerde yoksulluk sınırı, kamu kesimi tarafından yapılacak transfer ödemeleri için bir referans noktası olarak kullanılabilir. Bu durumda yoksulluk sınırının tespit edilmesinin mali etkisi önem kazanır. Yoksulluk sınırı ne kadar yüksek olursa, artan kamu transferlerini karşılamak için o ölçüde yüksek bir kaynağa ihtiyaç söz konusu olacaktır²⁷.

Yoksulluk sınırının tanımlanması konusunda bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Yoksulluk sınırının gelir düzeyi üzerinden mi, yoksa harcama düzeyi üzerinden tanımlanması gerektiği konusu, yoksulluk araştırmalarında büyük bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Yoksulluk sınırının birey düzeyinde mi, yoksa hane halkı düzeyinde mi ele alınması gerektiği de diğer bir önemli noktadır²⁸.

1.1.3.2. Yoksulluk Sınırı Türleri

Yoksulluk sınırı türleri olarak farklı yoksulluk yaklaşımlarından üçü ön plana çıkmaktadır. Bunlar, nispi yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk sınırı ve öznel yoksulluk sınırır²⁹.

Nispi yoksulluk sınırı, toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinden veya ortalama gelirin yarısından daha az gelir veya harcama seviyesine sahip olanların yoksul kabul edilmesi ile belirlenir. Mutlak yoksulluk sınırı,

²⁷ Aktan, Vural; a.g.m. s.19

²⁸ DAĞDEMİR Özcan ; “ Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi”, Ed. C.Can AKTAN, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, HAK-İŞ Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002, s. 3.

²⁹ Aktan, Vural; a.g.m. s. 19

belirli bir yaşam standardı ile ilişkilidir. Belirli bir yaşam standardının altında kalan kesim, yoksul olarak adlandırılır. Bu şekilde mutlak yoksulluk sınırı, farklı zaman ve gruplar itibarıyla karşılaştırma yapılmasına olanak sağlar³⁰.

Yoksulluk sınırının tespitinde üçüncü yöntem, öznel yoksulluk sınırı yaklaşımıdır. Bu yöntemde yoksulluk sınırı, zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında gerekli olan minimum gelire ilgili anket sorunlarına hane halkı tarafından verilen cevaplar kullanılarak hesaplanır. Bu yöntem, akademik araştırmalarda pek kullanılan bir yöntem değildir. Çünkü yoksulluk sınırının anketle belirlenmesi, sağlıklı bir sonuca ulaştırmayı zorlaştırır. Ankete katılanların verdiği cevapların yeknesak olmasını beklemek gerçekçi olmayabilir³¹

1.1.3.3. Yoksulluk Sınırına Dayalı Yoksulluk Ölçütleri

Yoksulluk araştırmalarında yoksulluk sınırının tespiti yeterli değildir. Bunun yanı sıra, yoksulluk araştırmalarında kullanılmak üzere uygun ölçütlerin de geliştirilmesi gerekir³².

1.1.3.3.1. Yoksulluk Oranı (Kafa Sayısı Endeksi)

Yoksulluk çizgisinin altında kalan nüfus yüzdesi şeklinde belirlenen yoksulluk oranıdır. Yoksulluk oranı şöyle formüle edilmektedir.

$$KSE = F/M$$

Burada F, yoksulluk sınırı altındaki yoksul insan sayısı, M ise toplam nüfusu ifade etmektedir.

Yoksulluk oranı endeksinin en önemli eksiği, yoksulluğun şiddeti konusundan herhangi bir anlam ifade etmemesidir. Gelirin yoksullar arasındaki dağılımına duyarlı olmadığı gibi, yoksulluk çizgisi altında bulunan kişilerin gelirlerindeki azalmalara, bu kişiler arasındaki gelir transferlerine ve yoksullardan yoksul olmayanlara yapılan transfere de duyarlıdır. Ancak bütün bu eleştirilere rağmen, kolay hesaplanabilmesi ve veri sorununu aşabilmesi bakımından hala yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır³³.

³⁰ Aktan, Vural; a.g.m. s. 20

³¹ Dağdemir; a.g.m. s. 4

³² DUMANLI Recep; Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DPT Yayınları, Ankara, 1996, s. 10

³³ Dumanlı; a.g.k. s.10

1.1.3.3.2. Yoksulluk Açığı

Yoksulluk açığı, yoksul bireylerin yoksulluk sınırına çıkabilmelerine yetecek parasal miktarı ifade eder. Bu kavram, yoksul bireylerin yoksulluk sınırına göre gelirinin azlığını ifade eden bir derinlik ölçütüdür. Yoksulluk açığının artıyor olması, yoksulluğun derinleştiğini ve şiddetlendiğini gösterir³⁴

Yoksulluk açığı aşağıdaki gibi formüle edilir;

$$OGY = YSG - YOG$$

OGY : Ortalama gelir yetersizliği

YSG : Yoksulluk sınırı gelir seviyesi

YOG : Yoksulların ortalama geliri

Yoksulluk açığı kavramı, kaç kişinin yoksul olduğu konusunda bilgi vermediği gibi yoksullar arasında gelirin nasıl dağıldığı konusunda da duyarsızdır³⁵.

1.1.3.3.3. Sen Endeksi

Yoksulluğu tanımlayabilmek için en sık kullanılan başka bir yaklaşım da, Amartya Sen tarafından geliştirilen ve kendi adıyla anılan Sen Endeksidir. Sen Endeksiyle yoksulluk temel yapılabirliklerden yoksunluk olarak tanımlanır. UNDP tarafından hesaplanan insani kalkınma ve insani yoksulluk endeksleri, Sen Endeksine dayanır. Çok boyutlu olarak hesaplanan endekste parasal olmayan göstergeler kullanılarak insani gelişmenin veya yoksulluğun düzeyi hesaplanır³⁶.

Bu endekste, yoksulluk oranı ve eşitsizlik katsayısı arasındaki ilişki dikkate alınmaktadır. Yoksul sayısını, yoksulluğun derecesini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını göstermesi bakımından önemlidir.

Sen endeksi aşağıdaki gibi formüle edilmektedir³⁷;

$$PS = H[I + (1 - I)Gp]$$

³⁴ ERDOĞAN Güzin; "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler", Ed. Coşkun Can AKTAN, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İŞ Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.7.

³⁵ Aktan, Vural ; a.g.m., s. 28

³⁶ KABAŞ Tolga; "Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Hesaplanması ve Ülkeler Arasında Yoksulluk Sıralamasının Yapılması", **Çukurova Üniv. Sos. Bil. Ens. Dergisi**, cilt 16, sayı 1, 2007, s. 375

³⁷ Gürsel; a.g.k. s. 186

Ps : Sen endeksine göre mutlak yoksulluk;

H : Yoksulluk oranı,

I : Yoksulluk açığı,

Gp: Yoksullar arasındaki gelir dağılımının gini katsayısı.

Sen endeksi, yoksullar arasında tam eşitlik halinde (Gp=1), yoksulluk oranına eşit olur. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunda (Gp=0) ise, yoksulluk açığı oranına eşit olacaktır³⁸.

1.1.3.3.4. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi

Foster, Greer ve Thorbecke tarafından 1984 yılında yayımlanan bir makalede geliştirilmiş bir yoksulluk ölçütüdür. Endeks, yoksulları ekonomik ve sosyal açılardan birbirlerinden ayırarak, kendi içlerinde ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır.

Sen endeksine kıyasla Foster-Greer-Thorbecke endeksi, herhangi bir kişinin gelir açığı ölçümünün yalnızca yoksulluk sınırına ve o kişinin gelirine bağlı olması gerektiğini ileri sürer. Buna göre söz konusu (P α) endeks, şu şekilde ifade edilmektedir³⁹:

$$P\alpha(y,2) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^0 \left(\frac{z - y^i}{z} \right); \alpha \geq 0$$

n : toplam hane halkı sayısı

Q : yoksul hane halkı sayısı

z : hane halkları için yoksulluk sınırı

y : hane halkı geliri

α : yoksulluk parametresi

$\alpha = 0$ olduğunda bu ölçüt, yoksulluk oranına eşit olacaktır. $\alpha = 1$ olduğunda yoksulluk açığı endeksine eşit olacak ve son olarak $\alpha = 2$ olduğunda da Foster-Greer-Thorbecke ölçütüne eşit olacaktır⁴⁰.

Bu endeksin önemli katkılarından birincisi, endeksin toplam yoksulluğu değişik alt gruplara ayrıştırabilmesidir. Bu endeks yoluyla, yoksul kitle birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilmekte, değişik sosyo-ekonomik veya bölgesel gruplara bölünebilmekte ve

³⁸ Gürsel; a.g.k. s. 186

³⁹ Aktan, Vural ; a.g.m., s. 29

⁴⁰ Gürsel; a.g.k., s. 187

bunlara ilişkin yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Dahası, alt gruplara ilişkin endeksler; alt grupların nüfus payları ile ağırlıklandırılarak toplanıldığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Böylelikle, yoksulluğun derinliği, değişik gruplar arasındaki nispi yoğunluğuna ilişkin bilgi edinilebilmektedir. İkinci önemli katkısı ise, yoksul grupların gelirlerindeki artışın diğer gruplardaki gelir artışlarına oranla daha fazla yarar sağlayacağından hareketle, bölüşüm sorunlarına daha duyarlı olmasından kaynaklanmaktadır⁴¹.

1.1.4. Çeşitli İktisat Ekollerinin Yoksulluğa Bakışı

1.1.4.1. Klasik İktisat ve Yoksulluk

Klasik iktisat ekolünün kurucuları Adam Smith ve David Hume, yardımseverliği ve iyiliği temel meziyet olarak kabul etmişlerdir. Smith'in en önemli çalışması olan "Ulusların Zenginliği" adlı yapıtında, zenginliği sağlayacak olan piyasa ekonomisinin, yardımseverlik ve iyilik gibi meziyetleri içinde barındırmadığını belirtir. Böyle olsa da, insanların bir arada ve anlaşma ile yaşamaları gerekir. Adaleti sağlayan bir hukuk sistemi olduğu müddetçe, toplumda şiddet oluşmaz. Bu durumda iktidar, ticareti ve rekabeti garanti altına alan, doğal özgürlüklerin gelişimini sağlayan politikalar yoluyla zenginliği arttıracaktır. Din ve ahlak ise, gönüllü kuruluşlara bırakılmalıdır⁴². Fakat yine de Adam Smith'den Friedman ve Hayek'e kadar uzanan klasik liberal düşünürler, devletin yoksulluğu hafifletme yollarını araması gerektiğini belirtmişlerdir.

Adam Smith'e göre hizmetkârlar, emekçiler ve zanaatkârlar, toplumun büyük bir kısmını oluştururlar. Toplumun bu büyük kesiminin durumunu iyileştiren bir düzenleme, hiçbir zaman toplumun bütünü için bir olumsuzluk olarak düşünülmemelidir. Üyelerinin büyük kısmı yoksul ve perişan durumda olan hiçbir toplum, gelişken ve mutlu olamaz⁴³.

Adam Smith, kitlesel bir yoksulluğun bütün toplumun ekonomik gelişimine ve toplumsal huzura engel olacağını belirtse de, geniş yoksul kitlelere devletin transfer şeklindeki karşılıksız yardımlarını verimsizlik ve tembellik kaynağı olduğu gerekçesiyle reddetmektedir.

⁴¹ Şenses; a.g.k. s. 67

⁴² SMİTH Adam; "Ulusların Zenginliği", Çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, İstanbul 1997, s. 73.

⁴³ Smith; a.g.k. s. 73

Klasik iktisadın diğerk önemli temsilcilerinden ve Adam Smith'in çağdaşlarından olan nüfus bilimci Malthus'a göre; nüfus, yiyecek arzından daha hızlı bir şekilde artmakta, dolayısıyla bu durum uzun dönemde yoksulluğa ve açlığa neden olmaktadır. Klasik çağdaşlarının olduğu gibi o da devletin yoksullara yardım etmesine karşı çıkmıştır. Bunun nedeni ise, yoksullara yapılan yardım, yalnızca çalışma güdülerini zayıflatmakla kalmayıp, yardımı alan kişilerin çok sayıda çocuk dünyaya getirmelerine ve böylece sınırlı miktardaki yiyecek arzı için rekabeti arttırmaktadır⁴⁴.

Klasik iktisadi düşüncenin genişlemesine önemli katkıları olan David Ricardo ise, Malthus'la birlikte yoksullara yapılan yardımın yavaş yavaş azaltılarak kesilmesini önermiş olmasına karşın, yoksullara yardım konusunda "yoksulların dostu olan herkesin bu yardımların kaldırılmasını şiddetle arzulaması" gerektiğini ileri sürmüştür⁴⁵.

1.1.4.2. Neo-Klasik İktisat ve Yoksulluk

Klasik iktisada göre piyasalar, doğası gereği mükemmel işleyen mekanizmalardır. Eğer piyasalar kendi işleyişine bırakılırsa, kaynak kullanımında ve dağılımında etkinlik sağlanacak ve bunun sonucunda da yoksulluk sorunu çözülecektir. Yani, yoksullukla mücadele için devletin müdahalesine gerek yoktur. Ancak, gerçek hayatta piyasaların işleyişi, klasiklerin ortaya koyduğu gibi sorunsuz değildir. İşsizlik, gelir dağılımında adaletsizlik, çevre kirliliği ve kentsel bozulmalar gibi sorunlar piyasa ekonomisinin yoksulluğu kendiliğinden ortadan kaldıracığı varsayımını çürütmektedir⁴⁶.

Klasik iktisadın yeni yorumu olan neo-klasik iktisadi düşünce, yoksulluğu, "Refah İktisadi" modeliyle açıklamaya çalışmaktadır. Refah İktisadının sosyal refahın sağlanması ve bu yolla yoksullukla mücadele anlayışında belli başlı iki yaklaşım söz konusudur. Bunlar; Pigou Optimumu ve Pareto Optimumudur.

Pigou'nun sosyal refah teorisi, faydacı ahlak teorisine dayanmaktadır. Pigou'ya göre sosyal refah, bireylerin refahlarının toplamından oluşur ve bireyin refahı, sağladığı tatminlerin toplamıdır. Pigou'nun sosyal refah fonksiyonu, toplumdaki tüm bireylerin faydaları toplamının maksimize edilmesini amaçlayan bir fonksiyondur. Buna göre, Pigou optimumunun iki değer yargısı vardır. Birincisi, bireyleri tercihleri doğrultusunda

⁴⁴ BARBER S.William; **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. İhsan Durdu, Şule Yayınları, İstanbul 1995, s. 97-98

⁴⁵ Barber a.g.k. s. 120

⁴⁶ ÇELEBİ Kemal; **Liberal Ekonomik Düşüncede Kamu Kesiminin Büyüklüğü Sorunu**, Emek Matbaacılık, 1. Baskı, Manisa, 2003, s. 35.

daha çok çalışmaya zorlamadan üretimi arttıran her durum sosyal refahı artırır. İkincisi, üretim hacmini azaltmadan ve artışını etkilemeden, geliri düşük olanların durumlarının göreceli olarak iyileştirilmesi de sosyal refahı artırır⁴⁷.

Pigou, bu varsayımlara dayanarak, üretim hacmini (milli geliri) azaltmadan ve artışını etkilemeden sosyal refahın arttırılabileceğini savunmaktadır. Kendi ifadesi ile“ benzer zevklere sahip zengin bir bireyden yoksul bir bireye yapılacak gelir aktarımı, daha az önemli ihtiyaçlar yerine daha önemli ihtiyaçların giderilmesini sağlayarak sosyal refahı artırır.” Ancak bunun için Pigou’nun ileri sürdüğü temel koşul, milli gelirin ve milli gelir artış hızının azalmamasıdır⁴⁸.

Neo-klasik iktisadın, refah iktisadı ve dolayısıyla da yoksullukla mücadele konusundaki ikinci yaklaşımı ise Pareto Optimumudur. Pareto optimumu kavram olarak, hiçbir bireyin refahının diğer bireylerin refahlarını azaltmadan arttırmanın mümkün olmadığı bir durum olarak tanımlanır. Diğer bireylerin refahlarını azaltmadan bir bireyin refahını arttırabilmek mümkün, ama arttırılamıyorsa bu durumda pareto optimumundan söz edilemez⁴⁹.

Piyasa ekonomisinde Pareto optimumunun sağlanmış olması, refahın aynı zamanda bireyler arasında adil bir şekilde dağıtıldığını ifade etmemektedir. Pareto optimumu açıkça eşitsizlikle ilgili değildir. Toplumda bazı bireylerin bolluk içinde olması, bazı bireylerin ise yoksulluk içinde olması, pareto optimumunun sağlanmadığını da göstermez. Pareto optimumu sadece, kaynak kullanımında ekonomik etkinliği optimumun yeterli koşulu saydığından, yoksulların çok sayıda olduğu bir toplumda eğer ekonomik etkinlik gerçekleştirilmiş ise sosyal refaha ulaşıldığını kabul eder. Pareto optimumuna göre, yoksulları daha yoksul hale getirmeden zenginlerin refahında ortaya çıkan her artış, sosyal refahta bir artış olarak kabul edilmektedir⁵⁰

Geleneksel olarak neo-klasikler, sosyal refah devletinin küçültülüp gücünün kırılması ve onun sosyal programlarına olan bağımlılığın azaltılması üzerinde durmaktadırlar. Onlara göre yoksulluğun en önemli nedeni, devletin aşırı cömert sosyal harcama programlarının bizatihi kendisidir. Çünkü, bu tür programlar, insanları yoksulluk içinde yaşamaya özendirilmektedir. Bu düşüncenin önde gelen savunucusu

⁴⁷ Çelebi; a.g.k. s. 36.

⁴⁸ PİGOU A.C. ; Economics of Welfare, Mac Millan, London, 1920, s.47. akt. Kemal Çelebi; a.g.k. s.37.

⁴⁹ Çelebi; a.g.k. s. 37- 38.

⁵⁰ Çelebi; a.g.k. s. 38.

Charles Murray, yoksullukla mücadele için oluşturulan sosyal programlar, yoksulluğun kronikleşmesine ve artmasına neden olduğunu ileri sürmektedir⁵¹.

20.yy'ın önemli düşünürleri arasında sayılan Drucker ise yoksulluğu şöyle değerlendirmektedir;

*“20.yy’da yoksulların sosyal koşullarını değiştirmek amacıyla çok daha büyük miktarlarda devlet parası harcadık. Elde edilen sonuçlar ise, hemen hemen hiçbir fark göstermeden hayal kırıcı olmuştur. Kimi bölgelerde yoksulların içinde bulunduğu durum daha da kötüleşmiştir. Aslında güçlü kanıtlar göstererek, Amerika’daki yoksullara özellikle de yoksul siyahlara yapılan sosyal yardım miktarı arttıkça, bu insanların daha yoksul, daha çaresiz, daha zararlı duruma düştüklerini söylemek mümkündür. Amerika’daki sosyal yardım harcamaları bağımlılığı teşvik etmektedir. Güç kazandırmak yerine felce uğratmaktadır.”*⁵²

1.1.4.3. Keynezyen İktisat ve Yoksulluk

Keynezyen iktisat, kriz üzerine kurulmuş bir konjoktür teorisidir. Ekonomideki dengesizliğin nedenini de toplam talepteki yetersizliğe bağlar. Keynezyen iktisadın yoksullukla ilişkisi, en belirgin olarak “gelirin yeniden dağılımı” varsayımıyla kurulmaktadır.

Keynez’e göre piyasa kendi haline bırakıldığında, kaynak dağılımından büyük sapmalar meydana gelmekte, bunun sonucu olarak oluşan gelirin birincil dağılımı oldukça adaletsiz hale gelerek yoksulluk artmaktadır. Keynez, bu düşüncesini “piyasa başarısızlığı” varsayımına dayandırmaktadır. Piyasanın kaynak dağılımında başarısız olması, devletin müdahalesini gerektiren bir durumdur. Keynez’in bu saptaması, II. Dünya Savaşı sonrası döneme damgasını vuracak olan “müdahaleci devlet”, “sosyal refah devleti” uygulamalarının fikri temelini oluşturmuştur.

Keynezyen iktisatta yoksullukla mücadelenin temel taşı devlet aktif müdahalesi oluşturmaktadır. Devlet, yoksullukla mücadelede geniş ve korumacı sosyal programlar uygulamalıdır. Bu tip bir devletin adı da “Sosyal Refah Devleti” dir.

Sosyal refah devleti, bireylere ve ailelere asgari bir geliri güvenceleyen, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan,

⁵¹ GÜL Songül Sallan, GÜL Hüseyin; “Yoksulluk Sorununa Farklı Yaklaşımlar”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, 1997, cilt 21, sayı 190, s. 9

⁵² DRUCKER Peter; **Yeni Gerçekler**, Çev.Birtane KARAMAKÇI, İş Bankası Yay., Ankara 1996, s. 71

toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara sağlık, eğitim ve konut gibi sosyal hizmetler alanında bir standart getiren devlettir⁵³. Refah devletinin tanımından da anlaşılacağı gibi, devlet, yoksullukla mücadelede klasiklerin aksine tüm olanaklarıyla var olmak zorundadır.

Keynezyen iktisatta, yukarıda da belirtildiği gibi, yoksulluğun temel nedeni olarak gelir dağılımındaki çarpıklık ele alınır. Yoksulluğu hafifletmek için mutlaka gelir dağılımına müdahale edilmelidir. Keynezyen iktisada göre gelir dağılımı iki açıdan önemlidir. Birincisi, modelin özelliği ve tekniği gereği gelirin yoksullara doğru yeniden dağılımı ile tüketim eğiliminin yükselmesinin para ve maliye politikalarının etkisini artırdığı düşüncesidir. İkincisi ise, keynezyen felsefeden kaynaklanan refah ekonomisi modeli, gelir dağılımına, ekonomik etkinlik ve verimlilikten daha çok ağırlık vermektedir⁵⁴.

1.1.4.4. Arz Yanlı İktisat ve Yoksulluk

Talep yanlı olan keynezyen iktisada bir tepki olarak doğan arz yanlı iktisat, ekonomik sorunların temelinde arz meselesinin olduğunu kabul eder. Ekonomik sorunların temelinde, toplam arzın toplam talebe cevap verememesi vardır.

Arz yanlı iktisadın temel politik aracı, vergi oranlarıdır. Arz yanlı iktisadın fikir babalarından sayılan Laffer, vergi indirimleri politikasını önermiş ve bu politikalar neticesinde toplam vergi gelirlerinin azalmayacağı, tersine artacağını ileri sürmüştür⁵⁵

Arz yanlı iktisatçılar, ekonomik ve politik istikrarsızlıkların kaynağı olarak refah devletini işaret etmektedir. Çünkü, yoksullukla mücadele ve sosyal koruma adına kamu harcamalarının aşırı artışı, sonuçta halka enflasyon ve bütçe açığı olarak geri dönmekte, devletin aşırı büyümesi sonucu devlet aygıtı etkinliğini yitirmektedir. Bu nedenle, arz yanlı iktisat anlayışına göre başlıca iki politika aracı olmalıdır. Bunlar, “ekonomik büyüme” ve “ekonomik etkinlik” tir. Özellikle ekonomik etkinliğin sağlanmasında vergi indirimleri büyük önem arz eder. Bu sayede oluşacak ekonomik büyümeden yoksullar da yarar sağlayacaktır. Fakat, akademik çevrelerde bu görüş çok eleştirilmektedir. Çünkü, yoksulluğun çözümünü ekonomik büyümeye ve daha ileri giderek, vergi

⁵³ KORAY Meryem; **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, s. 52

⁵⁴ ÖLMEZOĞULLARI Nalân; **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Yayınları, Bursa 1999, s. 115.

⁵⁵ DEVRİM Fevzi ; “ Kamu Maliyesine Giriş”, Rem Limited Şirketi, Ankara, 1995, s.86.

indirimlerine bağlamak oldukça iyimser bir yaklaşımdır. Zira yoksullukla mücadele çok boyutlu olmak zorundadır⁵⁶.

1.1.4.5. Marksist İktisat ve Yoksulluk

Marksist iktisat, kapitalist ekonomik sisteme ve devlete oldukça sert bir eleştirel bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu bakış açısına göre kapitalist bir düzende devlet, toplumun tüm bireyelerinin değil, ancak iktidardaki sınıfın çıkarını korumak için kurulmuş bir mekanizmadır. Kamu kesiminin görevi, esas olarak, iktidardaki burjuva sınıfının karlı bir biçimde üretimde bulunmasını sağlamak için gerekli hizmetleri yerine getirmekten ibarettir⁵⁷. Dolayısıyla, Marksist iktisada göre, sadece iktidarın çıkarını kollayan bir kapitalist devletten yoksulluk sorununu hafifletmesini beklemek oldukça iyimser bir beklenti olacaktır.

Marksist politika ve ekonomi teorisinin kurucusu Karl Marx'a göre yoksulluk, yönetici sınıfının sadece kendi çıkarlarına hizmet etmesi nedeniyle ortaya çıkan bir olumsuzluktur. Yoksullar, burjuvazi sınıfının yapmak istemediği işleri yapmak için varlardır. Bunun yanında yoksul insan, hukuk ve ahlaki normların dışındaki davranışları desteklemekle suçlanır, tembel olarak suçlanır.

Marx'ın yoksulluk açıklamasının temel varsayımlarından biri de, yoksulların sıkıntılarından bizatihi yoksulların kendilerinin sorumlu olduğunu ileri süren Malthus'un nüfus ilkelerinin yıkılması gerektiğidir. Marx, çalışma olanağından yoksun olanların bir kısmının sefaletle mahkûm olduğunu düşünmektedir. Buna göre, işsizliğin, kapitalist ekonominin eşitsiz gelişme koşullarından biri olduğunu ileri sürmekte ve bunun nedenini kapitalistlerin ekonomik koşullar uygun olduğu zamanlarda karşılarında “yedek sanayi ordusu”nu görmek istemektedirler. Marx'a göre mülkiyetin ihlâli eğer bir hırsızlıkta, özel mülkiyetin kendisi de bir hırsızlıktır⁵⁸.

Marksizmin yeni ifade tarzı olan neo-marksist düşüncede geliştirilen “bağımlılık teorisi”, gelişmiş kapitalist ülkelerin refahının az gelişmiş ülkelerin yoksulluğuna bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Az gelişmişliğin başlıca nedenini emperyalist ülkelerle kurulan ilişkiye ve bunun sonucunda doğan bağımlılık sürecine bağlayan

⁵⁶ AKTAN C. Can; “Çağdaş Politik Düşüncede Politik İktisat” Takav Matbaası, Ankara, 1994, s. 84.

⁵⁷ ULUATAM Özhan; “Kamu Maliyesi”, 8.Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara 2003, s. 19–20.

⁵⁸ Barber ; a.g.k., s. 170

“bağımlılık teorisi” bu saptamada birleşirken, bu teoriyi savunanlar bağımlılıktan kurtulma noktasındaki önerilerinde oldukça ayrı düşmüşlerdir⁵⁹.

Diğer yandan neo-marksist düşünür Emmanuel ise, yoksul ülkelerin zengin ülkeler tarafından nasıl sömürülmeye çalışıldıklarını açıklamaya çalışmıştır. Ücretleri bağımsız bir değişken olarak kabul ettiği analizinde, ülkeler arasındaki eşitsiz gelişim, ücret seviyesi farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Uluslar arası gelişmişlik farkı, az gelişmiş ülkelere doğru kaynak transferinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle uluslar arası gelişmişlik farkları, sürekli yeniden üretilip sürdürülmektedir⁶⁰.

1.1.5. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönem içinde yaratılan milli gelirin bireyler, bireylerden oluşan gruplar veya üretim faktörleri arasında bölüşülmesidir. Üretim faktörlerinin üretime katılmaları sonucunda elde edilen gelirin paylaşılması birincil gelir dağılımı, parlamento ve bütçe yasasıyla gelir dağılımının düzeltilerek sosyal refahın en çoklaştırılmaya çalışılması ise ikincil gelir dağılımı veya gelirin yeniden dağıtımını olarak tanımlanır⁶¹.

Belli bir milli gelir düzeyinde, bireylerin yaşam standartlarının ne olacağını gelir dağılımı belirlemektedir. Milli gelirden bir değişimin olmadığı durumlarda gelir dağılımında meydana gelen bir değişim, bireylerin yaşam standartlarını değiştirebilmektedir. Öte yandan, milli gelirden meydana gelen bir artış, toplumun tüm kesimleri arasında eşit dağılmaz ise, gelir artışı gelir dağılımına olumsuz olarak yansiyacaktır.

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, genel ekonomik eşitsizliklerin önemli bir göstergesidir. Dolayısıyla, gelir dağılımı sonuçlarına göre elde edilen veriler, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinin düzeyini göstermesi bakımından ilgili ülkede uygulanan ekonomik politikaların ve sistemlerin, sosyal adalet ve eşitlik ölçütlerine göre değerlendirmelerini sağlamaktadır⁶².

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin yüksek düzeyde olması, aynı zamanda toplumsal huzursuzluğun oluşmasına neden olmaktadır. Hâlbuki, sosyal barış, refah devletini

⁵⁹ ŞAHİN Çiğdem; “Kapitalizm ve Yoksulluk”, Çivi Yazıları, 1. Baskı, İstanbul 2000, s. 121.

⁶⁰ BAŞKAYA Fikret; “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü”, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara 1994, s. 96.

⁶¹ AKALIN Güneri; “Kamu Ekonomisi”, Turhan Kitabevi, 4. baskı, Ankara, s. 301.

⁶² TÜRK İsmail; “Maliye Politikası”, 10.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1994, s. 19

gerçekleştirmenin temel koşulu olarak görülmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımı basit bir bölüşüm sorunu olarak değil; bir üretim, refah ve toplumsal barış sorunu olarak görülmelidir.⁶³

Genellikle gelirin adil dağılmadığı ve çok geniş kesimlerin milli gelirden aldığı payların çok düşük olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulların sağlık, eğitim, beslenme ve barınma gibi en temel insani hizmetlerden yararlanamadıkları bir gerçektir. Gelir dağılımının son derece adaletsiz olması ve nüfusun büyük bölümünün bu temel hizmetlerden yararlanamamasının bir sonucu olarak ülkeler, ekonomik ve sosyal gelişimini sürdürememektedir⁶⁴

Son yıllarda yapılan birçok çalışmada, gelir dağılımı ile yoksulluk arasında ve gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında bire bir ilişkinin olduğu, uzun dönemli ve istikrarlı ekonomik büyümenin hem gelir dağılımını daha adil hale getirdiğini hem de yoksulluk oranını azalttığı yönünde önemli bulgular mevcuttur.

Bu görüşün aksi yönünde görüşler de bir hayli fazladır. Chossudovski'ye göre, 80 sonrası dönemde uygulanan neoliberal ekonomi politikaları, özellikle az gelişmiş ülkeler üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Uygulanan katı ve tavizsiz ekonomi politikaları, özellikle en yoksul toplum kesimlerini iyice kötüleştirerek, gelir dağılımını daha adaletsiz hale getirmiştir. Bu sonucun sorumlusu ise, küreselleşmenin adaletsiz yapısıdır⁶⁵.

Chossudovski'nin aksine küreselleşmenin, gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun bire bir sorumlusu olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. David Dolar ve Aart Kraay tarafından 2001 yılında Dünya Bankası için yazılan rapora göre, küreselleşme ile gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasında bir bağ mevcuttur. Fakat durum bu şekilde olsa da, küreselleşme gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun nedeni olamaz⁶⁶.

Rapora göre, küreselleşme ülkeleri yoksullaştırmaz, aksine onların zenginliğine katkıda bulunur. Fakat, küreselleşme tüm ülkeleri aynı ölçüde zenginleştirmez. Küreselleşme sonucunda, dünya genelinde gelir dengesizliği artmış ve istikrarlı büyüemeyen ülkelerde yoksulluk devam etmiştir. Hızlı ekonomik büyümenin eşit bir

⁶³ Türk; a.g.k. s. 19

⁶⁴ ALTAY Asuman; "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, cilt 44, sayı 510, s. 59. (ss.57- 67)

⁶⁵ Chossudovski; a.g.k., 1998, s. 21

⁶⁶ DOLLAR David-KRAAY Aart; "Globalleşme ve Refahın Yayılması", Çev. Muhittin ATAMAN, Liberal Düşünce Dergisi, Yıl:7, Sayı: 27, 2002, s. 67, ss. 65-73.

şekilde yayılmamasının pek çok ülkedeki nedeni, yetersiz politikalar, politikacılar ve kurumlardır. Zengin ülkelerin bu konuda eleştirilecek yönü, yoksul ülkelerin çaresiz bir şekilde ihtiyaç duydukları yardımı ve fırsatları sağlamada başarısız olmalarıdır⁶⁷.

Dollar ve Kraay'a göre, sürekli ve istikrarlı büyüme konusunda başarısız olan ülkeler, küreselleşmeye sırtını dönmüş ülkelerdir. Gerçekte bu ülkeler, küreselleşmenin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için gerekli ön koşullara sahip olmayan ülkelerdir. Yoksulluğu azaltmanın ve gelir eşitsizliklerini kapatmanın yolu bu tür engelleri ortadan kaldırmaktır. Yoksul ülkelerin büyüme oranları ve gelir düzeyleri küresel bütünleşme yoluyla yükseltilebilirse, bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan gelir farklılıklarının azaltılması mümkün olabilecektir⁶⁸.

⁶⁷ Dolar, Kraay; a.g.m. s. 68.

⁶⁸ Dolar, Kraay; a.g. m. s. 71.

Tablo 2. Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Azgelişmiş Ülkelerde Büyüme ve Gelir Dağılımı

ÜLKE	İnsani Kal.İndeksi Sıralaması	Kişi Başına Milli Geliri (\$-2005)	Yıllık Büyüme Hızı		En yoksul %20'nin GSMH'dan Aldığı Pay (%)	En Zengin %20'nin GSMH'dan Aldığı Pay (%)	Gini Katsayısı	Gelir Dağılımı İnceleme Yılı
			1975-2005	1990-2005				
Norveç	2	41.420	2.6	2.7	9.6	37.2	25.8	2000
Avustralya	3	31.794	2.0	2.5	5.9	41.3	35.2	1994
İsveç	6	32.525	1.6	2.1	9.1	36.6	25	2000
İsviçre	7	35.633	1.0	0.6	7.6	41.3	33.7	2000
Japonya	8	31.267	2.2	0.8	10.6	35.7	24.9	1993
Fransa	10	30.386	1.8	1.6	7.2	40.2	32.7	1995
ABD	12	41.890	2.0	2.1	5.4	45.8	40.8	2000
Danimarka	14	33.973	2.3	2.5	83	35.8	24.7	1997
İngiltere	16	33.238	2.2	2.5	6.1	44.0	36	1999
Almanya	22	29.461	2.0	1.4	8.5	36.9	28.3	2000
İsrail	23	25.864	1.8	1.5	5.7	44.9	39.2	2001
Güney Kore	26	22.029	6.0	4.5	7.9	37.5	31.6	1998
Slovenya	27	22.273	3.2	3.2	9.1	35.7	28.4	1998
Polonya	37	13.847	4.3	4.3	7.5	42.2	34.5	2002
Arjantin	38	14.280	0.3	1.1	3.1	55.4	51.3	2004
Şili	40	12.027	3.9	3.8	3.8	60.0	54.9	2003
Malezya	63	10.882	3.9	3.3	4.4	54.3	49.2	1997
Rusya	67	10.845	-0.7 ¹	-0.1 ¹	8.1	46.6	39.9	2002
Brezilya	70	8.402	0.7	1.1	208	61.1	57	2004
Kolombiya	75	7.304 ²	1.4	0.6	2.5	62.7	58.6	2003
Çin	81	6.757	8.4	8.8	4.3	51.9	46.9	2004
Türkiye	84	84.07	1.8	1.7	5.3	49.7	43.6	2003
Peru	87	6.039	-0.3	2.2	3.7	56.7	52.0	2003
Filipinler	90	5.137	0.4	1.6	5.4	50.6	44.5	2003
Tunus	91	8.371	2.3	3.3	6.0	47.3	39.8	2000
İran	94	7.968	-0.2	2.3	5.1	49.9	43.0	1998
Vietnam	105	3.071	5.2 ¹	5.9	9.0	44.3	34.4	2004
Endonezya	107	3.843	3.9	2.1	8.4	43.3	34.3	2002
Mısır	112	4.337	2.8	2.4	8.6	43.6	24.4	2000
Güney Afrika	121	11.110 ²	-0.3	0.6	3.5	62.2	57.8	2000
Fas	126	4.555	1.4	1.5	6.5	46.6	39.5	1999
Hindistan	128	3.452 ²	3.4	4.2	8.1	45.3	36.8	2005
Pakistan	136	2.370	2.5	1.3	9.3	40.3	30.6	2002
Bangladeş	140	2.053	2.0	2.9	8.6	42.7	33.4	2000
Kamerun	144	2.299	-0.4	0.6	5.6	50.9	44.6	2001
Uganda	154	1.454 ²	2.4 ¹	3.2	5.7	52.5	45.7	2002
Senegal	156	1.792	- ³	1.2	6.6	48.4	41.3	2001
Nijerya	158	1.128	-0.1	0.8	5.0	49.2	43.7	2003
Tanzanya	159	7.44	1.4 ¹	1.7	7.3	42.4	34.6	2001
Raunda	161	1.206	-0.3	0.1	5.3	53.0	46.8	2000
Burundi	167	6.99 ²	-1.0	-2.8	5.1	48.0	42.4	1998
Etiyopya	169	1.055 ²	-0.2 ¹	1.5	9.1	39.4	30.0	2000
Orta Afrika Cum.	171	1.224	-1.5	-0.6	2.0	65.0	61.3	1993
Sierra-Leane	177	8.06	-2.1	-1.4	1.1	63.4	62.9	1989

Kaynak: Human Development Report 2007-2008, s. 277-283.

1. Veriler daha kısa bir dönem için geçerlidir.
2. Dünya Bankasının represyon tahminleridir.
3. Veri yok.

Tablo 2’de gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin 15 ve 30 yıllık büyüme oranları, 2005 yılı kişi başına GSMH’sı (SGP), en zengin ve en yoksul %20’lik kesimin milli gelirden aldığı pay ile gelir eşitsizliği ölçüsü olan gini katsayıları birlikte yer almaktadır. Tablodan da görülebileceği gibi, gelişmiş ülkelerin on beş-otuz yıllık büyüme performansları ile az gelişmiş ülkelerin aynı dönemdeki büyüme performansları arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin uzun dönem büyüme oranları, az gelişmiş ülkelere oranla oldukça yüksektir. Orta sıralardaki gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemli büyüme performansları arasında yeknesaklık bulunmamaktadır. Bunlar arasında Çin, Hindistan ve Vietnam gibi Uzakdoğu Asya ülkelerinin uzun dönemli büyüme ortalamaları oldukça yüksek iken özellikle Güney Amerika ve Afrika ülkelerinden bazılarının oldukça düşük hatta negatif ortalamalara sahip oldukları gözlenmektedir.

Gelir eşitsizlikleri incelendiğinde, özellikle OECD üyesi ülkelerin gelir dağılımlarının dünyanın geri kalan ülkelerine oranla çok daha eşitlikçi olduğu gözlenebilir. Gelir dağılımının en adaletsiz olduğu ülkeler ise Güney Amerika ve Sahra altı Afrika ülkeleridir.

1.1.6. İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk

Bu başlık altında yoksulluk konusundaki yeni yaklaşımlar olan insani kalkınma ve insani yoksulluk kavramları ile bu iki kavrama ilişkin endeksler ele alınmıştır.

1.1.6.1. İnsani Kalkınma Kavramı ve İnsani Kalkınma İndeksi

Nobel ödüllü kalkınma iktisatçısı Amartya SEN’e göre başarılı bir kalkınmanın temel özellikleri olarak sadece ekonomik büyüme ve reel gelir artışı üzerine yoğunlaşmak önemli yanlışlıklara neden olabilir. Sen’e göre ekonomik kalkınma süreci, bireyin yapabilirliklerinin genişlemesi süreci olarak görülmelidir. Geleneksel kalkınma teorisinin temel yanılgısı, bireyin özgürlük ve kapasitesinin genişletilmesinden daha çok, mal ve hizmet üretimine yoğunlaşmasıdır⁶⁹.

Sen’in “Human Capital and Human Capability” adlı çalışmasında ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde iki faktör önceliklidir. Bunlar; “insan sermayesi” ve “insani yapabilirlik”lerin genişletilmesidir. Bu iki faktör arasında pozitif

⁶⁹ SEN Amartya; “Development Which Way Now?”, Paradiems in Economic Development, Ed.By Rajani Konth, New York, 1994, s. 222

bir ilişki kuran Sen'e göre, ekonomide birer emek objesi olan bireylerin verimliliklerinin geliştirilmesi yanında, yine bireylerin kendi yaşamlarına yön verebilmeleri de çok önemlidir⁷⁰.

İnsani kalkınma kavramını rakamsal olarak somutlaştıran insani kalkınma indeksi de yoksulluğu geleneksel olarak gelir ağırlıklı ölçen ölçümlerden ayrılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, insanlara sağlanan yararlar üzerinden belirlenmektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler sistemi ve UNDP'nin temel önermesi, insani yaşam kalitesinin ve dolayısıyla kalkınmanın yalnızca ekonomik girdilerle sağlanamayacağı şeklindedir. Kişisel, toplumsal, ekonomik ve politik gelişme olanaklarına erişim, ülkelerin ve toplumların kalkınması için ön şartlar olarak sunulmaktadır. Bireyin uzun ve sağlıklı bir yaşam elde edebilmesiyle yaşadığı ülkedeki toplumsal alana çıkabilmenin yolu, asgari bir gelirin yanı sıra, bilgi ve sağlığa sahip olabilmesinden geçmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin gelişimi yalnızca milli gelir artışıyla mümkün olmaz. Asıl olan, milli gelirin ve ekonominin bireyler için gelişme olanakları yaratıp yaratmadığıdır⁷¹.

İnsani kalkınma indeksi (HDI), 0 (düşük insani kalkınma) ve 1 (yüksek insani kalkınma) arasında değişir. HDI, gelir eşitsizliğini doğrudan kapsamaz. Fakat, bunun yanında yakından ilişkili olduğu söylenebilir. HDI'nin gündeme gelmesiyle birlikte, yoksulluk ve kalkınma analizlerinde kişi başına gelir ortalamasından vazgeçilmesinin nedenlerinden biri de, bu ortalamanın büyük eşitsizlikleri gizlediğidir. Çünkü, kişi başına gelir; erkekler ve kızlar, zenginler ve yoksullar, kırsal ve kentsel, farklı etnik ve dini gruplar arasındaki büyük adaletsizlikleri gizleyebilmektedir. HDI ise, cinsiyete, yaşa, inanca ve etnik gruplara göre ayrıştırılmış konularda bizi aydınlatmaktadır⁷².

UNDP, İnsani Kalkınma İndeksi kavramıyla, ulusal gelir ve ekonomik büyümeyle toplumsal refah arasındaki ters orantıya dikkat çekmiş ve kalkınmakta olan ülkeleri hızlı büyümenin barındırabileceği toplumsal eşitsizliklere karşı uyarmıştır. Ayrıca UNDP'ye göre insanlara yarar sağlamayan ekonomik büyüme ve gelir artışı değer yitirmiş ve meşrutiyeti sorgulanır hale gelmiştir⁷³.

⁷⁰ Sen Amartya; 1997, s.14..

⁷¹ ORUÇ, Yeşim; "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:89, 2001, s. 76

⁷² Oruç, a.g.m. s. 76

⁷³ Oruç, a.g.m. s. 76-77

Tablo 3. Bölgeler İtibariyle İnsani Kalkınma İndeksi

	İnsani Kalkınma İndeksi Değeri	Doğumda Yaşam Beklentisi (2005)	Yetişkin Okur-Yazar Oranı (1995-2005)	İlk- Orta ve Lise Öğrenimi Alabilen Nüfus Oranı (2005)	Kişi Başına GSMH (SGP) (2005)	Yaşam Beklentisi İndeksi
Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	0.771	71.7	90.7	69.4	6.604	0.779
Latin Amerika Ülkeleri	0.803	72.8	90.3	81.2	8.417	0.797
Güney Asya Ülkeleri	0.611	63.8	59.5	80.3	3.416	0.646
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	0.493	49.6	60.3	50.6	1.998	0.410
OECD Ülkeleri	0.916	78.3	- ¹	88.6	29.197	0.888
Dünya Ortalaması	0.743	68.1	78.6	67.8	9.543	0.718

Kaynak: Human Development Report, 2007–2008, s. 247.

1. Veriler kullanılabilir değil.

Tablo 3 incelendiğinde, bugün küresel yoksulluğun etkisi altında bulunan özellikle sahra altı Afrika ülkeleri ile zenginlik timsali ülkeler olarak anılan OECD ülkeleri arasında büyük bir kalkınmışlık farkı bulunmaktadır. Güney Asya ülkeleri de insani kalkınma bakımından dünya ortalamasının çok altında koşullara sahiptir.

Gelirin en adaletsiz dağıldığı bölgelerden biri olan Latin Amerika ülkelerinin insani kalkınmışlık düzeyi bakımından dünya ortalamasının üzerinde değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4’de gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasından seçilen 31 ülkenin otuz yıllık süreçte insani kalkınma indeks değerlerinde meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Gelişmiş ülkelerin 1975 yılında oldukça yüksek olan HDI değerleri, 2005’e gelindiğinde en yüksek HDI değeri olan 1’e yaklaşmışlardır. Yani gelişmiş ülkeler 30 yıllık süreçte insani kalkınmışlık düzeylerini gittikçe geliştirmişlerdir. Fakat, tabloda en çarpıcı gelişme, gelişmekte olan ülkelerin insani kalkınmışlık düzeylerinde gözlenmektedir. Zira, otuz yıl önce çok düşük HDI değerlerine sahip olan Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Endonezya gibi gelişmekte olan ülkeler, insani kalkınmışlık düzeylerini oldukça yükseltmişlerdir. Tabloda asıl sorun, az gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğu oldukça olumsuz durumdur. Çünkü, otuz yıl önce de çok düşük olan insani kalkınmışlık düzeyleri bugün de çok düşüktür. Tablo 3 ile Tablo 4 birlikte incelendiğinde özellikle Saha Altı Afrika ülkelerinin ve Güney Asya ülkelerinin insani kalkınma yolunda hiçbir ilerleme kat edemedikleri görülmektedir.

Tablo 4. Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Azgelişmiş Bazı Ülkelerde İnsani Kalkınma İndeksinin Uzun Dönemli Değişimi

ÜLKELER	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Norveç	0.870	0.889	0.900	0.919	0.938	0.958	0.968
Kanada	0.873	0.888	0.911	0.931	0.936	0.946	0.961
Japonya	0.861	0.886	0.899	0.916	0.929	0.941	0.953
ABD	0.870	0.890	0.904	0.919	0.931	0.942	0.951
İngiltere	0.853	0.860	0.870	0.890	0.929	0.931	0.946
İtalya	0.845	0.861	0.869	0.892	0.910	0.926	0.941
Almanya	- ¹	0.863	0.871	0.890	0.913	0.928	0.935
Macaristan	0.786	0.801	0.813	0.813	0.817	0.845	0.874
Arjantin	0.790	0.804	0.811	0.813	0.836	0.862	0.869
Meksika	0.694	0.739	0.758	0.768	0.786	0.814	0.829
Malezya	0.619	0.662	0.696	0.725	0.763	0.790	0.811
Brezilya	0.649	0.685	0.700	0.723	0.753	0.789	0.800
Venezuela	0.723	0.737	0.743	0.762	0.770	0.776	0.792
Çin	0.530	0.559	0.595	0.634	0.691	0.732	0.777
Türkiye	0.594	0.615	0.651	0.683	0.717	0.753	0.773
Tunus	0.519	0.575	0.626	0.662	0.702	0.741	0.766
İran	0.571	0.578	0.615	0.653	0.699	0.722	0.759
Srilanka	0.619	0.656	0.683	0.702	0.721	0.731	0.743
Endonezya	0.471	0.533	0.585	0.626	0.670	0.692	0.728
Mısır	0.434	0.482	0.532	0.575	0.613	0.659	0.708
Güney Afrika	0.650	0.670	0.699	0.731	0.745	0.707	0.674
Fas	0.435	0.483	0.519	0.551	0.581	0.613	0.646
Hindistan	0.419	0.450	0.487	0.521	0.551	0.578	0.619
Pakistan	0.367	0.394	0.427	0.467	0.497	0.516	0.551
Bangladeş	0.347	0.365	0.392	0.422	0.453	0.511	0.547
Sudan	0.354	0.381	0.400	0.429	0.463	0.491	0.526
Kenya	0.466	0.514	0.534	0.556	0.544	0.529	0.521
Nijerya	0.321	0.378	0.391	0.411	0.432	0.445	0.470
Raunda	0.337	0.385	0.403	0.340	0.330	0.418	0.452
Nijer	0.246	0.264	0.261	0.279	0.296	0.321	0.374
Burkina-Faso	0.257	0.280	0.305	0.321	0.337	0.353	0.370

Kaynak: Human Development Report, 2007–2008, s. 252

Tablo 5. 2005 Yılı Dünya Geneli İnsani Kalkınma İndeks Sıralaması

YÜKSEK İNSANI KALKINMA	51-KÜBA 52-MEKSİKA 53-BULGARİSTAN 54-ST.KİTTİS 55-TONGA 56-LİBYA 57-ANTİGUA 58-UMMAN 59-TRİNİAD TOBAGO 60-ROMANYA 61-SUUDİ ARABİSTAN 62-PANAMA 63-MALEZYA 64-BELARUS 65-AURİTUS 66-BOSNA-HERSEK 67-RUSYA 68-ARNAVUTLUK 69-MAKEDONYA 70-BREZİLYA	98-AZERBAYCAN 99-SRİLANKA 100-MALDİVLER 101-JAMAİKA 102-CAPE VERDE 103-EL SALVADOR 104-CEZAYİR 105-VİETNAM 106-FİLİSTİN 107-ENDONEZYA 108-SURİYE 109-TÜRKMENİSTAN 110-NİKARAGUA 111-MOLDOVYA 112-MISIR 113-ÖZBEKİSTAN 114-MOĞOLİSTAN 115-HONDURAS 116-KIRGIZİSTAN 117-BOLİVYA 118-GUETEMALA 119-GABON 120-VANUTU 121-GÜNEY AFRIKA 122-TACİKİSTAN 123-SAO TOME 124-BSTWANA 125-NAMİBYA 126-FAS 127-EKVATOR GİNE 128-HİNDİSTAN 129-SOLOMON ADALARI 130-LAOS 131-KAMBOÇYA 132-MANİMAR 133-BUTAN 134-KOMOROS 135-GANA 136-PAKİSTAN 138-LESOTHO 139-KONGO 140-BANGLADEŞ 141-SWAZİLİLAND 142-NEPAL 143-MADAGASKAR 144-KAMERUN 145-PAPUA YENİ GİNE 146-HAİTİ 147-SUDAN 148-KENYA	149-CİBUTİ 150-DOĞU TİMOR 151-ZİMBAVVE 152-TOGO 153-YEMEN 154-UGANDA 155-GAMBIYA
1-İZLANDA 2-NORVEÇ 3-AVUSTRALYA 4-KANADA 5-İRLANDA 6-İSVEÇ 7-İSVİÇRE 8-JAPONYA 9-HOLLANDA 10-FRANSA 11-FİNLANDİYA 12-ABD 13-İSPANYA 14-DANİMARKA 15-AVUSTURYA 16-İNGİLTERE 17-BELÇİKA 18-LÜKSEMBURG 19-YEN ZELANDA 20-İTALYA 21-HONG KONG 22-ALMANYA 23-İSRAİL 24-YUNANİSTAN 25-SİNGAPUR 26-GÜNEY KORE 27-SLOVENYA 28-GÜNEY KIBRIS 29-PORTEKİZ 30-BRUNEİ 31-BARBADOS 32-ÇEK CUMH. 33-KUVEYT 34-MALTA 35-KATAR 36-MACARİSTAN 37-POLONYA 38-ARJANTİN 39-BİR.ARAP EMİR. 40-ŞİLİ 41-BAHREYN 42-SLOVAKYA 43-LİTVANYA 44-ESTONYA 45-LETONYA 46-URUGUAY 47-HIRVATİSTAN 48-KOSTARİKA 49-BAHAMALAR 50-SEYŞELLER	<p style="text-align: center;">ORTA DÜZEY İNSANI KALKINMA</p> 71-DOMİNİKA 72-SANTA LUCİA 73-KAZAKİSTAN 74-VENEZUELLA 75-KOLOMBİYA 76-UKRANYA 77-SAMOA 78-TAYLAND 79-DOMİNİK CUMH. 80-BELİZE 81-ÇİN 82-GRENADA 83-ERMENİSTAN 84-TÜRKİYE 85-SURİNAM 86-ÜRDÜN 87-PERU 88-LÜBNAN 89-EKVADOR 90-FİLİPİNLER 91-TUNUS 92-FİJİ 93.ST.VİNCENT 94-İRAN 95-PARAGUAY 96-GÜRCİSTAN 97-GUYANA		<p style="text-align: center;">DÜŞÜK İNSANI KALKINMA DÜZEYİ</p> 156-SENEGAL 157-ERİTRE 158-NİJERYA 159-TANZANYA 160-GİNE 161-RUANDA 162-ANGOLA 163-BENİN 164-MALAWİ 165-ZAMBİYA 166-COT DELOUVRE 167-BURUNDİ 168-KONGO DEM.CUMH. 169-ETİYOPYA 170-ÇAD 171-ORTA AFRIKA CUMH. 172-MOZAMBİK 173-MALİ 174-NİJER 175-GİNE-BİSAN 176-BURKİNA FASO 177-SİERRA LEONE

Kaynak: Human Development Report, 2007–2008, s. 250

1.1.6.2. İnsani Yoksulluk Kavramı ve İnsani Yoksulluk İndeksi

İnsani yoksulluk kavramı, insani kalkınma kavramına ek olarak ilk defa UNDP tarafından 1997 yılı İnsani Kalkınma Raporunda yer verilmiştir. Bu kavram, ayrıca insani yoksulluk indeksi (HDI) ile geliştirilmeye çalışılmıştır. İnsani Kalkınma kavramında ve indeksinde insani yapabilirliğin temel elementlerinin ortalama ölçümlerinden hareket edilmekte, insani yoksulluk kavram ve indeksinde ise, verili bir nüfusta aynı elementlerin dışında minimum gelir seviyesi, yaşam seviyesi ve eğitim gibi faktörlerin de şart koşulmasıyla bunların yeniden dağılımı hesaba katılmaktadır⁷⁴.

İnsani kalkınma indeksi (HDI) aynı veya benzer olan iki ülke arasında insani yoksulluk indeks değerleri (HPI) farklılık gösterebilir. Örneğin, Tanzanya ve Uganda çok benzer HDI değerlerine sahiptir. Ancak, Uganda daha yüksek bir insani yoksulluk içindedir. Benzer şekilde, HDI değerleri birbirine çok yakın olan 17 OECD ülkesinde HPI değerleri İsveç'te %6,8'den ABD'de %15,8'e kadar değişim göstermektedir⁷⁵.

İnsani yoksulluk indeksinin, insani kalkınma indeksi yerine geçen bir endeks olarak görülmemesi gerekir. Her iki endeksin de kendi amaçları vardır ve birbirlerini tamamlarlar. İnsani kalkınma indeksi, yaşam kalitesinin farklı özelliklerini inceler ve tüm insani kalkınmanın derecesi üzerinde toplam bir yargıya varır. Aynı yolla, insani yoksulluk indeksi de, yaşam koşullarındaki yoksunlukların farklı özelliklerini araştırır ve yoksullaşmanın getirdiği yoksunluğun oluş derecesi hakkında bir yargıya varır⁷⁶.

İnsani yoksulluk kavramı, özellikle Sen'in "yapabilirlik" yaklaşımından yararlanmaktadır. İnsani yoksulluk, iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, özgüvenli, diğer insanlara saygı duyabilir şekilde; uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme olanak ve seçeneklerinden mahrum olma durumunun kavramsallaştırılmasıdır. Dünya Bankası ve diğer uluslar arası kuruluşlar tarafından da benimsenen, günde bir dolardan az bir gelir olarak tanımlanan gelir yoksulluğu yaklaşımından, insan yaşamını parasal bir değere indirgememesi açısından da oldukça farklıdır⁷⁷.

⁷⁴ RANIS Gustav vd.; "Economic Growth and Human Development", World Development, Vol.28, No:2, February 2000, s. 198

⁷⁵ Human Development Report, 2001, s. 15

⁷⁶ ANAD, Sudhir-SEN Amartya; "Concept of Human Development and Poverty A Multidimensional Perspective", Human Development Papers, UNDP, 1997, s. 5

⁷⁷ Oruç, a.g.m. s. 80

UNDP'ye göre insani yoksulluk indeksi, çok boyutlu bir yoksulluk ölçütüdür. İnsan hayatındaki dört temel boyutun yoksunluğunu; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi, ekonomik koşullar ve sosyal katılımı tek bir indekste bir araya getirir⁷⁸.

1.1.6.2.1. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-1)

HPI-1, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için insani yoksulluğu ölçer. Uzun ve sağlıklı bir yaşam yoksunluğu, bugün doğan ve kırk yaşına ulaşmayı beklemeyen nüfus yüzdesi ile ölçülür. Bilgi yoksunluğu, okur-yazar olmayan yetişkin oranı ile, ekonomik koşullardaki yoksunluk ise, sağlık hizmetleri ile birlikte sağlıklı içme ve kullanma suyuna ulaşamayan nüfus yüzdesi ve yetersiz beslenen beş yaşın altındaki çocuk yüzdesi ile ölçülmektedir⁷⁹.

⁷⁸ Human Development Report, 2000, s. 150

⁷⁹ Human Development Report, 2000, s. 150

Tablo 6. Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-1)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeks Değeri	40 Yaşından Daha Uzun Bir Yaşama Sahip Olmayan Nüfus (%)	Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Oranı (+15 Yaş)	Temiz İçme Suyuna Sahip Olmayan Nüfus (%)	5 Yaşın Altında Yetersiz Beslenen Nüfus (%)
1	Singapur	5.2	1.8	7.5	0	3
2	Arjantin	4.1	4.9	2.8	4	4
3	Uruguay	3.5	4.3	3.2	0	5
4	Meksika	6.8	5.8	8.4	3	8
5	Malezya	8.3	4.4	11.3	1	11
6	Brezilya	9.7	9.2	11.4	10	6
7	Venezuela	8.8	7.3	7.0	17	5
8	Tayland	10	12.1	7.4	1	18
9	Çin	11.7	6.8	9.1	23	8
10	Türkiye	9.2	6.5	12.6	4	4
11	Filipinler	15.3	7.0	7.4	15	28
12	İran	12.9	7.8	17.6	6	11
13	Sri Lanka	17.8	7.2	9.3	21	29
14	Cezayir	21.5	7.7	30.1	15	10
15	Vietnam	15.2	6.7	9.7	15	10
16	Endonezya	18.2	8.7	9.6	23	28
17	Mısır	20	7.5	28.6	2	6
18	Moğolistan	16.3	11.6	2.2	38	7
19	Fas	33.4	8.2	47.7	19	10
20	Hindistan	31.3	16.8	39.0	14	47
21	Pakistan	36.2	15.4	50.1	9	38
22	Bangladeş	40.5	16.4	52.5	26	48
23	Nepal	38.1	17.4	51.4	10	48
24	Haiti	35.4	21.4	--	46	17
25	Sudan	34.4	26.1	39.1	30	41
26	Kenya	30.8	35.1	26.4	39	20
27	Yemen	38	18.6	45.9	33	46
28	Uganda	40.9	38.5	33.2	40	23
29	Nijerya	37.3	39	30.9	52	29
30	Tanzanya	32.5	36.2	30.6	38	22
31	Angola	40.3	46.7	32.6	47	31
32	Zambiya	41.8	53.9	32	42	20
33	Burundi	37.6	38.2	40.7	21	45
34	Etiyopya	34.9	33.3	74.3	78	38
35	Orta Afrika C.	43.6	46.2	51.4	25	24
36	Mali	56.4	30.4	76	50	33
37	Nijer	54.7	28.7	71.3	54	40
38	Sierra-Leane	51.7	45.6	65.2	43	27

Kaynak: Human Development Report, 2007. s. 238–240.

1.1.6.2.2. Gelişmiş Ülkeler İçin İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-2)

UNDP, gelişmiş ülkeler için HPI-2 göstergesini kullanmaktadır. HPI-1'in yanında bu ölçüm, bir yıldan fazla bir süreden beri işsiz olan nüfusun işgücüne oranı ve nispi yoksulluk sınırı altındaki nüfusun toplam nüfusa oranı gibi göstergelerin eklendiği bir çalışmadır. Bu çerçevede, HPI-2'de uzun ve sağlıklı bir yaşamın yoksunluğu, bugün doğan ve 60 yaşına ulaşmayı beklemeyen kişi yüzdesi ile ölçülür. Bilgi yoksunluğu, fonksiyonel olmayan okur-yazar yetişkinlerin oranı ile ve ekonomik koşulların yoksunluğu da, gelir yoksunluğunun varlığı ile ölçülmektedir. Diğer taraftan, sosyal katılım yoksunluğu ise, uzun dönemli işsizlik oranı ile ölçülmektedir⁸⁰.

Tablo 7. Gelişmiş Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI-2)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeksi Sıralaması	60 Yaşın Üzerinde Yaşam İmkânına Sahip Olmayan Nüfus (%)	Fonksiyonel Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Oranı (16-65 Yaş Arası)	Uzun Dönemli İşsizlik Oranı (İşgücünün %'si)	Kullanılabilir Kişisel Gelirin %50'sinden Daha Az Gelire Sahip Olanların Oranı
1	Norveç	2	7.9	7.9	0.5	6.4
2	Avustralya	3	7.3	17	0.9	12.2
3	Kanada	4	8.1	14.6	0.5	11.4
4	İsveç	6	6.7	7.5	1.1	6.5
5	Japonya	8	6.9	--	1.3	11.8
6	ABD	12	11.6	20	0.5	17
7	Danimarka	14	10.3	9.6	0.8	5.6
8	İngiltere	16	8.7	21.8	1.2	12.5
9	İtalya	20	7.7	47	3.4	--
10	Almanya	22	8.6	14.4	5.8	12.7
11	İsrail	23	7.2	--	--	15.6
12	Yunanistan	24	8.2	--	4.9	14.3
13	Portekiz	29	9.5	--	3.8	--
14	Fransa	10	8.9	--	1.8	7.3
15	Avusturya	15	8.8	--	1.3	7.7

Kaynak: Human Development Report, 2007. s. 241

⁸⁰ Human Development Report, 2000, s. 151

1.2. KÜRESELLEŞME OLGUSU

Küreselleşme, bir kavram ve olgu olarak, son yılların üzerinde en çok tartışılan ve hakkında en çok yargıya varılan sözcüklerinden biridir. Gerek akademik alanda gerekse popüler literatürde kendine önemli bir yer bulan küreselleşme konusunun ele alınış biçimi, genellikle ideolojik kaygılardan uzak tutulamamaktadır⁸¹.

Küreselleşme kavramının, gerek literatürde gerekse günlük yaşamda güncelliğini korumasına karşın üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımı yoktur. Bunun temel nedeni, küreselleşmenin farklı bilim disiplinlerinin çalışma alanlarına girmesidir. Buna bağlı olarak, küreselleşme konusundan ayrı ayrı pek çok teori ve tek yanlı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Oysa, küreselleşme gibi disiplinler arası bakış açısı gerektiren bir konunun tek bir bakış açısı ile ele alınması yeterli ve doğru olmayacaktır.

Sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda, küreselleşmeyi ilgili sosyal bilim dalının bakış açısıyla açıklamak, uzmanlaşmanın getirdiği bir sonuçtur. Bu bağlamda, küreselleşme ile ilgili sosyal bilimler alanında oldukça zengin bir literatür oluşmuştur. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, küreselleşmenin hangi boyutuyla ele alınırsa alınsın tarihsel bir perspektiften yoksun incelemelerin eksik kalacağıdır⁸².

Tartışılmaya başlandığı 1990'lı yılların ortalarında küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bunun desteklediği dünya ölçeğindeki bir finans ağının ortaya çıkması, çok uluslu şirketlerin üretimlerinin her bir aşamasını dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde yapabilir konuma gelmeleri, sosyalist sistemin çökmesiyle tek kutuplu bir dünyanın oluşması, neo liberal politikaların bütün dünyaya yayılması gibi gelişmeler öne sürülerek yeni bir olgu olarak ortaya konmuştu. Üstelik bu yeni olguya dayanarak devletin ekonomideki rolünün artık bittiği, ulus devletin aşıldığı, dünyanın tek bir küresel köye döndüğü, bu sürecin önüne geçilemeyeceği ve tersine döndürülemeyeceği düşüncesiyle artık ulus devletin sonunun geldiği düşüncesi ortaya atılmıştır⁸³.

⁸¹ ZENGİNGÖNÜL, Oğul; “Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?”, ESİAD, yıl:1, sayı:1, Bahar 2005, s. 86.

⁸² ULMAN, Burak; “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi”, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, Der. Meryem KORAY, YTÜ, Str.Ar.Enst.Yay., İstanbul(<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale4.htm.e.t.07.07.2008>)

⁸³ OHMAE, Kenichi; “Ulus Devletin Sonu”, çev.Zülfü Dicleli, **Küreselleşme Okumaları**, e.d.Kudret Bülbül, Kadim Yay., Haziran 2006, İstanbul, s. 266.(ss265-286)

Bu çalışmada küreselleşme kavramı ve süreci, daha çok ekonomik ve finansal boyutları dikkate alınarak açıklanacaktır. Bununla birlikte, küreselleşmenin ekonomik ve finansal boyutları ortaya konurken onun diğer boyutlarının tamamen göz ardı edileceğini düşünmemek gerekir.

Küreselleşme kavramını ekonomik boyutuyla ortaya koyan birçok tanım yapılmıştır. Bu bağlamda küreselleşme, ekonomik alanda ülkeler arası mal, hizmet, sermaye, emek, teknoloji akımlarının serbestleşmesi olarak ele alınmaktadır. Buna göre küreselleşme; ekonomik ve mali ilişkilerin serbestleştirilmesi ve böylece ülkelerin daha çok birbirine yakınlaştırılmaları sürecidir⁸⁴. Bu anlamıyla 1913’lerdeki dünya ekonomisinin bugünkü kadar küresel olduğunu düşünenler bulunmaktadır.⁸⁵

Küreselleşmenin finansal boyutunu öne çıkaran tanımlar da yapılmaktadır. Ünlü finans spekülörü Soros, küreselleşmeyi “küresel finans piyasalarının gelişmesi, çok uluslu şirketlerin büyümesi ve giderek ulusal ekonomiler üzerinde hakimiyet kurmaları” olarak ifade etmektedir⁸⁶.

Jacques Adda, küreselleşme kavramını daha geniş bir çerçevede ele almış ve bir iktisadi sistem olarak kapitalizmin dünyaya yayılma süreci şeklinde tanımlamıştır⁸⁷. Yeldan, “Ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olgusu”⁸⁸ şeklinde tanımlarken, Kazgan, küreselleşmeyi 1980 sonrası yıllarda ortaya çıkan ve temelde karlılığı yükseltme amacıyla merkez sermayenin bütün sınırları zorlayarak dünyanın geneline yayılması ve böylece karın maksimizasyonunun sağlanması⁸⁹ olarak tanımlamıştır.

Yukarıda yapılan tanımlamaların yanında küreselleşme kavramını ekonomide liberalizasyon (serbestleşme) kavramı ile ilişkilendirerek açıklamakta fayda vardır. Ekonomik liberalizasyon, dar anlamda, piyasada fiyat ve miktar kontrollerinin kaldırılması ya da azaltılmasını ifade etmektedir. Dış ticaretin, yabancı sermaye işlemlerinin, finansal varlık piyasalarının, işgücü piyasasının ve tarım ürünleri

⁸⁴ SEYİDOĞLU Halil; “Uluslar arası İktisat”, 11.Baskı, Güzan Yay., 1996, İstanbul, s.187.

⁸⁵ HIRST Paul, THOMSON Grahame; “Küreselleşme-Gerekli Bir Mit mi?”, **Küreselleşme Okumaları**, ed.Kudret Bülbül, Kadım Yay., Haziran 1996, İstanbul, s. 27(ss.25-49)

⁸⁶ SOROS George; “Küreselleşme Üzerine”, çev.Met Keçik, İstanbul Bilgi Üniv.Yay., 2003, İstanbul s.1.

⁸⁷ ADDA Jaques; “Ekonominin Küreselleşmesi”, çev. Sevgi İnceci, İletişim Yay., 2002, İstanbul, s. 9.

⁸⁸ YELDAN Erinç; “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, <http://www.bilkent.edu.tr/yeldane/praksis2002.pdf>, et.08.07.2008

⁸⁹ KAZGAN Gülten; “Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen”, Bilgi Üniv. Yay., 2000, İstanbul, s. 109.

piyasaının liberalize edilmesi dar anlamda ekonomik liberalizasyon örneğidir. Oysa geniş anlamda liberalizasyon, serbest piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla işler hale getirilmesini ifade etmektedir⁹⁰.

Küreselleşme dendiğinde, öncelikle dünya ekonomisinde mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi akla gelir. Dünya ticaretinin ve sermaye hareketlerinin önündeki ulusal sınırların ya da engellerin kaldırılması, küreselleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Küreselleşme teorik olarak, sadece mal ve hizmet hareketlerinin değil, üretim faktörlerinin hareketlerinin daha mobil hale geldiği bir süreci ifade eder. Ancak pratikte bu durum sadece sermaye için geçerlidir. Emegın serbest dolaşımı nitelikli işgücü açısından daha mümkün iken niteliksiz işgücünün serbest dolaşımı mümkün değildir⁹¹.

1.2.1. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci

Küreselleşme sürecinin başlangıcına ilişkin yaklaşımlar değerlendirildiğinde, bu yaklaşımların önemli farklılıklar arz ettikleri görülmektedir. Bu açıdan, küreselleşmeyi tarihin ilk çağlarına dayandıranlar olduğu gibi, sürecin başlangıcını Bizans ve İslam İmparatorluklarına dayandıran görüşler de bulunmaktadır. Ancak, bu dönemlerde küreselleşme kavramının içerdiği siyasal boyutun dışında ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda önemli bütünleşmelerin ortaya çıktığını söylemek pek gerçekçi görünmemektedir.

Dani Rodrik'e göre dünyamız küreselleşmeyi ilk defa yaşamamaktadır:

*“Hangi ölçüde değerlendirilirse değerlendirilsin 19.yy’ın sonlarında altın standardının zirvesinin yaşandığı dönemde, dünya ekonomisi muhtemelen bugün olduğundan daha entegre bir durumdaydı. ABD ve Avrupa’da ticaretin büyüklüğü Birinci Dünya Savaşı’ndan önce zirveye çıkmış ve iki dünya savaşı arasında hızla düşmüştür. Ticaret, 1950’den sonra tekrar tırmanışa geçmiştir. Ama bu ölçütle değerlendirildiğinde bu üç bölgenin (ABD, Avrupa ve Japonya) hiçbirinin ekonomilerinin dışa açıklık açısından altın standardının hakim olduğu döneme kıyasla dikkat çekecek düzeyde farklı olmadığı gözükmemektedir.”*⁹²

⁹⁰ Akalın, a.g.k. s. 211.

⁹¹ BULUTAY Tuncer; “Kalkınma ve Büyüme”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, sayı 214(Ocak), 2004, s. 34 (ss.5-91)

⁹² RODRİK Doni; “Küreselleşme Sınırı Aştı mı?”, **Küreselleşme Okumaları**, ed. Kudret Bülbül, Kadim Yay., Haziran 2006, s. 57 (ss57-85)

Yukarıda Rodrik'in de belirttiği gibi, bugün yaşadığımız küreselleşme sürecinin neden ve sonuçları birbirine benzeyen bir dönem olarak, 19.yy sonu ve 20.yy'ın başlarında yaşanmıştır. 1870'lerden başlayan ve 1914'e kadar uzanan dönemde kapitalizm ve sanayi toplumunu şekillendiren ana güçlerin oluşmaya başlamaları, uluslar arası ekonomik ilişkilerde sağlanan ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler, ekonomilerin üretim şekillerini değiştirmiştir. Üretimin makineleşmesi, uluslar arası ticaretin önündeki engellerin aşama aşama kaldırılması ve liberalleşmenin birçok ülke tarafından benimsenmesiyle birlikte tüm dünyada değişim süreci hızlanmıştır. Bu değişim, bireyin hayatında ve ülkelerin gelişmelerinde derin etkiler oluşturmuştur.

Sosyal bilimcilerin küreselleşmenin ilk nüvesi olarak da gördükleri bu dönemi ifade etmek için "sanayileşme" terimini kullandıkları bilinmektedir. Bu dönemde imalat ve endüstriyel faaliyetlerin birincil sosyal üretim biçimi haline gelmesiyle ortaya çıkan geniş bir toplumsal dönüşüm süreci yaşanmıştır. Ekonomide yaşanan bu değişim, üretimin tarımdan sanayiye kaymasının yanında, çok daha kapsamlı bir yapısal dönüşümü gerekli kıldığı için, bu büyük değişim olgusu "sanayi devrimi" olarak nitelendirilmiştir. Bu sanayi üretimi, yalnızca uluslar arası ticaretin genişlemesini hızlandırmakla kalmamış, toplumun yapısını da dönüştürmüştür. Bu noktada, küreselleşmenin bazı unsurlarının kendisini sanayileşme süreci ile birlikte göstermeye başladığı söylenebilir. Hatta, sanayileşmenin küreselleşme sürecinin itici gücü olduğu da iddia edilebilir. Boratav'a göre söz konusu 1870–1914 dönemiyle ilgili en önemli husus, bu dönemde gerek finansal ve gerekse de ticaret alanında sağlanan serbestlikler bugünün gerisinde değildir⁹³.

1929'da yaşanan ekonomik buhran ve ardından 2.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, küreselleşme sürecini olumsuz etkilese de 1950 yılında GATT'ın kurulması ve bu doğrultuda ithalata uygulanan tarifelerin %40 oranında aşağıya çekilmesi sonucu küreselleşme eğiliminde önemli derecede hızlanmalar yaşanmaya başlanmıştır. 1960'dan sonra özellikle batı toplumlarında çok önemli yapısal dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönüşümü nitelendirmek için "Modernite" kavramı kullanılmaktadır. Ülkelerin, sanayileşme ile birlikte tedricen bir modernleşme sürecine girdikleri tespitine dayalı olarak sanayileşme ve modernitenin getirdiği sosyal, ekonomik, teknolojik ve siyasi yeniliklerin aslında başlangıcından bu yana küreselleşmenin altyapısını

⁹³ COŞKUN Recai; "Küreselleşmeye Bütüncül Bir Bakış: Vaatler ve Çelişkiler", Milenyum Armağanı (Özel Sayı), Sakarya Üniv. İİBF, 2001, s. 51.

hazırlayan bir süreç olduğu da ifade edilebilir⁹⁴. Bu açıdan 1960'lı yıllar ile başlayan süreç, küreselleşmenin ikinci dalgası olarak nitelendirilmektedir.

Yaşadığımız bu ikinci küreselleşme dalgasının kökenleri, neoliberalizmin 1970'li yılların sonlarında başlayan yükselişiyle yakından ilişkilendirilebilir. Öte yandan 2.Dünya Savaşı'nı izleyen yirmi beş-otuz yıllık dönem de, özünde 1870- 1914 arasına düşen birinci küreselleşme döneminin bazı önemli izlerini taşımakta ve ona dönüş işaretleri vermektedir. Bu dönemde, dış ticaretin serbestleştirilmesi yolunda önemli adımlar atılması, çok uluslu şirketlerin giderek büyümeleri, üye ülkelerin iktisadi bütünleşmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET), dünya ekonomisi içindeki etkisini arttırması ve başta Batı Avrupa'ya yönelik olmak üzere işçi göçünün önemli boyutlara ulaşması, bu doğrultudaki gelişmeler arasında yer almaktadır⁹⁵.

1973-1980 dönemi, 1980 sonrasında ivme kazanacak küreselleşme sürecinin ortaya çıkması açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Petrol ihraç eden ülkelerin ellerindeki petro-dolarlar, içe dönük sanayileşme stratejisi uygulayan ülkelerin artan finansman gereksinimini karşılamak amacıyla sanayileşmiş ülkelerdeki finans kuruluşları aracılığıyla az gelişmiş ülkelere yönlendirilmeye başlandı. Bunun sonucunda, kısa sürede önemli bir artış gösteren uluslar arası özel finansal akımlar, bir yandan az gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan içe dönük sanayileşme stratejilerinin bir süre daha sürmesine olanak tanırken, diğer yandan finansal piyasaların önemini arttırarak şimdiki küresel dalganın öncü unsuru olmuştur. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan uluslar arası borç krizi, bu modelin sona ermesi ve uluslar arası kuruluşlar güdümünde neoliberal politikaların az gelişmiş ülkelerin çok büyük bir kısmını içine alacak biçimde yaygınlaşması ve bugün küreselleşme olarak adlandırılan sürecin fiilen başlaması anlamına gelmiştir⁹⁶.

1990'lı yıllarda sosyalist blokta meydana gelen çöküş de, küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Bu gelişme, ülkeler arasındaki kutuplaşmayı ortadan kaldırdığı gibi Doğu Avrupa ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine yönelmelerine ve gelişmiş ülkelerle ekonomik ve siyasi entegrasyona girmelerine yol açmıştır.

⁹⁴ Coşkun, a.g.m. , s. 53.

⁹⁵ ŞENSES, Fikret; "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı? Engel mi?", ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi Çalışma Raporu, 2004, s. 2(2004 a)

⁹⁶ Şenses (2004 a); a.g.r. s. 2

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, toplumların sosyal ve kültürel yapıları üzerinde derin etkilere yol açarak küreselleşmenin daha hızlı ve geniş bir biçimde yayılmasına yol açmıştır. Ayrıca terörizm, örgütlü suçlar, insan hakları, göç hareketleri, çevre kirliliği ve salgın hastalıklar gibi uluslar arası sorunlara çözüm bulma ihtiyacı, ülkeleri birbirine yaklaştırmıştır.

Tarihsel bir süreç içinde dünya toplumlarında meydana gelen bu dönüşümler, sosyal bilimciler tarafından birkaç döneme ayrılarak ele alınmıştır. Buna göre, sosyal yapıda meydana gelen değişimler dönem dönem “sanayileşme” , “modernleşme”, “sanayi ötesi” ve “post modernite” gibi çok farklı kavramlarla tanımlanmıştır.

1.2.2. Küreselleşmeye İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Küreselleşmenin ne olduğuna ilişkin yorumlar, sosyal bilimler alanında temel bir kutuplaşmaya neden olmakta, başka bir ifadeyle, bir yanda küreselleşme karşıtı olanlar, diğer yanda onu savunanlar bulunmaktadır. Nişancı, küreselleşme ile ilgili görüşlerin keskin bir şekilde ayrılmasının nedenini, küreselleşmenin iki önemli boyutuna dayandırmaktadır. Bunlar “bütünleştiricilik” ve “çözücülük” boyutlarıdır. Çözücülük, toplumların ve toplumsal unsurların önündeki engellerin kalkması ve “ötekilerle” tesviye (diğerlerinden biri olma) olmalarını ifade etmektedir. Bütünleştiricilik ise, çözülen unsurların yeni değerler etrafında bir araya getirilmesidir. Sosyal, kültürel ve siyasal unsurlar, küreselleşme sürecinde yeniden tanımlanmakta ve bu süreçte bazen homojenleşmeler, bazen melezleşmeler ve bazen de buharlaşmalar yaşanmaktadır. Bu aşamada coğrafyayla ve coğrafyaya bağlı olarak gelişen sosyal, siyasal ve kültürel unsurlarla kurulan bağlar gittikçe zayıflamaktadır⁹⁷.

Küreselleşmenin bir alacakaranlık kuşağına benzetilmesi ve onun bir sorun olarak algılanması yukarıda belirtilen kaotik duruma dayanmaktadır. Öyleyse küreselleşme sonucu kültürlerin, ekonomilerin ve ulusların birbirlerine benzemeleri ve mutlaklıklarını yitirmeleri acaba insanlık için yeni bir aydınlanma döneminin yolunu mu açacaktır? Yoksa küresel toplumu kaosa, değerlerinin aşınmasına mı sürükleyecektir? Bu soruların temelinde küreselleşme alanındaki kutuplaşmanın yattığı söylenebilir⁹⁸.

⁹⁷ NİŞANCI Ensar; “Küresellik, Küreselleşme; Bir Tanıma Doğru”, CÜ İİBF, Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, Yıl:2003, sayı:1, s. 34-41 (ss.37-45)

⁹⁸ Nişancı, a.g.m. s. 41

1.2.2.1. Küreselleşme Taraftarlarının Bakış Açıları

Küreselleşme alanında, küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak değerlendiren çok sayıda görüşe rastlanabilir. Bunlar, genelde küreselleşmenin yeni bir küresel bilince neden olduğunu, toplumları bütünleştirdiğini, ekonomileri daha rasyonel hale getirdiğini ve orta vadede bunun herkese, hatta şu anda geçici olarak zarara uğrayanlara bile, kazanımlar sağlayacağını öne sürmektedirler. Bunun yanında, küreselleşme eğilimlerinin artması durumunda insanlığın genel refah düzeyinin artacağını, ortak sorunların el birliğiyle daha rahat çözümlenebileceğini ve daha barışçıl bir ortamın yaratılacağını da düşünmektedirler⁹⁹.

Küreselleşme taraftarlarına göre, malını istediği anda dünyanın en uzak pazarlarına ulaştırabilen bir tüccar, mesajını anında gazetesine geçebilen bir gazeteci, en yeni akademik yayınları elinin altındaki bilgisayarı aracılığıyla yayınladığı anda takip edebilen bir akademisyen, dünyanın dört bir yanındaki olayları anında televizyondan izleyebilen bir insan için küreselleşme, bir imkân ve kapasite patlamasıdır¹⁰⁰.

Ünlü sosyolog Giddens'in küreselleşme ile ilgili düşünceleri, günümüzde sosyal bilimciler tarafından oldukça ciddiye alınmakta ve dikkatle okunmaktadır. Giddens'e göre, sanayi toplumunun ürünü olan ulus devletler, küreselleşme süreci ile birlikte önemini yitirmiştir. Artık piyasalar, politikanın yerini almaktadır. Çünkü, piyasalar, hükümetlerden daha rasyonel davranmaktadırlar. Ulusal iktidar politikaları, yerelde başarılı ve önemli olsalar da küresel ölçekte küresel ekonomi hareketleri karşısında artık önemsiz kalmaktadırlar¹⁰¹.

Yine Giddens'e göre küreselleşme, sadece dünya ekonomilerinin ya da ulusal ekonomilerin birbirine karşılıklı bağımlılığı değildir. Bunun yanında, yaşanan dönemde zamanın ve mekanın dönüşümüyle birlikte ele alınması gereken bir kavramdır. Giddens, birbirimizin çok uzağında meydana gelen olayların, bizleri önceki dönemlere göre daha doğrudan ve anında etkilediğini belirtiyor ve aldığımız kararların etkilerinin küresel ölçüğe yayıldığını iddia ediyor. Özet olarak Giddens'e göre küreselleşme, siyasi ve ekonomik etkilerin birleşiminden doğan bir dizi karmaşık süreçlerden oluşmaktadır¹⁰².

⁹⁹ Nişancı, a.g.m. s. 41

¹⁰⁰ Nişancı, a.g.m. s.42

¹⁰¹ GIDDENS Anthony; **Üçüncü Yol**, Birey Yay. İstanbul, 2000, s. 40

¹⁰² Giddens; a.g.k., 2000, s. 41

Küreselleşme taraftarlarının bu süreci savunurlarken ortaya koydukları en önemli kanıt, sosyal devlet anlayışının küresel ölçekte önemli bir tahribata yol açmasıdır. Buna göre sosyal devlet, gerçekleştirdiği varsayılan yararların tersine, bireylerin kendilerine duydukları güveni ve içlerinde besledikleri müteşebbis ruhu zayıflatmakta ve özgür toplumun temellerini yıkıcı unsurlarla doldurmaktadır. Küreselleşmeciler, sosyal devletin yol açtığı tahribatın onarılması, bireyin daha özgür olması için liberalizmin yeni yorumu olan neoliberalizmin olumlu katkısına inanmaktadırlar.

1.2.2.2. Küreselleşmeye Temkinli Yaklaşanların Bakış Açıları

Küreselleşme olgusuna temkinli yaklaşanlar, küreselleşmenin amaçlı olmadığını aksine insanlığın tarihsel yürüyüşünde vardığı bir eşik olduğunu düşünmektedirler. Bu düşünürler, küreselleşmeyi peşinen iyi ya da kötü şekilde değerlendirmek yerine, daha bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmenin zorunluluğuna işaret etmektedirler. Bu yaklaşıma göre yazarlar, hem karanlık yüzünün hem de aydınlık yüzünün olduğunu; karşıtların karanlık yüzü, savunanların ise aydınlık yüzü açığa vurduklarını belirtmektedir. Yine bu görüşe göre, bu sürecin tüm toplumlar ve dünya için yeni bir umut olması koşula bağlıdır ve bu kendiliğinden olacak bir durum değildir¹⁰³.

Bu noktada konuya benzer şekilde yaklaşan Milanoviç'in küreselleşmeye ilişkin bakış açısı konu açısından oldukça önemlidir¹⁰⁴:

“Küreselleşme konusundaki ortak görüş, küreselleşmenin sonuçta dünyadaki gelir düzeylerinin birbirlerine yakınlaştığı bir çağ, demokrasinin evrensel bir değer olduğu ve böylece kurumların birbirlerine yakınlaştığı, farklı kültürel temellere sahip olan insanların birbirleriyle iletişim kurabildiği kültürel bir zenginlik olarak tanımlanabilmesidir. Öte yandan sol söylem ise küreselleşmeyi, Güney’de çocuk işgücüne yönelik ve Kuzey’de orta sınıf işleri ortadan kaldıran zararlı bir güç olarak ele almaktadır. Bu çerçevede küreselleşme, çevrenin tahrip edilmesine, yerel kültürlerin yok edilmesine ve zayıf olanın ezilmesine neden olmaktadır. Sağ kesimin muhafazakâr ve ırkçı tarafı ise, küreselleşmenin zararlı bir güç olduğunu kabul etmektedir. Örneğin, küreselleşme yalnızca Güney’deki büyük yoksul kitlelerin işlerini kaybetmelerine değil, pek çok Avrupa ülkesinde üç yüz yıldır hüküm süren kapitalizmin sonucunda yerel

¹⁰³ Nişancı, a.g.m., s. 42

¹⁰⁴ MİLANOVIÇ Branko; “The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It”, **World Development**, Vol:31, No:4, s. 668 (ss. 667–683)

kültürler yok olmakta ve kültürel bir hegemonya oluşmaktadır. Baskın ve eleştirel olan bu iki görüş doğru olabilir mi? Evet doğru olabilir; çünkü küreselleşme çok büyük ve çok yüzlü bir süreç olarak farklı kişilere farklı yüzlerini gösterir. Nerede yaşadığımızı, zengin ya da yoksul olup olmadığımızı, ideolojik açıdan hangi noktada durduğumuza bağlı olarak bu süreci farklı görme eğilimindeyiz. Ancak, bu yeni bir durum değildir. 19.yy'ın ortalarından 1914'e kadar oynadığı rol dikkate alındığında, küreselleşmenin hem müşfik ve yararlı hem de zarar verici ve kötü olmak üzere iki zıt yönünü görebiliriz. Bugün de inandığımız, geçmişte olduğu gibi küreselleşmenin iki yüzü olduğudur. Gönüllü değişimlere ve insanların, sermayenin, ürünlerin ve fikirlerin özgürce dolaşımına dayalı yararlı ve koruyucu yanı ile diğer yanda baskıcı, zorlayıcı ve vahşi yüzü.”

1.2.2.3. Küreselleşme Karşıtlarının Bakış Açısı

Küreselleşmeyi olumsuz ve zararlı bir süreç olarak değerlendiren bu görüşe göre küreselleşme, sadece ideolojik bir söylemden ibarettir. Boratav, küreselleşmeyi, uluslar arası sermayenin çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olması nedeniyle aslında sömürünün çağdaş bir biçimi hatta yeni adı olarak görmektedir¹⁰⁵.

İnsel'e göre küreselleşme dinamiğinin ideolojik dayanağı neoliberalizmdir. Neoliberalizm, ileri sanayileşmiş ülkelerde, 1970'lerde sermaye birikim sürecinde yaşanan bunalımı aşmak için üretilen ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel boyutları olan, kapsamlı çözümlerin dayandığı ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Bu ideoloji önce gelişmiş ülkelerde ve küreselleşmeyle birlikte az gelişmiş ülkelerde, sadece iktisadi gelişme dinamikleri açısından değil, siyasal hedef ve toplumsal örgütlenme tarzı olarak da hakim mevzileri hızla işgal etmiştir. Bu anlamda neoliberal küreselleşme, kapitalist sermaye birikimi dinamiğinin neredeyse beş yüz yıllık geçmişi olan bütün dünyayı kaplayan yayılmacılığının hem hız kazanması, hem de teknolojik, siyasal, sosyal ve kültürel olarak derinleşmesi anlamını taşımaktadır¹⁰⁶.

Aynı bakış açısıyla küreselleşme, 2.Dünya Savaşı sonrasında temelleri atılan ileri kapitalizme özgü yeni sermaye birikimi rejiminin dünyanın en ücra köşelerine sirayet etmesi sürecini ifade etmektedir. Küreselleşme, özellikle 1980'li yılların sonlarında doğu bloğunun çökmesinden sonraki dönemde, ABD önderliğindeki ülkelerin piyasaya

¹⁰⁵ Boratav, a.g.m. s. 19

¹⁰⁶ İNSEL Ahmet; **Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili**, İletişim Yay. İstanbul, 2004, s. 217

dayalı toplumsal ve siyasal “Yeni Dünya Düzeni” tasavvurlarını az gelişmiş ülkelere serbestçe dayatmalarıyla yeni bir evreye girmiştir. Bu süreçte, kapitalizmin eşitsiz dinamikleri, uluslar arası siyasi rekabetin yoğunluğunun azalmasıyla iyice şiddetlenmiş, küresel refah düzeyinin genel olarak azalma eğilimi güçlenmiştir¹⁰⁷.

Özet olarak belirtmek gerekirse, küreselleşme karşıtları küreselleşme sürecini kapitalist ekonomik sistemin 21.yy’daki yeni sömürü aracı ve söylemi olarak değerlendirmektedir. Buna göre, bu süreçte özellikle az gelişmiş ülke ekonomileri, küreselleşmenin hakim söylemi olan neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasından büyük zarar görmekte ve bunun sonucunda aslında küresel refah artarken kendi durumları giderek kötüleşmektedir.

Tablo 8’de küreselleşme alanında küreselleşmeye farklı açılardan yaklaşanların bu süreci nasıl kavramsallaştırdığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

¹⁰⁷ ÖZDEK Yasemin; “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”, ed.Yasemin Özdek, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, TODAİE Yayın No:311, Ankara, 2002, s. 8 (ss 1–44)

Tablo 8. Küreselleşmenin Kavramlaştırılması

	KÜRESELLEŞME TARAFTARLARI	TEMKİNLİLER	KARŞITLAR
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağımlılık	Ticaret Blokları, Yönetişim
Hakim Özellikler	Küresel Kapitalizm Küresel Yönetişim Küresel Sivil Toplum	Yoğun ve derin küreselleşme	Dünya 1980’lerde olduğundan daha az karşılıklı bağlı
Ulusal İktidarların Gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Yeniden inşa ediliyor	Güçleniyor ve çoğalıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve Teknoloji	Modernitenin Birleştirici Gücü	Devlet ve Piyasalar
Tabakalaşma Kalıpları	Eski Hiyerarşilerin Aşınması	Dünya düzeninin yeniden inşası	Güneyin giderek marjinalleşmesi
Hakim Motif	Mc Donald’s Coca Cola v.s.	Siyasal Topluluğun Transformasyonu	Ulusal çıkar
Küreselleşmenin Kavramlaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Belli mesafedeki eylemlerin ve bölgelerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve Bölgeselleşme
Tarihsel Yörünge	Küresel uygarlık	Küresel bütünleşme ve parçalanma	Bölgesel bloklar, uygarlıklar çatışması
Özet	Ulus devletin sonu	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı

Kaynak: BOZKURT Veysel; “Küreselleşmenin İnsani Yüzü”, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 24.

1.2.3. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Faktörler

1.2.3.1. Neoliberalizmin Yükselişi

Küreselleşmenin ortaya çıkışı ve yükselişinde 2.Dünya Savaşı sonrasında artan ticari ve finansal liberalleşme hareketlerinin önemli rol oynadığı söylenebilir. Daha sonra, 1970’lerin sonuna doğru devlet anlayışında meydana gelen değişimler, bu süreci hızlandırmıştır. Zira, 1970’lere kadar gelişmiş kapitalist ülkelerde genellikle devlet merkezli bir refah ekonomisi anlayışı hakimdi. Bu ekonomiler içinde en serbest olanların başını ABD çekerken, en fazla devlet müdahalesine maruz kalan ülkeler ise, Almanya ve İsveç olmuştur. Refah ekonomisi anlayışının egemen olduğu bu ülkelerde, devlet bir yandan ekonomik büyümeyi ve sermaye birikimini sağlayan bir ekonomik ortam sağlamaya çalışırken, diğer yandan piyasa ekonomisinin istenmeyen toplumsal sonuçlarını onarma görevini de yerine getirme durumunda kalmıştır¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Coşkun, a.g.m. s. 58–59

Bu iki iktisadi amacın bir arada gerçekleştirilmeye çalışılması devlet aygıtını büyütmüş, yükünü arttırmıştır. Bunun sonucunda, 1970'lerde Avrupa ülkelerinin pek çoğunda ekonomik durgunluk ve bütçe açıkları yaşanmaya başlanmıştır. Devlet, ekonominin giderek daha fazlasını kontrol etmeye başlarken, bunun sonucunda etkin bir yönetim anlayışıyla kendini yenileyemeyen ve ekonomik büyümesi yavaşlayan Avrupalı refah devletlerinin durumu giderek daha fazla sorgulanır hale gelmiştir.

1980'lerin başında ABD'de Reagan döneminde ve İngiltere'de Teatcher döneminde yürürlüğe giren arz yanlı iktisat politikaları, devletin ekonomideki rolünü azaltmayı ve ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işler hale gelmesini hedefliyordu. Söz konusu bu politikalar, ABD ve İngiltere'den sonra diğer ülkelere yayılmıştır. Bunda, ülkelerin kamu kesiminde görülen zayıflıkların ve sosyal devletin vaat ettiği refah, özgürlük ve demokrasiyi sağlayamamanın büyük etkisi vardır. Böylece küreselleşme dediğimiz olgu, refah devleti ve kalkınmacı devlet anlayışlarının temelini oluşturan Keynezyen iktisat politikalarının tasfiyesini beraberinde getirmiştir.

Neoliberal iktisat politikaları, küreselleşme sürecini besleyen temel dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde, sanayileşmiş batılı kapitalist ülkelerde verimlilik artışlarının önemli ölçüde yavaşlaması ve hızla artan dünya petrol fiyatlarının da etkisiyle şiddetlenen stagflasyonist eğilimler, bu ülkeleri sermaye birikim sürecinin devamı konusunda yeni arayışlara yöneltti.

Kapitalist ekonomik düzenin geleceğinin tehlikeye girdiği böyle bir ortamda sanayileşmiş ülkeler için dünya nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan az gelişmiş ülkeler (çevre ülkeler), ilk akla gelen çıkış yolu olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine entegre olmasını sanayileşmiş ülkeler açısından gerekli kılan üç önemli husus vardır. Birincisi, az gelişmiş ülkelerin ayrı bir güç olarak ortaya çıkmaları ve dünya ekonomik sisteminin kendileri açısından daha adil hale getirilmesini sanayileşmiş ülkelere istemeleridir. İkincisi, yine az gelişmiş ülkelere hız kazanan sanayileşme faaliyetlerinin gelişmiş ülkeler için yarattığı rekabet kaygısı, üçüncüsü ise, dünya borç krizinin gelişmiş finans piyasalarında yarattığı deprem neticesinde az gelişmiş ülkelerin borç ödeme kapasitelerinin ancak ihracata yönelmeleriyle mümkün olabileceği yönündeki değerlendirmelerdir¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Şenses (2004 a), a.g.r. s. 3

1970’li yılların sonunda, IMF ve Dünya Bankasının da katkılarıyla neoliberal ekonomi politikaları, az gelişmiş ülkelere büyük bir hızla yayıldı. Bu politikalar, mal ve faktör piyasalarında devletin fiyatlara müdahalesinin kaldırılması, dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, kamuya ait iktisadi kuruluşların özelleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların ve finansal sermaye akımlarının serbestleştirilmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal hizmet alanlarında özelleşme eğilimlerinin yaygınlaşması ve işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gibi amaçları ön planda tutarak bu ülkeleri dışa açık serbest piyasa ekonomisini benimseme ve dünya ekonomik sistemine entegre olma yolunda etkili olmuştur¹¹⁰.

1.2.3.2. Teknolojik Gelişmeler

Birinci küreselleşme dönemi olarak nitelendirilen dönemde, buhar makinelerinin ve çeliğin üretimde kullanılması, ulaşım ve haberleşme hizmetlerinin gelişmesine ve buna bağlı sanayi sektörlerinin gelişmesine yol açmışsa, 1980’lerde yaşanan elektronik ve bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmeler de ikinci küreselleşme dönemi olarak adlandırılan 1980 sonrası döneme damgasını vurmuştur.

Bugün yaşadığımız küreselleşme sürecinde teknolojik gelişmeler, çok önemli bir yer tutmaktadır. Teknolojik altyapının, küreselleşme sürecinde yeterli koşul olmadığı, ancak olmazsa olmaz ön koşul olduğu söylenebilir. Olağan üstü bir şekilde ucuzlayarak yaygınlık kazanan iletişim teknolojileri, küresel düzeyde değişim ve etkileşim sürecini hızlandırmış ve buna bağlı olarak küreselleşme süreci hız kazanmıştır. Bilgisayar ve bilgi teknolojileri, uydu iletişimi, ulaşım ve taşımacılık sektöründeki gelişmeler ve nihayet internet, yani teknoloji altyapısı küreselleşme için uygun zemin oluşturmuştur. Bu gelişmeler, bütün sektörde etkinliği ve verimliliği arttırmış ve dünyayı daha kolay ulaşılabilir hale getirmiştir. İletişim teknolojileri, küreselleşmenin daha görünür bir hale gelmesine ve küresel bilincin gelişmesine ön ayak olmuştur. Ulusal sınırları aşan bu düşünce tarzı, ulus devletin fonksiyonlarının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir¹¹¹.

Yeni teknolojilerin sunduğu hızlı ve ucuz iletişim imkanları sayesinde ulus ötesi şirketlerin (çok uluslu şirketler) dünyanın herhangi bir noktasında faaliyetlerini sürdürmeleri daha kolay hale gelmiştir. Bu durum, çok uluslu şirketlerin, dünyanın

¹¹⁰ Şenses (2004 a), a.g.r. s. 3

¹¹¹ Coşkun, a.g.m. s. 61

ekonomik ve siyasi yapısı üzerinde oluşturdukları egemenliğin ya da gücün başlıca aktörlerinden biridir.

1.2.3.3. Uluslararası Kuruluşların Rolü

Küreselleşme sürecini anlamak ve iyi analiz edebilmek için üç uluslar arası mali kuruluşun (IMF, DB ve DTÖ) durumunu ele almak yararlı olacaktır. IMF ve Dünya Bankası, dünya çapında ekonomik işbirliğini hedefleyerek kurulmuşlardır. IMF, uluslar arası bir parasal birliği, Dünya Bankası ise kalkınmayı yaygınlaştırmaya yönelik uluslar arası bir kredi kurumudur. Her ikisi de temel amaçlarının gerisinde kapitalizmin dış ticaret felsefesinin belkemiğini oluşturan “uluslar arası işbirliğine dayalı karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin” işlerliğini sağlama hedefi güderler. Bu kuruluşlar, kurulmalarına kaynaklık eden Bretton Woods Konferansı’na atfen, Bretton Woods Kuruluşları olarak da adlandırılır¹¹².

IMF, üye ülkelerin birbirleriyle olan mali ilişkilerinin düzenlenmesine yol göstermek, söz konusu ilişkilerin bozulmasına, dünya ticaretindeki daralmalara ve dolayısıyla da genel refahta bir azalmayla sonuçlanacak ödemeler dengesi sorunlarına çare aramak ve gidermekle görevlidir. Dünya Bankası ise, bir yandan Avrupa’nın 2.Dünya Savaşında karşılaştığı ekonomik tahribatı onarma, öte yandan gelişme yolundaki ülkelere yatırım kredileri açarak bu ülkelerin dünya ticaretine daha fazla katkıda bulunabilmeleri için gereken kalkınma düzeyine ulaşmalarına yardımcı olmak üzere kurulmuştur¹¹³.

Neoliberal küreselleşme sürecinin kök salması ve derinleşmesinde IMF ve Dünya Bankası’nın çok önemli bir rolü vardır. Özellikle, sürekli ekonomik ve siyasi istikrarsızlık içinde bulunan az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarına müdahalesi oldukça eskilere dayanan IMF’ye 1980’li yıllarda Dünya Bankası da eklenmiş ve yapısal uyum politikalarıyla, özellikle dış ticaretin serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi politik önermelerle önemli ölçüde etkili olmuştur¹¹⁴. Yani Dünya Bankası ve IMF, küreselleşme sürecinin hakim fikri durumundaki neoliberal iktisat politikalarının özellikle az gelişmiş ülkelere benimsetilip uygulatılmasında başat rol oynamaktadırlar.

¹¹² EĞİLMEZ Mahfi; “IMF, Dünya Bankası ve Türkiye”, Creative Yay. 1997, İstanbul, s. 15

¹¹³ Eğilmez, a.g.k. s. 15

¹¹⁴ Şenses (2004 a), a.g.r., s. 4

1993 yılında sonuçlanan yedi yıllık Uruguay müzakere sürecinin bir sonucu olarak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de küreselleşme sürecinin temel altyapı unsurlarından birini oluşturmuştur. Kamuoyunun dikkatlerini IMF ve Dünya Bankası kadar çekmese de DTÖ, dünyadaki liberalleşme eğilimini mal ticaretinden hizmet ticaretine ve dış ticaretle ilgili olarak fikri mülkiyet hakları ve yatırım alanlarına doğru genişletme açısından etkili olmuştur. DTÖ, az gelişmiş ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji akımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayan bir fonksiyon üstlenmiştir. Bunun yanında, çok uluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri kaldırarak, emek ve çevre standartları ve rekabet politikası gibi konuların bu çerçevede gündeme gelmesini sağlayarak, bu ülkelerin devlet müdahale alanlarını özellikle sanayi politikaları açısından daraltan bir görev üstlenmiştir¹¹⁵.

1.2.4. Küreselleşmenin Temel Boyutları

Küreselleşme konusunun başında da belirtildiği gibi, küreselleşme olgusu, sosyal bilimlerde ekonomiden sosyolojiye, coğrafyadan siyaset bilimine, psikolojiden tarihe kadar çok geniş bir sahada incelenen, birçok bilimin ilgi alanına girdiği, çok disiplinli ve çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmenin kamuoyunda daha çok ekonomik, siyasi, kültürel ve çevresel boyutlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada konunun ilgi alanını oluşturması bakımından küreselleşmenin sadece ekonomik boyutu üzerinde durulacaktır. Fakat, daha sonraki bölümde küreselleşmenin etkileri bahsinde diğer boyutları özet olarak da olsa ele alınacaktır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu ele alınırken belli başlı üç aşamada ele alınması, konunun kavranması açısından elzemdir. Bunlar; küreselleşmenin ticaret, finans ve üretim boyutlarıdır.

1.2.4.1. Ticaretin Küreselleşmesi

Ekonomik küreselleşmenin en önemli göstergelerinden birini ticaretin küreselleşmesi veya diğer bir anlatımla uluslar arası ticaretin gelişmesi oluşturur. Ekonomik küreselleşmenin etkilerini ilk olarak dünya ticareti üzerinde gösterdiği söylenebilir.

¹¹⁵ Şenses (2004 a), a.g.r. s. 4

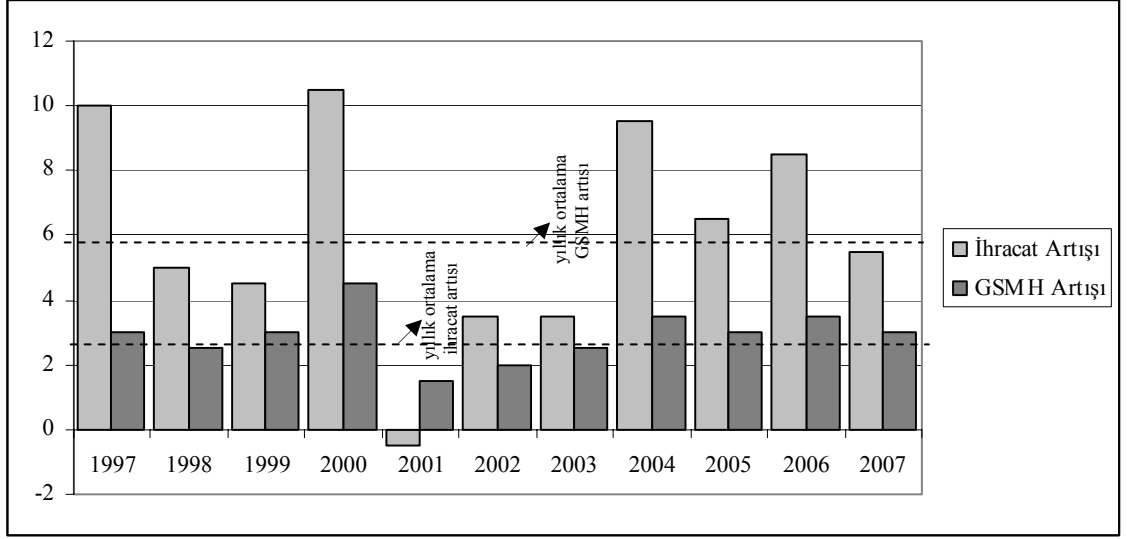
Ticaretin küreselleşmesi dediğimizde, ülkeler arası ticaretin gittikçe daha geniş alanlarda ve sonunda dünya ölçeğinde yapılması anlaşılabilir. Bir başka anlatımla, ticaret alanında küreselleşme, uluslar arası ticaretin serbestleşmesi, dünyanın adeta tek bir piyasa haline gelmesidir.

Dünya ticaretindeki serbestleşme, ülkeler arasındaki ticarete gümrük tarifelerinin ve diğer ticaret kısıtlamalarının azaltılması veya kaldırılması esasına dayanır. Küreselleşme sürecinde mal ve hizmet ticaretindeki serbestleşme başlıca iki kanaldan gerçekleşmektedir. Birincisi DTÖ'nün öncülüğünde, DTÖ'ye tam üye ülkeler arasında öngörülen tarife indirimlerinin ve diğer kısıtlamaların kaldırılması yoluyla olmaktadır. İkincisi ise, belirli bir coğrafi bölgede yerleşik ve yakın ilişki içindeki ülkeler arasında ticari ve diğer ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesi şeklinde olmaktadır. Bu ikinci durumda söz konusu ülkeler arasında bir ekonomik bütünleşmenin (bölgesel entegrasyon) varlığından söz edilebilir¹¹⁶.

Küreselleşme sürecinde ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticareti giderek artmaktadır. DTÖ verilerine göre, 1995 yılında dünyada toplam 5,1 trilyon dolarlık ihracat söz konusuysen, 2005 yılında bu rakam tam iki kat artarak 10,4 trilyon dolara yükselmiştir. Aşağıdaki tablolarda ülkelerarası ticaretin 1995-2005 yılları arasındaki miktar olarak artışı ve bölgesel dağılımı ile 1997-2007 yılları arasında ihracatın ve GSMH'nin artış yüzdeleri verilmiştir.

¹¹⁶ Seyidoğlu, a.g.k. s. 187

Tablo 9. Dünya’da 1997–2007 Arası GSMH ve İhracatın Yıllık Artış Hızları
(Yıllık % Değişim)

Kaynak: www.dtm.gov.tr e.t. 26.06.2008

Tablo 10. 1995–2005 Dünya İhracatı ve Bölgesel Dağılımı (milyon dolar)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dünya Toplamı	5.164.000	5.401.000	5.589.000	5.499.000	5.709.000	6.452.000	6.186.000	7.578.000	7.578.000	9.203.000	10.431.000
Kuzey Amerika	856.550	922.775	1.014.095	1.013.975	1.070.690	1.224.975	1.147.545	1.106.240	1.162.965	1.323.360	1.477.530
Güney ve Orta Amerika	148.900	160.700	175.900	164.400	164.300	195.800	186.600	190.700	219.000	283.800	354.900
Avrupa	2.335.635	2.421.095	2.413.005	2.513.200	2.521.695	2.633.930	2.654.555	2.839.410	3.386.495	4.050.855	4.371.915
Bağımsız Devletler Topluluğu	112.545	123.660	124.860	106.800	106.460	145.725	144.315	153.200	194.595	265.485	340.205
Afrika	112.000	125.400	127.500	106.000	116.000	147.800	137.400	141.100	176.700	230.000	297.700
Orta Doğu	151.000	182.700	187.300	144.500	182.300	268.000	239.800	248.200	302.500	399.100	538.000
Asya ve Okyanusya	1.446.800	1.464.900	1.546.500	1.450.000	1.547.000	1.836.200	1.673.000	1.806.800	2.136.500	2.650.500	3.050.900

Kaynak: www.dtm.gov.tr e.t.26.06.2008

Yukarıdaki tablolardan da görülebileceği gibi, dünyada ülkeler arası mal ve hizmet ihracatı miktar olarak son yıllarda giderek yükselmiştir. Bu yükseliş içinde bölgesel dağılıma dikkat ettiğimizde, Avrupa’nın küresel ihracatta %41,9 ile en yüksek paya sahip olduğu görülecektir. Daha sonra %29,2’lik pay ile Asya ve Okyanusya gelirken Kuzey Amerika bölgesi %14,1’lik bir paya sahiptir. 1997-2007 yılları arasındaki dünya

ihracatının ve GSMH'nin büyüme oranları incelendiğinde miktarla ilgili büyüklüklerle orantılı olarak son 11 yıllık süreçte ortalama ihracat artışının %2'nin üzerinde gerçekleştiği görülecektir.

Duruma tarihsel bir perspektiften bakıldığında, aslında uluslar arasındaki ticaret artışının yeni bir olgu olmadığı görülecektir. Bu durum, kapitalizmin ilk dönemlerinden beri olağan bir durumdur. Ürünlerin, üretildikleri mekanların çok ötesinde satılması, deniz aşırı ticaret ve kıtalararası ticaret, insanlığın ilk çağlarından beri vardır. Uluslar arası ticaretin birinci ve ikinci küreselleşme dönemlerindeki durumu karşılaştırılacak olursa, farklı yapılaraya dayandığı görülecektir. 19.yy'daki mal ticaretinin bugüne göre daha belirgin ve düzenli kalıplar içinde gerçekleştiği söylenebilir. Sanayileşmiş ülkelerin daha çok sınaî mamul ihraç edip, az gelişmiş ülkelerden temel gıda ve hammadde ithal ettiği bir yapı söz konusu idi. Bugün ise, dünya ticareti, az gelişmiş ülkelerin görece daha az söz sahibi olduğu, buna karşın gelişmiş ülkelerin görece benzer malların karşılıklı ticaretini sürdürdükleri bir görünüm arz etmektedir¹¹⁷.

1.2.4.2. Finansal Küreselleşme

1980 sonrası dönemde finansal piyasalarda hızlı bir bütünleşme süreci yaşanmıştır. Finansal küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarına yönelik olarak uygulamakta oldukları engelleri ve kısıtlamaları kaldırarak yurt içi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirme süreçlerine verilen addır.

Finansal piyasaların küreselleşmesinde en önemli faktörler ise, iletişim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, finansal serbestleşmeye yönelik hükümet düzenlemeleri ve finansal piyasaların daha fazla kurumsallaşmasıdır¹¹⁸.

İletişim ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler, bilgi-işlem, bilgi saklama ve düzenleme maliyetlerini azaltmış ve finansal piyasaların işlerliğini arttırarak bütünleşmesini hızlandırmıştır. Telekomünikasyon sistemleri, bütün dünyadaki piyasa oyuncularını birbirine bağlamış ve işlemlerin birkaç saniyelik bir zaman diliminde gerçekleşebilmesine olanak sağlamıştır. İnternet altyapısının katkısıyla, gerçek zamanlı

¹¹⁷ Yeldan; a.g.m., s. 16-17 (15 trilyon doları aşan mal ve hizmet ticaret hacminin üçte ikisi gelişmiş ülkeler arasında yapılmaktadır.)

¹¹⁸ KARADAĞLI Ece C.; "Dünya Ekonomisinin Küreselleşmesinde Yaşanan Gelişmeler", **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, ed.Tamer Bolat ve Oya Seymen, Nobel Yay., 2005, Ankara, s. 404 (ss. 384-407)

hisse senedi fiyatlarına ilişkin bilgiler de dahil olmak üzere, bilginin dünyanın bütün piyasa oyuncularına anında ulaşması mümkün olmuştur¹¹⁹.

Hükümetlerin finansal piyasaları serbestleştirmeye yönelik düzenlemeleri ile birlikte, uluslar arası finansal sermaye hızla dünyanın tüm ülkelerinin sermaye piyasalarına ve bankalarına engelsiz ve serbestçe akmaya başlamıştır. Bu durum, tasarrufların küresel boyutta yatırımlara yönelmesine yol açmıştır. Söz konusu sermaye akımı, çoğunlukla gelişmiş ekonomilerdeki tasarrufların gelişmekte olan piyasalardaki fırsatlara yönelmeleri şeklinde gerçekleşmektedir¹²⁰.

Finansal piyasaların küreselleşmesi sürecinin bir başka itici gücü de, yine finansal piyasaların serbestleştirilmesine bağlı olarak, kurumsal büyük yatırımcıların, özellikle de finansal kurumların katılımlarının artmasıdır. Bugün gelişmekte olan ülkelerdeki finansal piyasalar, küçük ve bireysel yatırımcılardan ziyade kurumsal büyük yatırımcıların hâkimiyetindedir.

Gelişmekte olan ülkeleri, sermaye piyasalarını deregüle (serbestleştirme) etmeye yönelten unsurları birkaç noktada ifade etmek mümkündür. Birincisi, yurt içi ve yurt dışı tasarruflar mali sisteme aktarılacak, dolayısıyla kredi hacmi genişleyecektir. İkincisi, ulusal mali piyasalarda belirlenen yurt içi faiz oranları düşecek (sermaye maliyeti azalacak) ve uluslar arası faiz oranlarıyla eşitlenecektir. Üçüncüsü, ucuzlayan sermaye maliyeti ve genişleyen kredi hacmi sayesinde sabit sermaye yatırımları artacak ve ekonomik büyüme hızlanacaktır¹²¹.

Günümüzde sadece uluslar arası döviz piyasalarında işlem gören spekülâtif nitelikli finansal sermaye akımlarının toplamı günde 1.8 trilyon dolara ulaşmaktadır. Bu tutarın %80'i girdiği piyasayı bir hafta içinde terk etmektedir. Dünya reel üretim ve ticaret sürecinden bağımsız olarak gerçekleşen bu olgu, ülkelerin döviz kurlarında istikrarsızlığı arttırdığı gibi ulusal finans piyasalarının kırılganlığını da derinleştirmekte ve finansal krizlere her an açık bir ekonomik yapı oluşturmaktadır.¹²²

¹¹⁹ Karadağlı, a.g.m. s. 405

¹²⁰ Karadağlı, a.g.m. s. 405

¹²¹ Yeldan, a.g.m. s. 18

¹²² Yeldan, a.g.m. s. 18

1.2.4.3. Üretimin Küreselleşmesi

Üretimin küreselleşmesi, sermayenin üretim alanı olarak dünyayı bir bütün şeklinde değerlendirmesi, küreselleşmiş üretim sisteminin parçalarını kendisine maliyet avantajı sağlayacak şekilde iktisadi açıdan en uygun bölgelerde gerçekleştirilmesidir. Küresel piyasaya dönük olarak gerçekleştirilen üretim organizasyonu, farklı ülkelerdeki parçalardan oluşan bir sistemdir. Üretimde küreselleşme süreci, uluslar arası ticaretin ve finansal piyasaların serbestleştirilmesi ile desteklenmektedir. Esasen üretim, ticaret ve finans piyasaları birbirine bağımlı ve aynı doğrultuda gelişme gösteren piyasalardır. Ülkelerin serbest piyasalar yönünde tercih yapmaları ve bu alandaki ilkeleri ve kurumları geliştirmeleri, piyasaların küreselleşmesinde önemli bir adım oluşturmaktadır¹²³.

Küreselleşme sürecinin gelişimini belirleyen faktörler arasında, temel faktör olarak özellikle kar maksimizasyonu amacıyla bütün dünyayı tek bir piyasa ve hammadde kaynağı olarak görmek isteyen ve bunu sağlamayı hedefleyen çok uluslu şirket girişimciliğinin rolünü teslim etmek gerekir¹²⁴

1970'lere kadar, ABD şirketleri, dünya mamul mal üretiminin yarısını gerçekleştirirken, 1970'lerden itibaren diğer gelişmiş ülkeler ve Uzak Doğu'daki sanayileşmiş ülkeler ile bazı Latin Amerika ülkeleri, ABD ile rekabete girerek verimlilikte önemli artışlar sağlamışlardır. Bu gelişmeler, dünya ticaretinin artması, üretimin yaygınlaşması ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur¹²⁵.

Üretim teknolojilerinin değişmesi, esnek üretim sistemlerine geçişi olanaklı kılmıştır. Esnek üretim sistemleri, sadece yeni endüstrilere değil, aynı zamanda eski endüstrilere de uygulanmaya başlanmıştır. Yeni üretim sistemlerini uygulayan şirketler, sadece maliyetleri düşürmekle kalmadılar, aynı zamanda üretim yerlerini seçme konusunda özgürlüğe kavuştular. Parçalara böldükleri üretim sürecinin değişik parçalarını kalite, fiyat ve zamanında teslim bakımından en uygun teklifi yapan yerlerde yaptırmaya ve gerektiğinde bu üretimin yapılmadığı yeni bir yerden başka bir yere hızla kaydırmaya başladılar. Bu durum, sendikaların ve ulus devletin gücünü önemli ölçüde düşürmüştür. Bunun yanında, emeğin katma değer içindeki payı giderek azalmış, toprak

¹²³ GÖKAL İsmail; "Globalleşme", **Dış Ticaret Dergisi**, sayı:7, Ekim 1997, s. 26 (ss. 25–33)

¹²⁴ BALKANLI A. Osman; "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt 21, sayı 1, 2002, s.15,

¹²⁵ Gököl, a.g.m. s. 26

v.b. doğaya bağlı üretim faktörlerinin değerini azaltarak, insan tarafından yaratılan, geliştirilen üretim faktörlerini rekabet açısından daha önemli hale getirmiştir¹²⁶.

Üretim sürecinin küreselleşmesi üç boyutlu olarak ele alınabilir. Üretimin küreselleşmesine yol açan en önemli unsur, uluslar arası sermayenin yerel ortaklarla yabancı bir bölgede doğrudan yatırımlara girişmesidir. Bu tür yatırımlar, büyüyen ve genişleyen piyasalarda daha fazla mal satmak ve olası ithalat kısıtlamalarına maruz kalmamak için tercih edilmektedir. Ülkeler bu amaçla, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için başta düşük vergi politikası olmak üzere çeşitli teşvik araçlarından yararlanmaktadırlar. Dünya’da 1985–2004 döneminde ülkelere giren toplam doğrudan yabancı sermaye miktarı 58 milyar dolardan 1 trilyon dolar civarına çıkmıştır¹²⁷.

Üretimin küreselleşmesinin ikinci boyutunu ülke dışı kaynaklı olan bir zincirleme üretimi gerçekleştirme olgusu oluşturmaktadır. Devletlerin sınırlarını aşan kapitalizm, yeni araçlarla ulusal ekonominin yerine ulus aşırı bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yapıların başında da çok uluslu şirketler gelmektedir. Çok uluslu şirketlerin sınır ötesi üretimi söz konusu olduğunda, üretimde kullanılacak hammaddenin, yarı mamulün, teknolojinin, emeğin farklı ülkelere temin edilerek, yine nihâî üretimin farklı bir ülkede gerçekleştirilmesi anlaşılmaktadır¹²⁸.

Çok uluslu şirketlerin küresel alandaki etkinliğine hukuki zemin hazırlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik sistemin temel kurumları olan Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslar arası kuruluşların düzenleyici ve teşvik edici etkilerini de vurgulamak gerekir¹²⁹

Üretimin küreselleşmesinin üçüncü ve son boyutunu Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Multilateral Aggrement Invesment-MAI) oluşturmaktadır. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, uluslar arası yatırımları belirleyen yasaların liberalleştirilmesi ve yatırımların korunması amacıyla biçimlendirilmiş bir çerçeve anlaşmasıdır. “Küreselleşen Sermaye Anayasası” ya da “Uluslarüstü Sermayenin Anayasası” olarak da nitelendirilen bu anlaşma, başlangıçta, DTÖ içinde tartışmaya açılmış, karşılaşılan

¹²⁶ Gökal, a.g.m., s. 27

¹²⁷ SERDAROĞLU Selcan; “Küreselleşme, Ticaret ve Uluslar arası Düzenlemeler”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, der. Cem Karaderili, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2005, s. 201 (ss. 197–240)

¹²⁸ Serdaroğlu, a.g.m. s. 201

¹²⁹ ATEŞ Davut; “Küreselleşme: Ne kadar Boyutlu”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 7, sayı 1, 2006, s. 30.

muhalefet üzerine OECD bünyesine çekilmiş, ancak daha sonra çeşitli ülkelerde anlaşma taslağına gösterilen tepkiler nedeniyle, üye ülkelerin tümü tarafından kabul edilip yürürlüğe girememiştir¹³⁰.

1.2.5. Küreselleşmenin Farklı Boyutlardaki Etkileri

Küreselleşme konusunun başında daha önce de belirtildiğı gibi, küreselleşme gerek bir olgu olarak gerekse de bir süreç olarak oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. Bugün toplumsal yaşamın her boyutunda küreselleşmenin etkileri açık ve net biçimde görülmektedir. Söz konusu etkiler, ekonomiden kültüre, siyasetten tıba, güvenlikten çevreye kadar çok geniş bir alana yayılmaktadır. Çalışmamızın boyutlarını da dikkate alarak küreselleşmenin etkileri, ekonomik, siyasal ve kültürel düzlemde ele alınacaktır.

1.2.5.1. Küreselleşmenin Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin en görünür ve en öndeki etkisinin ekonomik etkisi ve boyutu olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin ekonomik alandaki etkisi, başlıca iki açıdan ele alınabilir. Bunlar; devletin ekonomideki yeri ve diğeri de uluslar arası ticarete etkisidir.

Küreselleşme sürecinde devletin ekonomideki yeri ve bu doğrultuda devletin ekonomik işlevleri konusunda 1980'lerden sonra önemli gelişmeler yaşanmıştır. Küreselleşme öncesi modern devlette, yani klasik iktisat anlayışının son bulunduğu 1940'lardan 1980'lere kadar ki süreçte, gelişmekte olan ülkelerde devletçi kapitalizm fikri yerleşmiş iken, gelişimini tamamlamış batılı ülkelerde refah devleti anlayışı gelişmiştir. Bu dönemde, devletin dört temel işlevi söz konusuydu. Bunlar; kamusal malların sunumu (tahsis işlevi), gelirin yeniden dağılımı (bölüşüm işlevi), ekonomik istikrarın sağlanması (istikrar işlevi) ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın (kalkınma işlevi) sağlanması şeklinde sıralana bilir¹³¹.

Küreselleşme süreci ile birlikte devletin ekonomik alandaki işlevlerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Söz konusu gelişmelerden ilki ve belki de en önemlisi, küreselleşmenin getirdiğı neoliberal iktisat ideolojisinin "özgür piyasa" düşüncesi çerçevesinde ekonominin deregülasyonunu içeren monetarist ve neoliberal politikalar

¹³⁰ Serdaroğlu, a.g.m. s. 202

¹³¹ AKALIN Güneri; "Yeni Devlet Anlayışı ve Devletin Piyasa Ekonomisi İle Uyumlaştırılması", Cumhuriyetin 75.Yılında Kamu Harcamaları ve Denetimi Sempozyumu, Sayıştay, Ankara, 1998, s. 17

yükselişe geçmiş olmasıdır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi ulus üstü siyasi ve ekonomik kuruluşlar, bu paradigmanın değişmez aktörleri haline gelerek dünyaya neoliberal reçeteler sunmuşlardır. Planlı ekonomiler için “şok terapi”, üçüncü dünya ülkeleri için “yapısal uyum programları” adı altında önerilen politikalar; ihracata dayalı büyüme, daha fazla piyasa daha az devlet, serbest ticaret, özelleştirme ve regülasyonlar, tam istihdamın uzun vadeli bir hedef olmaktan çıkması ve enflasyonla mücadeleye öncelik vermeyi içermektedir¹³².

Küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmelerin finansal serbestleşmeye katkıda bulunması ve çok uluslu şirketlerin yatırımlarını geliştirmekte olan ülkelere kaydırması devletin ekonomik işlevlerini etkileyen ve yeniden inşa eden diğer gelişmelerdir.

Daha önceki açıklamalarımızda da belirtildiği gibi, küreselleşmenin dayandığı ideolojik temel, büyük ölçüde serbest piyasaların üstünlüğü üzerine kurulmuştur. Bu temelin sağlanabilmesi ise devletin ekonomik müdahalelerinin en aza indirildiği, piyasaya geniş bir hareket alanının bırakıldığı bir anlayışla mümkün olabilirdi. Bu öngörünün doğal bir sonucu olarak, devlet 1980’li yıllardan itibaren işletmecilikten çekilmeye başlamış ve önemli bir özelleştirme dalgası başlamıştır.

Özelleştirme düşüncesinin altında, devletin sadece tam kamusal mal ve hizmet üretimine yönelmesi, yarı kamusal nitelikli eğitim, sağlık, ulaştırma v.b. hizmetler ile doğal tekel niteliğine sahip olması gereken diğer bazı hizmetlerin piyasaya bırakılma düşüncesi yatmaktadır.

Küreselleşme sürecinin getirdiği yeni devlet anlayışında bölüşüm işlevinin dayandığı temel düşünce ise, piyasada oluşan birincil gelir dağılımına müdahale edilmemesi ve yoksulluk gibi iktisadi temelli sorunların çözümünün piyasaya bırakılmasıdır. Devletin kalkınma ve ekonomik istikrar işlevlerine ise hiç yer verilmemektedir. Bu iki işlevin de, piyasa aracılığıyla kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılmaktadır. Böylece küreselleşmenin getirdiği etkin devlet anlayışı, devletin temelde ekonomik anlamda tek bir işleve sahip olması gerektiğini öngörmektedir. Bu da, sadece tahsis işlevidir. Tam kamusal malların üretilmesi görevinin üstlenilmesi tahsis işlevinin bir sonucudur. Bunun gereği olarak devlet, sadece temel kamu

¹³² WENT Robert; “Küreselleşme, Neoliberal İddialar, Radikal Yanıtlar”, çev. Emrah Dinç, Yazın Yay., İstanbul, 2001, s. 7

hizmetlerini yürütecek, istikrar, bölüşüm ve kalkınma gibi işlevleri ise piyasaya bırakacaktır¹³³.

Küreselleşmenin ekonomik etkilerine uluslar arası ticaret açısından bakıldığında, durumun devlet anlayışında meydana gelen değişiklikler çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Devlet anlayışındaki değişiklikler ile birlikte uluslar arası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve serbestleştirilmesi, ticaretin gelişimi bakımından önemli etkiler yaratmıştır. Bu süreçte, farklı ülkelerin piyasaları, giderek artan bir yoğunlukla birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Küreselleşmenin ekonomik etkileri, mal, hizmet, sermaye ve teknolojilerin ülke sınırlarını aşmasını ve önlerindeki engellerin ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir¹³⁴.

Uluslar arası ticaretin hacimsel olarak büyük artış göstermesinde devletlerin ticaret politikalarını serbestleşme yönünde revize etmelerinin yanında, çok uluslu şirketlerin gelişiminin de büyük rolü vardır. Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle teknolojik gelişmeler, sermayenin daha hızlı hareket edebilmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda, çok uluslu şirketler, üretimlerini dünya ölçeğine yaymışlar, nerede ucuz hammadde ve işgücü varsa, nerede düşük maliyeti üretim fırsatı varsa, üretimlerini o ülkeye kaydırmıştır. Bütün bunlar, dünya mal ve hizmet üretiminin 25–30 yıllık bir süreçte iki katı tutarında bir büyüklükte artmasını sağlamıştır. Bu üretim artışıyla birlikte, dünya genelinde özellikle son 10 yıllık süreçte ekonomik büyüme oranları eskiye nazaran dikkati çekecek ölçüde artış göstermiştir.

Küreselleşmenin ekonomik etkileri açısından yukarıda belirttiğimiz devletin ekonomik alanda değişimi ve uluslar arası ticaretin artışı, beraberinde ekonomik anlamda önemli olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte, madalyonun öbür yüzüne bakıldığında küreselleşmenin yine ekonomik anlamda önemli olumsuzlukları beraberinde getirdiği, sosyal bilimciler arasında sık sık dile getirilmektedir. Bu olumsuzluklar sadece sosyal bilimciler arasında değil bütün toplumsal alanda yoğun bir şekilde tartışılmaktadır.

Gerçekten de küreselleşme sonucunda özellikle az gelişmiş ülke ekonomilerinde çok büyük olumsuzluklar yaşanmaya başlamıştır. Özeleştirme uygulamaları sonucunda

¹³³ DEMİRBAŞ Tolga; “Küreselleşmenin Modern Devlet Maliyesine Etkileri”, Sayıştay Dergisi, Sayı:50–51, Temmuz-Aralık 2003, s. 93–94 (ss. 87–101)

¹³⁴ AKDEMİR Tekin; BENK Serkan; “Küreselleşme ve Ekonomik Değişim”, <http://www.cmis.org.tr/dergi/012004/makale2.pdf.et.28.06.2008>

işsizlikte büyük artışlar olmuştur. Çalışanların reel ücretleri azalmış, çalışma koşulları giderek kötüleşmiştir.

Küreselleşme karşıtlarına göre, 1980'lerden sonra neoliberal iktisat politikalarının az gelişmiş ülkelere dayatılmasıyla birlikte bu ülkelerde ekonomik ve sosyal problemler giderek ağırlaşmıştır. Bu durum, zaten yoksulluk batağındaki az gelişmiş ülkelerin daha da yoksullaşmasına neden olmuştur.

1.2.5.2. Küreselleşmenin Siyasal Düzlemdeki Etkileri

Küreselleşme sürecinin siyasal düzlemdeki en önemli etkisi, geniş kesimler tarafından da kabul edildiği gibi, ulus devletin gücünde meydana gelen aşınmadır. Ancak bu tartışmanın farklı boyutları bulunmaktadır. Bazı yazarlar, ulus devletin gücünün artık tamamıyla aşıldığını belirtilirken, daha ılımlı yazarlar, ulus devletin gücünün tamamıyla aşılmasa da egemenliğinde bir gerileme olduğunu kabul etmektedirler. Gerçekten, ulus devletin gücünde ve egemenliğinde bir gerileme olup olmadığını tartışırken devletin ekonomik hayata müdahalesi ile kapitalizmin gelişim sürecini gözden uzak tutmamak gerekir.

Ulus devlet, ulusal sınırlar içinde geliştirilen ve kapitalist işleyişin dayandırıldığı piyasa dokusu içindeki oluşumu ifade eder. Sistemin işleyişini sağlayan ve düzenleyen piyasanın oluşumu, siyasal sınırlar içinde dil birliği, hukuk birliği ve görüş birliği gibi temel sosyal ve idari yapılanmalara dayanmaktadır. Bunun yanında, sistemin etkin çalışması ve maliyet tasarrufu sağlanabilmesi için zorunlu ve kolaylaştırıcı nitelikteki ulaştırma ve eğitim gibi hizmetlerin toplumsallaştırılmasını ve üretim girdisi olarak bu hizmetlerin devlet tarafından sunulmasını gerektirmektedir¹³⁵.

Ulus devletin bir siyasal kurum olarak etkinliği, büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğiyle yakından ilişkilidir. Bu egemenlik, ancak sınırları üzerinden geçen mal, hizmet, sermaye, emek ve bilgi akışları üzerinde denetim sağlamakla mümkün olabilir. Böyle bir ulus devlet modeli, Avrupa'da Fransız ihtilali ile birlikte ortaya çıkmış ve Avrupa dışındaki diğer ülkelere, özellikle de sömürelere model oluşturmuştur. Bu model, 1970'lerin sonlarına kadar temel niteliği bozulmadan, daha sosyal bir nitelik kazanarak gelmiştir¹³⁶.

¹³⁵ ÖNDER İzzettin; "Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu", **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, der. Meryem Koray, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale4.htm.et.30.06.2008>, s. 3

¹³⁶ Önder, a.g.m., s. 3

Küreselleşme sürecinde ulus devlet modelinin geri plana itilmesi, ulus devletin gücünün aşındırılması olarak da değerlendirilebilir. Bu durum, sürecin siyasal boyutunu ve dolayısıyla da siyasal etki alanını oluşturmaktadır. Neoliberal anlayış temelinde şekillendirilen küreselleşme süreci, kapitalist sermaye birikiminin toplumsal ve siyasal denetimden mümkün olduğunca kurtularak dünyanın her köşesine yayılması ve her türlü mal ve hizmeti kapsamaya çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, 1980'lerden itibaren mal, hizmet, üretim faktörleri ve özellikle sermaye piyasalarının giderek bütünleşmesi söz konusu olmuş ve ekonomik ilişkilerin siyasal denetiminden kurtulup otonom hale gelmesi, ulus devletin egemenliğini etkileyerek onu geriletmeye başlamıştır¹³⁷.

Ulus devletin egemenlik gücünün aşılmasında başlıca iki etken söz konusudur. Birincisi, ulus devlet ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulus üstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun bir ayağını ulus üstü, neredeyse küresel ölçekte üyesi olan örgütler nezdinde alınan kararlar oluşturmaktadır. 2.Dünya Savaşından sonra geliştirilen Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütler sistemi, bu noktada başat rol oynamaya başladılar. Ulus üstü örgütlerde ikinci ayağı, bölgesel anlaşmalarla kurulan, eski imparatorluklara alan genişliği ve nüfus büyüklüğü itibariyle benzese de, yapısı farklı olan bölgesel işbirliği anlaşmaları oluşturmaktadır. Böylece, ulus devletin karar alma, uygulama ve denetleme gücünü sınırlayan ve aşındıran iki boyutlu ulus üstü (küresel örgütler ve bölgesel anlaşmalar) oluşum ortaya çıkmıştır¹³⁸.

Ulus devletin gücünün aşılmasında ikinci boyut, yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir¹³⁹. Bu durum bazı kaynaklarda “yerelleşme” olarak da adlandırılmaktadır. Aslında yerelleşme kavramı, merkezi idarenin elindeki karar verme, planlama, uygulama ve denetim gibi yetkilerin sadece yerel yönetimlere değil, taşra kuruluşlarına, yarı özerk kurumlara, vakıf ve dernek gibi sivil toplum kuruluşlarına (STK), meslek örgütlerine ve ticari kuruluşlara aktarımını içerir.

Küreselleşme anlayışı, yerelleşmeyi piyasaların küreselleşmesi açısından bir aracı olarak kullanmaktadır. Aslında “küresel düşün-yerel davran” gibi slogan tipi

¹³⁷ Önder, a.g.m., s. 4

¹³⁸ Kazgan, a.g.k. s. 16

¹³⁹ Kazgan, a.g.k. s. 16

söylemlerin arkasında, küreselleşme sürecinde yerleşmenin bir zorunluluk olduğu gerçeği yatmakta, bu da ulus devletlerin egemenlik alanlarının yerel güçlere dağıtılarak küresel iktidar mekanizmalarına daha rahat hareket alanı kazandırma amacına hizmet etmektedir¹⁴⁰.

1.2.5.3. Küreselleşmenin Kültürel Alandaki Etkileri

Küreselleşme yalnızca siyasi ve ekonomik alanları değil aynı zamanda kültürel alanı da etkileyen bir olgudur. Son otuz yıllık süreçte büyük bir siyasi güç haline gelen G-8 ülkeleri, yüksek teknoloji ile iletişim araçlarını kullanarak, kendi kültürlerini daha kolay yayma ve tanıtmaya imkanını elde etmişlerdir. Dünya, ulaşım ve iletişim araçları sayesinde coğrafi olarak zaman ve mekan anlamında küçülmüş; insanlar, devletler ve kültürler arası ilişkiler dünya ölçeğinde giderek yoğunlaşmıştır.

Günümüzdeki konumuyla küreselleşmenin kültürel boyutu, bu süreci hızlandıran iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak, batı kültürünün “küresel kültür” adıyla gelişmekte olan ülke kültürlerini etki altına almasını, bazı ülkelerde baskın kültür konumuna geçip ulusal kültürleri aşındırmaya hatta milli kültürlerin “yerel kültür” haline gelmesini sağlamıştır¹⁴¹.

20.yy’ın ortalarından itibaren iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak, toplumlar ve kültürler arası ilişkiler yoğunlaşmış, kendi dışındaki toplum ve kültürlerden habersiz kapalı toplumlara açık topluma dönüştürmüştür. Uydu teknolojisindeki gelişmelerin sınır ötesi yayıncılığa sağladığı kolaylıklar sayesinde, dünyanın en ücra köşesindeki bir toplumun varlığından ve kültüründen artık daha ayrıntılı bir şekilde haberdar olunmaktadır. Dünyanın ücra köşelerindeki toplumlar da, bu sayede kendi dışındaki toplumların üretim-tüketim ve giyim-kuşam tarzından ve kültürlerinden haberdar olmuşlardır. Bu sayede ister istemez birbirinden habersiz, birbirinden etkilenmeyen kültür kalmamış ve dünya ölçeğinde kültürel geçişlilik hızlanmıştır. Kültürler arası etkileşim, bir kültürün bir başka kültür üzerinde baskın konuma geçmediği sürece olumsuz sonuç doğurmayacağı için kültürel zenginliğe katkıda bulunmaktadır. Ancak, kültürel değişim, etkilenen kültürü giderek aşındırmaya,

¹⁴⁰ Önder, a.g.m. s. 7

¹⁴¹ MAHİROĞULLARI Adnan; “Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerindeki Etkisi”, www.iibf.kov.edu.tr/ceko/ssk/kitap 50-52/pdf e.t 30.01.2008.

çözülme sürecine yönlendirmeye neden oluyorsa, sonuçta ulusal kültür, hakim kültürün içinde erimeye başlayacaktır¹⁴².

Koray, küreselleşme sürecinin, piyasaların birbirine yakınlaşmasının yanında daha birçok alanda yakınlaşma, bütünleşme ve merkezileşme kadar, uzaklaşma, yerelleşme ve parçalanma eğilimleri yarattığına dikkat çekmektedir. Bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Küreselleşme sürecinde, Doğu-Batı karşıtlığının arttığı, hatta uygarlıklar savaşından söz edildiği görülmekte, ABD'nin kültürel emperyalizmi de gündeme gelmekte, yerel kültürlerin önem kazanması da, artan yabancı korkusu da bir gerçek olmakta, azınlık haklarının ve çok kültürlülük anlayışının güç kazanması da söz konusu olmaktadır. Öte yandan iletişim ve ulaşım teknolojisiyle dünya gerçekten birbirine yaklaşırken, aynı dünyada siyasal ve ekonomik koşullar açısından bir kutuplaşma yaşanmakta, aşırı büyüyen kentlerde gettoların oluşması önlenememekte, sınıflar, kuşaklar, kimlikler arasındaki çözümler de hızla artmaktadır.”¹⁴³

1.3. YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ

Yoksulluk sorununun 1980'li yılların sonlarından itibaren uluslar arası gündemde ön sıralara tırmanmaya başlaması, neoliberal politikaların özellikle sosyo-ekonomik alanda tökezlemeye başlamasıyla paralellik arz etmektedir. Bunun gibi, başta Dünya Bankası olmak üzere, uluslar arası kuruluşların bu tırmanışta önemli bir rol oynamaları hiç şüphesiz ki rastlantı değildir. 1990'lı yıllar boyunca birçok ülkede yaşanan kısa dönemli ağır krizlerin de etkisiyle derinleşen bölüşüm sorunlarına bu kuruluşların ortaya koyduğu çözüm, neoliberal yaklaşımın temel felsefe ve yaklaşımlarından ödün vermeksizin neoliberal modele yöneltilen eleştirileri biraz olsun karşılayarak modelin temel unsurlarını koruma çabasına girmek olmuştur¹⁴⁴.

Yoksulluğun küreselleşmesine neden olarak, sıklıkla küresel düzeyde artan adaletsizlik ve eşitsizliğin varlığı gösterilmektedir. Bozkurt'a göre eşitsizlik, kapitalizmin doğasında var olan ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmış bir olgu

¹⁴² TUNA Korkut; “Küresel mi? Yerel mi?”, Sosyoloji Dergisi, Sayı:3, 2003, s. 4.

¹⁴³ Koray, a.g.m., 2005, s. 31.

¹⁴⁴ ŞENSES Fikret (2004 b); “Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu?”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, cilt:19, sayı:1, Ocak-Şubat, 2004, s. 13.

değildir. Yoksulluğun küreselleşmesine yol açan eşitsizlik olgusu, kapitalizmi de aşan bir özelliğe sahiptir. Fakat eşitsizlik, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet anlayışının sonucunda, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha açılmasına neden olmuştur¹⁴⁵

Yoksulluk, neoliberal söylemin önde gelen kuruluşları tarafından küresel bir sorun olarak tanımlanmakta ve uluslar arası bir yoksulluk çizgisi esasına göre yoksulluk oranı hesaplanarak yoksulların profili küresel düzlemde belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu kuruluşlar, bunun da ötesinde yoksullukla mücadele için önerdikleri önlemlerin bütün ülkelerde geçerli olacağını ileri sürmekte, istikrar ve yapısal uyum programlarında olduğu gibi, yoksullukla mücadele önlemlerinin de her yerde ve her zaman geçerli olduğu görüşünü savunmaktadırlar¹⁴⁶.

Diğer bazı gözlemciler ise, son yirmi-yirmi beş yılda bütün dünyaya yayılan neoliberal politikaların ivme kazandırdığı küreselleşme sürecinin, yoksulluğun artmasında önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir. Bu gözlemciler, bu süreçte devletin rolünün azaltılması, serbest piyasaların hakimiyeti, finansal serbestleşme ve hızlı teknolojik değişim gibi gelişmeleri yoksulluğun yaygınlaşmasıyla ilişkilendirmekte ve dünyanın değişik yerlerindeki geniş kitlelerin bu sürecin olumlu etkilerinden yararlanamadıklarına ve hızla marjinalleştiklerine dikkat çekmektedir. Gerek parasal gerekse fiziksel sermayenin mobilitesinin hızlandığı neoliberal küreselleşme sürecinde, niteliksiz emeğin mobilitesi üzerindeki engellerin büyük ölçüde devam etmesi, bu dengesiz ve adaletsiz işleyişin en önemli göstergelerinden biridir. Diğer taraftan, nitelikli emeğin üzerindeki engellerin çok kısıtlı olmaması ve mobilitesinin yüksek olması (beyin göçü), küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerindeki tek yönlü ve adaletsiz durumunu daha da belirginleştirmektedir¹⁴⁷.

1.4. YOKSULLUĞUN KÜRESEL ÖLÇEKTEKİ BOYUTLARI

Küreselleşmenin beraberinde yaygın olarak iddia edildiği gibi yoksulluk mu yoksa zenginlik mi getirdiği, sosyal bilimlerde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Gerçekten de bazıları küreselleşmeyi, zenginliğin bir yolu olarak değerlendirirken,

¹⁴⁵ Bozkurt, a.g.k. s.27.

¹⁴⁶ Şenses (2006); a.g.k. s. 59

¹⁴⁷ Şenses (2006); a.g.k. s. 59

bazıları da küreselleşmeyi zengin ile yoksul arasındaki uçurumu daha da derinleştiren bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Dünyada yoksulluğun boyutlarını bütünsel olarak görebilmek için ulusal düzeyde ülkelerin istatistik kurumlarının yaptığı gelir dağılımı araştırmaları ile uluslar arası düzeyde özellikle Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi kurumların araştırmaları oldukça önemlidir. Ulusal düzeyde yapılan araştırmaların metodolojileri ve hesaplama yöntemleri birbirinden farklılıklar gösterdiğinden genel olarak ülkeler arası karşılaştırmalar yapmak doğru ve güvenilir değildir. Bununla birlikte tüm gelir dağılımı ve yoksulluk araştırmaları bir tahmin özelliği taşıdığından, bu araştırmaların sonuçlarından yararlanmak pekâlâ mümkündür¹⁴⁸.

Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşların gelir dağılımı ve yoksulluk araştırmaları ise ulusal düzeyde yapılanlardan farklıdır. Dünya Bankası, günlük 1 dolar ve 2 doların altında bir gelire yaşamını sürdürmek zorunda olan nüfusu yoksul olarak adlandırmaktadır¹⁴⁹. UNDP ise, yoksulluk konusunda daha kapsamlı veriler ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda küresel yoksulluğun boyutlarını incelerken, genel bir değerlendirmeye gitmek yerine, ülkelerin gelişmişlik derecelerine göre bir ayırım yapmak daha anlamlı olacaktır. Bu amaçla, küresel yoksulluğun boyutları; az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler bağlamında ayrı ayrı ele alınacaktır.

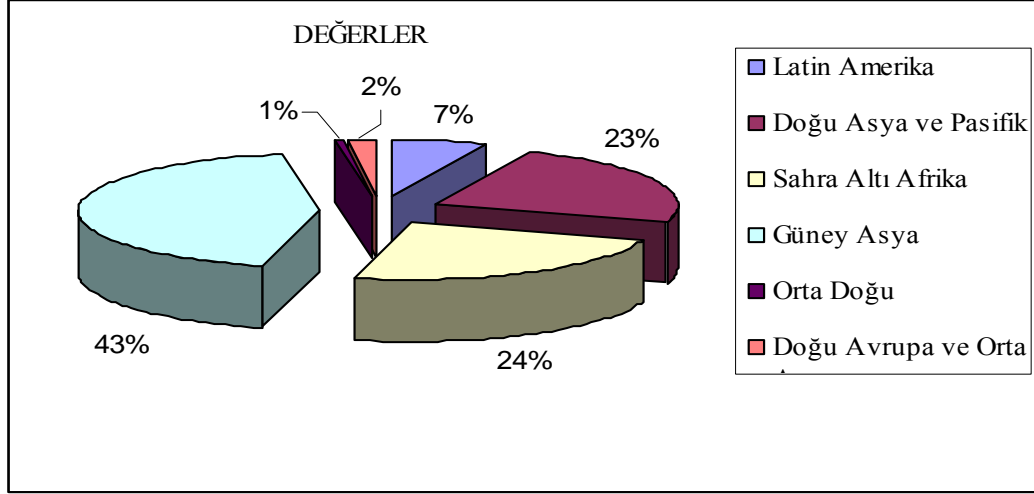
1.4.1. Az Gelişmiş Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları

Dünya Bankası ve UNDP tarafından yapılan yoksulluk ve gelir dağılımı araştırmalarında az gelişmiş ülkeler bölgesel olarak ayrıştırılmaktadır. Buna göre, az gelişmişliğin yoğunlaştığı bölgeler şunlardır: Doğu Asya, Sahra Altı Afrika, Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Arap Ülkeleri), Latin Amerika, Doğu Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri.

¹⁴⁸ AKTAN C.Can-VURAL İ.Yaşar; “Globalleşme ve Yoksulluk”, www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalyoksulluk.htm. E.t. 21.06.2008

¹⁴⁹ Aktan, Vural; a.g. w. s. 2

Şekil 1. Az Gelişmiş Ülkelerin Yoğunlaştığı Bölgeler İtibariyle Günde 1 Dolardan Daha Azıyla Yaşayanların Dünya Nüfusuna Oranı

Kaynak: World Development Report, 2001, s. 4.

Şekil 1'den de görülebileceği gibi, dünya üzerinde yoksulluğun en yaygın olduğu bölge, Hindistan ve Bangladeş' i de kapsayan Güney Asya'dır. Bunun en önemli nedeni, bu bölgenin dünya nüfusunun önemli bir oranını oluşturmasıdır.

Tablo 11. Yoksul Bölgeler İtibariyle Günde 1 Dolardan Daha Az Bir Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı ve Nüfusa Oranları

Bölgeler	Yoksul İnsan Sayısı		Yoksulluk Oranı (%)	
	1987	1998	1987	1998
Doğu Asya	417.6	278.3	26.6	15.3
Doğu Avrupa ve Orta Asya	1.1	24.0	0.2	5.1
Latin Amerika	63.7	78.2	15.3	15.6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	9.3	5.5	4.3	1.9
Güney Asya	474.4	522.0	44.9	40.0
Sahra Altı Afrika	217.2	290.9	46.6	46.3
Toplam	879.8	1198.9	28.3	24.0

Kaynak: World Development Report, 2001, s. 23

Tablo 11’den de görülebileceği gibi 1987–1998 yılları arasında yoksul kişi sayısı artmış olmakla birlikte, yoksulluk oranı genellikle düşmüştür. Orta Avrupa ve Orta Asya’da ise yoksulluk hem oransal hem de sayısal olarak artmıştır.

Aslında günde 1 Dolar ve 2 Dolar olarak belirlenen uluslar arası yoksulluk çizgilerine dayanan yoksulluk oranları ve her iki yoksulluk çizgisine göre hesaplanan yoksulluk açığına ilişkin veriler, ülkeler arasındaki büyük farklılıkları gizlemekte ancak yoksullukla ilgili kaba bir eğilimi göstermektedir¹⁵⁰.

Uluslar arası yoksulluk çizgisi olan 1 ve 2 Doların altında bir gelire yaşayanların oranı, yoksulluk hakkında kaba bir fikir vermekle birlikte az gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluğun insani boyutuyla ilgili bir fikir vermekten uzaktır. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluğun boyutlarını daha iyi analiz edebilmek için UNDP’nin geliştirdiği yoksulluk ölçütlerinden yararlanılacaktır.

¹⁵⁰ Şenses (2006); a.g.k. s. 118

Tablo 12. Doğuştta Yaşam Beklentisi Düşen Az Gelişmiş Ülkeler

ÜLKE	DOĞUŞTA YAŞAM BEKLENTİSİ (Yıl)	
	1970–1975	2005
Güney Afrika	53.7	47.7
Namibya	49.9	44.3
Bostwana	56.1	39.7
Swaziland	47.3	34.4
Lesotha	49.5	35.1
Kongo	55.0	48.2
Zimbabwe	56.0	33.1
Kenya	50.9	44.6
Uganda	46.3	46.2
Raunda	44.6	39.3
Tanzanya	46.5	43.3
Fildişi Sahili	45.4	41.0
Molawi	41.0	37.5
Zambiya	49.7	32.4
Kongo Dem. Cumh.	45.8	41.8
Orta Afrika Cumh.	43.0	39.5
Mozambik	41.1	38.1
Burundi	43.9	40.9
Sierra Leone	35.0	34.2

Kaynak: UNDP Human Development Report 2000 ve 2003 verilerine dayanarak oluşturulmuştur.

Tablo 12 incelendiğinde, özellikle Sahra Altı Afrika ülkelerinde insani yoksulluk düzeyinin çok yüksek boyutlarda olduğu, Tablo 10 incelemeye dahil edildiğinde ise geçen 30–35 yıllık süreçte yine Sahra Altı Afrika ülkelerinde yoksulluğun boyutunun değişmediği hatta daha da kötüleştiği söylenebilir. Bunun yanında Güney Asya ülkeleri (Bangladeş, Pakistan, Kamboçya, Nepal) de yoksulluk bakımından (gelir dışı göstergeler) son 20 yıllık süreçte iyileşme gözlenmemektedir. Özellikle çocuk ölüm oranları ve kötü beslenme gibi refah faktörlerinde göze çarpan bir iyileşme bulunmamaktadır.

Tablo 13. Seçilmiş Bazı Az Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dışı Refah Göstergeleri

ÜLKELER	Beş Yaşın Altında Kötü Beslenen Çocuk (1)		Çocuk Ölüm Oranı (2)		Kaliteli Suya Erişememe (3)	Okullaşma Oranı (2005) (4)	15-49 Yaş Arası AIDS Görülme Sıklığı
	1989	2003	1990	2003			
Endonezya	39.9	27.3	91	41	23	68.2	0.1
Mısır	9.9	8.6	104	39	2	76.9	< 0.1
Vietnam	44.9	33.8	53	23	15	63.9	0.4
Moğolistan	12.3	12.7	104	68	38	77.4	< 0.1
Bolivya	14.9	-	120	66	15	86.0	0.1
Güney Afrika	-	-	60	66	12	77.0	15.6
Kamboçya	-	45.2	115	140	59	60.0	2.6
Fas	9.5	-	85	39	19	58.5	0.1
Pakistan	40.0	35.0	138	98	9	40.0	0.1
Bangladeş	68.3	52.2	144	69	26	56.0	-
Nepal	-	48.3	145	82	10	58.1	0.5
Haiti	26.8	17.2	150	118	46	-	5.6
Yemen	39.0	-	142	113	33	55.2	0.1
Senegal	22.2	22.7	148	137	24	39.6	0.8
Tanzanya	28.9	-	163	165	38	50.4	8.8
Angola	20.0	30.5	260	260	47	25.6	3.9
Kongo Dem. Cumh.	-	31.0	205	205	54	33.7	4.2
Orta Afrika Cumh.	-	-	180	180	25	29.8	13.5
Nijer	42.6	40.1	320	262	54	22.7	1.2
Sierra Leone	28.7	27.2	302	284	43	44.6	-

1-Beş yaşından küçük çocuklar içindeki payı

2-Her canlı 1000 doğum içinde

3-Bu olanaktan yararlanamayanların toplam nüfusa oranı

4-İlk ve orta öğrenim için bileşik oran

Kaynak: Human Development Report 2007-2008, World Development Report, 2006.

1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası “Gelişmekte Olan” şeklinde nitelendirilen ülkelerde yaşamaktadır. Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslar arası kuruluşların araştırmalarında gelişmekte olan ülkelerin yoksullukla mücadelede önemli mesafeler kat ettiği gözlenmektedir. Bu sonuçta, bu tip ülkelerin küresel ticarettaki

paylarının artması ve piyasalara erişim ve entegrasyon yolunda attıkları adımların payı oldukça fazladır.

Tablo 14. Seçilmiş Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşam Beklentileri

ÜLKE	1999	2005
Romanya	69.8	71.9
Malezya	72.2	73.7
Rusya	66.1	65.0
Brezilya	67.5	71.7
Venezuela	72.7	73.2
Tayland	69.9	69.6
Çin	70.2	72.5
Türkiye	69.5	71.4
Peru	68.5	70.7
Filipinler	69.0	71.0
Tunus	69.9	73.5
İran	68.5	70.2
Sri Lanka	71.9	71.6
Hindistan	62.9	63.7

Kaynak: Human Development Report, 2001, 2007–2008.

Tablo 14’de dünya nüfusunun önemli kısmını oluşturan gelişmekte olan ülkelerin doğumda yaşam beklentilerinin, az gelişmiş ülkelere göre çok daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Bunun nedeni, gelişmekte olan ülkelerin yoksullukla mücadele konusunda az gelişmiş ülkelere oranla daha ciddi çabalar içinde olmaları ve insani yaşam koşullarının iyileştirilmesi noktasında çok önemli mesafe kat etmeleridir. Fakat, Tablo 15 incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerde gelir yoksulluğunun çok önemli miktarlara ulaştığı, örneğin bu oranın Hindistan, Filipinler ve Rusya gibi önemli miktarda nüfusun yaşadığı ülkelerde her üç kişiden birinin gelir yoksulluğu içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Seçilmiş Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Oranları ve Gelir Dışı Refah Göstergeleri

ÜLKE	Gelir İnceleme Yılı	Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Nüfus Oranı 1990–20051	Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Nüfus Oranı ¹	Yoksulluk Çizgisinin Altındaki Nüfus Oranı	Kaliteli Suya Ulaşamayan Nüfus ²	Bebek Ölüm Oranı ³		Yetişkin Okur-Yazarlık Oranı (2005)
						1990	2005	
Romanya	1984	2.8	27.5	21.5	-	32	20	98.0
Malezya	1989	2	9.3	15.5	1	21	7	87.0
Rusya	1998	7.1	25.1	30.9	-	21	21	99.5
Brezilya	1997	5.1	17.4	17.4	10	60	35	88.6
Venezuela	1996	14.7	36.4	31.3	17	27	21	93.0
Tayland	1998	2.0	28.2	13.1	1	40	26	92.6
Çin	1996	18.ç5	53.7	4.6	23	49	37	90.9
Türkiye	1994	2.4	18.0	27.0	4	78	39	87.4
Peru	1996	15.5	41.4	53.1	17	80	34	87.9
Filipinler	1994	14.8	43.0	36.8	15	63	36	92.6
Tunus	1990	2	11.6	7.6	7	52	24	74.3
İran	1994	2	7.3	19	6	72	39	82.4
Sri Lanka	1995	6.6	45.4	25.0	21	32	15	90.7
Hindistan	1997	44.2	86.2	35.0	14	123	87	61.0

1-Oranlar 1990–2005 ortalamalarını temsil etmektedir.

2-Bu imkandan yararlanamayanlar toplam nüfus içindeki payı

3-Her canlı 1000 doğumda

Kaynak: Human Development Report 2007–2008, World Development Report, 2006.

Tablo 16. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bazı Refah Göstergelerinden Yoksunluklar

<p>SAĞLIK</p> <ul style="list-style-type: none"> - 968 milyon insan temiz su kaynaklarına ulaşamıyor (1998) - 2.4 milyar insan temel sağlık hizmetlerinden yoksun (1998) - 34 milyon insan HIV / AIDS hastalığıyla yaşıyor (2000) - Yılda 2,2 milyon insan hava kirliliğinden ölüyor (1996)
<p>EĞİTİM</p> <ul style="list-style-type: none"> - 854 milyon okuma-yazma bilmeyen yetişkin insan var. Bunların 543 milyonu kadın - 325 milyon çocuk ilk ve orta eğitimin dışında. Bunların 183 milyonu kız.
<p>GELİR YOKSULLUĞU</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1.2 milyar insan günde 1 doların altında bir gelirle yaşıyor. 2.8 milyar insan günde 2 doların altında bir gelirle yaşıyor. (1998)
<p>ÇOCUK</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 yaşın altındaki 163 milyon çocuk yetersiz besleniyor. - Yılda 5 yaşından küçük 11 milyon çocuk, önlenebilir nedenlerden ölüyor. (1998)

Kaynak: UNDP Human Development Report, 2001, s. 9

1.4.3. Gelişmiş Ülkelerde Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk, temelde bir az gelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir. Batı Avrupa ülkeleri, 2.Dünya Savaşı sonrasında uzun süren bir refah dönemi yaşadı. İtalya'nın güney bölgeleri gibi kısmi geri kalmış bölgeler bir yana bırakılacak olursa, mutlak anlamda yoksulluk bu ülkeler için önemli bir sorun oluşturmamıştır. Bunda, hızlı büyümenin yanı sıra refah devleti kapsamında düşük gelirli kesimler için devletin sağladığı gelir desteği, yaygın sağlık ve eğitim hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar etkili oldu¹⁵¹.

Ancak yoksulluk, artan işsizliğin de etkisiyle bu ülkelerde 1970'li yılların ortalarından itibaren yeniden gündemin üst sıralarına tırmanmaya başladı. AB'ne üye ülkelerde işsizliğin 1970'li yıllarda büyümeye rağmen çok yüksek oranlarda gerçekleşmesi, nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir düzeye gerilemesine ve "üçte ikilik toplum" söyleminin yaygınlaşmasına yol açtı¹⁵².

Tablo 17 dikkatle incelendiğinde gelişmiş OECD ülkelerinde gelir dağılımının 1980 ve 1990'lar boyunca bozulduğu görülmektedir. Bu ülkelerde, bu süreç içinde yoksullukta ciddi artışın olduğu gerçeğini de eklediğimizde, gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluğun, küreselleşme sürecine hakim olan neoliberal ekonomi politikalarının sonucu olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

¹⁵¹ Şenses (2006), a.g.k. s. 18

¹⁵² Şenses (2006), a.g.k. s. 19

Tablo 17. OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı Trendleri

ÜLKE	1970'lerin başlarından ortalarına ve 1980'lerin ortalarından sonlarına	1980'lerin ortalarından sonlarına ve 1990'ların ortalarından sonlarına
Avustralya	0	+
Avusturya	0	++
Belçika	0	+
Kanada	-	0
Danimarka	--	-
Finlandiya	-	+
Fransa	-	--
Almanya	-	+
İrlanda	-	+
İtalya	--	++
Japonya	0	++
Hollanda	0	++
Yeni Zelanda	0	+++
Norveç	0	++
İsveç	-	+
İsviçre	--	+
İngiltere	++	++
ABD	++	++

Kaynak: UNDP Human Development Report 2001, s. 19

- +++ eşitsizlikte %15'ten fazla artış
- ++ eşitsizlikte %7-15 arası artış
- + eşitsizlikte %1-7 arası artış
- 0 eşitsizlikte %1 ve %+1 arası değişim
- eşitsizlikte %1-7 arası azalış
- eşitsizlikte %7-15 arası azalış
- eşitsizlikte %15'ten fazla azalış

Tablo 18. Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı Değişimi

ÜLKE	Gelir Dağılımı İnceleme Yılları		En Yoksul %10'un GSMH'dan Aldığı Pay (%)		En Yoksul %20'in GSMH'dan Aldığı Pay (%)		En Zengin %20'in GSMH'dan Aldığı Pay (%)		En Zengin %10'un GSMH'dan Aldığı Pay (%)	
	1995	2000	4.1	3.9	9.7	9.6	35.8	37.2	21.8	23.4
Kanada	1994	2000	2.8	2.6	7.5	5.9	39.3	41.3	23.8	25.4
İsveç	1992	2000	3.7	3.6	9.6	9.1	34.5	36.6	20.1	22.2
Belçika	1992	2000	3.7	3.4	9.5	8.5	34.5	41.4	20.2	28.1
ABD	1997	2000	1.8	1.9	5.2	5.4	46.4	45.8	30.5	29.9
İspanya	1990	2000	2.8	2.6	7.5	7.0	40.3	42.0	25.2	26.6
Hollanda	1994	1999	2.8	2.5	7.3	7.6	40.1	38.7	25.1	22.9
Finlandiya	1991	2000	4.2	4.0	10.0	9.6	35.8	36.7	21.6	22.6
İsviçre	1992	2000	2.6	2.9	6.9	7.6	40.3	41.3	25.2	25.9
İngiltere	1991	1999	2.6	2.1	6.6	6.1	43.0	44.0	27.3	28.5
Danimarka	1992	1997	3.6	2.6	9.6	8.3	34.5	35.8	20.5	21.3
Almanya	1994	2000	3.3	3.2	8.2	8.5	38.5	36.9	23.7	22.1
İrlanda	1987	2000	2.5	2.9	6.7	7.4	42.9	42.0	27.7	27.2
İtalya	1995	2000	3.5	2.3	8.7	6.5	36.3	42.0	21.8	26.8

Kaynak: Human Development Report 1997.
Human Development Report 2001.

Tablo 18, gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının bozulduğu ve buna bağlı olarak yoksulluğun giderek arttığı iddiasını kanıtlar niteliktedir. 14 OECD ülkesinden sadece ABD, Almanya ve Hollanda'da en zengin %20'nin GSMH'dan aldığı pay gerilerken, diğer ülkelerde bu oran yükselmiştir. Bu durum, küreselleşme sürecinde en zengin ülkeler olarak adlandırılan OECD ülkelerinin de gelir dağılımının bozulduğunun göstergesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL KAMUSAL MALLAR TEORİSİ

2.1. KAMUSAL MALLAR TEORİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Kamusal mallar teorisinin temellerinin önemli ölçüde Samuelson ve Musgrave tarafından atıldığı söylenebilir. Özellikle 20.yy'ın sonlarından itibaren kamusal malların gerek niteliği, gerekse niceliği bir takım değişiklikler geçirmiştir. Nitelik açısından ele alındığında, ilk zamanlarda kamusal olarak nitelendirilen bir takım mal ve hizmetlerin küreselleşme, teknolojik gelişmeler v.b. olguların etkisiyle farklı özellikler taşımaya başladıkları görülmektedir¹⁵³.

Samuelson ve Musgrave ile başlayan kamusal mallar konusuna ilişkin teorik yaklaşımlar, günümüzde yerini yeni yaklaşımlara bırakmıştır. Bu yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olan faktörler şu şekilde sıralanabilir¹⁵⁴:

- Küreselleşme sürecinin etkisiyle kamusal malların tanımı da küresel ölçekte genişlemiştir.
- Politik deneyimler ve yeni politik iktisada ilişkin çalışmalar, kamusal malların sunumunun tarafsız ve politik iktisada ilişkin alanda meydana gelmediğini göstermiştir.
- Devletin mali ve ekonomik alandaki rol ve fonksiyonlarında görülen değişimler, kamusal mallar teorisine de yansımıştır. Kamusal malların sunumunda devletin rolü değişmiştir.
- Kamusal mallar teorisinde yer alan “kamusal” kavramının, söz konusu mal ve hizmetin sunumunda belirleyici olan faktörlerden biri olan “kamusallığın derecesi” olduğu anlaşılmıştır.
- Kamusal malların finansmanında devletin mali kaynaklarının yetersiz kalması, devlet dışında alternatif mal ve hizmet sunum ve finansman yöntemlerine başvurulmasına neden olmuştur.

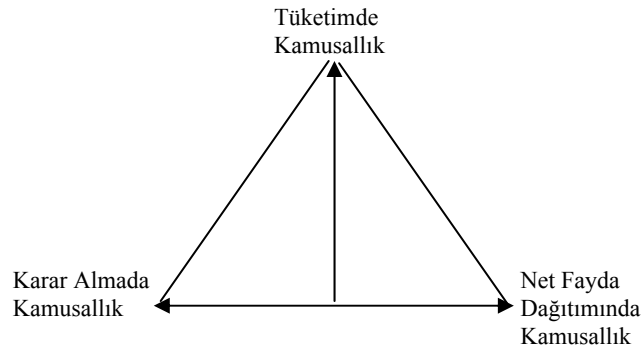
Kaul ve Mendoza'ya göre kamusal mallar, tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı veya başka bir ifadeyle tüketimde kamusalığın olduğu mallardır. Yazarlar,

¹⁵³ DİLEYİCİ, Dilek-VURAL, Tarık; “Kamusal Mallar Teorisinde Yeni Gelişmeler”, İçinde: **Kamu Maliyesinde Yeni Yaklaşımlar**, ed.Coşkun Can Aktan-İstiklal Y.Vural, Seçkin Yayınevi, 2006, Ankara, s. 37

¹⁵⁴ Dileyici, Vural, a.g.m. s. 43-44

geleneksel kamusal mallar teorisinden farklı olarak, bir malın kamusal potansiyeli ve bu malın tüm insanların tüketimine uygun olması ile gerçekten dışlanamaz olması arasındaki farklılıklara dayalı olarak kamusal mallara ilişkin genişletilmiş yeni bir tanımlama yapmaktadırlar. Bu yeni tanımlamada, kamusal malların analizine ilişkin yeni bir araç ortaya konulmaktadır. “Kamusallık Üçgeni” adı verilen bu araç, kamusallığın başlıca üç boyutunu ortaya koymaktadır¹⁵⁵.

Şekil 2. Kamusal Üçgeni

Kaynak: KAUL İnge ve MENDOZA Ronald; “Advancing the Concept of Public Goods” içinde; Providing Global Public Goods-Managing Globalization, E.d. İnge KAUL v.d. UNDP, Oxford University Pres, January 2003, s. 92

Yukarıdaki üçgende, birinci kamusal boyutu, tüketimde kamusallıktır. Acaba söz konusu mal herkes tarafından tüketilmekte midir? İkincisi, net faydanın dağıtımında kamusallıktır. Acaba söz konusu malın faydaları adil bir şekilde dağıtılıyor mu? Üçüncü boyut, karar almada kamusallıktır. Acaba malın kamusal derecesine kim karar veriyor? Kamusal üçgeni, tüketimde, kamusal alanda yer alacak malların ne şekilde, ne kadar üretileceği ve faydalarının nasıl dağıtılacağı konusunda karar vermede ve toplumdaki farklı gruplar arasında faydanın adil dağıtımında önemli ipuçları vermektedir¹⁵⁶.

Kamusal mallar teorisinde yaşanan bu gelişmeler, kamusal malların sınıflandırmasında yeni açımları beraberinde getirmiştir. Kamusal malların yeniden sınıflandırılmasındaki en önemli etkenlerden birisi de, küreselleşme olmuştur.

¹⁵⁵ KAUL İnge-MENDOZA Ronald; “Advancing the Concept of Public Goods”, İçinde: **Providing Global Public Goods-Managing Globalization**, ed. İnge KAUL vd., UNDP, Oxford University Pres, January 2003, s. 92 (ss.78-111)

¹⁵⁶ Kaul, Mendoza (2003), a.g.m., s. 93

Geleneksel sınıflandırmada kamusal mal ve hizmetler ulusal ölçekte sınıflandırılırken, günümüzde bu sınıflandırma küresel ölçüğe yayılmıştır. Bu bağlamda, kamusal mallar; yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kamusal mallar şeklinde yeni bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

2.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

2.2.1 Küresel Kamusal Mal Kavramı ve Temel Özellikleri

Küresel kamusal mallara ilişkin pek çok tanım söz konusu olmakla birlikte, bu tanımlardan özellikle UNDP tarafından 1999 yılında yayımlanan bir çalışmada yapılan tanımlama önemli bir yere sahiptir. Buna göre, bir mal veya hizmetin küresel kamusal mal niteliğine sahip olabilmesi için başlıca iki niteliğe sahip olmalıdır. Birincisi, bu malların tüketiminde rekabet ve faydadan dışlama söz konusu olmamalıdır. Bu özellik, geleneksel kamusal malların da temel özelliğidir. İkinci niteliği, bu malların faydalarının birden fazla ülkeyi, sosyo-ekonomik grupları ve nesilleri kapsamasıdır. Bu iki özelliğe de tam olarak sahip mallar, küresel tam kamusal mallar olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁷.

Küresel kamusal mallara ilişkin yaygın kullanılan bir diğer tanım ise, Dünya Bankası tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre, “kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için önemli olan ve yeterli miktarda üretimi ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak hareket etmesiyle işbirliği çerçevesinde mümkün olan, büyük ölçüde sınır ötesi dışsallıklara sahip mallar, kaynaklar, hizmetler ve politik sistemler” küresel kamusal mallar olarak kabul edilmektedir¹⁵⁸. Bu tanımın ortaya çıkardığı sonuç, Dünya Bankası ve onun ulusal ve uluslar arası ortaklarının, sınır ötesi faydalara ve bu faydaları ortaya çıkarabilmek için sınır ötesi bir ortak eyleme ihtiyaç olduğu düşüncesine önem vermeleridir. Bu bağlamda, ülkelerin işbirliği içinde arzulan miktar ve nitelikte küresel kamu malını üretebilmesi amacıyla çaba göstermesi, aynı zamanda böyle bir eylemin nasıl gerçekleştirileceğinin düşünülmesi ve bu malların yetersiz sunumunun

¹⁵⁷ KAUL İnge, GRUNBERG Isabella ve STERN A.MArc; “Defining Global Public Goods”, İçinde: **Global Public Goods International Cooperation in the 21.Century New York**, Oxford University Pres, 1999, s. 509–510.

¹⁵⁸ World Bank Development Committee, **Poverty Reduction and Global Public Goods:İssues fort he world bank in supporting global coolevtive action**, World Bank, September 2000, s. 2

önüne geçmek için nasıl bir ortak finansmanın kullanılması gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Küresel kamusal mallara ilişkin her iki temel tanımlamada birbirinden farklı noktalara vurgu yapılmaktadır. UNDP'nin tanımı, normatif açıklamalara bağlı ve oldukça geniş bir tanım olduğu halde, Dünya Bankasının tanımı, kalkınma ve yoksulluğun azaltılması gibi hususlara dikkati çeken, dışsallıkları ve ülkelerarası işbirliğini ön plana çıkaran bir tanımdır. Dolayısıyla, her iki tanım arasında bir paralellik kurulması zordur.

Sandler'e göre küresel kamusal mallar, şimdiki nesilin ihtiyaçlarını gelecek nesillere zarar verme pahasına karşılaşamamalıdır. Buna göre, Sandler, aynı nesil ve nesiller arası küresel kamusal mallar arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. İnsanoğlu iki tür mal arasında tercih yaparken, birini elde etmek için diğer alternatiften vazgeçme durumuyla sık sık karşılaşmaktadır. Bu duruma örnek olarak, şimdiki nesil için enerji faydasını arttıran, ancak uzun dönemde nükleer yıkım ortaya çıkaran nükleer enerji verilebilir. Bu nedenle, küresel kamusal malların tanımlanmasında, nesiller arası dışsallık kavramı mutlaka göz ardı edilmemelidir¹⁵⁹.

UNDP'nin yapmış olduğu tanımlamada, coğrafi boyut da karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi anlamda daha çok dışsallıkların taşma alanları (spillover range) önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, dışsallıkların taşma alanlarına göre kamusal malları; yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kamusal mallar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Küresel kamusal malların zamansal boyutu da söz konusudur. Buna göre, küresel kamusal mallar, şimdiki ve gelecek nesilleri kapsamalıdır. Nesiller arası kamusal mal, nesiller arasında rakip olmayan ve dışlanmayan faydalar sağlar. Örneğin biyolojik çeşitliliğin yok olması, şimdiki ve sonraki nesiller için olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Nesiller arası küresel kamusal mallara örnek olarak hastalıkların yok edilmesi, küresel şiddetin ve savaşların frenlenmesi, ozon tabakasındaki incelmeyi durdurulması verilebilir¹⁶⁰.

Nesiller arası küresel sorunlar için standart çözümlere başvurmak çoğu zaman yeterli olamamaktadır. Ulusal düzeydeki karar alıcılar, bu tip malların optimal seviyede sunumunu sağlayamamaktadırlar. Bu yüzden işbirliğinin artırılması, hem uluslar arası

¹⁵⁹ SANDLER Todd (1999); "Intergenerational Public Goods (strategies, efficiency institutions)", İçinde: **Global Public Goods International Cooperation in the 21st Century New York**, s. 20, (ss. 20-50)

¹⁶⁰ Sandler (1999), a.g.m., s. 20

hem de nesiller arası boyutta tüm ülkelerin kazançlı çıkması için bir gerekliliktir. İlk kullanma avantajına sahip olan şimdiki nesil, daima bu avantajı istismar ederek nesiller arası küresel kamusal mallar için gelecek nesiller üzerine daha fazla yük aktarırlar. Çok uluslu şirketlerce nükleer enerjinin kullanımının genişletilmesi, şimdiki nesillerin refahını artırırken gelecek nesiller için büyük bir nükleer atık problemi ortaya çıkarmaktadır¹⁶¹.

Küresel kamusal malların tanımı ve özellikleri konusunda tüm farklılıkları içine alan genel ve daha kapsamlı bir küresel kamusal mal tanımı vermek konunun devamında bize yol gösterici olacaktır. Buna göre, “dünya üzerindeki mevcut bütün bireyler ve gelecekteki nesiller tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabet ve kısıtlama olmadan herkesin yararlanabildiği ve finansmanının da küresel olarak karşılandığı faydaları” küresel kamusal mal olarak nitelendirebiliriz.¹⁶²

Bu tanımdan hareket ederek küresel kamu mallarının dört temel özelliğinden bahsedilebilir¹⁶³;

- Kamusalılık
- Faydanın dağılımında uluslararasılık ya da evrensellik
- Finansmanda uluslararasılık ya da evrensellik
- Uluslar arası kamusal kuruluşların bu süreçteki etkin rolü

Küresel kamusal malların sonuncu özelliği olan uluslar arası kamusal kuruluşlar, bu malların üretimi veya sunumunda rol alan aktörlerle ilgilidir. Ulusal kamusal malların üretiminde kamusal malın niteliğine göre devletler temel aktörler olarak karşımıza çıkmakta iken küresel kamusal mallarda üretim birimi, devletlerin ötesinde uluslar arası kuruluşlar odak noktası olmaktadır. Aşağıdaki tablo 19’da ulusal, bölgesel ve küresel kamusal malların üretim birimi olan aktörler gösterilmektedir.

¹⁶¹ Sandler (1999), a.g.m., s. 21

¹⁶² MOORRISEY Oliver, Te WELDE Willem ve HEWITT Adrim; “Defining International Public Goods: Conceptual Issues”, **World Bank Study on International Public Goods**, Overseas Development Institute, London, 2001, s. 3

¹⁶³ FEACHEM Richard, SACH Jeffrey; “Global Public Goods for Health”, Report of Working Group of the Commission on Macroeconomics and Health WHO, 2002, s. 7

Tablo 19. Kamusal Malların Üretim Birimi Olarak
Özel ve Kamu Sektörlerinin Bileşimi

DÜZEY	ÖZEL SEKTÖR	KAMU SEKTÖRÜ
Ulusal Kamu Malları	Sivil Toplum Kuruluşları	Devlet Devlet İşletmeleri
Bölgesel Kamu Malları	Bireyler, Firmalar Bölgesel Çalışan STK'lar Bölgesel Devletler	Bölgesel Kamu Organizasyonları (NATO, AB)
Küresel Kamu Malları	Devletler Bölgesel Organizasyonlar Bireyler, Firmalar, Küresel Nitelikli STK'lar	Uluslar arası Kamusal Kuruluşlar (BM, DB, IMF, WTO)

Kaynak: KAUL Inge, MENDOZA Ronald (2003), a.g.m. s. 79

Küresel kamusal malların tanımı ve sınıflandırmasına yönelik bazı çalışmalarda küresel kamusal malların bir alt başlığı olarak “uluslar arası kamusal mal” ifadesine yer verilmektedir. Uluslar arası kamusal mallar, birden fazla bölgede bulunan ülkeleri etkileyen dışsallıkları ifade eden bir kavramdır¹⁶⁴. Ferroni, kolektif hareket sorunu, küresel terörizm, eşitsizliklerin artması, bulaşıcı hastalıkların yayılması ve doğal kaynakların kötüye kullanılması gibi olumsuz dışsallıklardan dolayı uluslar arası kamusal malları, küresel ve bölgesel kamusal mal olarak tasnif etmektedir¹⁶⁵. Çalışmamızda uluslar arası kamusal mallar, küresel kamusal mallar olarak ele alınacaktır.

2.2.2. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi

Günümüzde küresel kamusal mallar, tamamen küreselleşme olgusuyla birlikte ele alınmaktadır. Başlangıçta büyük ölçüde okyanuslar, atmosfer ve ozon tabakası gibi dünyada var olan mallar, küresel kamusal mal olarak nitelendirilirken, küreselleşme sürecinin de etkisiyle küresel kamusal mallar olarak artık çoğunlukla çevre, sağlık, finansal istikrar, bilgi, barış ve güvenlik gibi konular incelenmektedir. Bütün bu küresel

¹⁶⁴ SANDLER Todd ve Arce M.Daniel(2002); A Conceptual Framework For Under Standing Global and Transnational Public Goods For Health”, **Fiscal Studies**, Vol.23, İSSUE 2, 2002, s. 197 (ss. 195-222)

¹⁶⁵ KAUL Inge, GRUNBERG ISabelle ve STERN Marc; “Defining Global Public Goods”, İçinde: **Global Public Goods:International Cooperation in the 21.Century**, ed. Inge KAUL vd. Oxford University Pres, New York, 1999, s. 9

kamusal mal grupları, küreselleşmenin ortaya çıkardığı faydalar ve zararlarla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla, küresel kamusal mallar kavramını doğru değerlendirebilmek için küreselleşme ile küresel kamusal mallar arasındaki ilişkiye değinmek yerinde olacaktır.

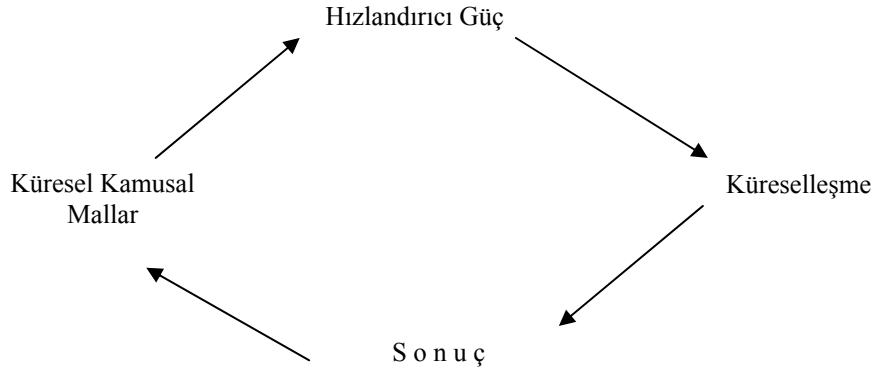
Özellikle 1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme süreci, küresel boyutta olumlu ve olumsuz çok sayıda dışsallığın ortaya çıkmasına ve bu dışsallıklara yönelik bazı önlemlerin küresel kamusal mallar olarak görülmesine yol açarak, küresel kamusal malların kapsamının genişlemesine ve maliye teorisinde konuya ilişkin çok sayıda çalışmanın yapılmasına neden olmuştur.

Küreselleşmenin tipik göstergeleri olarak kabul edilen dünya ticaret hacminin büyümesi, teknolojideki ilerlemeler, sermaye piyasalarında finansal serbestleşme ile artan finansal akımlar, insanlar ve malların ülkeler arası hareketliliği gibi faktörler küresel boyutta olumsuz dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹⁶⁶.

Küresel kamusal mallar ile küreselleşme arasında bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Şekil 3'de gösterildiği gibi, küresel kamusal mallar, küreselleşmeyi hızlandıran bir faktör olmasının yanı sıra aynı zamanda küreselleşmenin bir sonucudur. Örneğin, küresel kamusal mal niteliğine sahip uluslar arası posta ve sivil havacılık sistemlerinin gelişmesi, mal ve hizmetlerin sınır ötesine taşınmasını kolaylaştırmış ve küreselleşme sürecini başlatan nedenlerden biri olmuştur. Malların, seyahat ve deniz taşımacılığı ile yoğun ve sık hareketi ise küresel kamusal zarar niteliğindeki salgın hastalıkların dünyaya yayılmasına yol açmıştır.

¹⁶⁶ Kaul, Grunberg Stern; a.g.m., s. 2-3

Şekil 3. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi

Kaynak: KAUL İnge (2002); “Providing Global Public Goods Managing Globalization 25 Question-Answers”, UNDP/ODS, NewYork, November 2002, s. 7

Küreselleşme ile küresel kamusal mallar arasındaki yakın ilişki, doğal olarak küresel kamusal malların teorik yapısının oluşmasında da etkili olmuştur. Küresel kamusal mallar teorisi, temelde geleneksel kamusal mallar teorisinden hareketle oluşturulmuş bir teoridir. Geleneksel kamu mallarının dışlanamama ve tüketimde rakip olmama gibi iki temel özelliği, küresel kamusal mallar teorisi için de geçerlidir. Ancak, küresel kamusal mallar teorisinin farklı bir özelliği de faydalarının ülkeler, insanlar ve nesiller açısından evrensel olmasıdır. Küresel kamusal malların bu özelliği, bu malların faydalarının küreselleşme süreciyle birlikte küresel ölçekte ele alınmasını ifade etmektedir¹⁶⁷.

Küreselleşme ile küresel kamusal mallar arasındaki ilişkiler, özellikle küreselleşmeye ilişkin birçok alanda devam eden tartışmalardan da etkilenmektedir. Bu konuda devam eden tartışmalardan en önemlisi, küreselleşmenin dünya için bir fırsat olarak mı yoksa bir tehdit olarak mı değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu noktada, küresel kamusal malların yeteri miktarda sunulup sunulmadığı ya da nasıl sunulduğu önemli bir etken olarak görülmektedir. Küreselleşmenin yönetimi olarak da ifade edilen bu duruma göre, dünyadaki farklılıklar ve karmaşıklık göz önüne alındığında küresel kamu mallarının sunumunun anlaşılması ve şekillendirilmesi zorunludur.

¹⁶⁷ Kaul, Mendoza (2003), a.g.m., s. 93

Günümüzde dünyanın geniş bir karmaşa ve kriz ortamına girmiş olması nedeniyle, bu krizi atlatmak amacıyla küresel kamusal malların sunumuna ilişkin açık ve kararlı bir yaklaşımın gerektiği ileri sürülmektedir¹⁶⁸.

2.2.3. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

Küresel kamusal mallar teorisi henüz gelişim aşamasında olan bir teoridir. Konuyu araştıran yazarlar ve farklı kurumlar arasında, tanım konusunda bir görüş birliği olmadığı gibi sınıflandırmasında da görüş birliği yoktur. Çalışmada, sınıflandırma konusunda bir görüş birliği olmadığı için konu geniş bir açıdan ele alınıp küresel kamusal mallar, yedi farklı başlık altında sınıflandırılacaktır.

2.2.3.1. Geleneksel ve Yeni Küresel Kamusal Mallar

Geleneksel küresel kamusal mallar, adından da anlaşılacağı gibi, yeni bir kavram değildir ve iki grupta incelenir. Birincisi, atmosfer, ozon tabakası ve açık denizler gibi doğal ortak varlıklardır. Bunlar öteden beri var olan küresel kamusal mallardır. İkincisi ise temelleri 17.yy'a dayanan, açık denizlerden ülkelerin serbestçe yararlanmalarını içeren anlaşmalardır. Bu tür anlaşmaların sayısı, 19.yy'da uluslararası ekonomik faaliyetlerin artması ile birlikte artmıştır ve 20.yy'ın başında, gemicilik, telekomünikasyon, sivil havacılık ve posta dağıtım alanlarına yayılmıştır. Eğer bu tür faaliyetlerin alanı, küresel ve çok taraflı bir yapıya sahipse, söz konusu mallar küresel kamusal mallar olarak nitelendirilir. Bu tür mallar, uluslararası hukuk, kural ve düzenlemeler ile kurulurlar ve bir kez ortaya çıktıktan sonra faydalarından herkes yararlanır. Bu iki türdeki geleneksel küresel kamusal mallar, ülkelerin dış politikasını oluşturmaktadır. Bu tür mallar, günümüzde halen önemini korumaktadır ve hatta küreselleşme ile birlikte uluslararası aktivitelerin artması ve internet gibi yeni gelişmelerin de etkisiyle daha da önemli hale gelmişlerdir¹⁶⁹.

Küreselleşme süreci ile birlikte politik gündem, dikkat çekici bir şekilde değişmiş ve oldukça farklı türde küresel kamusal mallar ortaya çıkmıştır. Daha önceden var olmayan birçok küresel kamusal mal, zamanla sınırları aşan ve sınır ötesi artan ulusal kamu politikalarının uyumu için politik işbirliği gerektiren bir özellik kazanmışlardır.

¹⁶⁸ KAUL Inge (2003); "Governing Global Public Goods In A Multi Actor World: The Role of the UN", s. 5, www.unu.edu/millennium/Kaul.pdf.et:17.06.2006

¹⁶⁹ Kaul (2003), a.g.m., s. 6

Temiz hava, sağlık, finansal istikrar, piyasa etkinliği ve bilgi yonnetimi ile ilgili bu tur kamusal mallarin sadece ulusal politikalarla daha etkin ve ihtiyaci karşilayacak şekilde uretilemeyeceği anlaşilmiştir. Ayrıca, insan hakları ve eşitlik gibi konularda ulusal sınırlar içinde uygulanan politikaların yetersiz olacağı ortaya çıkmıştır.

Yeni tip küresel kamusal malların ortaya çıkmasının ardında birkaç faktör rol oynamaktadır. Bunlardan ilki, ülkelerin artan bir biçimde dışa açılmalarıdır. Bu açıklık, küresel negatif dışsallıkların (public bad) dünya geneline yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu konudaki bir diğer faktör ise küresel sistematik risklerdir. Bu riskler, uluslararası finansal piyasaların yapısında bulunan değişken (volatility) riskler, küresel iklim değişimi riski ve küresel yoksulluk ve eşitsizliğin yol açtığı politik risklerdir. Üçüncü faktör ise, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketlerden oluşan devlet dışı aktörlerin giderek artan gücüdür. Bu aktörler, temel insan haklarından teknik standartlara kadar birçok konuda ortak politik normlara bağlı kalınması için hükümetler üzerinde baskı oluřurmaktadır¹⁷⁰.

2.2.3.2. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malları, üretim sürecinde buldukları aşamaya göre nihaî küresel kamusal mallar ve ara küresel kamusal mallar olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür¹⁷¹.

Nihaî küresel kamusal mallar, malların standart anlamından daha ziyade bir çıktı niteliğini taşırlar. Bu çıktı, somut (çevre ya da insanlığın ortak mirası gibi) ya da soyut (örneğin barış, finansal denge, çocuk felcinin yok edilmesi gibi) olabilmektedir¹⁷².

Bu tasnif, uluslararası politik ilişkiler açısından oldukça önemlidir. Sera gazlarının azaltılmasına yönelik anlaşmada olduğu gibi aslında ortada somut anlamda bir mal ya da hizmet yoktur. Burada amaç, nihaî bir sonuç olan ozon tabakasının bozulmamasını sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında, genellikle küresel kamusal mallar, özel sektör ve kamunun birçok faaliyetinin sonucudur.

Nihaî küresel kamusal malların tedarikine yönelik katkıda bulunan uluslar arası rejimler, norm ve standartlar “ara küresel kamusal mallar” olarak ifade edilirler. Ara

¹⁷⁰ Kaul, Grunberg, Stern, a.g.m. s. 13

¹⁷¹ Kaul (2003), a.g.m. s. 13

¹⁷² Montreal Protokolü, ozon tabakasının incelenmesi sorununa kalıcı bir çözüm bulabilmek amacıyla zararlı gazların üretimi ve tüketimine kısıtlama getirilmesini sağlamaya yönelik bir anlaşmadır. 1987 yılında imzaya açılan bu anlaşma, 1990 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiştir; a.g.m. s. 14

küresel kamusal mal tanımlamasındaki amaç, belirli küresel kamusal malların sağlanmasında uluslararası kamusal müdahalelere ihtiyaç duyulan alanların varlığına dikkat çekmektedir. Ozon tabakası örneğinde olduğu gibi, örneğin Montreal Protokolüne benzer ara küresel kamusal mallara ihtiyaç vardır¹⁷³.

Küresel kamusal mallar teorisinde uluslararası siyasi sistem, en önemli ara küresel kamusal mal olarak kabul edilir. Uluslararası siyasi sistem, birçok nihaî ve ara küresel kamusal mal üretimi için temel bir zemin teşkil etmektedir. Küresel kamusal faydalar içeren bu ara üretimlere örnek olarak, uluslararası altyapı, uluslararası yardım programları ve uluslararası denetim standartları verilebilir. Bu bağlamda, uluslararası sistem, ulaşım ve haberleşmeden makro ekonomik politikalara, insan haklarından çevreye ve sağlığa kadar uzanan çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Uluslararası sistemin doğasında hükümetler arası bir işbirliği zemini olmasına karşılık, günümüzde uluslararası sivil toplum organizasyonları ve çok uluslu işletmeler, uluslararası norm ve standartların belirlenmesinde artan bir rol oynamaktadırlar.

Uluslararası sistemde, sivil toplumun ve çok uluslu işletmelerin daha fazla rol üstlenmelerinin nedeni, bu işbirliğinin işlem maliyetlerini azaltmasıdır. Buna bağlı olarak küresel kamusal malların üretiminde etkinlik artmaktadır.

2.2.3.3. Temel ve Tamamlayıcı Küresel Kamusal Mallar

Dünya Bankası tarafından yapılan bu sınıflandırmada küresel kamusal mallar, temel ve tamamlayıcı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım, üretim ve tüketim temeline dayanmaktadır¹⁷⁴.

Temel faaliyetler, küresel kamusal malların üretimine yöneliktir. Bu faaliyetler, diğer ülkelere yayılan bir ülkedeki faaliyetler şeklinde olabileceği gibi, çok uluslu, bölgesel ve küresel faaliyetler şeklinde de olabilir. Tamamlayıcı faaliyetler ise, küresel kamusal malların tüketimi için ülkeleri hazırlayan, temel faaliyetleri kullanılabilir hale getiren faaliyetlerdir. Örneğin, sıtmanın yok edilmesi, temel bir küresel kamusal maldır. Ülkelerin kendi başlarına sivrisinek ile mücadele etmesi şeklindeki kontroller ise tamamlayıcı faaliyettir ve esas faaliyetin sunumu için gereklidir. Benzer şekilde, bilgi

¹⁷³ World Bank Global Development Finance(2001); “Effective Use of Development Finance For International Public Goods”, Chapter 5, s. 71

¹⁷⁴ World Bank Global Development Finance(2001); a.g.e., s. 71

üreten araştırma merkezlerinin temel küresel kamusal mal olmasına karşılık, bilgi üretimine yönelik genel eğitim hizmetleri ise tamamlayıcı küresel kamusal maldır¹⁷⁵.

Aşağıdaki Tablo 20'den de görülebileceği gibi, küresel ısınmanın önüne geçilmesi temel bir faaliyettir. Buna karşılık araştırma, koordinasyon ve gözleme gibi bileşenler, tamamlayıcı faaliyettir ve kamusal malın kullanımına hazır hale gelmesi için gereklidir. Salgın hastalıkların önlenmesi temel faaliyet olarak ele alınırken, bu amaca yönelik olarak sağlık tesislerinin kurulması ve hastalıkların araştırılması ise tamamlayıcı bir küresel kamusal maldır¹⁷⁶.

Tablo 20. Küresel Kamusal Malların Sektörlere, Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Sınıflandırılması

Küresel Kamusal Mal Sektör	Temel Mallar	Tamamlayıcı Mallar	
		Üretim	Tüketim
<u>ÇEVRE</u> KÜRESEL	Karbondioksit Emisyon Azaltımı	Araştırma Faaliyetleri	-
<u>ULUSAL</u>	Doğal Kaynakların Korunması	Tarımın Desteklenmesi	Yoksulluğun Azaltılması
<u>SAĞLIK</u> KÜRESEL	Hastalıkların Edilmesi	Hastalıklarla İlgili Araştırmalar	-
<u>ULUSAL</u>	Koruyucu Sağlık Hizmetleri	Sağlık Hizmetleri	Sağlık Tesisleri
<u>BİLGİ</u> KÜRESEL	Araştırma Merkezleri	İnternet Hizmetleri	Küresel İletişim Ağları
<u>ULUSAL</u>	Eğitim Hizmetleri	Genel Eğitim	Okullar
<u>GÜVENLİK</u> KÜRESEL	Çatışmaların Önlenmesi	Barışın Korunması (BM Güvenlik Konseyi)	-
<u>ULUSAL</u>	Suçların Azaltılması	Asayiş	Yoksulluğun Azaltılması
<u>YÖNETİŞİM</u> KÜRESEL	Küresel Kuruluşlar	Araştırma	Finansal İstikrar
<u>ULUSAL</u>	İyi Yönetim	Hükümet Kapasitesi	Eşitlik

Kaynak: MOORISEY, Te WELDE ve HEWITT, a.g.m. s. 17

¹⁷⁵ Morrisey, Te W elde ve Hewitt (2001), a.g.m. s. 14

¹⁷⁶ Morrisey, Te W elde ve Hewitt (2001), a.g.m. s. 15- 16

2.2.3.4. Sektörlere Göre Küresel Kamusal Mallar

Morrissey, Te Welde ve Hewitt (2001) tarafından yapılan sektörel sınıflandırmaya göre küresel kamu malları; çevre, sağlık, bilgi, barış ve güvenlik ve yönetim olmak üzere beş ana başlıkta toplanmaktadır¹⁷⁷. Gardiner ve Goulven ise küresel kamusal malları, çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal niteliklere sahip mallar olarak sınıflandırmışlardır¹⁷⁸.

Morrissey, Te Welde ve Hewitt tarafından yapılan sektörel sınıflandırmada ele alınan başlıkları kısaca açıklamak faydalı olacaktır¹⁷⁹;

Barış ve Güvenlik: Küresel barışın sağlanması küresel bir kamusal maldır. Barış ve güvenliğe katkı yapan, örneğin çatışmaların önlenmesi gibi faaliyetler, temel faaliyetleri oluşturmaktadır. Barışın korunması ise, çatışmaların önlenmesine katkı yapan bir tamamlayıcı faaliyettir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, uluslararası düzeyde barışa tamamlayıcı katkı yapan bir kuruluştur.

Sağlık: Hastalıkların yok edilmesi, küresel düzeyde fayda sağlayan temel bir küresel kamusal maldır. Buna karşılık, hastalıkların yok edilmesiyle ilgili araştırmalar ise küresel kamusal malların üretimiyle ilgili tamamlayıcı bir küresel kamusal maldır. Ulusal düzeyde sürdürülen sağlık hizmetleri ise, küresel düzeyde salgın hastalıkların önlenmesini sağlayan tamamlayıcı bir faaliyettir.

Bilgi: Küresel araştırma merkezleri, bilgi üretimi açısından temel bir faaliyettir. Örneğin, Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezi (ARC), küresel bilgiye ve çevresel kamusal malların nasıl sunulacağı konularına katkı yapar. İnternet hizmeti ve küresel iletişim ağları bilginin yayılmasını sağlayan tamamlayıcı faaliyetleri oluştururlar.

Yönetişim: Dengeli iyi yönetim, herkese fayda sağlaması ve kapasiteyi arttırması nedeniyle küresel bir kamusal maldır. Küresel düzeyde kamusal malların sunumunu koordine edecek küresel kuruluşların oluşturulması temel faaliyettir. Bu bakımdan BM ve Küresel Çevre Fonu (GEF)'nin sunduğu hizmetler temel faaliyettir. Ülke için

¹⁷⁷ GARDINER Rosalie ve Le GOULVEN Kate; "Sustaining Our Global Public Goods", Earth Summit Heinrich Böll Foundation Economic Briefing No:3, November 2003; Berlin, s. 11

¹⁷⁸ Morrissey, Te Welde ve Hewitt (2001); a.g.m., s. 16-17.

¹⁷⁹ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: JONES Stephany Griffith "International Financial Stability and Market Efficiency as a Global Public Goods", İçinde: ed. KAUL ve diğerleri; **Providing Global Public Goods: Managing Globalization**, Oxford University Press, 2003, New York, s. 435-436; RAO Mohan J., a.g.e., s. 67-68; KAPSTEIN Ethan; "Distributive Justice as an International Public Good: a Historical Perspective", İçinde: ed. KAUL vd., 1999, s. 68-69.

finansal dengenin sağlanması, küresel düzeyde finansal istikrarın sağlanmasında tamamlayıcı bir faaliyettir.

Çevre: Çevreyle ilgili faaliyetler, küresel düzeyde olumlu dışsallıklara sahiptir. Risk azaltıcı ve doğrudan fayda sağlayan özellik taşır. Temel amaç, çevresel kaliteyi arttırmaktır. Örneğin, karbondioksit emisyonunun azaltılması endüstriyel kirliliği azaltır ve tamamlayıcı bir faaliyettir. Ormanların korunması, esasında ulusal temel bir kamusal maldır. Uluslar arası düzeyde ise tamamlayıcı bir hizmettir.

Morrisey, Te Welde ve Hewitt tarafından yapılan bu sınıflandırmada tam bir kesinlik bulunmamaktadır. Örneğin, uluslar arası araştırma merkezleri, temel bilgi faaliyetidir. Oysa IUFRO (Uluslar arası Çevre ve Ormancılık Araştırma Kurumu), çevresel kamusal malların sunumunda tamamlayıcı bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde BM Güvenlik Konseyinin hizmetleri, temel yönetim faaliyetidir. Ancak güvenliğin sağlanmasında tamamlayıcı bir hizmet sunmaktadır. Barışın korunması, ulusal ya da bölgesel güvenliğin sağlanmasında temel faaliyet olmasına karşılık, küresel güvenliğin sağlanmasında tamamlayıcı bir faaliyet özelliğine sahiptir.

Gardiner ve Goulven tarafından yapılan sektörel sınıflandırmada küresel kamusal mallar, çevresel, sosyal, ekonomik, kurumsal ve altyapıya ilişkin olmak üzere dört grupta ele alınmaktadır.

Gardiner ve Goulven'in sektörel sınıflandırmasının Morrisey ve arkadaşlarının sektörel sınıflandırmasından farkı, bazı ekonomik faaliyetlerin ve sosyal konuların küresel kamusal mallar olarak kabul edilmesidir. Buna göre, ticaret ve finansal istikrar, yönetimden ayrı olarak ele alınan, birer küresel kamu maldır. Ayrıca, yoksullukla mücadele ve insan hakları gibi konular, başlı başına ayrı birer küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 21. Gardiner ve Goulven'in Sektörel Küresel Kamusal Mallar Sınıflandırması

Küresel Kamusal Mal Türleri	Faydalar		Arz Sorunları	İlgili Küresel Zararlar	Maliyetler	
	Dışlama Yok	Rakip Değil			Dışlama Yok	Rakip Değil
ÇEVRESEL						
Okyanuslar	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Toprak ve atmosferden kaynaklanan kirlenme	Kısmen	Evet
Atmosfer	Evet	Hayır	Aşırı Kullanım	Küresel ısınma riski	Evet	Evet
Biyolojik Çeşitlilik	Evet	Evet	Aşırı Kullanım	Türlerin ekosistemin ve genetik çeşitliliğin azalması	Evet	Evet
SOSYAL						
Evrensel İnsan Hakları	Kısmen	Evet	Yetersiz Kullanım	İnsanlara kötü muamele ve ayrımcılık	Kısmen	Evet
Yoksulluğun Azaltılması	Hayır	Hayır	Yetersiz Arz	Suç, yoksulluk ve eşitsizlik	-	Evet
Sağlık	Evet	Evet	Yetersiz Arz	Bulaşıcı hastalıklar	Evet	Evet
Barış	Evet	Evet	Yetersiz Arz	Savaş ve çatışma	Kısmen	Evet
EKONOMİK						
Etkin Ticaret	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Parçalanmış Piyasalar	Evet	Evet
Finansal Denge	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Aşırı Dalgalanmalar ve Finansal Krizler	Evet	Evet
KURUMSAL/ALTYAPI						
İnternet	Kısmen	Evet	Yetersiz Kullanım	İnternet Engelleri (Yetersiz İletişim Altyapısı)	Kısmen	Evet
Bilgi	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Bilgi Engelleri (Saydamlığın Olmaması)	Kısmen	Evet
İyi Yönetişim (Demokrasi, Adalet, Eşitlik, Hukuk)	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Yolsuzluk ve Adaletsizlik	Kısmen	Evet

Kaynak: Gardiner ve Le Goulven; a.g.m., s. 12

Her iki sektörel sınıflandırma arasındaki farklılıklar, hem küresel kamu mallarında temel ve tamamlayıcı faaliyet ayrımından, hem de kamusal mallar teorisine yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Bunun en belirgin örneği, yoksulluğun azaltılmasının bir küresel kamu malı olup olmadığı tartışmasıdır. Gardiner ve Goulven'in bir küresel kamu malı olarak gördüğü yoksulluğun azaltılması, Morrisey ve arkadaşları tarafından

tamamlayıcı bir faaliyet olarak görülmektedir. Gardiner ve Goulven'e göre yoksullukla mücadelenin bir küresel kamusal mal olarak belirtilmesinin temel nedeni, tamamen ahlâkidir. Morrisey ve arkadaşlarına göre ise ahlâki gerekçeler, bir malın kamusal özellik kazanması için geçerli bir neden olamaz. Buna göre, yoksullukla mücadele ya da yoksulluğun azaltılması, daha fazla sayıda insanın kamu mallarından fayda sağlamasına olanak tanıdığı için sosyal refahı arttıran tamamlayıcı bir faaliyettir.

Küresel kamusal malların neler olduğuna ilişkin tartışmalar, bu malların potansiyel olarak dünyadaki herkese fayda sağlayıp sağlamadığı noktasına odaklanmaktadır. Küresel kamusal mallara ilişkin olarak bazı yazarlar, kamusal mallar teorisine sıkı sıkıya bağlı kalırken, bazıları ise kamusal mallar teorisinin konuyu açıklamada yetersiz kaldığını ileri sürmektedir¹⁸⁰.

2.2.3.5. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malları, dışlamanın ve rekabetin olmaması özelliklerini bünyesinde taşıyan üç tür faydaya göre sınıflandırmak mümkündür. Bunlar; risk azaltıcı, kapasite arttırıcı ve doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallardır. Küresel kamusal malların yaratılan faydanın türüne göre yapılan sınıflandırılma Tablo 22'de gösterilmiştir.

Risk Azaltıcı Küresel Kamusal Mallar: Risk azaltma özelliğine sahip küresel kamusal mallar, genellikle çevresel sorunlar, salgın hastalıklar ve çatışmaların önlenmesine yönelik olarak üretilmektedir. Örneğin, iklim değişikliği riskinin azaltılması, çatışmaların önlenmesi ve bulaşıcı hastalık riskinin önüne geçilmesi gibi faaliyetler, risk azaltıcı küresel kamusal mallardır¹⁸¹.

Bu tür faydaları bünyesinde barındıran küresel kamusal mallar, genellikle önleyici tedbirleri içermektedir. Yaratılan faydalar, birbirleriyle yakın ilişki içindedirler. Faydanın yayıldığı alana göre kamusal malın küresel ya da bölgesel olma özelliği ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kolera hastalığının yayılımını önlemek, sınırlı bir alanda bulunanlara fayda sağlamasına karşılık, kolera hastalığının ortaya çıkmasını engellemek küresel risk azaltıcı faydalar sağlamaktadır.

Birçok küresel kamusal mal, riskin azaltılması ya da yok edilmesinden ortaya çıkan faydalara sahiptir. Riskin azaltılması, ulusal nitelikte bir kamusal mal olmasına karşılık,

¹⁸⁰ Morrisey, Te Welde ve Hewitt (2001); a.g.m. s. 11

¹⁸¹ Morrisey, Te Welde ve Hewitt (2001); a.g.m. s. 13

eğer küresel düzeyde herkese eşit bir fayda sağlıyorsa, bu hizmet küresel kamusal mal halini almaktadır. Örneğin, sera gazı emisyonlarının azaltılması, herkes için küresel ısınma riskini azaltır. Okyanus, deniz ya da ormanlar gibi ortak kullanım kaynaklarının sömürülme ya da kirlenme ile ilgili risklerin azaltılması, ulusal nitelikli bir kamusal maldır. Ancak, kaynakları paylaşılanlara bağlı olarak sınırlı bir yayılma alanına sahiptir. Örneğin, İngiltere tarafından gerçekleştirilen asit yağmurlarının azaltılmasına yönelik faaliyetler, Avrupa ülkelerine sınırlı fayda sağlar. Okyanus kirliliğinin azaltılması ise küresel kamusal maldır. Ülkelerin kaynakları paylaşıp paylaşmamasına bağlı olarak, elde edilmiş olan faydalar ulusal, bölgesel ya da küresel olabilmektedir¹⁸².

Kapasite Artışına Yönelik Küresel Kamusal Mallar: Kamusal ya da özel malların üretiminde kapasite artırımından ortaya çıkan fayda, eğer herkese yarar sağlamakta ise bu mallar kamusal niteliği kazanmaktadır. Eğitim ve sağlık, ulusal kapasiteyi arttırdığı için kapasite arttırıcı nitelikte küresel kamusal mallardır¹⁸³.

Doğrudan Fayda Sağlayan Küresel Kamusal Mallar: Barış ve güvenliğin sağlanması, okyanus ve ormanlar gibi ortak mülkiyet kaynaklarındaki çevresel bozulmaların önlenmesi, doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallardır. Benzer şekilde, yoksulluğun azaltılmasından herkes fayda sağlar. Yoksulluğun olmadığı zengin bir ülkede devlet, daha çok kamusal mal üretebilir ve bireylerin tüketim olanaklarını artırır. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması tamamlayıcı bir küresel kamusal mal olarak da ele alınmalıdır. Bu üç fayda türü de birbirleri ile iç içedir ve birbirlerini destekler bir özelliğe sahiptir. Örneğin küresel ısınmanın önlenmesi, üç farklı türde de fayda sağlamaktadır. Barışın korunması, kapasite arttırıcı fayda sağlamanın yanı sıra risk azaltıcı faydalara da sahiptir¹⁸⁴.

¹⁸² Morrisey, Te Welde ve Hewitt (2001), a.g.m. s. 13

¹⁸³ Morrisey, Te Welde ve Hewitt (2001), a.g.m. s. 13

¹⁸⁴ Kaul, Grunberg ve Stern (1999), a.g.m. s. 452

Tablo 22. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Faydanın Yayıldığı Alan “Kamusallık”	Fayda Türü		
	Risk Azaltıcı Fayda	Kapasite Arttırıcı Fayda	Doğrudan Fayda
Küresel Alan “Ülkeler Arası”	İklim Değişikliği Riskinin Azaltılması	Küresel Yönetişim Kurumları	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması
Sınırlı Alan Bölgesel	Asit yağmurlarının azaltılması	Bölgesel Kurumlar	Ormanların ya da göllerin korunması
Herkese Fayda Sağlayan	Hastalık riskinin yok edilmesi	Küresel Bilgi Üretimi	Yoksulluğun Azaltılması
Kısıtlı Fayda Sağlayan	Hastalık vakalarının azaltılması	Kuraklıkla ilgili araştırmalar	Bilinen hastalıkların oluş sıklığının azaltılması
Kamuya Fayda Sağlayan	Çatışmaların önlenmesi	Barişin korunması	Bariş ve güvenlik

Kaynak: Morrisey, Willem, Hewitt; a.g.m. s. 11

2.2.3.6. Kamusal Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar

Bu sınıflandırmada, faydaların ve ilgili küresel zararların doğasına dayanarak mallar arasında bir ayırım yapılmaktadır. Buradaki fayda ve kamusal zararların (public bad) tamamı küresel niteliklidir. Küresel kamusal malların belirli türleri arasında kamusallığın farklılaşması, küreselleşmeye eşlik eden bazı politik gerilimlere ışık tutmaktadır. Küresel kamusal mallar, Tablo 23’de de görülebileceği gibi, kamusallığın doğasına göre üçlü bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Buna göre¹⁸⁵;

Doğal Küresel Kamusal Mallar: Bu mallar, fiziki bir değere sahip somut mallardır. Ozon tabakası, okyanuslar, atmosfer, su kaynakları doğal küresel kamusal mallar başlığı altında yer almaktadır. Bu mallarda zamanla aşırı kullanım sorunları ortaya çıkabilmektedir.

İnsan Yapımı Küresel Kamusal Mallar: Bu malların tüketiminde rekabetin olmamasına karşılık, yine tüketiminde kısmen dışlama söz konusudur. Evrensel norm ve ilkeler, dünyanın ortak kültürel mirası, internet ve bilimsel bilgi bu tür mallara örnek teşkil etmektedir. Söz konusu malların sunumuna yönelik temel sorun, eksik

¹⁸⁵ KANBUR Ravi, SANDLER Todd ve MORRISON Kevin; “The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods”, **ODC Policy Essay**, No:25, May 1999, s. 54

kullanımdan ortaya çıkmaktadır. Örneğin, internetle ilgili eksik kullanım, dil engelleri, bilgisayar alacak bir gelirin olmaması veya okuma-yazma bilmemekten ortaya çıkabilmektedir. Temel insan hakları, evrensel olarak kabul edilen normların bir örneğidir. Bazı ülkeler, insanların faaliyet seçeneklerini, kamusal faaliyetlere katılım olanaklarını, seyahat ya da konuşma özgürlüklerini sınırlamakta, temel sağlık ve eğitim imkanlarını baskı altında tutmaktadırlar. Bunun sonucunda, kalkınma maliyetleri ve etkin olmayan durumlar ortaya çıkmaktadır.

Küresel Politik Sonuçlar Doğuran Küresel Kamusal Mallar: Bu kategorideki mallara örnek olarak, barış, serbest ticaret, sürdürülebilir kalkınma ve çevre, yoksullukla mücadele ve finansal istikrar verilebilir. Soyut nitelikteki bu tür küresel kamusal mallarla ilgili kolektif hareket sorunu, bu malların yetersiz sunumundan kaynaklanmaktadır. Bu tip küresel kamusal malların yetersiz sunumu halinde, hastalık, finansal krizler, çevresel tahribatlar, yoksulluk vb. küresel zararlar ortaya çıkmaktadır. Bu gruptaki küresel kamusal malların, insan yapımı küresel kamusal mallardan farkı, küresel politik sonuçları içeren küresel kamusal malların akım değişkenler olması yani bunların sunumunu sağlamak için devamlı bir çabanın gerekli olmasıdır. Buna karşılık, insan yapımı küresel kamusal mallar stok değişkenlerdir. Yani, hali hazırda üretilmiş durumdadır.

Tablo 23. Kamusalallığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel Kamusal Mallar	Faydalar		Arz Yapısı Veya Kullanım Sorunu	İlgili Küresel Zararlar	Maliyetler	
	Dışlamanın Olmaması	Rekabetin Olmaması			Dışlamanın Olmaması (a)	Rekabetin Olmaması (b)
1. Doğal Küresel Kamusal Mallar						
—Ozon Tabakası	Var	Yok	Aşırı Kullanım	Tükeniş ve radyasyon artışı	Var	Var
—Atmosfer(İklim)	Var	Yok	Aşırı Kullanım	Küresel ısınma riski	Var	Var
2. İnsan Yapımı Küresel Kamusal Mallar						
—Evrensel norm ve standartlar (insan hakları)	Kısmen	Var	Eksik kullanım (baskı altında tutma)	İnsan hakları ihlalleri ve adaletsizlik	Kısmen	Var
—Bilgi	Kısmen	Var	Eksik kullanım(ulaşamama)	Eşitsizlik	Kısmen	Var
—İnternet Altyapısı	Kısmen	Var	Eksik kullanım(giriş engelleri)	Dışlama ve eşitsizlik (bilgiye sahip olan ve olmayanlar arasında)	Kısmen	Var
3. Küresel Politik Sonuçlar Yaratan Küresel Kamusal Mallar						
—Barış	Var	Var	Eksik sunum	Savaş ve çatışma		
—Sağlık	Var	Var	Eksik sunum	Hastalık		
—Finansal İstikrar	Kısmen	Var	Eksik sunum	Finansal krizler		
—Serbest Ticaret	Kısmen	Var	Eksik sunum	Kırılgan piyasalar		
—Yoksulluğun Azaltılması	Yok	Yok	Eksik sunum	Sivil çatışma, suç ve şiddet		
—Sürdürülebilir Çevre (c)	Var	Var	Eksik sunum	Dengesi bozulmuş ekosistemler		
—Eşitlik ve Adalet (c)	Kısmen	Var	Eksik sunum	Sosyal tansiyon artışı ve çatışma riski		
(a) Dışlanamama, herhangi birinin küresel zararların maliyetine katlanmaktan kurtulmasının zorluğunu ifade eder.						
(b) Rakip olmama, herhangi birinin hastalıktan etkilenmesinin diğerlerinin hastalanma riskinin derecesini azaltmayacağını ifade eder.						
(c) Bu mallara olan talep, doğal küresel kamusal malların aşırı kullanımı ya da insan yapısı küresel kamusal malların eksik kullanımının tehlikeli boyutlarda olduğunun kabul edildiği oranda ortaya çıkmaktadır.						

Kaynak: Kaul, Grunberg ve Stern (1999), a.g.m. s. 454

2.2.3.7. Kamusalığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların kamusalık derecesine göre sınıflandırılmasında temel alınan ölçüt, geleneksel kamusal mallar teorisindeki klasik sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada kamu malının iki temel özelliğe sahip olması söz konusudur. Bunlar, kamu malının faydasından kimsenin dışlanamaması ve tüketimde rakip olmama özellikleridir. Bu iki temel özelliği birden taşıyan mallar, tam kamusal mallar, sadece bir özelliği sağlayan mallar ise yarı kamusal mallar olarak adlandırılmıştır. Kamusal mallar teorisine daha sonraki yıllarda yapılan katkılarla tam ve yarı kamusal mallara ilave olarak kulüp malları ve ortak mallar grubu eklenmiş ve dört farklı kamusal mal grubu anılmaya başlamıştır.

Geleneksel kamusal mallar teorisinde yapılan bu dörtlü sınıflandırma, küresel kamusal mallar için de kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre, küresel tam kamusal mallar, küresel yarı kamusal mallar, küresel kulüp malları ve küresel ortak mallar olarak dört çeşit küresel kamusal mal tanımlanmıştır¹⁸⁶.

Küresel Tam Kamusal Mallar: Bu gruptaki mallar, tamamen rakip olmayan ve dışlanmayan faydalar sağlar. Örnek olarak, küresel ısınmanın önlenmesi, bulaşıcı hastalıkların kontrolü, ozon tabakasındaki incelemenin yavaşlatılması çabaları verilebilir. Okyanus kirliliğinin önlenmesi, şimdiki nesillere küresel dışsal faydalar sağlar. El Nino kasırgasında yapılan sağlıklı bir hava tahmini, küresel kamusal mal özelliği taşır. Çünkü bu sorun dünyanın çok geniş bir kesimini etkilemektedir.

Küresel tam kamusal mallarla ilgili en önemli sorun, bu malların nasıl finanse edileceğidir. Dışlanma ve rekabetin olmaması nedeniyle, tüketiminde bedavacılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Kolektif finansman yönteminin öne çıkması, gönüllü ulusal finansman çabalarını dışlamaktadır. Bunun nedeni, bir ülkenin yaptığı üretimin diğerlerinin yapacağı üretimi tam olarak ikame etmesidir¹⁸⁷.

Küresel Yarı Kamusal Mallar: Bu tip mallar, tüketiminde kısmen rakip olabilir ya da dışlanabilme özellikleri taşımaktadır. Örneğin, balıkçıları okyanuslardaki balık rezervlerinden dışlamak mümkün değildir ancak kullanımında rekabet bulunmaktadır.

¹⁸⁶ BINGER Albert; "Global Public Goods and Potential MEchanisms For Financing Availability", Background Paper Prepered For The Fifth Session Of The Committee For Development Policy Mecting, April 7.11.2003, s. 11

¹⁸⁷ Binger, a.g.m. s. 11

Buna karşılık, uydu yayınlarında kullanıcılar arasında rekabet yoktur ancak uydu alıcısı olmayanlar bu hizmetten rahatça dışlanabilmektedir. Burada dışlamanın kısmî olması, bu malların gönüllü finansmanını mümkün kılmaktadır¹⁸⁸.

Küresel yarı kamusal mallarda kalabalıklaşma yani hizmetten yararlananların sayıca çoğalması, hizmet kalitesini azaltmaktadır. Bir su kanalından ne kadar çok gemi geçerse geçiş süresi o kadar uzayacaktır. İnternet kullanıcılarının sayıca artması, internete erişim hızının yavaşlamasına neden olmaktadır. Bundan başka, örneğin, bir açık denizdeki balıkçılık faaliyetlerinin artması ve balık rezervlerinin aç gözlü bir şekilde tüketilmesi, balık rezervinin azalmasına hatta yok olmasına yol açtığı için bu malların aşırı kullanımı nesiller arası sonuçlar açısından olumsuzluk içermektedir.

Küresel Kulüp Malları: Bu mallarda faydadan dışlanabilme söz konusudur. Faydadan dışlanabilme mümkün olduğu için bu mallarda kalabalıklaşma maliyetini aşmak için kullanım ücreti alınması yoluna gidilmektedir. Panama Kanalı, boğazlar, İNTELSAT¹⁸⁹, uluslar arası doğa parkları, hava koridorları, internet, potansiyel olarak küresel ölçekte herkes tarafından kullanılabilir mal ve hizmetlerdir. Ancak, bu malların doğası gereği kalabalıklaşma maliyetini önlemek için kullanım ücreti alınmaktadır¹⁹⁰.

Küresel Ortak Mallar: Bu tip mallar, kamusallığın derecesine göre değişen iki ya da daha çok çıktı veren kamusal faaliyetleri içermektedir. Sunulan kamusal mal, hem ülkeye hem de tüm dünyaya aynı anda fayda sağlayan ürünleri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan bir ülkenin alt yapısını finanse etmek ya da halkın refahını arttırmak için alınan bağlı dış yardımlar, alıcı ülkedeki halkta ve geniş çapta tüm dünyada kamusal bir fayda yaratmaktadır. Yağmur ormanlarının korunması, o ülkedeki olası erozyonları engellemesinin yanı sıra küresel düzeyde biyolojik çeşitliliğin artması ve karbon miktarının azaltılmasını sağlayan faydalar ortaya çıkarır¹⁹¹.

¹⁸⁸ Sandler, 2001, s. 9.

¹⁸⁹ Binger, a.g.m. s. 12

¹⁹⁰ Binger, a.g.m. s. 13

¹⁹¹ Kanbur, Sandler ve Morrison; a.g.m. s.58

Tablo 24. Küresel Kamusal Malların Kamusalılık Derecelerine Göre Sınıflandırılması

Küresel Kamusal Mal Türü	Örnekler
Küresel Tam Kamusal Mallar	<ul style="list-style-type: none">- Küresel ısınmanın engellenmesi- Temel araştırmalar- Hastalıkların yayılmasının önlenmesi- Ozon tabakasının iyileştirilmesi
Küresel Yarı Kamusal Mallar (Kısmen rakip olunabilir)	<ul style="list-style-type: none">- Okyanus balıkçılığı- Haşaratın kontrolü- Organize suçların azaltılması- Asit yağmurlarının azaltılması
Küresel Yarı Kamusal Mallar (Kısmen dışlanabilir)	<ul style="list-style-type: none">- Füze savunma sistemleri- Bilginin dağıtımı- Felaket yardımları- Borç vadelerinin uzatılması
Küresel Kulüp Malları	<ul style="list-style-type: none">- Uluslar arası doğa parkları- İNTELSAT- Uzaktan kumandalı hizmetler- Kanallar, suyolları
Küresel Ortak Mallar	<ul style="list-style-type: none">- Tropik ormanlar- Dış yardım- Barışı koruma- Müttefikler arası savunma harcamaları

Kaynak: SANDLER Todd (2001); “On Financing Global and International Public Goods”, **Policy Research Working Paper 2638**, World Bank Economic Policy and Prospects Group, Washington DC, 2001, s. 45

2.2.3.8. Küresel Kamusal Mal Sınıflandırmalarının Değerlendirmesi ve Yoksulluğun Azaltılmasının Küresel Kamusal Mal Sınıflandırmaları İçindeki Yeri

Küresel kamusal mal kavramı, güçlü bir fayda taşması durumunu ifade etmektedir. Buna göre, küresel kamusal mal aslında, ölçek olarak bütün dünya insanlarına fayda sağlamaktadır. Sınıflandırma konusunda yaşanan sorunlara değinmeden önce nelerin küresel kamusal mal olarak ele alınacağı meselesi daha büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, özellikle bilgi ve yönetim gibi kavramların bizatihi kendisine küresel kamusal mal kavramını yüklemek gerçekçi değildir. Burada, temel olarak alınacak husus, küresel düzeyde yayılan bir negatif dışsallığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesidir. Bu duruma göre, birçok

akademik çalışmada küresel kamusal mal olarak ele alınan bilgi ve yönetim gibi kavramlar aslında bir küresel kamusal mal değil, sadece küresel kamusal malların üretiminde kullanılacak bir araç durumundadır.

Küresel kamusal mallar gibi teorik olarak yeni gelişen bir kavram açısından sınıflandırma farklılıklarının olması, doğal kabul edilebilecek bir durum olmakla birlikte, başta sektörel sınıflandırma olmakla üzere, bu sınıflandırmalar içinde küresel kamu malına yaklaşım farklılıkları oldukça dikkat çekicidir. Le Goulven, Gardiner ve Kaul, kamu malları teorisinin temeli olarak kabul edilen “dışlanamama” ve “tüketiminde rakip olmama” prensiplerine mutlak olarak bağlı kalmışlardır. Buna karşılık, Morrisey, Te Welde, Hewitt ve Sandler gibi yazarlar ise, kamusal mallar teorini yumuşatarak yoksulluğun önlenmesi, insan hakları ve finansal istikrar gibi ekonomik ve sosyal nitelikli insanlık için büyük önem arz eden konuların küresel kamusal mal olarak nitelendirmesi, küresel kamusal mallara olan yaklaşım farklılığın önemli bir göstergesidir.

Söz konusu yaklaşım farklılıklarına rağmen, çevre, sağlık, barış ve güvenlik, bilgi, yönetim gibi temel alanlar, bütün küresel kamusal mal sınıflandırmalarında yer almaktadır. Bu alanlar, sektörel sınıflandırmalarda da temel alınan küresel kamusal mal gruplarını temsil etmektedir. Küresel kamusal mallara ilişkin çok sayıda ve farklı sınıflandırmaların olması ve bu sınıflandırmaların yukarıda belirtildiği gibi tartışmalı hususlar içermesi, konunun anlaşılmasını ve sağlam bir teorik çerçeveye oturtulmasını engellemektedir. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi, iki farklı sektörel sınıflandırmanın yapılarak farklı alanların küresel kamusal mal olarak ele alınması, kamusal derecelerine göre yapılan sınıflandırmanın içerdiği tartışmalı noktalar ve nelerin küresel kamusal mal kategorisi içine alınacağı konusundaki belirsizlikler, konuya ilişkin bir karmaşa ve belirsizliğin olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın konusu açısından açıklığa kavuşması gereken diğer bir husus ise, küresel yoksulluğu azaltmanın bir küresel kamusal mal olup olmadığı ile ilgilidir. Konunun başında da belirtildiği gibi, küresel yoksulluğun azaltılması Sandler, Te Welde, Hewitt ve Morrisey tarafından küresel bir kamusal mal olarak ele alınmaktadır. Fakat, bu yazarlar arasında da yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malının niteliği üzerinde tam bir görüş birliği mevcut değildir. Örneğin, Sandler, küresel kamusal mallara ilişkin yaptığı sınıflandırmada yoksulluğun azaltılmasını bir küresel kamusal

mal olarak ele almakta, kamusallık derecesine göre yaptığı ayrımında ise, yine yoksulluğun azaltılmasını küresel nitelikte bir ortak mal (joint product) şeklinde değerlendirmektedir¹⁹².

Morrisey, Te Welde ve Hewitt, yaratılan faydanın türüne göre yaptıkları sınıflandırmada yoksulluğun azaltılmasını küresel düzeyde herkese doğrudan fayda sağlayan bir kamusal mal olarak ele almışlardır¹⁹³. Gardiner ve Le Goulven tarafından küresel kamusal malların sınıflandırmasına ilişkin olarak yapılan başka bir çalışmada ise, yoksulluğun azaltılması sosyal nitelikli, faydadan dışlanmanın mümkün olmadığı ve yine tüketiminde rekabetin olmadığı bir küresel kamusal mal olarak ifade edilmiştir¹⁹⁴. Yoksulluğun azaltılması konusunun küresel kamusal mal sınıflandırması içindeki yeri konusunda son olarak Kaul, Grunberg ve Stern tarafından 1999 yılında yapılan küresel kamusal mallara ilişkin ilk sistematik çalışmada yoksulluğun azaltılması, küresel politik sonuçlar yaratan bir küresel kamusal mal olarak ele alınmıştır¹⁹⁵.

Çalışmanın temel varsayımı, yoksulluğun azaltılmasının bir küresel kamusal mal olduğu gerçeği üzerine kurulmuştur. Konuya klasik kamusal mallar teorisi içinden bakıldığında, küresel yoksulluğun azaltılması kamusalılık derecesi bakımından küresel ortak mal olarak değerlendirilebilir. Çünkü, kamusalılık derecesi açısından ortak mal, iki ya da daha çok çıktı veren kamusal faaliyetleri içermektedir. Yoksulluğun küresel düzeyde azaltılması, yoksulluğun azalmasından yarar sağlayan ülkelerde çok farklı türlerde faydaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Örneğin, bir ülkede mevcut yoksulluk düzeyinde sağlanan anlamlı bir düşüş, yine o ülkede iç barışın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanında, yine yoksulluğun azaltılması beşeri sermaye unsurunun artmasına yol açarak ülke kalkınmasında etkili olmaktadır.

Yoksulluğun azaltılmasının küresel kamusal mallar teorisi içindeki yerini ortaya koyduktan sonra, bu doğrultuda küresel kamusal malların kamusalılık türü, derecesi ve fayda türünü de kapsayan Tablo 25 tarafımızdan hazırlanmıştır.

¹⁹² Sandler (1999) , a.g.m. s.24- 25.

¹⁹³ Morrisey, Te Welde and Hewitt; a.g.m. s.11.

¹⁹⁴ Gardinet and Le Goulven; a.g.m. s. 12.

¹⁹⁵ Kaul, Grunberg and Stern; a.g.m. s. 454.

Tablo 25. Küresel Kamusal Malların Türü, Kamusalılık Derecesi ve Oluşan Faydanın Türüne Göre Sınıflandırılması

KÜRESEL KAMUSAL MALIN TÜRÜ	KÜRESEL KAMUSAL MAL	KÜRESEL KAMUSAL MALIN KAMUSALLIK DERECEŚİ	OLUŞAN FAYDANIN TÜRÜ	FAYDADAN DIŞLANABİLME	TÜKETİMDE REKABET	SUNUMLA İLGİLİ PROBLEM
ÇEVRESEL	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	Tam Kamusal	Doğrudan Fayda	Mümkün Değil	Yok	Yetersiz Sunum
	Yağmur Ormanlarının Korunması	Tam Kamusal	Risk Azaltıcı Fayda	Mümkün Değil	Yok	Yetersiz Sunum
	Küresel Isınma ve İklim Değişikliği İle Mücadele	Tam Kamusal	Risk Azaltıcı Fayda	Mümkün Değil	Yok	Yetersiz Sunum
	Okyanuslar ve atmosfer gibi doğal ortak malların akılcı yönetimi	Tam Kamusal	Risk Azaltıcı Fayda	Mümkün Değil	Yok	Yetersiz Sunum
SOSYAL	Evensel insan hakları normları	Yarı Kamusal	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Yok	Eksik Kullanım
	Yoksulluğun Azaltılması	Ortak Mal	Doğrudan Fayda	Mümkün	Var	Yetersiz Sunum
	Küresel Kamu Sağlığı (a)	Yarı Kamusal	Risk Azaltıcı Fayda	Mümkün Değil	Var	Yetersiz Sunum
	Küresel Barış ve Güvenlik	Tam Kamusal	Doğrudan Fayda	Mümkün Değil	Yok	Yetersiz Sunum
EKONOMİK	Küresel Düzeyde Ekonomik İstikrar	Yarı Kamusal	Risk Azaltıcı Fayda	Mümkün	Var	Yetersiz Sunum
	Uyumlaştırılmış İletişim ve Taşımacılık Sistemleri	Klüp Malı	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Var	Eksik Kullanım
	Ticaretin Küresel Düzeyde Etkinleştirilmesi	Yarı kamusal	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Yok	Yetersiz Sunum
KURUMSAL	İnternet altyapısının küresel düzeyde yaygınlaştırılması	Klüp Malı	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Var	Eksik Kullanım
	Piyasaların düzgün işleyişine yönelik önlemler (b)	Yarı kamusal	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Yok	Yetersiz Sunum
	Küresel düzeyde iyi yönetişimi sağlam uluslar arası kuruluşların varlığı	Yarı Kamusal	Kapasite Arttırıcı Fayda	Mümkün	Yok	Yetersiz Sunum

- a. Küresel Kamu Sağlığı, salgın hastalıkların önlenmesinden temel sağlık hizmetlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.
b. Piyasaların düzgün işleyişine yönelik önlemler, her türlü hukuki, ekonomik ve siyasi önlemi kapsamaktadır.

2.3. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SUNUMU

Günümüzde küresel kamusal malların artan önemi sonucunda bu mallara hem uluslar arası hem de ulusal boyutta ilgi giderek artmaktadır. Son yıllarda yaşanan küresel nitelikli ekonomik ve sosyal krizler, küresel kamusal malların sunumunda ulusal çabaların çok önemli olduğunu ve hatta vazgeçilmez olduğunu fakat yeterli olmadığını ortaya koymuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde küresel kamusal malların sunumunun teorik altyapısına değinildikten sonra sunum sorunları ve nedenleri ile sunum teknolojileri hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1. Küresel Kamusal Mal Sunumunun Teorik Altyapısı

Küresel kamusal malların sunumu, başlıca iki temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan ilki, Samuelson tarafından ortaya konulan ve kamusal mallar teorisi içerisinde incelenen “Optimal Sunum İlkesi”dir. Optimal sunum ilkesi, sunumun nasıl finanse edileceği ve sunum maliyetlerinin dağıtımı konusunda bir belirsizlik taşımaktadır. Olson tarafından ortaya konan “yerindenlik ilkesi” ise, ölçek ve kapsam ekonomilerinden elde edilecek avantajlara ters düştüğü için tartışmalı durumdadır¹⁹⁶.

2.3.1.1. Optimal Sunum İlkesi

Samuelson tarafından ortaya atıldığı için “Samuelson koşulu” olarak da anılan bu ilke, sosyal refahın maksimize edildiği noktada kaynakların optimal tahsisini öngörmekte ve bir kamu malının sunumunun optimal olması için bu malın marjinal üretim maliyetinin toplam ödeme gücüne (istekliliğine) eşit olması gerektiğini ifade etmektedir¹⁹⁷. Bu analizin küresel kamusal mallara uygulanmasında öncelikle bir küresel refah maksimizasyonu varsayımı yapılmaktadır. Bu varsayım altında, dünyadaki bireylerin bir küresel kamu malından elde ettikleri marjinal faydaların veya bu malın sunumuna ilişkin marjinal ödeme güçlerinin toplamının, bu malın marjinal üretim maliyetine eşit olması gerektiği ortaya konulmuştur.

¹⁹⁶ CONCEICAO Pedro; “Assesing The Provision Status Of Global Public GOODS”, içinde: **Providing Global Public Goods:Managing Globalization**, ed. Kaul, Conceicao, Le Goulven ve Mendoza, Oxford University Pres, New York, 2003, s. 152 (ss. 152–161)

¹⁹⁷ THOYER Sophie ; “The Provision of Global Public Goods and Global Governance” Institute For International and European Environmental Policy, Workshop Organised by Ecologic, 2002, s.2.

Küresel kamusal mallar açısından ödeme gücünün hesaplanması ve tercih açıklama gibi durumlar, daha karmaşık bir hale dönüşmektedir. Küresel ölçekte tercihler arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. Ülkeler arasında ekonomik koşulların eşit olmaması tercihler arasında bir uyum oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Uluslar arası düzeyde devlete eşdeğer bir kurumun olmaması, tercihleri açıklamak için çok fazla seçenek bırakmamaktadır. Bu nedenle, kamusal mal sunumu ve tercih açıklama konuları, ulusal düzeye göre çok daha geniş ve farklı bir yapıya sahiptir. Küresel kamusal mallar için optimal sunum yerine yeterli sunum hedef olarak belirlenmelidir¹⁹⁸.

2.3.1.2. Yerindenlik İlkesi

Olson tarafından ortaya konulan yerindenlik ilkesine göre, sunulan kamusal maldan ortaya çıkan faydalar ile hizmeti sunacak birimin yetki alanı eşleştirilmelidir. Bu sayede malların dışsallığından etkilenenlerin bu malın sunumu ile ilgili alınacak kararlara katılmaları sağlanacaktır. Buna göre, yerel kamusal mallar yerel düzeyde ve evrensel kamusal mallar ise küresel düzeyde sunulmalıdır. Örneğin, Afrika Kıtası'nda ya da kıtanın küçük bir bölgesine yayılan dışsallıkların varlığı halinde, bu hizmetin Dünya Bankası yerine Afrika Kalkınma Bankası tarafından sunulması daha uygun olacaktır. Latin Amerika ile ilgili dışsallıkların varlığı halinde ise Inter Amerikan Kalkınma Bankasınınca sunulması yerindenlik ilkesi gereğince uygun olacaktır¹⁹⁹.

Ölçek ve kapsam ekonomilerinin varlığı ve gerekli örgütsel kapasitenin olmayışı nedeniyle, günümüzde bilimsel çevrelerde yerindenlik ilkesi tartışılır hale gelmiştir. Küresel kamusal malların sunumuna yönelik organizasyonların düzenlenmesinde iki temel sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar Şekil 4'de şematik olarak gösterilmiştir²⁰⁰.

¹⁹⁸ SANDLER Todd (2003); "Assesing the Optimal Provision of Public GOODS:In Search of the Holly Grail", İçinde: **Providing Global Public Goods: Managing Globalization**, ed. Kaul, Conceicao, Goulven, Mendoza, Oxford University Pres., New York, 2003, s. 138 (ss. 131–151)

¹⁹⁹ ANAD P.B.; "Financing The Provision of Global Public Goods", WIDER Discussion Paper 110, 2002, s. 11 www.wider.unu.edu/publications/working_papers/discussion-paper/2002/en_GB/110.

²⁰⁰ SANDLER Todd (2001); "On Financing Global And International Public Godds", World Bank Policy REsearch Working Paper, No:2638, July 2001, s. 25, www.econ.worldbank.org/working_papers/policyresearch/2638 et. 10.11.2006

Şekil 4. Küresel Kamusal Malların Sunumu İçin Düzenlenen Organizasyonlar

Kaynak: ANAND P.B.; “Financing The Provision of Global Public Goods”, WIDER Discussion Paper 110, 2002, s. 11 www.wider.unu.edu/publications/working_papers/discussionpapers/2002enGB

Küresel kamusal malların sunumuna yönelik organizasyonların düzenlenmesinde karşılaşılan ilk sorun, ölçek ekonomilerinin avantajlarından elde edilecek faydalara karşılık, küresel kamusal malın sunumunun faydalananlara en yakın yerde düzenlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Eğer, diğer faktörler hesaba katılmaz ise sınır ötesi dışsallıkları yönetecek kurumlar, dışsallığın meydana geldiği alana yakın yerde oluşturulmalıdır. Örneğin, Nil Nehrinden kaynaklanan negatif dışsallıkların bulunduğu bir durumda, yerindenlik ilkesi gereği, sadece nehrin geçtiği ülkelerin birlik kurarak sunum yapmaları gerekmektedir. Burada, küresel bir kuruma ihtiyaç bulunmamaktadır. Fakat bu şekilde birçok örgütsel yapı oluşturulması ise işlem maliyetlerini arttırmaktadır²⁰¹.

Ölçek ekonomilerinin faydalarından yararlanma noktasında, bölgesel sorunlar için tek bir birliğin kurulması rasyoneldir. Bölgelerarası yani küresel sorunların ortaya

²⁰¹ KANBUR Ravi; “Cross-Border Externalities, International Public Goods And Their Implication for Aid Agencies” Working Paper, İthaca Cornell University, www.people.cornell.edu/pages/sk145/papers/IPGWB.pdf e.t.23.07.2008

çıkıldığı durumlarda ise küresel kurumların oluşturulması gerekmektedir. Yerindenlik ilkesi, gereğinden fazla organizasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır²⁰².

Küresel kamusal malların sunumuna yönelik organizasyonların oluşturulmasında karşılaşılan ikinci sorun, kapsam ekonomilerinden elde edilecek avantajlara karşılık, küresel kamusal mal sunumunun sektörel bazda tanımlanan dar alanda sunulmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, sağlık sorunlarıyla ilgilenen birçok kurumun kurulması maliyetleri arttıracaktır. Kapsam ekonomilerinin avantajlarından yararlanmak için küresel sorunlarla ilgili örneğin BM gibi tek bir organizasyon oluşturulmalıdır. Çok sayıda organizasyonun varlığı, işlem maliyetlerini arttıracaktır²⁰³.

2.3.2. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Sorunlar

Kamusal mallar, küresel düzeyde ele alındığında birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Kamusal malların dışlanamama ve rakip olamama gibi temel özelliklerinden dolayı küresel kamusal mallar, bir kez üretildikten sonra üretime katılmayan ve maliyete katlanmayan ülkeler de bu hizmetlerin faydasından yararlanmaktadırlar. Bireysel olarak kamusal mallara olan gerçek talebini açıklamamak ve bu şekilde maliyete katlanmadan hizmetten bedava yararlanmak rasyonel bir davranıştır. Bu durum, maliye teorisinde bedavacılık sorunu (free riding) olarak adlandırılır ve küresel kamusal mallar düzeyinde ülkelerin üretime katkısını engelleyen bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yetersiz küresel kamusal mal üretimi ile sonuçlanan bu durumun çeşitli türleri bulunmaktadır. Bu sorunları, başlıca üç başlık altında toplamak mümkündür.

2.3.2.1. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Tüketim Yanlı Eksik Kullanım Sorunu

Eksik kullanım sorunu, bir küresel kamusal malın üretildiği ancak bu mallara ihtiyaç duyan geniş kesimlerce yeterince kullanılmadığı durumu tanımlamaktadır. Bu durum, tüketimi zorlaştırıcı ya da imkânsız hale getiren erişim problemleri nedeniyle ya da bu malların üretim yapısından kaynaklanmaktadır. Erişim problemleri, örneğin internet hizmetinden yararlanmak için bilgisayar gibi araçlara sahip olamamaktan kaynaklanmaktadır. Bu konudaki bir diğer örnek de ilaç kullanımlarında yaşanan patent

²⁰² SANDLER Todd (1998); "Global and Regional Public Goods: A Prognosis For Collective Action", **Fiscal Studies**, Vol.19, No.3, 1998, s. 243 (ss. 221–247)

²⁰³ Kaul, Mendoza (2003), a.g.m., s. 91

hakkı sorunudur. Yüksek teknolojili son derece faydalı bir ilacın patent hakkına sahip olan bir firma elindeki bu hakkı kaybetmemek ve daha yüksek getiri elde etmek uğruna kullanımını kısıtlayıcı tavır almakta, bu durumda ilaca erişimi ve yeterli kullanımını engellemektedir²⁰⁴.

2.3.2.2. Küresel Kamusal Malların Arz Yanlı Eksik Sunum Sorunu

Eksik sunum, bir malın hiç sunulmaması ya da yeterli sunulmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Küresel kamusal malların eksik sunumu, başlıca üç nedenden kaynaklanmaktadır²⁰⁵;

Yetersiz Üretim: Yetersiz üretim durumunda küresel kamusal mallar sunulmamakta ya da kısmen sunulmaktadır. Örneğin, bazı ülkelerin havaalanlarında güvenlik hizmetlerini sunmaması eksik üretim nedenidir. Benzer şekilde, hastalık gözetleme sistemi sadece 100 ülkeyi kapsamakta ise yine kamusal malın yetersiz sunumu söz konusu olmaktadır.

Kalitesiz Üretim: Kalitesiz üretim, genelde soyut küresel politik sonuçları kapsamaktadır. Örneğin, çok taraflı ticaret sisteminin sistematik olarak gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere fayda sağlaması kalitesiz üretim kapsamında değerlendirilebilir. Bu sunum sorunu, hizmete erişimle ilgili değildir. Daha çok bazı ülkelerin bazı mal ve hizmetleri tüketmesinde gözle görülür faydalar sağlamasına karşılık, diğerlerinin daha az fayda sağlaması durumudur. Bu sorunun çözümü için üretim yönlü bazı önlemlerin alınması gerekir. Kalitesiz üretime konu olan mal ve hizmetlerin yeniden düzenlenmesi ve şekillendirilmesine ihtiyaç vardır.

Aşırı Kullanım: Bu sunum sorunu, küresel kamusal malların aşırı kullanımı sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, iklimsel değişimlerin önüne geçilememektedir. Çünkü, atmosfer aşırı kullanıma maruz kalmaktadır. Bundan başka, küresel ölçekte ormanların ve okyanusların aşırı kullanımı bu konudaki diğer örneklerdir.

²⁰⁴ CONCEICAO Pedro and MENDOZA Ronald; “Identifying High-Return Investments A Methodology For Assessing When International Pays And Aid For Whom”, İçinde: **The New Public Finance:REspanding To Global Challenges**, ed. Inge KAUL ve Pedro CONCEICAO, Oxford University Press, 2006, s. 328. (ss. 327–356)

²⁰⁵ Conceicao and Mendoza; a.g.e. s. 331

2.3.2.3. Küresel Kamusal Mallarda Aşırı Sunum Sorunu

Bir küresel kamusal malın tam olarak sunulması için gerekenden daha fazla kaynağın bir kamusal mala aktarılması durumunda aşırı sunum sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek, nükleer silahlanma yarışıdır. Hiçbir ülke, kendi savunmasını nükleer silahlanmayı yasaklayan bir uluslar arası anlaşma ile sağlayamaz. Şayet böyle bir anlaşma bulunmuyorsa, nükleer saldırıyı caydırıcı ve nükleere karşı saldırı kapasitesini oluşturarak güvenliğini sağlayabilir. Buna karşılık, eğer ülkeler nükleer savaş riski yaratacak, küresel zararlar doğuran silahlanma yarışına girerlerse ulusal savunma hizmetinde küresel bir perspektiften aşırı sunum sorunu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, aşırı sunumun önüne geçebilmek için kolektif eylem (işbirliği) gerekmektedir²⁰⁶.

Tablo 26. Küresel Kamusal Mal Türlerine Göre Sunum Sorunları

Küresel Kamusal Mallar	Sunum Sorunları
İklim Dengesi	Aşırı Kullanım
Küresel İletişim Ağları ve İnternet	Yetersiz Kullanım
Barış ve Güvenlik	Yetersiz Üretim
Çocuk Felci İle Mücadele	Yetersiz Üretim
Çok Taraflı Ticaret Sistemleri	Kalitesiz Üretim
Uluslar arası Finansal Denge	Yetersiz Üretim

Kaynak: CONCEIAO Pedro; a.g.m. 2003, s. 155

2.3.3. Küresel Kamusal Malların Yetersiz Sunumuna Yol Açan Faktörler

Küresel düzeyde ortaya çıkan olumsuz dışsallıklardan dünyada yaşayan neredeyse herkes eşit şekilde etkilenmiyor olsa da, bu olumsuzlukların nasıl bertaraf edileceği, gerekli işbirliğinin nasıl sağlanacağı gibi sorunlar belirsizlik taşımaktadır²⁰⁷. Genel anlamda, devletler üstü (supranational) kurumların bulunmasına karşılık, beklenen anlamda küresel sorunların çözümüne büyük katkı sağlayacak ve eşitsizlikleri giderecek ulusal devletlere eş bir yönetim bulunmamaktadır²⁰⁸. Bu durum, bedavacılık ve “tutuklunun ikilemi” gibi sorunlara yol açmaktadır. Küresel kamusal malların yetersiz

²⁰⁶ Gardiner and Goulven, a.g.m., 2003, s. 2

²⁰⁷ KINDLEBERGER Charles P., “International Public Goods without international Government”, *American Economic Review*, Vol. 76, issue 1, 1996, s. 2 (ss 1–13)

²⁰⁸ Kaul, Grunberg and Stern (1999); a.g.m., s. 450-451

ya da kalitesiz sunumuna yol açan başlıca üç faktörden bahsedebiliriz. Bu faktörler, ekonomik ve sosyal süreci olumsuz etkilemektedir²⁰⁹.

2.3.3.1. Yönetimsel Eksiklik

Yönetimsel eksiklik, ulusal sınırlar içindeki politikacıların tercihleri ile küresel boyuttaki temel politik kaygıların birbirine olan uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. Esasen bu sorun, küreselleşme sürecinin sonucudur. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ulusal, bölgesel ve küresel kamusal çıkarlar arasında mutlaka bir uyumlaştırmanın yapılması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ulus devletlerin temel çekincelerini uluslararası sorunları dikkate alarak yeniden şekillendirmeleri daha uygun bir çözüm yoludur. Örneğin, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Milenyum Kalkınma Hedeflerinin ülke stratejisi haline getirilerek bu konudaki uyumsuzluk ortadan kaldırılabılır²¹⁰.

2.3.3.2. Katılım Eksikliği

Bu eksiklik, küresel sorunların tüm ülkeleri ilgilendirmesine karşılık, mevcut uluslararası ilişkilerin sadece ülkelerin tekil olarak birbirleriyle gerçekleştirdikleri dar kapsamlı ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, iş dünyası ve diğer birçok çıkar grubunun küresel sorunlarla ilgili çözüm arayış çabaları göz ardı edilmektedir. Diğer taraftan, bazı güçlü ve gelişmiş ülkeler karar alma aşamasında diğer ülkeleri göz ardı ederek kendi çıkarlarına uygun kararları almaktadır. Küresel kamusal mallarla ilgili alınacak kararlarda katılım eksikliğinin üstesinden gelebilmek için zengin, güçlü, yoksul, az gelişmiş ayrımı yapmayan, her nüfus grubunu, tüm nesilleri ve ülkeleri kapsayan, herkese söz hakkı tanıyan, saydam bir demokratik katılım süreci oluşturulmalıdır²¹¹.

2.3.3.3. Teşvik Eksikliği

Ülkeler, ortak çıkarlarının bulunmasına karşılık genelde işbirliği yapmaktan çok çeşitli sebeplerle uzak durmaktadırlar. Bu eksiklik, küresel kamusal malların sunum

²⁰⁹ Gardiner and Le Goulven, a.g.m. s.3

²¹⁰ Binger, a.g.m. s.14

²¹¹ Binger, a.g.m. s.14

sürecine katılmak ve olumsuz sınır ötesi dışsallıkları ortadan kaldırmak için ülkeleri işbirliğine ikna edebilmekteki yetersizliği ifade etmektedir²¹²

2.3.4. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Siyasal Karar Alma Süreci

Siyasi karar alma, ilgili tarafların hangi küresel kamusal malın ne miktarda üretileceğine, bunların nasıl şekillendirileceğine ve bu malların faydalarının nasıl dağıtılacağına karar verilmesi anlamına gelmektedir. Küresel kamusal mallara ilişkin siyasi karar almada tek bir merkezi otoritenin olmayışı, en önemli sorunu teşkil etmektedir. Özellikle de karar alıcıların sayısının çokluğu, çeşitliliği ve bunlar arasındaki eş güdümlülük, küresel kamusal malların sunumunun yetersiz düzeyde gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Küresel kamusal malların sunum sürecinde rol oynayan en önemli aktörler, ulus devletler ve uluslar arası kuruluşlardır. Bunların dışında, devlet dışı aktörler olarak adlandırılan sivil toplum örgütleri, şirketler ve bireyler de bu süreçte yer alan aktörlerdir. Saydığımız bütün aktörlerin küresel kamusal mallar konusunda farklı beklentileri ve çıkarları söz konusu olduğu için siyasi karar alma sürecinde büyük sorunlar yaşanmaktadır²¹³.

Ulus devletler ve uluslararası kuruluşlar, küresel kamusal mallara ilişkin siyasi karar alma sürecinin en etkin elemanlarıdır. Ulus devletler, egemenlik yetkileri ve uluslararası hukuk sistemindeki öncelikli konumları nedeniyle uluslararası kuruluşlardan daha etkili bir durumdadırlar. Özellikle gelişmiş ülkeler (G-8) ve BM sistemine bağlı kuruluşlar, küresel kamusal malların sunumunda oldukça etkilidir.

Çok aktörlü siyasi karar alma sürecinde küresel kamusal malların yetersiz sunumuna neden olan birçok sorunu çözebilmenin tek yolu, etkili bir uluslararası işbirliği mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası kuruluşların yönetiminde sivil toplum kuruluşlarına geniş bir şekilde temsil olanağının tanınması ve bunun yanında az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı temsil adaletsizliğinin giderilmesi gerekmektedir.

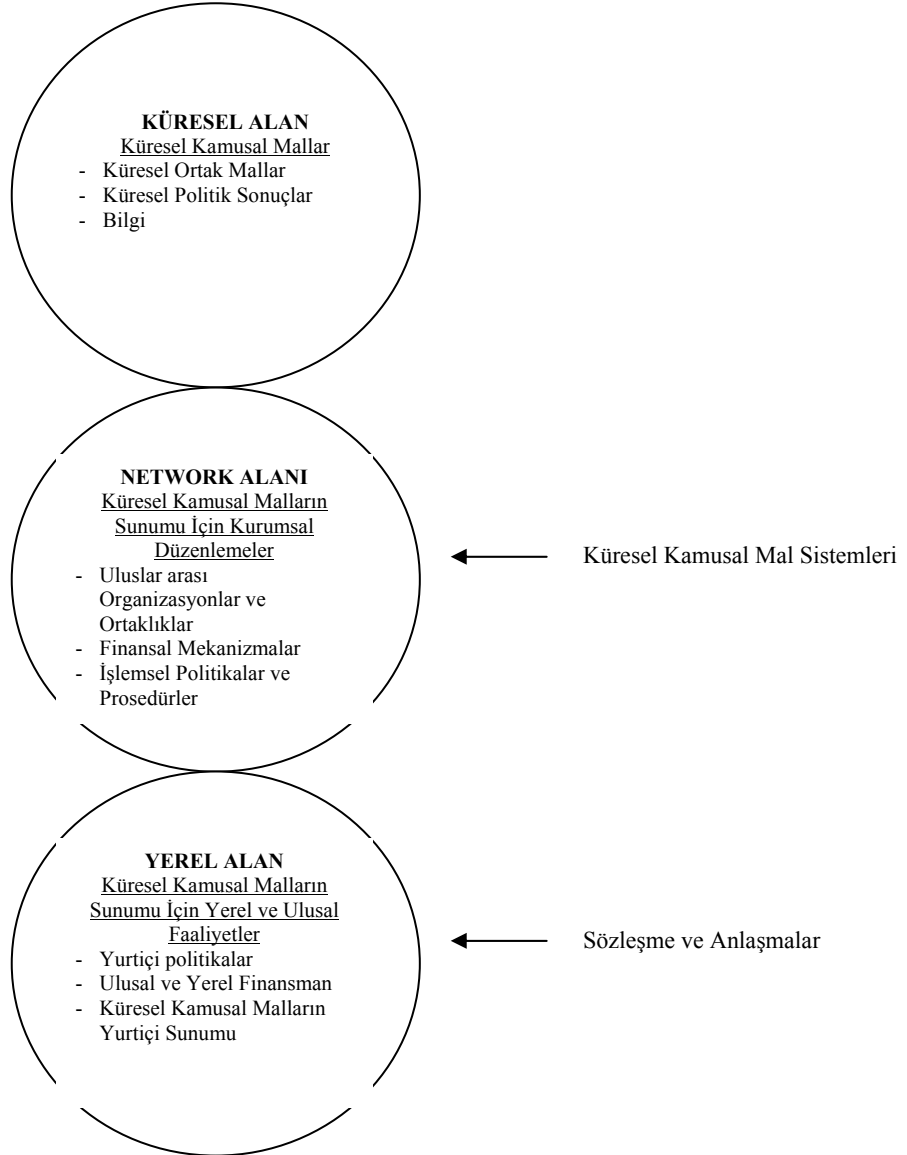
²¹² Binger, a.g.m. s.14

²¹³ SAGASTI Francisco and BEZANSON Keith; "Financing and Providing Global Public Goods: Expectation and Prespects" Ministry of Foreign Sweden, 2001, s. 2 www.utrikes.reperingen.se/ineglissh/policy/devcoop/financing.htm. Et. 10.12.2006

2.3.5. Küresel Kamusal Malların Sunumunda İdeal Dağıtım Sistemi

İdeal bir küresel kamusal mallar dağıtım sistemi ile tanımlanan yapıyı ortaya koymak, küresel kamusal malları etkin bir şekilde sunmak için gerekli olan bileşenlerin daha net bir şekilde ortaya konmasında yardımcı olacaktır. Sagasti ve Bezanson, ideal bir küresel kamusal malların dağıtım sisteminin unsurlarını, yetkilerin paylaşıldığı küresel düzende başlıca üç alana yerleştirmiştir²¹⁴. İdeal dağıtım sisteminin unsurları Şekil 5’de gösterilmektedir.

Şekil 5. Yetkilerin Dağıtıldığı Küresel Düzende Küresel Kamusal Mallar

Kaynak: Sagasti and Bezanson; a.g.m. s. 27

²¹⁴ Sagasti and Bezanson; a.g.m., s. 28

Şekil 5’de küresel alan ile network alanı arasında küresel kamu malının sunumu için yapılan düzenlemeleri resmîyete döken protokol ve anlaşmalar yani küresel kamusal mal sistemleri bulunmaktadır. Network alanından sonra ise yerel alan gelmektedir. Bu alanda kontratlar, anlaşmalar, karar bozma metinleri ve diğer yasal araçlar yer almaktadır. Böylece bütün uygulanabilir amaçlar için herhangi bir durumun küresel kamu malı olup olmadığını belirlemek, onunla ilişkili dağıtım sistemini tanımlamakta ve birlikte işlerlik kazanmaktadır²¹⁵.

Uluslararası kamu malı dağıtım sisteminin ana bileşenleri ile tamamlayıcı faaliyetlerini belirgin bir şekilde ayırmak ve sadece ana bileşen odaklı küresel kamu malı ile ilgili finansal düzenlemeleri kısıtlamak için karar alınabilir (Örneğin, makul bir fiyata HIV/AIDS hapları üretmek ve uygunluğunu garanti etmek). Bu durumda bölgesel, ulusal ve yerel oluşumlar, ana bileşen ile yakın bir koordinasyon sağlanarak üretim için kendi ön hazırlıklarını yapmak zorundadırlar. Bu konudaki diğer bir seçenek, küresel kamu malının ana bileşeninin, ulusal ve yerel seviyelere kadar bütün aşamalarda dağıtım yollarının organizasyon ve finansmanının birleştirilmesi için karar alınabilir (Örneğin HIV/AIDS’den etkilenen insanlara tedavi olanağının sağlanması). Bu durumda ana faaliyet, dağıtım sistemindeki tamamlayıcı faaliyetlerle birleşecektir²¹⁶.

İdeal bir küresel kamusal mal dağıtım sisteminin bileşenleri şu başlıklardan oluşmalıdır²¹⁷:

- Bilgi, kamu bilinci ve politik karar
- Küresel kamusal mal sistemleri
- Uluslararası organizasyonlar ve ortaklıklar
- Finansman mekanizmaları
- İşlevsel politikalar ve prosedürler
- Anlaşmalar ve sözleşmeler
- Küresel kamusal malların sunumuyla ilgili ulusal ve yerel oluşumlar.

²¹⁵ Sagasti and Bezanson; a.g.m., s. 28

²¹⁶ Sagasti and Bezanson; a.g.m., s. 28-29.

²¹⁷ EDWARDS Michael, ZADEK Simon; “Governing The Global Public Goods: The Role and Legitimacy of Nonstate Actors” Ed. Kaul vd. Providing Global Public Goods: Managing Globalization, Oxford University Pres, New York, 2003, s.201

2.3.6. Küresel Kamusal Malların Sunumuna Yönelik Üretim Teknikleri

Küresel kamusal malların tüketimi için kullanılabilir üretim miktarı ile bireylerin katkıları arasındaki ilişki, toplam üretim teknikleri olarak tanımlanmaktadır²¹⁸. Üretim teknikleri, farklı özelliklere sahip değişik türdeki küresel kamusal malların nasıl üretilebileceğini ve üretim için nasıl bir uluslararası faaliyetin gerekli olduğunu belirleyen bir yapıya sahiptir. Hirshleifer, toplam üretim teknolojileri ile ilgili ilk çalışmaları ortaya koymuş ve bu yöntemi “sosyal oluşum fonksiyonu” olarak işlevselleştirmiştir²¹⁹. Çok sayıda üretim tekniği bulunmasına karşılık, uluslararası kalkınma ve işbirliği için uygun olan başlıca dört üretim tekniği bulunmaktadır²²⁰. Aşağıda Tablo 27’de başlıca dört üretim tekniği, dışsallıkların yayıldığı alana göre ulusal, bölgesel ve küresel olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 27. Küresel Kamusal Malların Sunumuna Yönelik Toplam Sunum Teknikleri

Toplam Sunum Teknolojisi Fayda Alanı	Toplama Tekniği	En İyi Vuruş	En Zayıf Halka	Ağırlıklı Toplam
Ulusal	Kentsel Hava Kirliliğini Önleme	Yerel Terörist Saldırıların Önlenmesi	Ayaklanmalara Karşı Korunma	Kirlilikten Sınırlı Kaçınma
Bölgesel	Çölleşmeyi Azaltma	Sıtmanın Tedavisi	Zehirli Atıkları Kontrol Altına Alma	Asit Yağmurlarının Azaltılması
Küresel	Küresel Isınma ile Mücadele	AIDS’in Tedavisi	Bulaşıcı Hastalıkları Kontrol Altına Alma	Nükleer Kaza Sunucu Radyoaktif Serpenti

Kaynak: Kanbur, Sandler and Morrison; a.g.m. s. 71

2.3.6.1. Toplama Tekniği (Summation Technology)

Küresel kamusal malların üretiminde en yaygın türü oluşturan toplama tekniğinde, toplam küresel kamusal mal üretimi, mala yönelik olarak tüm katılımcıların katkılarının toplamına eşittir. Herhangi bir aktörün yaptığı katkı, küresel kamusal malın üretiminde

²¹⁸ Sandler (1998), a.g.m., s. 224

²¹⁹ HIRSHLEIFER Jack; “From Weakest-Link T. BEst-Shot: The Voluntart Provision of Public Goods”, **Public Choice**, Volume 41, 1983, s. 371

²²⁰ ARCE M.Daniel and SANDLER Todd (2001); “Transnational Public Goods: Strategies and Institutions” **Evropean Journal of Political Economy**, Volume 17, Issue3, 2001, s. 499, (ss. 493-516)

aynı miktarda etkiye sahiptir. Bu durumda, küresel kamusal malın üretim fonksiyonu matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir²²¹;

$$Q = \sum_{i=1}^n q_i$$

Burada Q; küresel kamusal malın toplam üretim miktarını, q_i ise i ülkesinin küresel kamusal malın üretimine yaptığı katkıyı göstermektedir. Genelde çevreyle ilgili faaliyetlerde toplama teknolojilerine uygun üretim yöntemleri seçilmektedir²²². Örneğin, her ülke atmosfere 1000 birim karbon gazı bırakmaktaysa, bu durumda küresel düzeyde atmosfere yayılan karbon gazı miktarı ülkelerin yaydığı karbon miktarına eşit olacaktır. Benzer şekilde, küresel ölçekte karbon gazı salınımının azaltılması, ülkelerin gaz emisyonunda yaptığı azalmaya eşit olacaktır²²³.

Toplama tekniği ile üretilen küresel kamusal mallarda, işbirliği sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bunun nedeni, ülkelerin küresel kamu malı üretimini gönüllü olarak yapmasına bağlı olarak, bir ülke tarafından sağlanan bir birimlik katkının, toplam üretim düzeyinde aynı miktarda artış sağlaması, sonuçta bir ülkenin katkısının diğer bir ülkenin katkısının tam bir ikamesi haline gelmesidir. Bu durumda, ülkeler tam olarak bedavacı bir davranış sergilemektedirler. Ayrıca, bir ülkenin küresel kamu malından sağladığı fayda, üretim için katlanmak zorunda olduğu maliyetten yüksek ise o ülke işbirliğine yanaşmamaktadır. Bütün bu davranışlar, finansman belirsizliklerine ve uluslararası işbirliğinin sağlanmamasına yol açarak küresel kamusal malların yetersiz sunumuna neden olmaktadır²²⁴.

2.3.6.2. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)

Küresel kamusal malların toplam üretim miktarını, bu mala en çok katkıyı yapan aktörün yaptığı katkı miktarının belirlediği üretim teknolojisi, en iyi vuruş tekniği olarak adlandırılmaktadır. Toplama yönteminin aksine, bir aktörün yaptığı katkı,

²²¹ STALGREN Patric; “Regional Public and The Future of International Development Co-operation”, **Expert Group on Development Issues Ministry for Foreign Affairs**, Working Papers 2, Stockholm, 2000, s. 15

²²² Stalgren, a.g.m. s. 15

²²³ Sandler (1998), a.g.m. s. 224

²²⁴ Anand, a.g.m., s. 4

diğerlerine ikame edilememektedir. Bu tekniği aşağıdaki şekilde formüle etmek mümkündür²²⁵;

$$Q = \max\{q^1, \dots, q^n\}$$

En iyi vuruş teknolojisinde dűnyadaki herkes için faydalı olan araştırma faaliyetleri, bilimsel buluşlar one çıkmaktadır. Yani sağlık ve diğer alanlardaki bilimsel gelişmeler, en iyi vuruş tekniğine uygun üretim yöntemidir. AIDS, sıtma ve kuř gribi gibi bulaşıcı hastalıkların tedavisine ve bunlara ilişkin aşılar geliştirmeye yönelik araştırmalar, en iyi vuruş teknolojisinin kullanıldığı kűresel kamusal mallardır. Söz konusu bulaşıcı hastalıklarla műcadelede aşı geliştirme ve tedavi olanaklarının geliştirilmesine dnűk çalışmalarda, en çok araştırma yapan ve en geniş finansman olanaklarına sahip olan aktör, söz konusu kűresel kamusal malı tek başına sunma konusunda diğer aktörlere oranla daha başarılıdır. şayet, ilgili kűresel kamusal malın sunumu bu yönteme göre sağlanırsa, sonradan diğer aktörlerin bu konularda yapacağı faaliyetler ya hiç fayda sağlamayacak ya da çok az fayda sađlayacaktır²²⁶.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabileceği gibi kűresel kamusal malların en iyi vuruş tekniğine göre sunumu için tek bir aktöre ihtiyaç vardır. Bunun için de ihtiyaç duyulan en önemli faktör, uluslararası işbirliği mekanizmasının geliştirilmesidir.

2.3.6.3. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest-Link Technology)

Söz konusu teknik, kűresel kamusal malın toplam üretim miktarının, bu üretime en az katkıyı yapan ülkenin üretim miktarına eřit olduğu durumu ifade etmektedir. Yani, üretime en az katkı yapan ülke, en zayıf halka olmaktadır ve toplam üretim miktarını belirlemektedir. Bu tekniğin matematiksel olarak ifadesi aşağıdaki gibidir²²⁷:

$$Q = \min\{q^1, \dots, q^n\}$$

Hirshleifer, en zayıf halka tekniğini dairesel adalarda yapılan hendekler rneđi ile açıklamıştır. Bu adaların sel taşkınlarından korunması, en dűřuk yűkseklie sahip sete bağlıdır. Bu nedenle, en zayıf halka teknolojilerine konu olan kűresel kamusal mallarda, hastalıkların, terrűn önlenmesi ve kendi ülkelerine yayılmasının engellenmesi için gelişmiş ülkelerin yapacağı resmi kalkınma yardımlarının kullanılması zorunlu

²²⁵ Arce and Sandler (2001); a.g.m. s. 496

²²⁶ Kanbur and Sandler, a.g.m. s.70

²²⁷ Kanbur and Sandler, a.g.m. s. 70-71

olmaktadır. Bu sayede, söz konusu yetersiz küresel kamusal mal sunumu ideal düzeye çıkarılabilecektir²²⁸.

2.3.6.4. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted Sum Technology)

Bu üretim tekniğinde küresel kamusal malın üretim miktarı, her bir ülkenin yaptığı katkının ağırlıklı oranlarının toplamına eşit olmaktadır. Bu tekniğin matematiksel ifadesi aşağıdaki gibidir²²⁹;

$$Q_i = \sum_{j=1}^n \alpha_{ij} q_j, i = 1, \dots, n$$

Bu formülde Q_i , i ülkesinin sunduğu küresel kamusal mal miktarını, Q_j , j ülkesinin ürettiği küresel kamusal mal miktarını, α_{ij} , i ülkesinin j ülkesinde üretilen küresel kamusal maldan aldığı payı göstermektedir²³⁰.

Küresel kamusal malın belirli bir ülkeye sağladığı özel faydanın yeterince büyük olması durumunda, ilgili ülkenin bu malın üretimine daha fazla katkı sağlaması, bu tekniğin en önemli özelliği olarak belirtilebilir. Bu üretim tekniği, belli bir bölgedeki birkaç ülkeyi kapsayan bölgesel kamusal malların üretimi için daha uygundur. Örneğin, asit yağmurlarına neden olan sülfür emisyonunun azaltılması, söz konusu ülkeye daha fazla yarar sağladığı için bu bölgedeki ülkeler, sülfür emisyonunu azaltmak için daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmektedir²³¹.

Tablo 28'de toplama teknolojileri, malların kamusal derecelerine göre sınıflandırılmıştır. Burada kamusal malın türüne göre hangi üretim teknolojisini uygulamanın uygun olacağı gösterilmektedir. Buna göre, küresel tam kamusal mal niteliğine sahip hava kirliliğinin önlenmesi için toplama tekniği uygulanmalıdır. Uydu fırlatma sistemi kulüp malı niteliğine sahiptir. Her ülkenin ayrı bir uydu fırlatma sistemi kurması, hem çok zor hem de israfa yol açacaktır. Bu nedenle, söz konusu hizmetin en iyi vuruş tekniği ile üretilmesi uygun olacaktır. Aile planlaması, ortak üretim özelliği gösteren bir kamusal maldır. Ülkelerden birinin bu hizmeti yetersiz sunması, diğer ülkelerin nüfus planlaması çabalarını aksatacaktır. Bu nedenle, aile planlamasında en zayıf halkanın dikkate alınması ve bu ülkeye yönelik yardımların yapılması önem taşımaktadır²³².

²²⁸ Hirshliefer, a.g.m., s. 373

²²⁹ Anand, a.g.m. s. 23.

²³⁰ Anand, a.g.m. s.23

²³¹ Binger, a.g.m., s. 13

²³² Anand, a.g.m., s. 23

Tablo 28. Toplama Teknolojileri ve Küresel Kamusal Mallar

Toplama Teknolojileri	Tam Küresel Kamusal Mallar	Yarı Küresel Kamusal Mallar	Küresel Kulüp Malları	Küresel Karma Mallar
<p><u>Toplama Tekniği</u> Tüm seviyelerde kamusal malların üretimi, ülkelerin katkılarının toplamına eşittir.</p>	Hava kirliliğinin azaltılması Çölleşmenin engellenmesi	Halk sağlığı alt yapısının oluşturulması	Uydu iletişim ağları Uluslar arası ticaret parkları	Yağmur ormanlarının korunması
<p><u>Ağırlıklı Toplama Tekniği</u> Her ülke, toplam üretim düzeyi üzerinde sahip farklı katkılar yapmaktadır.</p>	Çevre kirliliğinin azaltılması AIDS hastalığının yayılımının sınırlandırılması	Kirliliğin yayılmasını sınırlama Asit yağmurlarını engelleme	Serbest Ticaret Anlaşmaları Güçlü kablo şebekeleri	Terör tehlikesinin ortadan kaldırılması
<p><u>En Zayıf Halka Tekniği</u> En küçük çaba, küresel kamusal mal üretim düzeyini belirlemektedir.</p>	Zararlı haşerenin yayılımını önlemek İnsan haklarının saygılı çalışma standartları	Salgın hastalıkları kontrol altına almak Uyuşturucuyu yasaklamak	Ulaşım şebekeleri G-10 ülkeleri arasındaki BASEL Anlaşması	Aile planlaması Küresel istihbarat
<p><u>En İyi Vurus Tekniği</u> En fazla çaba, küresel kamusal malın üretim düzeyini belirlemektedir.</p>	Gözetleme teknolojileri	Genetik mühendisliği ürünleri	Kriz yönetim takımı Uydu fırlatma sistemleri	Maden Arama faaliyetleri (altın, petrol vb.) Arabuluculuk tarafından çatışmaların durdurulması

Kaynak: Anand, a.g.m., s. 24

2.4. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN FİNANSMANI

Günümüzde küresel malların tanımı ve sınıflandırılması ile ilgili tartışmalar var olmasına karşılık, bu kavrama ilişkin esas tartışma, bu malların üretiminin nasıl finanse edileceği noktasında gerçekleşmektedir. Konuyla ilgilenen bazı bilim adamları, küresel kamusal malların finansmanının ve üretiminin yetersiz olduğunu kabul etmekte, ancak bu yetersizliğin nasıl ortadan kaldırılabileceğine ilişkin farklı görüşler öne sürmektedirler. Bu bağlamda, öncelikle şu sorulara yanıt aranmaktadır: Küresel kamusal malların finansmanında ülkeler için ulusal düzeyde gönüllü katılımlara mı başvurulmalı, yoksa uluslararası vergileme gibi daha kolektif yöntemler mi kullanılmalıdır? Ya da, ulusal düzeyde gönüllü katılım ve kolektif yöntemler birlikte mi uygulanmalıdır? Küresel kamusal malların finansman sorununun aşılabilmesi için tüm bu sorulara uygun çözümlerin bulunması gerekmektedir²³³.

Mesele ulusal düzeyde ele alındığında, ulus devletin ürettiği kamusal malların finansmanının kendi egemenlik yetkisine dayanarak topladığı vergilerle sağlanması, rasyonel ve olağan bir durumdur. Ancak, meseleyi küresel ölçekte değerlendirdiğimizde, küresel kamusal malların üretiminin vergilerle finanse edilmesi son derece zordur. Tüm ulus devletleri ve vatandaşlarını vergilendirme yetkisine sahip uluslar üstü bir otoritenin (bir dünya devleti) olmayışı, küresel kamusal malların finansmanının vergiler yoluyla değil de gönüllülük temeline dayanmasını zorunlu kılmaktadır.

Küresel kamusal malların üretimini gerçekleştiren aktörlerin çok sayıda ve çok çeşitli olması, bunun yanında bu aktörlerin her birinin farklı çıkar ve beklentilere sahip olmaları bu malların finansmanında işbirliği ve koordinasyonun sağlanamamasına yol açmaktadır.

Küresel tam kamusal malların en temel nitelikleri, tıpkı ulusal tam kamusal mallarda olduğu gibi, tüketiminde rekabetin olmaması ve faydasından kimseyi mahrum bırakmanın mümkün olmamasıdır. Küresel kamusal malların bu temel nitelikleri, finansman açısından da sorunlara neden olmaktadır. Bu özellikler, ortaya bedavacılık sorununu çıkarmaktadır. Yapılan üretimin faydasının sınır ötesine taşması (cross-border

²³³ ORTAÇ Fevzi R.; "Global Kamusal Mallar ve Finansmanı", Gazi Kitabevi, Mart 2004, Ankara, s. 43

externalities) ve faydadan yararlanmada herhangi bir sınırlama getirilememesi, diğer ülkelerin üretim maliyetlerine katılmakta isteksiz davranmalarına yol açmaktadır²³⁴.

Ülkelerin küresel kamu malı tercihleri, sosyo-kültürel yapıdan ve gelişmişlik seviyelerinden kaynaklanan nedenlerle benzer olamamaktadır. Benzer küresel kamusal mal tercihlerinin olması durumunda da talebin zamanlaması sorunu ortaya çıkmaktadır. Her ülke aynı anda benzer küresel kamu malı talep etmemektedir.

Ülkelerin farklı küresel kamu mallarını tercih etmeleri veya benzer küresel kamu mallarını farklı zamanlarda talep etmeleri nedeniyle küresel kamusal mallar için gerekli organizasyonun yapılması ve küresel kamu malının üretimi için gereken finansmanın sağlanması güçleşmektedir. Bazı küresel kamusal malların üretimi için ülkelerin katılımıyla çeşitli organizasyonlar oluşturulsa bile söz konusu organizasyonun finansmanın nasıl sağlanacağı konusu belirsizlikler taşımaktadır²³⁵.

Küresel kamusal malların finansman kaynaklarını veya yöntemlerini dört grupta ele almak mümkündür. Küresel kamusal malların ideal üretim düzeyini gerçekleştirmek için finansman yöntemleri üzerinde durmak faydalı olacaktır.

2.4.1. Dışsallıkların İçselleştirilmesi

Küresel kamusal malların finansmanında dışsallıkların içselleştirilmesi ya da başka bir ifadeyle küresel kamusal malların üretimi veya tüketimi sonucu ortaya çıkan fayda ve maliyetlerin üretimi ya da tüketimi gerçekleştirenlere yüklenmesi en önemli araçlardan biridir²³⁶.

Bir küresel kamusal malla ilgili faydalar ve maliyetler, bu malın üretiminden veya tüketiminden sorumlu olanlara dağıtıldığında veya bu aktörlerle sınırlandırıldığında dışsallıklar içselleştirilmiş olmaktadır. Bu yolla üreticilerin ve tüketicilerin küresel kamusal malları doğrudan finanse etmelerini sağlamak için iki seçenek söz konusudur. Bunlardan biri, küresel vergilerin konulması diğeri de piyasa temelli yaklaşımdır²³⁷.

²³⁴ Ortaç, a.g.k., s. 41

²³⁵ Ortaç, a.g.k., s. 42

²³⁶ TEKİN Ahmet, VURAL İ.Yaşar; "Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri", Selçuk Üniv. SBE Dergisi, s. 12, 2004, s. 326 (ss. 323–337)

²³⁷ Sagasti and Bezanson, a.g.m., s. 40

2.4.1.1. Küresel Vergiler

Uluslararası kamuoyunda küresel bir vergiye ilk değinen bilim adamının Lorimer olduğu belirtilmektedir. Lorimer, “Uluslararası Hukuk Sisteminin Temel Problemi” adlı eserinde küresel bir hükümetin kurulmasını önermekte ve söz konusu hükümetin harcamalarının dünyanın bütün ülkelerinde uygulanacak ortak bir vergiyle finanse edilmesi gerektiğini belirtmektedir²³⁸.

Küresel vergileme konusunda kamu maliyesi alanında en etkili çalışmalardan bir diğeri de Tinbergen tarafından yapılmıştır. 1945 yılında yayınlanan çalışmasında Tinbergen, dünyanın daha istikrarlı ve güvenli bir mekan olabilmesi için ulusal egemenliğin yani ulus devletlerin sahip oldukları egemenlik yetkilerinin ekonomik politikalar göz önünde bulundurularak mutlaka sınırlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında, uluslararası ekonomik ilişkilerin en önemli amacının oluşan gelirin kişiler, sınıflar ve ülkeler arasında daha adil dağılması olduğunu ifade etmiştir²³⁹.

Küresel vergilendirme başlığı altında günümüzde en ciddi şekilde ele alınan vergiler; Karbon vergileri, Tobin vergisi ve Elektronik ticaret vergileridir. Bunların dışında uluslararası havacılık vergisi, silah ticareti vergisi, farklı tipteki yakıt vergileri, hammadde vergileri, e-posta ve internet kullanım vergileri gibi farklı küresel vergi türleri tartışılmakla birlikte uygulanabilir olmaktan uzaktır.

Karbondiyoksit emisyonlarının azaltılması amacıyla karbon vergisinin uygulanması piyasa temelli cazip bir araçtır. Karbon vergisi, fosil yakıt kullanıcılarının sebep olduğu küresel ısınma problemini oluşturan sera gazı emisyonlarının neden olduğu negatif dışsallıkların içselleştirilmesini desteklemekte ve negatif dışsallıkların fiyat mekanizması yoluyla içselleştirilmesini savunan “Pigou Vergisi” yaklaşımı altında gösterilmektedir²⁴⁰. Küresel karbon vergisi, henüz tam anlamıyla uygulamaya geçirilmemiş olmakla birlikte, bazı gelişmiş ülkeler kendi başlarına bu tip vergileri uzun yıllardır uygulamaktadırlar.

Tobin vergisi, bir ülkeye sermaye giriş-çıkışlarının oldukça düşük bir vergi oranı (%0.1) ile vergilendirilerek kısa vadeli spekülasyon sermaye akımları üzerinde ciddi bir

²³⁸ MENDEZ Ruben; “International Public Finance”, Oxford University Press, New York, 1992, s. 211

²³⁹ Mendez, a.g.k. s. 212

²⁴⁰ KOVANCILAR Birol; “Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği”, Celal Bayar ÜNİ. İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, cilt 8, sayı 2, 2001, s. 6

vergi oluşturma yoluyla bu tip sermaye hareketlerini sınırlandırmayı amaçlayan bir vergi önerisidir. Bu vergi, finansal piyasaların istikrarlı işlediği dönemlerde mali oynaklığı (volatilite) azaltması nedeniyle krizi engelleyebilecek niteliğe sahip olmakla birlikte döviz kurlarında ciddi istikrarsızlığın yaşandığı dönemlerde etkinliğe sahip değildir²⁴¹.

Elektronik ticaret vergisi, refahın ve iktisadi değerlerin gittikçe artan bir kısmının maddi olmayan ürünler, sistemler ve küresel ağlar yoluyla yeni ekonomide bilginin, ürün ve hizmetlerin vergilendirilmesi fikrine dayanmaktadır. UNDP'ye göre bu vergilerin temel amacı internet kullanımının cezalandırılması değil, Kuzey ve Güney Yarımküre arasında var olan eşitsizliği azaltmak için gerekli olan kaynağı elde etmektir²⁴².

2.4.1.2. Piyasa Temelli Yaklaşımlar

Küresel kamusal malların finansman yöntemi olarak dışsallıkların içselleşmesinde küresel vergilerin yanında bir diğer alternatif yaklaşım da piyasa temelli yaklaşımdır. Bu yöntem, vergilerin doğasında var olan zorlayıcılıktan çok piyasanın işleyişine dayalı bir içeriğe sahiptir.

Miktar kısıtlamasına dayalı kirlilik hakları, alım-satım konusu olduğu için piyasa temelli araçlar arasında yer almaktadır. Özellikle ABD, Almanya gibi birkaç ülkede uygulanan bu yaklaşımda, önce kabul edilebilir bir kirlenme seviyesi tespit edilir. Maksimum kirlilik seviyesini gösteren ve bu sınır üzerindeki emisyonu yasaklanan bir belge, çevre idaresi tarafından belli bir bedel karşılığında kirlenici firmalara satılır. Kirlenme hakkını (permi) satın alan firma, kirlenme konusunda bir kredi elde etmiş olur. Kirlilik hakları piyasada alım ve satıma konu olabilmektedir. Teknik ifade ile, marjinal kirlilik azaltma maliyetleri, kirlilik haklarının cari fiyatının altında ise, kirlilik hakkı satışı gerçekleşir. Eğer, kirlilik azaltma maliyetleri, kirlilik hakkının fiyatının üzerinde ise kirlilik hakkı talebi artar ve kirlilik hakkı alımı yapılır²⁴³.

²⁴¹ ŞİMŞEK Hayal Ayça; "Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları", Süleyman Demirel Ün. İİBF Dergisi, cilt 13, sayı 1, 2008, s. 202–203 (ss 183–208)

²⁴²UNDP Human Development Report 1999 s. 97'den aktaran: TEKİN Ahmet ve VURAL İ.Yaşar; a.g.m., s.333

²⁴³ MUTLU Ayşegül; **Çevre Ekonomisi-Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye**, Marmara Ün. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:15, İstanbul 2002, s. 215

Kyoto Protokolü, emisyon ticaretine imkan vermektedir. Karbondioksit emisyonunun azaltılması ile ilgili önlemlerle birlikte, Kyoto Protokolünde emisyon kotası dolan ülkelerle henüz kullanılmamış kotası bulunan ülkeler arasındaki emisyon alış-verişi bir çözüm olarak sunulmaktadır²⁴⁴.

2.4.2. Kamusal Kaynaklar

Günümüzde küresel kamusal malların finansmanını sağlayan en önemli kaynak, kamusal kaynaklardır. Kamusal kaynaklar, ulusal ve uluslar arası kaynaklardan oluşmaktadır.

Ulusal kamusal kaynaklar, ülkelerin kendi başlarına küresel kamusal malları üretmek amacıyla kullandıkları kaynaklardır. Sera gazı emisyonlarının azaltılması, kuş gribi ve AIDS gibi tehlikeli bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, yoksulluğun azaltılması türünden küresel kamusal malların ülke içinde üretiminin finansmanı için ulus devletler oldukça önemli miktarda kaynak kullanmaktadırlar. Kaul ve Mendoza'ya²⁴⁵ göre, kullanılan kaynak miktarının tam olarak belirlenmesinin çok zor olmasına rağmen, tahminen dünyada kamu harcamaları için 6 trilyon dolar harcanmaktadır. Bunun, yine tahminen, 5 trilyon doları sanayileşmiş ülkeler, 1 trilyon doları ise gelişmekte olan ülkeler tarafından harcanmaktadır. Buna karşılık, küresel kamusal mal niteliğinde olan mallar için yapılan harcamalar çok düşük seviyededir. Yine aynı yazarlara göre, ulusal kamusal mal harcamaları ile küresel kamusal mal harcamaları toplamının 1'e 200 ile 1'e 400 arasında olduğunu tahmin etmektedirler.

Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptıkları Resmi Kalkınma Yardımları (ODA)'nın da ulusal kamusal kaynaklar arasında değerlendirilmesi görüşü yaygındır. Resmi kalkınma yardımları, asıl olarak gelişmekte olan ülkeler tarafından ulusal ve küresel kamusal malların finansmanı için kullanılmaktadır. Resmi kalkınma yardımları, gerek kalkınma yardımı sağlayan (DAC)²⁴⁶ ülkeler, gerekse de bazı uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır²⁴⁷.

²⁴⁴ Mutlu, a.g.k., s. 215

²⁴⁵ Kaul and Mendoza, a.g.m., s. 97

²⁴⁶ DAC (Development Assistance Countries), Kalkınma amaçlı yardım yapan ülkelerdir. Bunlar; Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Kanada, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, ABD ve İngiltere'dir.

²⁴⁷ KIRMANOĞLU Hülya; YILMAZ Binhan Elif, SUSAM Nazan; "Mailye Teorisinin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar", 21.Türkiye Maliye Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniv. Biga İİBF, 10-14 Mayıs 2006, Antalya, s. 15

Resmi kalkınma yardımlarının bir kısmı kalkınma amaçlı (bunun önemli kısmı ulusal kamusal mallardır) olarak kullanılırken, bir kısmı küresel kamusal malların finansmanı için kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, yardım veren ülkeler, fon aktararak küresel kamusal malların üretimi için katkıda bulunmaktadır²⁴⁸.

Kalkınma yardımlarının yanında gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin borçlarına ilişkin çeşitli düzenlemelere giderek bu ülkelerde küresel kamusal malların finansmanına destek oldukları savunulmaktadır. Söz konusu borçlara yönelik düzenlemeler iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, borç hafifletilmesi ya da ötelenmesi işlemidir. Burada borçlu ülkenin borcu silinebileceği gibi azaltılıp vadesi uzatılabilmektedir. İkincisi ise, borç takasıdır. Borç takası, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere olan borçlarına karşılık kendi ülkelerindeki kamu yatırımlarını arttırması, alacaklı ülkelere ürün ihraç etmesi ve kendi ülkelerinde küresel kamusal malların üretimini arttırması işlemidir²⁴⁹.

Aşağıdaki tablo 29 ve 30'da resmi kalkınma yardımı yapan (DAC) ülkelerin son yıllarda gerçekleştirdiği yardım tutarları ve bunların küresel kamusal mallara ilişkin verileri ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

²⁴⁸ Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam; a.g.m., s. 17

²⁴⁹ Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam; a.g.m., s. 17

Tablo 29. Resmi Kalkınma Yardımı Sağlayan Ülkelerin Yardım Miktarlarına Göre Dağılımı(Milyon \$)

ÜLKE	1989–1990 Ortalama	1994–1995 Ortalama	2001	2002	2003	2004	2005
Avustralya	1547	2336	1290	834	3010	2466	5366
Avusturya	260	893	836	1910	1445	1352	4215
Belçika	777	971	304	1337	1221	816	3142
Kanada	3102	5680	1538	2044	4949	5986	13373
Danimarka	984	1559	2645	1577	1896	2634	2215
Fillandiya	966	578	1334	-180	-44	1338	1642
Fransa	5484	12597	16327	4729	6936	12599	15744
Almanya	12853	22572	6345	7207	5224	15251	30059
Yunanistan			202	322	403	328	709
İrlanda	136	223	735	1469	2334	3851	5298
İtalya	4488	3110	-189	1399	4218	3239	4103
Japonya	19612	35391	13714	4659	6335	11368	23259
Lüksemburg	23	68	144	148	201	242	265
Hollanda	3215	5724	-3432	-1487	15196	14106	22781
Yeni Zelanda	104	146	139	164	208	271	401
Norveç	1048	1575	1485	2279	3306	2785	2891
Portekiz	192	332	1775	175	1145	676	1109
İspanya	706	2778	11523	8171	6667	12762	6801
İsveç	2576	2297	3077	2232	1255	2954	3545
İsviçre	2677	598	1535	1603	3225	1372	7474
İngiltere	7997	12673	9627	7634	18561	31680	46318
ABD	13738	53361	38618	24410	37860	32283	104410
TOPLAM	81719	165463	109573	72636	125551	160356	305019

Kaynak: OECD Development Co-operation Report 2006, s. 136

Tablo 30. Kalkınma Yardımı Veren Ülkelerin Yardımlarının Amaçlarına Göre Dağılımı (Milyon \$)

	1989–1990 Ortalaması	1994–1995 Ortalaması	2001	2002	2003	2004	2005
I. Resmi Kalkınma Yardımı (a)	49.232	58.800	52.435	58.292	69.085	79.410	106.777
1. Tek taraflı hibeler ve hibe benzeri yardımlar	29.066	35.708	33.522	39.813	50.908	57.222	83.109
— Teknik işbirliği	10.642	13.574	13.602	15.452	18.352	18.672	20.926
— Acil gıda yardımı (b)	1.641	1.574	1.007	1.086	1.196	1.169	887
İnsani yardım	934	3.265	3.276	3.869	6.221	7.339	8.720
— Borç silinmesi	2.466	3.588	2.514	4.534	8.338	7.109	24.963
— İdari yardımlar	1.900	2.745	2.964	3.027	3.520	4.001	4.065
2. Tek taraflı krediler	6.634	5.017	1.602	939	-1.153	-2.940	-976
3. Uluslar arası Örgütlere Dağıtılan Yardımlar	14.300	18.075	17.311	17.540	19.330	25.127	24.644
— Birleşmiş Milletler (c)	3.842	4.313	5.325	4.379	4.828	5.129	5.451
— Avrupa Birliği (c)	3.005	5.039	4.946	5.695	6.946	8.906	9.258
— Dünya Bankası (c)	3.773	5.006	3.599	3.279	3.120	5.690	4.827
— Bölgesel Kalkınma Bankaları (c)	2.159	1.950	1.491	1.813	1.734	2.274	2.096
II. Diğer Resmi Yardımlar	7.007	10.329	-1.589	-45	-348	-5.601	1.430
1. Tek taraflı	6.408	9.014	-797	2.401	-818	-5.349	2.262
2. Çok taraflı	599	1.315	-792	-2.446	470	-252	-832
III. Piyasa Tabanlı Özel Yardımlar	20.921	90.325	51.438	5.621	46.573	75.228	182.100
1. Doğrudan yatırımlar	26.717	50.472	67.733	35.655	49.340	76.867	110.695
2. Tek taraflı portföy yatırımları	-8.027	38.635	-14.946	-26.902	-6.164	-3.544	66.652
3. Çok taraflı portföy yatırımları	1.361	-1.904	-4.086	-3.146	1.083	-4.657	-814
4. İhracat kredileri	870	3.122	2.736	14	2.313	6.561	5.567
IV. Sivil Toplum Kuruluşlarınca Yapılan Yardımlar	4.560	6.010	7.289	8.768	10.239	11.320	14.712
TOPLAM NET YARDIMLAR	81.719	165.463	109.573	90.307	125.550	160.356	305.019

Kaynak: OECD Development Co-operation Report 2006, s. 134

Küresel kamusal malların kamu kaynaklarıyla finansmanında ikinci finansman kaynağı türü, uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan kaynaklardır. Günümüzde uluslararası kuruluşlar, sahip oldukları kaynakların çok önemli kısmını çevre, sağlık, barış-güvenlik, bilgi ve yönetim gibi temel küresel kamusal malların sağlanması için harcamaktadırlar²⁵⁰.

Küresel kamusal malların üretimini ve finansmanını sağlayan en önemli ve büyük küresel kuruluş, Birleşmiş Milletler'dir. BM, çok büyük bir kuruluştur ve bir sistemi temsil etmektedir. Bünyesinde, dünyaya yön veren büyük küresel kuruluşları barındırmaktadır. BM'nin yapısı başlıca iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi kendi iç işleyişini sağlayan kurumları içermektedir. Bu kurumlar, Genel Kurul, Sekreteryaya, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı ve Yönetim Konseyinden oluşmaktadır. Küresel bir kamu malı olan barış ve güvenlik, yukarıda saydığımız temel organlar vasıtasıyla sağlanmaktadır.

BM sisteminin ikinci kısmını alanlarında uzmanlaşmış kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu kuruluşlardan başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz; Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Kalkınma Programı (UNDP), Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD-Dünya Bankası), BM Çevre Programı (UNEP), Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ve Uluslar arası Para Fonu (IMF). Görüldüğü gibi, bu kuruluşlar küresel kamusal malların sunumundan doğrudan doğruya sorumlu olan kuruluşlardır.

BM sistemi dışında küresel kamusal malların finansmanını sağlayan belli başlı Uluslararası kuruluşlar arasında AB, NATO, OECD ve Uluslararası bölgesel nitelikli kalkınma bankaları olan Asya Kalkınma Bankası (ADB), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB) ve İnter Amerika kalkınma Bankasını (IADB) saymak mümkündür.

Yukarıda saydığımız uluslararası kuruluşların küresel kamusal mal sunumu ve finansmanı gibi konular çalışmamızın üçüncü bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

2.4.3. Özel Kaynaklar

Küresel kamusal malların özel kaynaklarla finansmanında üç farklı kaynaktan bahsetmek mümkündür. Birincisi, kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu

²⁵⁰ KAPUR Devesh; "The Common Pool Dilemma of Global Public Goods: Lessons From The World Bank's Net Income and Reserves", **World Development**, Vol. 30, no. 3, 2002, s.338.

grup içinde uluslararası alanda faaliyet gösteren vakıf, dernek, akademik kuruluşlar yer almaktadır. Gates Vakfı, Uluslar arası Af Örgütü, Kızılay ve Kızıllaç, Yeşilbarış (Green Peace) bu tip kuruluşlara örnek olarak verilebilir²⁵¹

İkinci grupta çok uluslu işletmeler yer almaktadır. Bu şirketler, faaliyet gösterdikleri alanlarla ilgili küresel kamusal zararları bertaraf edebilmek, sosyal sorumluluklarını yerine getirmek ve tüketicilere hoş görünmek gibi nedenlerle küresel kamusal malların üretimine ve finansmanına katkı sağlamaktadırlar. Örneğin; Bayer ve Phizer gibi dev ilaç şirketlerinin, küresel sağlık sorunları ile ilgili çalışmalara finansal destek sağlaması veya ilgili küresel kamusal malın doğrudan kendileri tarafından üretilmesi söz konusu olabilmektedir²⁵²

Üçüncü özel kaynak grubunda bireyler yer almaktadır. Uluslararası üne sahip olan film yıldızları ve şarkıcılar, küresel kamusal malların finansmanına bireysel destek sağlayabildikleri gibi, bu mallarla ilgili açılan kampanyalara destek olarak üretim ve finansman konularında sürecin içinde yer almaktadırlar.

2.4.4. Ortaklık Kaynakları

Ulus devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve çok uluslu işletmelerin, herhangi bir küresel kamusal malın üretimi ve finansmanı için oluşturdukları birliktelikler, ortaklık kaynağı olarak ifade edilmektedir. Son yıllarda küresel kamusal malların finansmanında bu tip ortaklıklardan sağlanan fonlarda büyük artış gözlenmiştir. Bunun yanında, gelecek yıllarda küresel kamusal malların üretimi ve finansmanının ağırlıklı olarak bu tip ortaklıklarla daha etkin bir şekilde yerine getirileceği öngörülmektedir²⁵³.

Günümüzde küresel kamusal mallara finansman sağlayan bu tip ortaklıklara en iyi örnekler, UNAIDS girişimi, Küresel Tüberküloz ve Sıtmayla Mücadele Girişimi, Küresel Çevre Kolaylığı (GEF), Küresel Aşı ve Aşılama Girişimi (GAVI) ve Çocuk Felcini Ortadan Kaldırma Girişimi (GPEI)'dir.

²⁵¹ JACQUET Pierre, MARNIESSE Sarah; “ Financing Global Public Goods: Issues and Prospects”
Background Paper Prepared for **The International Task Force on Global Public Goods**, 2004, s. 4- 5

²⁵² Jacquet, Marniesse, a.g. r. s.4

²⁵³ Sagasti and Bezanson, a.g.m. s. 4

2.5. BÖLGESEL KAMUSAL MALLAR

Kamusal mallar teorisinde 1990'lı yılların sonlarından itibaren yaşanan gelişmeler ve değişimler, sadece küresel kamusal mallarla sınırlı değildir. Bu dönemde, kamusal mallar teorisinde yaşanan değişimin bir diğer boyutunu da “Bölgesel Kamusal Mallar” kavramı oluşturmaktadır. Aslında, bu kavramın ortaya çıkışı, küresel kamusal malların ortaya çıkışıyla yakından ilişkilidir. Bölgesel kamusal mallar teorisi çoğunlukla küresel kamusal mallarla birlikte ele alınmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası kamu maliyesi yazınında, bu kavrama ilişkin çalışmalar son derece sınırlı kalmıştır. Çalışmamızda, bölgesel kamusal mallar kavramına yer verilmesindeki amaç, bu kavramın ülkemiz kamu maliyesi alanında da tartışmaya açılmasına katkı sağlamaktır. Fakat kavramın kapsamı, yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok küresel kamusal mallar başlığı altında ele alındığı için ve çalışmanın çerçevesinin sınırlandırılması gereği nedeniyle dar tutulmuştur.

Bölge kavramının çoğu zaman sınırlarının çizilmesi ve tanımının yapılması konusunda zorluk yaşanmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bölgenin ölçüğü, niteliği ve kendisinden beklenen işlevlerin farklı ölçütlere göre belirlenmesidir. Ölçek açısından bakılacak olursa bölge, bir devletin içindeki ekonomik, siyasi, idari, coğrafi, kentsel, kültürel ve etnik ölçütler kullanılarak tanımlanan alt sistemler olabileceği gibi, uluslar arası düzeyde aralarında ekonomik, siyasi ve askeri çıkar birliği olan devletlerden oluşan topluluk olarak tanımlanabilir²⁵⁴. Çalışmanın doğası gereği, bölge kavramı ile ilgili uluslararası ölçekte yapılan tanımlama, bölgesel kamusal mallar kavramında ele alınan bölge kavramını içermektedir.

Ulusal ya da uluslararası ölçekte bölgenin tanımlanmasında homojenlik faktörü esas alınarak üç farklı ölçüte göre bölge kavramı tanımlanabilir²⁵⁵.

— Coğrafi ölçüt (etnik çoğunluk, dil, din)

— Kültürel ölçüt (ortak tarihsel olaylar, örneğin eski sınırlar)

—Yerleşim ve yoğunluk ölçütü (merkezi bölgeler, çevre bölgeleri, yüksek nüfus yoğunluğuna sahip yoğun alanlar-düşük nüfus yoğunluğuna sahip uzak bölgeler)

²⁵⁴ KELEŞ Ruşen; “Bölge Gerçeği ve Avrupa”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, cilt 7, s. 2, 1998, s. 3 (ss.3–10)

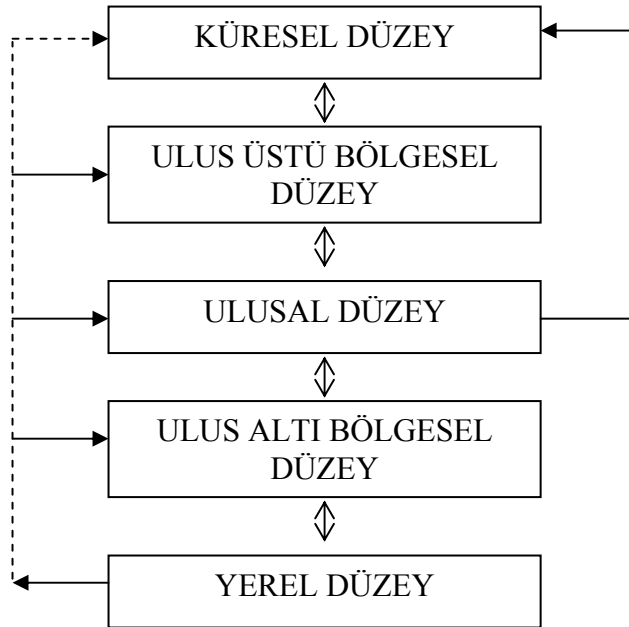
²⁵⁵ BRASCHE Ulrich; “Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu”, İktisadi Kalkınma Vakfı yayınları, İstanbul 2001, s. 21

Bölge kavramının yeni ekonomik yapılanmalar ve ortak çıkarlar faktörüne göre tanımlanması halinde aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapılabilir²⁵⁶:

- Belirli sektörlerin hakim olduğu alanlar (enerji, tarım, sanayi, turizm, gemi inşa v.b.) örneğin, Orta Asya ülkelerinden Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın oluşturduğu Hazar Bölgesi gibi.
- Bir komşu devlete sınırı olan ve bu ülkenin ekonomik faaliyetinden etkilenen ülkeler topluluğu (Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu).
- Uzun mesafeli trafik çıkışı bağlamında transit geçiş bölgeleri, denizlere açılan liman bölgeleri. Örneğin Karadeniz'de Gürcistan, Rusya ve Türkiye ulaşım koridoru açısından uygun bir bölge örneğidir.
- Ortak yerleşim alanının ekonomik yapısından etkilenen bölgeler (Akdeniz ülkeleri, Baltık ülkeleri ve İskandinav ülkeleri).

Uluslararası anlamdaki bölge kavramı, daha çok uluslararası bölgesel politikalar şeklinde ele alınmaktadır. Uluslararası bölgesel politikalar, daha üst ve daha alt düzeydeki politikalarla etkileşim içindedir. Şekil 6'da görüldüğü gibi uluslararası bölgesel politikalar, hem küresel düzeydeki gelişmelerden etkilenmekte, hem de ulusal ve ulus-altı (yerel) düzeydeki kararlarla yönlendirilebilmektedir.

Şekil 6. Uluslararası Bölgesel Politikaların Diğer Düzeylerle Etkileşimi

Kaynak: MENGİ Ayşegül, ALGAN Nesrin; “Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 92

²⁵⁶ Brasche, a.g.k. s. 21–22

Günümüzde küresel sorunlar, ekonomik, siyasi ve coğrafi bölgelere farklı biçimlerde yansımaktadır. Bölgelerin kendilerine özgü ayırıcı özelliklerinden kaynaklanan biçim, yetki ve üyeler gibi çok değişik faktörlere bağlı olarak farklı uluslararası örgütlenmelere gidilmiştir. Bu örgütlenme biçimleri arasında konumuz açısından en dikkat çekici olanı evrensel ya da bölgesel olma özelliğidir.

Bölgesel anlamda uluslararası örgütleri yalnızca bir bölgenin üyeliğine açık örgütler olup, AB ve Afrika kalkınma Birliği (ADC) bunun en tipik örnekleridir. Birleşmiş Milletler Örgütünün ana organlarından biri olan Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bağlı çeşitli bölgesel komisyonlar (Avrupa, Asya-Pasifik, Latin Amerika, Afrika ve Batı Asya) bünyesinde sürdürülen çalışmalar, bölgesel bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir²⁵⁷.

Günümüzde artık yaygın olarak kabul edildiği gibi, küresel düzeydeki gelişmeler, ulusal ve bölgesel nitelikli politika ve eylemlerle karşılıklı etkileşim içindedir. Küresel ekonomik politikalar, bölgesel, ulusal ve yerel gelişmeleri doğrudan etkilemektedir. Benzer bir biçimde, ulusal ve bölgesel düzeyde gerçekleşen ekonomik ve siyasi dönüşümler de küresel düzeydeki gelişmeleri etkilemekte ve yönlendirebilmektedir. Sonuçta, karşılıklı etkileşim ve giderek artan bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi ortaya çıkmaktadır²⁵⁸.

2.5.1. Bölgesel Kamusal Malların Tanımı ve Teorik Çerçevesi

Yukarıda da belirtildiği gibi bölge, bir coğrafi birimi göstermek için kullanılmasına karşılık, bölgesel kamusal malların tanımında birden fazla ülkeyi kapsayan coğrafi alan, bölge olarak ele alınmaktadır. Ulusal ve küresel alana yayılan dışsallıklarla ilgili literatürde çok fazla çalışma olmasına karşılık, uluslararası düzeyde bölgesel dışsallıkların tanımlanması çok karmaşık bir yapıya sahip olmalarından dolayı çok zordur. Bölge, küresel sistemin bir alt kümesini ifade etmektedir. Bölgesellik, jeolojik (örneğin kıyı şeridi), coğrafi (örneğin kıtalar) ya da politik (sosyalist ülkeler bloğu) bir alana dayanabilir. Jeolojik yapılar (dağ, nehir, deniz v.b.), bölgesel kamusal malların taşma alanını (spillover range) belirleyebilir. Bölgesel alanlar, NAFTA, MERCOSUR ve AB gibi tercihli ekonomik anlaşmalar sonucu da ortaya çıkabilmektedir. Bu tür

²⁵⁷ MENGİ Ayşegül, ALGAN Nesrin; "Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği", Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 91

²⁵⁸ Mengi, Algan, a.g.k. s. 92-93.

birleşmeler veya entegrasyonlar, bölgesel kamusal malların dışsallıklarının yayıldığı alanı belirlemesi açısından oldukça önemlidir. Bu tür bölgesel kamusal malların faydalarından üye olmayanların yararlanamaması, bölgesel kamusal malların temel politik sorunlarından birini oluşturmaktadır²⁵⁹.

Wolrad'a göre bölgesel kamusal mallar, belirli bir coğrafi alanda birbirine komşu olan ülkelerin ortak eylemleriyle üretilen ve yine faydası aynı coğrafi alanda birbirine komşu ülkelere paylaşılan, kamusal niteliği ağır basan mallar, hizmetler, kurallar bütünü ve politik rejimlerdir²⁶⁰.

Ulusal kamusal malların faydaları sadece o ülke içinde kalmaktadır. Küresel kamusal malların faydaları ise tüm dünyaya yayılmaktadır. Bölgesel kamusal malların faydaları ise belli bir bölgedeki ülkeleri etkilemektedir. Otoyollar, ortak pazarlar (AB, MERCOSUR, NAFTA), Savunma Paktları (NATO) ve kablo ağları bölgesel kamusal mal niteliği taşır. Morrisey, Willem ve Te Welde bölgesel kamusal malları, bitişik sınırları olan ülkelere ortaya çıkan kamusal faydalar olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel kamusal mallarda, bir bölgedeki komşu ülkeler arasında fayda ve zararlar birbirini etkilemektedir²⁶¹. Ferroni'ye göre bölgesel kamusal malların üç türü bulunmaktadır²⁶²;

Ülke Temelli Olmayan Bölgesel Kamusal Mallar: Bilgiye, eğitime ve bölgesel diyaloga yönelik yatırımlar ile ortak politik sistemler ve standartları oluşturmak için yapılan anlaşmalara yönelik görüşmeleri kapsamaktadır.

Ülkelerarası Mekanizmalar: Bu tip bölgesel kamusal mallar, olumsuz sınır ötesi dışsallıkları yönetmek ya da sınırlar boyunca hastalıkların yayılmasını önleyici halk sağlığı önlemlerini koordine etmeyi sağlamaktadır. Bölgedeki finansal istikrarı sağlamaktan, sürdürülebilir çevre politikaları oluşturmaya kadar geniş bir alanda çözümü kolaylaştıracak bölgesel kuruluşların oluşturulması bu kapsama girmektedir.

Ülkeye Özgü Politikalar: Yukarıda belirtilen iki maddeye uygun olarak olumlu dışsallık avantajlarını ortaya çıkaracak faaliyetlerde bulunmayı kapsamaktadır. Bu

²⁵⁹ ARCE Daniel and SANDLER Todd; "Regional Public Goods: Typologies, Provision, Financing and Development Assistance" Expert Group on Development Issues, Foreign Affairs of Ministry Sweden, 2002, s. 12-13.

²⁶⁰ WOLLRAD Kea; "Regional Public Goods: Promoting Regional Solutions for Regional Problems, An Abstract", Inter-American Development Bank, 18-20, June 2007, Bonn-Germany, s. 1

²⁶¹ Morrisey, Willem and Te Welde; a.g.m. s. 4

²⁶² FERRONI Marco; "Regional Public Goods in Official Development Assistance", Inter-American Development Bank Occasional Paper 11, 2001, s. 1

durum, yönetim ve kurumsal göstergeleri iyileştirme ya da kamusal malları ortaya çıkaracak işlevi görmektedir. Ayrıca, bir ülkeden yayılan sınır ötesi negatif dışsallıkları (public bad) azaltıcı etki yapmaktadır.

Yukarıda sayılan üç tür bölgesel kamusal maldan ilk ikisi (ülke temelli olmayan ve ülkelerarası mekanizmalar) “çekirdek faaliyetler” olarak nitelendirilirken ülkeye özgü politikalar ise “tamamlayıcı faaliyetler” olarak değerlendirilmektedir. Çekirdek faaliyetler, bölgesel kamusal malların üretimini amaçlarken, tamamlayıcı faaliyetler, çekirdek faaliyetlere zemin hazırlayıcı nitelik taşımaktadırlar. Tıpkı küresel kamusal mallarda olduğu gibi çekirdek ve tamamlayıcı faaliyetler arasındaki farklılık, bölgesel kamusal malların üretimi ve finansmanında oldukça önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Bölgesel kamusal malların sunumunda, tıpkı küresel kamusal mallarda olduğu gibi, Sandler ve Arce tarafından geliştirilen toplama teknolojileri sınıflandırmasından yararlanılmaktadır. Hem toplama teknolojilerine göre hem de klasik kamusal mallar sınıflandırmasına göre hazırlanan Tablo 31’de bölgesel kamusal mal örnekleri bulunmaktadır.

Tablo 31. Bölgesel Kamusal Malların Sunumunun Toplama Teknolojilerine Göre Sınıflandırılması

Toplama Tekniği	Saf Kamusal	Saf-Olmayan Kamusal	Kulüp	Müşterek Ürün
Toplama: kamu malının tam seviyesi ülke katkılarının toplamına eşittir	*Hava kirliliğinin sınırlandırılması *çölleşme	*kamu sağlık alt-yapısının sağlanması *ticari mallar için pazar kurulları	*uydu iletişim şebekesi *ulus-ötesi parklar	*barış-gücü yoluyla engelleme *yağmur ormanlarının korunması
Ağırlıklı toplama tekniği: her bir amilin katkısı genel seviye üzerinde farklı bir etkiye sahip olabilir	*çevre kirleticilerinin azaltılması *AİDS’in yayılmasını sınırlandırmak	*kirliliğin akışını sınırlandırmak *asit yağmurunu engellemek	*serbest ticaret anlaşmaları *güç şebekesi	*terörizm tehdidinin ortadan kaldırılması *devrim tehditlerinin ortadan kaldırılması
Zayıf halka tekniği: en küçük çaba kamu malı seviyesini belirler	*bir zararlının yayılmasının sınırlandırılması *emek standartları	*bir hastalık salgınının gözetimi *uyuşturucu yasağı	*ulaştırma ağı *G-10 arasında Basle Uyumu	*aile planlaması *güvenlik istihbaratı
En iyi vuruş tekniği: En büyük çaba kamu malı seviyesini belirler	*yetim hastalıklarına çare *izleme teknolojileri	*zirai araştırma bulguları *genetiği değiştirilmiş ürünler	*kriz yönetimi ekibi *uydu fırlatma sahası	*alevlenen bir çatışmanın barış gücü tarafından bastırılması *biyo-görünüm

Kaynak: ARCE Daniel and SANDLER Todd; “Regional PublicGoods:Typologies, Provision, Financing and Development Assistance “Expert Group on Development Issues, Foreign Affairs of Ministry Sweden, 2002, s.21

Bölgesel kamusal malların finansmanında dört farklı mekanizmanın varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; kamusal kaynaklar, özel kaynaklar, kullanıcı ödemeleri ve ortaklık kaynaklarıdır. Söz konusu dört farklı kaynak içerisinde kamusal kaynakların çok önemli bir payı vardır. Kamusal kaynaklar içinde ise, krediler ve hibeler önemli rol oynamaktadır. Krediler, hibelere göre bölgesel kamusal malların sunumunda daha etkili ve eğitici bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, pratikte çekirdek faaliyetler genellikle hibe yoluyla finanse edilirken, tamamlayıcı faaliyetler ise krediler yoluyla finanse edilmektedir. Çekirdek faaliyetlerin hibeler yoluyla finanse edilmesindeki temel neden, çekirdek faaliyetlerin bedava kullanıma daha uygun olmasındandır. Örneğin, Latin Amerika’da Tarım Teknolojileri Bölgesel Fonu tarafından desteklenen Tarımsal Araştırmalar Projesi, hibe tabanlı bir bölgesel kamusal mal niteliğindedir. Söz konusu Bölgesel Tarım ve Teknoloji Fonu, bölge ülkeleri ve kurumları tarafından oluşturulmuştur²⁶³.

Hibe yoluyla sağlanan bölgesel ve küresel kamusal mallar çok uluslu kalkınma bankaları tarafından sunulmaktadır. Söz konusu bölgesel kalkınma bankaları (ADB, AfDB, IADB) bilgi yönetimi, acil durumlar için hazırlık, yönetim kapasitesinin geliştirilmesi, üye ülkeler arasında politik uzlaşma yollarının sağlanması gibi konularda faaliyette bulunmaktadır. Inter Amerikan Kalkınma Bankasının desteklediği Bölgesel Diyalog Politikası, bölgesel ölçekte diyalogun sağlanması için oluşturulmuş hibe tabanlı bir bölgesel kamusal mal örneğidir. Bunun yanında yine IADB’nin finanse ettiği Latin Amerika Sosyal Kalkınma Enstitüsü, üye ülkelerin sosyal ve toplumsal kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla sunulmuş bir bölgesel kamusal maldır ve yine hibe yoluyla desteklenmektedir²⁶⁴.

Bölgesel kamusal malların krediler yoluyla finansmanında tamamlayıcı faaliyetler öne çıkmaktadır. Çünkü, kredi verenler açısından ortada önemli bir teşvik unsuru vardır, bu unsur da, faydanın daha yerel düzeyde kalması ve buna bağlı olarak bedavacılık sorununun yaşanmamasıdır²⁶⁵.

²⁶³ Ferroni, a.g.m. s. 2

²⁶⁴ Ferroni, a.g.m. s. 2

²⁶⁵ Ferroni, a.g.m. s. 3

2.5.2. Bölgesel Kamusal Mallarda İşbirliğinin Önemi

Günümüzde ulusal egemenliğin tartışılır hale geldiği, bu olgunun sorgulanarak, uluslararası işbirliğinin dayanışma kavramı ile bütünleştiği yeni bir anlayışın egemen olması gerektiği hususunda bazı çevrelerde görüş birliği söz konusudur. Özellikle, yoksullukla mücadele ve ortak çevresel politikaların sürdürülebilir kalkınma hedefi gözetilerek yeni bir anlayışla yönetilebilmesi için dayanışma temelinde somut bir işbirliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Ulusal düzeyde gerçekleştirilecek düzenlemeler ile küresel düzeyde yürütülecek olan etkinlikleri uyumlu ve bütünleşik hale getirmek için bölgesel işbirliğinin sağlayacağı avantajlardan yararlanmak yararlı olacaktır²⁶⁶.

Bölgesel işbirliğinin ulusal ve küresel amaç ve uygulamaların bütünleştirilmesinde sağlayacağı çift yönlü etkileşim dışında, o bölgeye özgü sorunlarının giderilmesi açısından da uygun bir mekanizma olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu durum, bir yandan o bölgeye özgü koşullardan kaynaklanan sorunların giderilmesi için, bir yandan da küresel sorunların söz konusu bölgedeki farklı etkileriyle mücadele edebilmek için çok taraflı ilişkiler sistemi içerisinde, bölgesel yaklaşıma dayalı bir işbirliği ve dayanışma anlayışı çerçevesinde yeni bir kalkınma anlayışını gerekli kılmaktadır²⁶⁷.

Küreselleşme sürecinde ülkelerin karşı karşıya kaldığı problemlerin, ülkelerin üstesinden gelebileceği sınırı aşmış olması, gündeme küresel işbirliğini getirmiştir. Fakat, bazı sorunların özelliğinden dolayı ulus boyutunu aşan ancak küresel boyuttan daha küçük yani bölgesel temelde ele alınmasını gerektirmesi, küresel boyutun bir alt sistemi olan bölgesel boyutta işbirliğinin sağlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Günümüzde küresel kamusal malların sunumunda, bölgesel kamusal malların sunumuna oranla, daha yüksek boyutta uzlaşma ve işbirliği örneği sergilenmektedir. Bölgesel kamusal mallarda işbirliğinin sağlanması daha zor gerçekleşmektedir. Bu durum birkaç farklı nedene dayanmaktadır. Birincisi, bölgesel kamusal mallara ilişkin süreçte bölge ülkelerini koordine edecek bir lider ülkeye ihtiyaç vardır. Fakat, gelişmekte olan ülkelerde bu süreci yönetecek yetkin bir ülke bulmak çok zordur. Çünkü, bu tip ülkelerde kapasite yetersizliği sorunu vardır. İkinci olarak, uluslararası düzeyde bir bölgenin üye ülkeleri arasında daima siyasi rekabet söz konusudur. Diplomatik rekabet daima başarılı bir işbirliği için engel oluşturmaktadır. Örneğin, Arap

²⁶⁶ Ferroni, a.g.m. s. 3

²⁶⁷ Mengi, Algan, a.g.k. s. 93

lkeleri arasında merkezi bir islam devleti olma konusunda geçmişten gelen bir rekabet vardır. Ayrıca, Güney Amerika'da da Brezilya, Arjantin ve şili arasında, MERCOSUR'a müşterek katılmalarına rağmen, ekonomik ve siyasi yönden büyük bir rekabet vardır. nc olarak, bölgesel sorunlara küresel sorunlardan daha az öncelik verilmektedir. Bu durum, çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin sorunlara bakış açılarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Gelişmiş lkeler, çevresel nitelikli küresel kamusal mallara öncelik verirlerken, az gelişmiş ülkeler geleneksel yardım ve yoksulluğun azaltılması şeklindeki bölgesel kamusal mallara öncelik vermektedirler²⁶⁸.

²⁶⁸ Mengi, Algan, a.g.k. s. 93-94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL KAMUSAL MALLARIN KÜRESEL YOKSULLUĞU AZALTMADAKİ ROLÜ

Çalışmada küresel kamusal malların küresel boyutlardaki yoksulluğu azaltmada oynayacağı rol, iki farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Birinci yaklaşımda, küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel kamusal malların doğrudan etkisi söz konusu iken, ikinci yaklaşımda ise küresel yoksulluğu azaltmada küresel kamusal malların dolaylı etkisi söz konusu olmaktadır.

Yoksulluğun azaltılması (Poverty Reduction), uluslar arası gündemde zaman zaman “yoksullukla mücadele” veya “yoksulluğun ortadan kaldırılması” gibi kavramlarla ifade edilse de, bu konudaki hâkim görüş, “yoksulluğun azaltılması”nın daha gerçekçi bir kavram ve hedef olduğu yönündedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelikle yoksullukla mücadele politikalarının küresel düzeyde geçirdiği değişim ele alınacaktır. Daha sonra, yoksullukla mücadelenin bir küresel kamu malı olduğu gerçeğinden hareketle, küresel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltmadaki doğrudan etkisi incelenecek, son olarak da, çevre, sağlık, finansal istikrar, bilgi, barış ve güvenlik ile yönetim gibi temel sektörel küresel kamusal malların küresel yoksulluğun azaltılmasında dolaylı etkisi ele alınacaktır.

3.1. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Yoksulluğun son yirmi yıllık süreçte değişik ülke grupları arasında gösterdiği artış eğilimi, küreselleşme sürecinin yoksulluk gibi temel bir sorunun üstesinden gelmekte başarısız olduğunun bir göstergesidir. Gerçekten de kapitalist ekonomik model, bugünkü haliyle küresel boyut kazanan yoksulluk konusunda hiç olmadığı kadar başarısız bir karneye sahiptir. Özellikle 1980’lerden sonra neoliberal politikaların egemen olduğu gelişmiş ülkelerde bile yoksulluğun derinlik kazanması, tüm dünya genelinde yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye yönelik ilginin artmasına neden olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde yoksulluk alanında yoksullukla mücadele politikalarının teorik altyapısı üzerinde durulacaktır. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikalar, genellikle üç başlık altında ele alınmaktadır.

Birinci yaklaşım, yoksulluğun ancak insanların yaşam standartlarında sağlanacak iyileştirmelerle azaltılabileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşımda, devletin yoksullar için hazırladığı yoksulluk programları yoluyla yapılacak transferler büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, “yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım” olarak ele alınmaktadır. İkinci yaklaşım, yoksulluğun ancak ekonomik büyüme ile azaltılabileceğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım da, “yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım” veya “büyüme odaklı yaklaşım” olarak tanınmaktadır. Üçüncü yaklaşım, yoksulluğun ancak emek-sermaye ve üretim ilişkilerinde yapılacak köklü değişimlerle azaltılabileceğini savunmaktadır ki, bu yaklaşım radikal değişimler içerdiğinden dolayı “yoksullukla mücadelede radikal yaklaşım” olarak anılmaktadır. Ancak, yoksulluk alanında radikal yaklaşımın temel unsurları genellikle doğrudan yaklaşım içinde değerlendirilmekte, dolayısıyla da yoksullukla mücadele tartışması doğrudan ve dolaylı olmak üzere başlıca iki eksenle ele alınmaktadır.

Bu yaklaşımların daha detaylı olarak ele alınması, yoksullukla mücadele politikaları konusunun netleşmesi açısından yararlı olacaktır.

3.1.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım, radikal reformlar, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programları başlığı altında incelenebilir²⁶⁹.

3.1.1.1. Radikal Reformlar

Yoksullukla mücadelede radikal reformlar, kaynakların devlet tarafından köklü bir biçimde yeniden dağıtımına dayanmaktadır. Kaynakların yeniden dağıtımı, yoksulluğun temelindeki eşitsizliklerin giderilerek yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayabilecektir. Yeniden dağıtım mekanizması, üretim faktörlerinin mülkiyetinin yaygınlaştırılmasından, kredi ve istihdam olanaklarının ve kamu harcamalarının kapsamlı bir biçimde yoksul kesimlere doğru yönlendirilmesine kadar birçok değişik şekil alabilmektedir²⁷⁰.

Yeniden dağıtım politikaları arasında özellikle az gelişmiş ülkeler düzleminde en çok dikkati çeken uygulama, toprak reformudur. Toprak reformunun, yoksulların krediye erişimlerini arttırarak, toprak verimliliğinin, beşeri sermaye yatırımları yoluyla

²⁶⁹ Şenses (2006) a.g.k. s.227.

²⁷⁰ Şenses (2006) a.g.k. s.227.

emek verimliliğinin, üretimin ve istihdamın artmasına, yetersiz ve kötü beslenme eğilimlerinin azalmasına katkıda bulunması beklenmektedir²⁷¹.

Farklı sosyo-ekonomik yapıdaki ülkelerin yoksullukla mücadele deneyimleri de radikal reformlar kapsamında değerlendirilmektedir. Örneğin, Çin'in 1950'li yıllarda yürüttüğü yoksullukla mücadele programı, yoksullukla mücadele uygulamalarında en kapsamlı uygulama olarak gösterilmektedir. Bunun yanı sıra, Küba'nın sağlık ve eğitim alanında uyguladığı programlar, yetersiz büyüme ve yetersiz kaynağa rağmen oldukça başarılı olmuştur. Küba'nın sağlık, eğitim ve diğer sosyal sektörlerde sağladığı başarı, milli gelirden aldığı yüksek payla (1990'lı yıllarda sırasıyla 9,1 ve 6,7) ile ilişkilendirilmektedir²⁷².

Yoksulların kaynaklara ve kamu hizmetlerine erişiminin artırılması, yoksulluğun kalıcı biçimde azaltılması için gerekli olmakla birlikte, bu amaçla uygulanacak yeniden dağıtım politikalarının çeşitli engellerle karşılaşması mümkündür. Bu politikaların özellikle kırsal alanlarda, çok uzun yıllardır süregelen mülkiyet yapılarının, değişik kesimlerin doğal kaynaklara erişim derecelerinin ve bütünüyle üretim ilişkilerinin köklü biçimde değişmesi sosyo-ekonomik yapının sarsıntıya uğraması anlamına gelecektir ve bunun siyasal yansımalarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çeşitli ülke deneyimleri, yoksullukla mücadele aracı olarak toprak reformunun başarısı konusunda genellemelere gitmenin ve aşırı iyimser beklentilere girmenin sakıncalarına işaret etmektedir. Örneğin, Hindistan, Sri Lanka ve Filipinlerde toprak reformu sonucunda yoksulluğun daha da arttığı ileri sürülmektedir²⁷³.

Toprak reformu konusundaki görüşlerin aksine, yoksulların tarımsal altyapı olanaklarına erişiminin artırılmasının, yoksullukla mücadele konusundaki katkıları üzerinde daha geniş bir fikir birliği olduğu söylenebilir. Yine doğrudan yoksullukla mücadele politikaları kapsamında, kredilerin yoksullara yönlendirilmesi ve bu yolla su, gübre ve tohumluk gibi tarımsal girdilere erişimlerinin artırılması, kendi hesaplarına

²⁷¹ BARDHAN Phillip ; “ Efficiency, Equity and Poverty Alleviation: Policy Issues in Less Developed Countries”, **Economic Journal**, vol.106, 1996, s. 1349. (ss 1344- 1356); akt. ŞENSES Fikret (2006), a.g.k. s.228.

²⁷² Şenses, a.g.k. s.232.

²⁷³ WARD M. ; “Dealing with Poverty Self-Employment For Poor Rural Women”, **Rewiev of Income and Wealth**, vol.3, 1996, s.372 (ss 365-378), akt; ŞENSES Fikret (2006); a.g.k.s.229.

çalışmalarının özendirilmesi ve kamu projeleri aracılığıyla istihdam yaratılması diğer doğrudan önlemler olarak sayılabilir²⁷⁴.

3.1.1.2. Kamu Harcamaları

Yoksulluğun azaltılmasında, ekonomik büyüme ile üretim araçlarının mülkiyetinin daha eşitlikçi bir biçimde dağıtılmasına yönelik yeniden dağıtımcı politikaların yanında bazı alanlara yönelen kamu harcamaları da büyük önem taşımaktadır. Özellikle sanayileşmiş ülke deneyimleri, 2.Dünya savaşı sonrasında uygulanan kapsamlı sosyal güvenlik ve sosyal yardım programları, savaştan ağır bir maliyetle çıkmış olan Avrupa Devletlerinin ağır bir yoksulluğun altında ezilmeden kısa bir sürede toparlanmalarını sağlamıştır.

Yoksullukla mücadelede eğitim ve sağlık harcamaları, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok yerinde bir amaç olarak görünse de, iki noktanın gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Birincisi, sağlık ve eğitim harcamalarındaki artış, yoksulların bu hizmetlere erişimi açısından her zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Burada önemli olan nokta, yoksulların bu tip hizmetlere erişimlerinin sağlanması olmalıdır. İkinci nokta, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde verilen kamusal hizmetlerin yoksullukla mücadelede niceliğinden çok niteliğinin önemli olduğudur. Örneğin, okullaşma oranlarındaki artış yeterli sayıda öğretmen ve destek personeli sağlanmadığında hiçbir önem arz etmeyecektir.

Yoksullukla mücadelede eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim noktasında yoksullar aleyhine var olan eşitsizliklerin giderilmesinin yanı sıra, diğer sosyal nitelikli ve yoksulluğun azaltılmasına dönük kamu harcamalarının dağılımının seçici ve iyi hedeflenmiş politikalar yoluyla yoksullar lehine değiştirilmesi bu bağlamda önem kazanmaktadır.

3.1.1.3. Yoksullukla Mücadele Programları

Yapısal uyum politikaları sonucunda artan yoksulluk karşısında birçok ülkede büyük kısmı Dünya Bankası tarafından desteklenen, içerik ve uygulama sonuçları açısından da birbirinden farklılıklar gösteren yoksullukla mücadele programları uygulamaya konmuştur. Bu programlar, öncelikle gıda, istihdam ve kredi alanlarına

²⁷⁴ ISLAM Nasır ; “Poverty in South Asia, Approaches to its Alleviation”, **Food Policy**, April 1992, s.109. (ss 109–129).

yönelmiş, bazı ülkelerde temel mal ve hizmetlerde sübvansiyon uygulamalarını da içermiştir²⁷⁵.

Özellikle 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yürürlüğe konan yoksullukla mücadele programlarının amaçlarından biri, artan yoksulluk karşısında ülke içinde siyasal gerilimlerin önüne geçmek ve yoksul kesimlerin biriken öfkesini azaltmak olmuştur. Diğer bir amacı, yoksul kesimlerin işgücü piyasalarına erişimlerini arttırmak ve sonrasında da bu piyasalar içindeki konumlarını iyileştirmek olmuştur. Bu doğrultuda alınan önlemler arasında, mesleki eğitim, kredi olanaklarının artırılması, tarımda verimliliğin artırılmasına yönelik önlemler ön plana çıkmıştır. İstihdamın artırılmasına yönelik yoksullukla mücadele programları arasında Hindistan, Sri Lanka, Bangladeş ve Pakistan gibi ülkelerde yol, sulama, ağaçlandırma ve diğer alt yapı inşaatlarında düşük ücretlerle çalışma imkanı sağlayan kamu istihdam projeleri dikkati çekmektedir²⁷⁶.

Yoksullukla mücadele programlarının etkinliği ve yoksulluğun azaltılmasındaki nihai başarısı için üç temel koşulun sağlanması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yoksullukla mücadelenin kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak program ve politikaların yaygın destek bulmasıdır. İkinci koşul, bu program ve politikaların hedef kitlesinin oldukça net ve objektif olarak belirlenmesidir. Üçüncü koşul, uygulamaların şeffaf olması ve her kademedede hızlı karar alabilecek bürokratik kadroların varlığı önem taşımaktadır.

3.1.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Ekonomik büyümenin yoksulluk düzeyinin azaltılmasında oldukça önemli bir faktör olduğu yönünde yaygın bir görüş vardır. Hızlı ekonomik büyüme, uzun yıllar boyunca gerek uluslar arası kuruluşlar ve gerekse bağımsız araştırmacılar tarafından yoksullukla mücadelenin en etkili yolu olarak ön plana çıkarılmıştır.

Büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin iki ana unsuru vardır. Birincisi, büyümenin yoksullukla yakından ilişkili olan eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını arttıracığı beklentisidir. İkincisi ise,

²⁷⁵ Şenses, a.g.k. s. 237- 238.

²⁷⁶ Şenses, a.g.k. s. 239.

büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir²⁷⁷. Büyüme ile yoksulluk arasında göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus, yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak uygulanacak vergilendirme gibi yeniden dağıtım politikalarının uygulama şansının genişleyen bir ekonomide daha yüksek olmasıdır²⁷⁸.

Daha önceleri de belirtildiği gibi yoksulluk, yalnızca niceliksel bir olgu değil, aynı zamanda politik bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, yoksulluk ve ekonomi politikaları arasında karşılıklı ve birbirini besleyen bir ilişki vardır. 1980'lerle birlikte, küreselleşme sürecinin ekonomi politikaları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Ekonomi politikaları, özellikle bu yıllardan sonra gerçek anlamda küreselleşmiştir. Dolayısıyla, küreselleşmenin daha çok ekonomi politikaları bağlamında kendini gösterdiği söylenebilir. Özellikle neoliberal paradigma, 1980'li yılların başından bu yana resmi kurumlarda ve politik akımlarda rakipsiz duruma gelmiştir.

1980'lerden bu yana yaşanan bu büyük değişim sonucu, piyasa, kendi başına kalkınmayı sağlayan tek araç olarak görülmeye başlanmıştır. Söz konusu neoliberal politikalar, herhangi bir yeniden dağıtım mekanizması olmaksızın ekonomik büyümenin, dünya genelinde yoksulluk sorununa çözüm olanağı sağladığı güçlü bir şekilde kamuoyuna sunulmuştur.

Bu noktada, yoksullukla mücadele ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirginleştirmek açısından Kanbur'un (2001) yaptığı sınıflandırma oldukça önemlidir. Kanbur'a göre, ekonomi politikaları içinde dağıtım ve yoksulluk konusunda iki farklı görüş vardır. Kanbur, bu görüşleri grup A ve grup B şeklinde ikiye ayırmaktadır. Buna göre grup A'ya dahil olanlar; yoksulluğun azaltılmasında, ulusal ve uluslar arası finansal sektörlerin liberalizasyonu, sermaye hareketlerinin deregülasyonu, hızlı ve yoğun özelleştirme ile ekonomilerin doğrudan yabancı yatırımlara ve ticarete açılma gibi politikaların büyük yarar sağlayacağına inanmaktadır. Grup B ise, konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Grup A, ekonomik büyümenin yoksullukla mücadelede en önemli faktör olduğunu savunurken, grup B, ekonomik büyümenin yoksulluğa çare olamayacağını savunmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik büyüme kavramı, kişi başına reel gelirden bir artışı ifade eden teknik bir deyim olmasının ötesinde, belirgin olarak başka politikaları da içermektedir. Grup A tarafından önerilen ekonomik büyüme merkezli

²⁷⁷ PİSSRIDES A. Christofher ; "Macroeconomic Adjustment and Poverty in Selected Industrial Countries", The World Bank Economic Review, vol.5, no.2, 1991, s.225. (ss 207- 229)

²⁷⁸ Şenses, a.g.k. s. 223.

politikalar, grup B tarafından yoksullara zarar veren ekonomi politikaları olarak görülmektedir²⁷⁹.

Küreselleşme süreci ile birlikte devletlere verilen görev, ekonomilerin mümkün olduğunca serbestleştirilmesi ve dünya ile bütünleştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede, genellikle ekonomik büyümeye yoğunlaşan ekonomi politikaları, üst gelir gruplarının lehine işlerken, alt ve orta gelir gruplarının giderek yoksullaşmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, Asya'daki yüksek büyüme, zenginliğin ve iktidarın çok küçük bir elit kesimin elinde yoğunlaşmasına neden olmuş ve bu durum "ahbap- çavuş kapitalizmi" (crony capitalism) olarak adlandırılmıştır. Diğer yandan, Amerika'da ortalama reel ücretler, 27 yıl öncesiyle aynı seviyededir. Bu durum, emek kesiminin büyük bölümünün son 27 yılda gerçekleşen ekonomik büyümeden herhangi bir kazanç elde etmediğini göstermektedir. Ortalama gelirin çok hızlı bir şekilde arttığı Amerika'da, bu artışa çalışan yoksulların gelirlerindeki düşüş ve yoksulların bir bütün olarak yalnız bırakılması eşlik etmektedir²⁸⁰.

Neoliberal politikaların savunucuları tarafından yoksullukla mücadelede ön plana çıkartılan ve ekonomik büyüme açısından göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta da, büyümenin küreselleşme sürecinde eskisine kıyasla çok farklı koşullarda ve değişkenlerle yaşanan bir süreç olmasıdır. Ulus devletlerin, iç piyasaya dayalı büyümenin hızını ve sektörel bileşimini, çoğu kez merkezi planlamanın da katkısıyla büyük ölçüde denetim altında tutabildikleri eski sürecin tersine, neoliberal büyüme süreci, bu denetim mekanizmalarının ortadan kalktığı, devletin ekonomi üzerindeki etkisinin azaldığı ve serbest piyasa koşullarının egemen olduğu bir süreçtir. Bu nedenle, küresel ortamda ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki etkileşimin de dış konjonktürle çok daha yakından ilişkili olması ve dış piyasalardaki dalgalanmalardan daha çok etkilenmeleri beklenebilir²⁸¹.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Programının (UNCTAD) 1999 yılı Ticaret ve Kalkınma Raporunda, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisiyle entegre olmalarından dolayı, daha hızlı büyüme, daha çok istihdam olanağı ve yoksulluk düzeyinin azaltılması gibi kazanç beklentileri içinde oldukları belirtilmektedir. Ancak,

²⁷⁹ KANBUR Ravi ; "Economic Policy, Distribution and Poverty: The Nature of Disagreements", **World Development**, vol.29, no. 2, 2001, s. 1091 (ss 1083- 1094)

²⁸⁰ HAİNES Walter ; "Poverty: A Worldwide Form of Injustice", **International Journal of Social Economics**, vol.28, no.10-11-12, 2001,s.865. (861- 878)

²⁸¹ Şenses, a.g.k. s. 263.

aynı raporda, gelişmekte olan ülkelerin bu beklentilerinin gerçekleşmediği ve risklerin beklentilerin de üzerinde olduğu önemle vurgulanmaktadır²⁸².

Kakwani'ye (1993) göre, yoksulluğun derecesi iki faktöre bağlıdır. Birincisi, gelir seviyesi, ikincisi ise, gelir dağılımında eşitsizliğin boyutudur. Kakwani, ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini anlayabilmek için, ortalama gelirdeki değişimlerin ve gelir eşitsizliğinin yoksulluk üzerine etkilerinin ayrı ayrı ölçülmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Bu iki bileşenin önemi, yoksulluk seviyesinin ortalama gelirdeki değişimlere ve gelir eşitsizliklerine göreli duyarlılığının görülmesini sağlayacak olmasıdır. Kakwani, aynı çalışmasının sonucunda, yoksulluğun ekonomik büyümeye oldukça duyarlı olduğunu ve büyüme sürecinin, gelir eşitsizliğinin artmaması sağlandığı takdirde, yoksulluğun ekonomik büyüme oranından daha hızlı düşebileceğini belirtmiştir. Ancak, bir ülkenin ekonomik büyüme süreci içinde eşitsizliklerdeki artış sonucunda yoksulluğun ekonomik büyüme ile artabileceğini, çünkü, yoksulluk ölçümlerinin eşitsizlik değişimlerine karşı çok daha esnek olduğunu vurgulamıştır²⁸³.

Diğer taraftan Sen (1990), kişi başına gelir seviyesi çok yüksek olan ülkelerin, her zaman yaşam kalitesinde başarılı sonuçlara ulaşamadığını belirtmektedir. Kişi başına gelir düzeyi çok yüksek olan bir ülke, insani yoksulluk anlamında “yoksul” olabilir. Sen, bu noktada iki yargıya varmaktadır. Birincisi, ekonomik zenginlik, insanların yaşamlarını zenginleştirmek için kullanılan araçlardan biridir. İkincisi, ekonomik refah, gerçek anlamda değerli amaç ve ideallerin yanında yetersiz kalabilir²⁸⁴.

Pissarides (1991), ekonomik büyümenin tek başına yoksulluğu azaltmada bir etkisinin olmayacağını iddia etmektedir. Bununla birlikte, bu iddia, uzun dönemli ekonomik büyümenin yoksulluğa karşı en etkili silah olduğuna da vurgu yapmaktadır. Çünkü ortalama gelirin arttığı zamanlarda, yeniden dağılımın gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan vergiler, daha kolaylıkla arttırılabilmektedir. Her ne kadar, gelecekteki ekonomik büyüme, geçmiştekine nazaran tek başına yoksulluğu azaltmayacaksa da,

²⁸² UNCTAD; Trade and Development Report 1999, New York and Genova, 2000, s.5.

²⁸³ KAKWANI Nanak ; “ Poverty and Economic Growth with Application to Cote D’Ivoire”, **Review of Income and Wealth**, series 39, no.2, June 1993. s.136. (ss 121- 139)

²⁸⁴ SEN Amartya ; “ Development as Capability Expansion”, **Human Development and The International Strategy for the 1990's** “, ed.Keith Griffin and John Nighth, Mac Millan Academic and Professional Ltd.London,1990, s.42.

yoksulluğa karşı en iyi silahın yeniden dağıtımla birlikte, ekonomik büyümenin istikrarlı bir biçimde gerçekleştirilmesidir²⁸⁵.

Yoksulluğun son yıllarda olduğu gibi, yalnızca bir ekonomik büyüme sorunu olarak gösterilmesi, bir anlamda küresel seviyede, zengin ve yoksul arasındaki eşitsizliklerin devamının sağlanmasına hizmet etmektedir. Oysaki yoksulluk, milli gelir artışıyla ifade edilebilecek kadar teknik bir olgu değildir. Yoksulluğun sosyal, politik ve etnik yönleri de vardır. Bu açıdan ele alındığında, dolaylı bir yoksullukla mücadele stratejisi, birincil olarak yoksulların yapabilirliklerini ve genel toplum refahını artırıcı mekanizmalara gereksinim duymalıdır.

3.2. KÜRESEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA DOĞRUDAN ETKİ MEKANİZMASI

Küresel kamusal malların küresel yoksulluğun azaltılmasında potansiyel olarak çok önemli bir etkisi söz konusudur. Bu varsayım, küresel kamusal malların ortaya çıkış ve ele alınış biçimiyle yakından ilişkilidir. Küresel kamusal mallar, esasen, sınır ötesi dışsallıkların küresel düzeyde ele alınışını sistemik olarak düzenleyen bir mekanizma ortaya koymaktadır. Her hangi bir ulus devlet sınırları içinde meydana gelen bir negatif dışsallık, birçok faktörün etkisiyle ulus devlet sınırlarını aşarak bazen bölgesel bazen de küresel bir boyut kazanmaktadır. Söz konusu negatif dışsallıkların ulus devletlerce bertaraf edilememesi, sorunun bölgesel veya küresel düzeyde ele alınmasını gerektirmektedir. İşte bu noktada, küresel kamusal mallar olarak adlandırılan sınır aşan pozitif dışsallıklar devreye girmektedir.

Yoksulluk, insanoğlunun toplumsal hayatı boyunca var olagelmiş çok boyutlu bir sosyal olgudur. Tarihsel süreç içerisinde yoksulluk, ulus devletlerin sorumluluk alanının içinde kalan ve ulus devletin mücadele ederek üstesinden gelmesi gereken bir toplumsal sorun iken, küreselleşme süreci sonunda yoksulluk, ulus devletin üstesinden gelemeyeceği kadar büyük boyutlara ulaşmıştır. Yani, yoksulluk olgusu da küresel bir nitelik kazanmıştır. Yoksulluğun küresel boyutlara ulaşması, yoksullukla mücadelenin de küresel düzeyde ele alınmasını gerektirmektedir. Çünkü sayısal verilerin de açıkça ortaya koyduğu gibi, dünyanın önemli bir kesiminde yoksul nüfus sayısı, son otuz yıllık süreç içinde daha önce görülmemiş bir hızla artmıştır. Yoksulluktaki bu artış, büyük

²⁸⁵ Pissrides, a.g.m. s. 225.

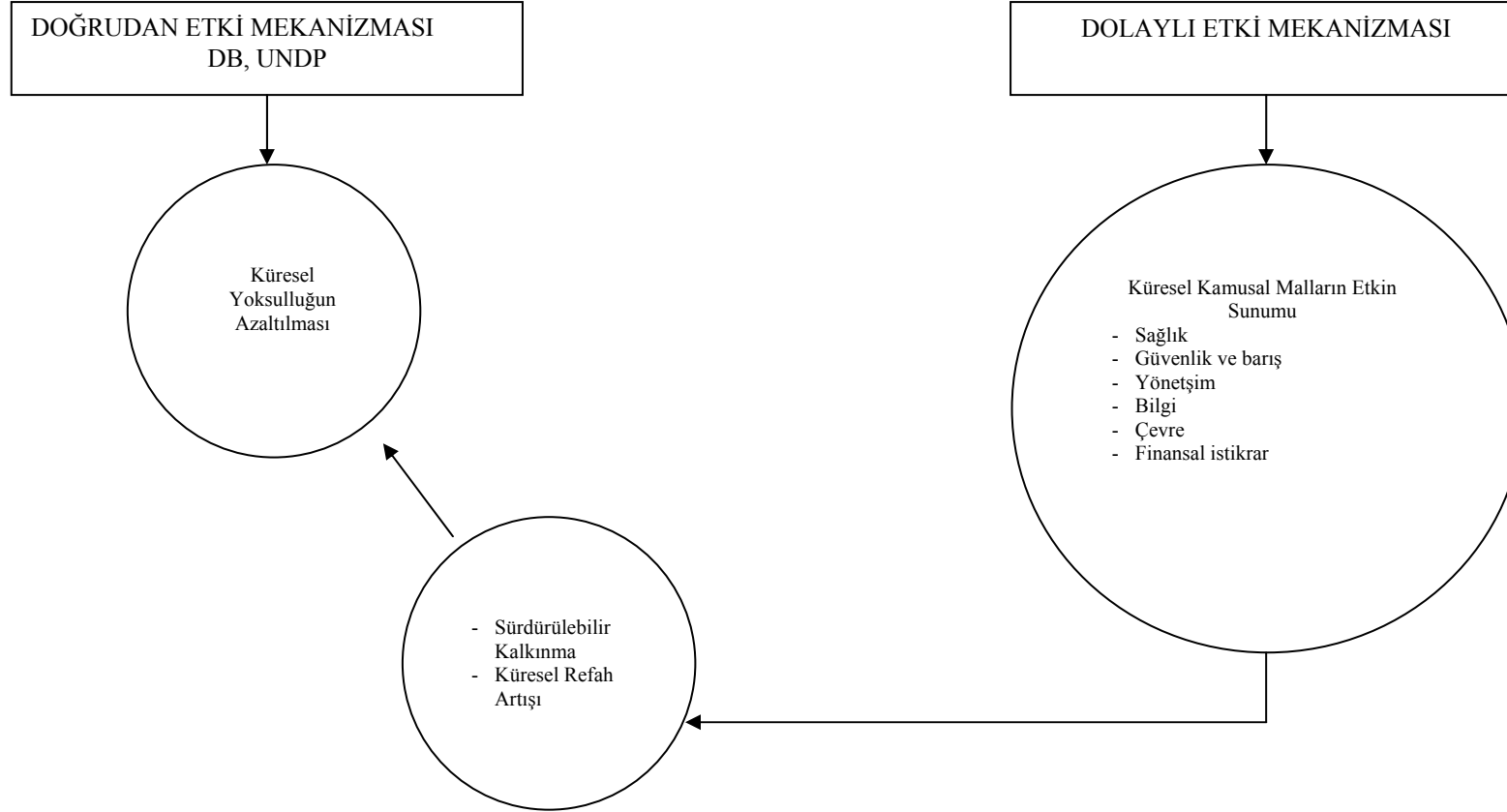
ekonomik ve toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Dünyamızın büyük bir kesiminde önemli düzeyde ekonomik ve sosyal eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki, devasa boyutlara ulaşan yoksulluk ve eşitsizlik, artık ulus devletlerin üstesinden gelemeyeceği kadar büyük bir sorun haline dönüşmüştür.

Yoksulluğun küresel bir boyut kazanması ve ulus devletlerin yoksulluğu azaltma konusunda kapasitelerinin yetersiz kalması, sorunun çözümünün de küresel boyutta ele alınmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla da, yoksulluğun azaltılması veya yoksullukla mücadelenin küresel bir kamusal mal olarak ele alınması gerekmektedir. Yoksulluğun azaltılması veya yoksullukla mücadelenin küresel bir kamusal mal olarak ele alınması, ulus devletler için oldukça önemlidir. Çünkü özellikle yoksulluğun çok yaygın olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğun azaltılmasına yönelik kaynağı ve yönetsel kapasitesi son derece yetersizdir. Yoksulluğun azaltılmasının, bir küresel kamusal mal olarak ele alınması, bu sorunun çözümünde küresel dayanışma ve işbirliğinin sağlanmasına yol açacaktır. Böylece, yoksulluğun azaltılmasında birincil rol oynaması gereken ulus devletler için ihtiyaç duyduğu kaynak ve teknik destek bu sayede sağlanmış olacaktır.

Günümüzde küresel bir kamusal mal olarak ele alınan yoksulluğun azaltılmasında, ulus devlet dışında birincil rol oynayan iki küresel nitelikli kuruluş bulunmaktadır. Bunlar; Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dir. Dünya Bankası ve UNDP, yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malını doğrudan sağlamaya çalışmaktadır. Bundan başka, bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğu azaltmadaki doğrudan etkisi de bu başlık altında incelenecektir.

Küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel kamusal malların doğrudan ve dolaylı etki mekanizması şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7. Küresel Yoksulluğun Önlenmesinde Küresel Kamusal Malların Etki Mekanizması

3.2.1. Dünya Bankası ve Yoksulluğu Azaltma Politikaları

Dünya Bankasının yoksullukla ilişkisi ve yoksulluğun azaltılmasında oynadığı rol ve buna yönelik faaliyetlerine geçmeden önce, bankanın kurumsal yapısına ve tarihine değinmek yararlı olacaktır.

3.2.1.1. Dünya Bankasının Tarihi ve Kurumsal Yapısı

Dünya Bankası, diğer adıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Temmuz 1944’de yirmi sekiz ülke temsilcisinin katılımıyla, 2.Dünya Savaşından etkilenen ülkeleri imar etme ve kalkınma yoluna sokma amacıyla Bretton Woods’da toplanan uluslararası ekonomi ve maliye konferansında hazırlanan anlaşma maddelerinin imzasından sonra, 27 Aralık 1945 tarihinde resmen kurulmuştur. Söz konusu konferansta aynı zamanda, Uluslar arası Para Fonu (IMF) da kurulmuştur. İki kuruluşun aynı anlaşmayla, aynı tarihte kurulması nedeniyle “Bretton Woods Kuruluşları” olarak da anılmaktadırlar. Ağustos 2004 tarihi itibariyle Dünya Bankasına üye 184 ülke bulunmaktadır²⁸⁶.

Dünya bankasının belli başlı kuruluş amaçları şunlardır²⁸⁷;

- Verimli amaçlara yönelik olarak sermaye yatırımlarına kolaylık sağlamak,
- Üye ülkelerin imarına ve kalkınmasına yardım etmek,
- Az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarını ve olanaklarını desteklemek,
- Özel yabancı sermaye yatırımlarına güvence vermek ve bu çabaları desteklemek,
- Uygun koşullarda yabancı sermaye bulunmazsa, kendi fonlarından ve başka kaynaklardan, verimli yatırımları gerçekleştirmek amacıyla parasal yardımlarda bulunmak,
- Uluslararası yatırımları destekleyerek, uluslararası ticaretin dengeli biçimde artmasına ve ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak.

Dünya Bankası, 1985 yılına kadar çeşitli vesilelerle kendi bünyesine dört farklı kuruluş daha eklemiştir. Bunlar, 1955 yılında kurulan Uluslararası Finansman Kurumu, 1960 yılında kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği, 1966 yılında kurulan Uluslararası

²⁸⁶ HASGÜLER Mehmet, ULUDAĞ Mehmet ; “Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslar arası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler ve Politikalar”, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Basım, İstanbul, 2004, s.88.

²⁸⁷ KARLUK Rıdvan ; “ Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar”, Tütünbank Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996, 194.

Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi ve son olarak 1985 yılında oluşturulan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı gibi kurumlardır. Banka, kurulduğu 1945’den bu güne gelindiğinde daha büyük, daha geniş ve daha kapsamlı bir yapıya bürünmüştür.

Dünya Bankasına üye olan ülkelerin üye olma amaçları, ülkenin gelişmişlik derecesine göre değişmektedir. Az gelişmiş ülkeler, kurumdan kalkınmaları için ihtiyaç duydukları finansmanın ve diğer türden desteklerin sağlanmasını beklerken, gelişmiş ülkeler, hem Dünya Bankası yönetiminde sahip oldukları oy güçleri aracılığıyla dünya politikalarında etkili olmayı, hem de kurumun finansmanını sağladığı yatırım projelerinin uygulanmasında kendi şirketlerinin iş almasını temin etmeyi hedeflemektedirler²⁸⁸.

Dünya Bankasına üye her ülkenin belirli bir sermaye payı vardır. Bu pay, kurumun her üye ülke için, o ülkenin gönüllü olarak koyduğu değişken sermayenin toplamından oluşmaktadır. Payın, %20’lik bölümü, altın veya Amerikan Doları cinsinden peşin olarak ödenir veya kurumun faaliyetleri için ihtiyaç duyulduğunda ödenmek üzere “Muhafaza Kurumunda” hazır tutulur. Payın %80’inin tamamının veya bir kısmının ise kurumun üye ülkelere açacağı krediler veya vereceği garantilerle ilgili faaliyetlerinde özel durumların ortaya çıkması halinde ödenmesi gerekir²⁸⁹. Aşağıda tablo 32’de Dünya Bankasında en yüksek sermaye payına sahip on ülkenin sermaye payları ve oy sayıları gösterilmektedir.

²⁸⁸ KAYA Serdar ; “Dünya Bankası ve Türkiye”, **Sayıştay Dergisi**, sayı 46- 47, Temmuz –Aralık 2002, s.54.

²⁸⁹ ÖZTÜRK İlhan ; “ Dünya Bankası Politikaları”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, sayı 1, Haziran 2006, s.45.(ss 36- 55)

Tablo 32. Dünya Bankasında En Yüksek Sermaye Payına Sahip Ülkelerin Sermaye Payları ve Oy Dağılımları (2005)

ÜLKELER	Sermaye Payı (milyon \$)	Toplam Sermaye İçindeki Payı (%)	Oy Sayısı	Toplam Oy İçindeki Payı
ABD	31.964	16.85	265.219	16.39
Japonya	15.320	8.08	127.250	7.86
Almanya	8.733	4.60	72.649	4.49
Fransa	8.371	4.41	69.647	4.30
İngiltere	8.371	4.41	69.647	4.30
Çin	5.404	2.85	45.049	2.78
İtalya	5.403	2.85	45.045	2.78
Hindistan	5.403	2.85	45.045	2.78
Kanada	5.403	2.85	45.045	2.78
Suudi Arabistan	5.403	2.85	45.045	2.78
Rusya	5.403	2.85	45.045	2.78
Hollanda	4.282	2.26	35.753	2.21
Belçika	3.496	1.84	29.233	1.81
Türkiye	1.004	0.53	8.578	0.53

Kaynak: World Bank, Annual Report 2005, s. 57–60; Akt. ÖZTÜRK İlhan, “Dünya Bankası Politikaları”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 3, sayı 1, Haziran 2006, s. 45

Dünya Bankası, Yönetim Kurulu, Başkan ve diğer yönetim birimlerinden oluşan organlar tarafından yönetilmektedir. Bu organlar, aynı zamanda Dünya Bankası içindeki diğer dört kuruluşun da yönetiminden sorumludur.

3.2.1.2. Dünya Bankasının Yoksulluğa Karşı İlgisi

Dünya Bankasının yoksulluk sorununa karşı ilgisinde, onar yıllık aralıklarla birbirine karşı zıt eğilimler dikkat çekmektedir. Bu açıdan, 1970’li, 1980’li ve 1990’lı yıllar incelemeye değerdir.

1970’li yılların başında Dünya Bankası, o zamana kadar uygulanan, hızlı sermaye birikimine ve sanayileşmeye dayanan büyüme modelinin, gelir dağılımını bozduğu ve yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm bulamadığı gerekçesiyle yoksulluk konusunun gelişme gündeminin önüne geçmesinde ve “temel ihtiyaçlar ve büyümeyle birlikte yeniden dağıtım stratejilerinin” oluşmasında ve ağırlık kazanmasında önemli bir rol

oynamıştır. Kırsal ve kentsel yoksulluk, Dünya Bankasının temel ilgi alanlarını oluşturmuştur²⁹⁰.

1980’li yıllar, özellikle ilk yılları, Dünya Bankası açısından sadece yoksulluğun değil, bütün uzun dönemli kalkınma sorunlarının bir yana itildiği, hatta bunlardan hemen hiç bahsedilmediği, sanayileşme, yoksulluk, gelir dağılımı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam gibi konuların gündemden büyük ölçüde çıktığı bir dönem olmuştur²⁹¹.

Dünya Bankasının yoksulluk konusuna bakış açısındaki temel değişiklik, 1990 Dünya Kalkınma Raporu ile gerçekleşmiştir. Dünya Bankası, bu raporla yoksulluk konusuna on yıllık bir aradan sonra yeniden ciddi olarak eğilmeye başladı ve yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini itiraf ederek, yoksulluğu dünya toplumunun karşı karşıya kaldığı en acil sorun olarak tanımlamıştır. Söz konusu rapor, yoksulluk konusunu uzun bir aradan sonra yeniden gündeme getirmesi açısından yeni, yoksullukla mücadele konusundaki önerileri açısından ise 1980 öncesi söylemlerine geri dönüş olarak nitelenebilecek unsurlar içermiştir. Yoksullukla mücadele için ön plana çıkarılan, yoksulların en çok sahip olduğu üretim aracı olan emeğe dayalı büyüme, sağlık ve eğitim alanlarına özel önem verilmesi gibi önlemler, 1970’li yıllarda yoğun olarak tartışılan önlemleri içermesi açısından 1980 yılı Kalkınma Raporuna büyük ölçüde benzetilmiştir²⁹².

3.2.1.3. Dünya Bankasının Yoksulluğa Karşı Politika Araçları

Dünya Bankası, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyette bulunan UNDP ile birlikte iki ana kuruluştan biridir. Özellikle, 1990’lı yılların başlarından itibaren yoksulluğun azaltılması, bankanın en önemli hedefi haline gelmiştir.

Dünya Bankasının yoksulluğun azaltılmasında dört temel politika aracı bulunmaktadır. Esasen bu politik araçlar, birbirinden bağımsız olmayıp biri diğerinin temelini oluşturmaktadır. Bankanın, 1980’li yılların başlarında bütün dünyaya dayatmaya başladığı “yapısal uyum programları”, IMF ile birlikte ülkelerin ekonomi politikalarının temelini oluşturması için hazırlanan makro ekonomik uyum politikaları

²⁹⁰ GIBBON P. ; “ World Bank and African Poverty,1973–91”, Journal of Modern African Studies, vol.30, no.2, 1992, s. 197. (ss 193- 220); akt. ŞENSES Fikret, a.g.k. s.39.

²⁹¹ Şenses, a.g.k. s.40- 41.

²⁹² Şenses, a.g.k. s.41.

olup, yoksullukla mücadelede ülkenin öncelikle bu programları kapsamlı bir şekilde ekonomilerine uyarlamaları istenmiştir. Daha sonra, 1999 yılında bir bildiri ile kamuoyuna sunulan “Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi” (Comprehensive Development Framework), yoksulluğun azaltılması konusunda bankanın temel alacağı bir metin niteliğindedir. Yine aynı yıl içerisinde, bir başka bildiri ile sunulan “Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri” (Poverty Reduction Strategy Papers) ise, Kapsamlı Kalkınma Çerçevesinin ülkeler düzeyinde pratiğe geçirilmesini sağlayacak ulusal eylem stratejilerini tespit etmektedir. Bunlardan başka, yoksulluğun azaltılmasında daha mikro bir yaklaşım olarak “Ülke Destek stratejisi” (Country Assistance Strategy), ülkelerin kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında kullanacakları yardım ve kredilerin çerçevesini belirlemektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, yapısal uyum programları başta olmak üzere Dünya Bankasının diğer yoksullukla mücadele araçları incelenecektir.

3.2.1.3.1. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşme süreci ile birlikte gelişen yapısal uyum programları, son yirmi-yirmi beş yılda artan gelir dağılımı adaletsizliklerinin ve yoksulluğun temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yapısal uyum programlarının yoksullukla olan ilişkisini geniş bir şekilde ortaya koymadan önce küreselleşme ile olan bağlantısına değinmek gerekmektedir. Ancak bu ilişki net bir şekilde ortaya konulduktan sonra yoksullukla olan bağlantısı ortaya konulabilecektir.

Yapısal uyum programları ve küreselleşme süreçleri, karşılıklı olarak bağımlı ve birbirini destekleyerek gelişen bir yapı arz etmektedir. Küreselleşme süreci, özellikle 1970’lerden itibaren sıklaşan ekonomik krizlere tepki olarak yapısal uyum programlarını gündeme getiren koşulları hazırlarken, yapısal uyum programları da küresel bütünleşme eğilimlerine hız kazandırmıştır. 1970’li yılların sonuna doğru kronikleşen iktisadi krizin etkisiyle kalkınma ve içe dönük sanayileşme politikalarını yürütme imkânını kaybeden ve dış borç batağına saplanan birçok gelişmekte olan ülke, özellikle ekonomilerini dış borçlarla çevirmek zorunda oldukları 1980’li yıllarda yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda kalmışlardır²⁹³.

²⁹³ SOYAK Alkan ; “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilim ve Ütopya Dergisi, sayı 125, Kasım 2004, s.36 (ss 36- 45)

Yapısal uyum programlarını, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslar arası finansal kuruluşlar tarafından verilecek finansal yardımların koşulu olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları seti olarak tanımlamak mümkündür. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası finansal kuruluşların yapısal uyum programlarının finansmanı ve tasarımı çok önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Bu politikalarla, kredi veren kuruluşların, gelişmekte olan ülkelere yeni kredi verme koşulları dayatılırken, aynı zamanda mevcut borçların geri ödenmesini garanti altına alabilecek ekonomik ortam yaratılmaya çalışılmaktadır. Örneğin, IMF “şartlılık ilkesi” gereği vermiş olduğu kredilerin geri dönüş koşullarını hazırlama adına birçok şartı borçlu ülkeye dayatmakta, bu şartların gereği yerine getirildikçe, yeni krediler taksitler halinde ödenebilmektedir. Borç batağına saplanan ülkeler ise, borcu borçla ödeyen bir kısır döngü içine girmekte, IMF’ye ve Dünya Bankasına olan bağımlılıkları artmaktadır. Bu borç- kredi ilişkisi devam ederken, diğer yandan uluslar arası ticaret ve finansal sermaye hareketlerine yönelik serbestleştirme düzenlemeleri ile de yabancı yatırımlar için uygun bir ortamın yaratılması hedeflenmektedir. Yaygın bir amaç olarak, yurt içi piyasalara odaklanan ulusal kalkınma modellerinin yerine dışa açık büyüme modellerinin yürürlüğe konulması istenmektedir²⁹⁴.

Yapısal uyum programları, yukarıda da belirtildiği gibi, 1970’li yıllarda yaşanan petrol şokları gibi dış şoklar karşısında ekonomilerin istikrarsızlığa düşmelerini engelleyici bir politika olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bu politikaların kapsamı iyi incelendiğinde, bilinen amacını aşan çok daha geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Yapısal uyum programları kapsamında, devlet teorisinden demokratik haklara, sağlıktan eğitime, konuttan işgücü piyasasına, özelleştirmeden dış ticarete kadar daha birçok konuda düzenlemelere gidilmiştir. Bu anlamda, bu programların yalnızca ekonomik değil aynı zamanda politik düzenlemeleri de kapsadığı rahatlıkla söylenebilir²⁹⁵.

1986 yılında IMF tarafından yapılan bir çalışmada²⁹⁶, 1980- 1984 döneminde 68 ülkede uygulanan 94 yapısal uyum programı uygulamasında hangi politika önlemlerine ağırlık verildiği tablo 33’de detaylı olarak verilmiştir.

²⁹⁴ Soyak, a.g.m. s. 37.

²⁹⁵ ŞAHİN Mehmet ; “İnsancıl Yüzlü Uyum ve Sosyal Adalet”, www.sosyalhizmetuzmani.org.tr

²⁹⁶ International Monetary Fund; **Fund Support Programs, Fiscal Policy and Income Distribution**, Occasional Paper, No 46, Washington DC, 1986 s.8: akt. ŞAHİN Mehmet ; a.g.m. s.3.

Tablo 33. Yapısal Uyum Programlarının Unsurları (1980–84)

POLİTİKA ÖNLEMİ	Uygulanan Programlar İçindeki Yüzdeleri
I- Parasal ve finansal politikalar	
- Krediler için üst sınırlar	98
- Likitide büyümesinin azaltılması	30
- Faiz reformu	27
- Kredilerden özel kesime yeterli pay	23
- Yurtiçi tasarrufların artırılması	54
- Net dış rezervler üzerine hedefler	19
- Diğerleri (selektif kredi uygulaması)	
II-Kamu kesimi politikaları	
- Merkezi hükümet harcamaları üzerine kısıtlamalar	91
- Maaş ve ücretler	63
- Mal ve hizmetler	54
- Transferler ve sübvansiyonlar	61
- Sermaye harcamaları ve net borçlanma	60
- Harcamaların yönetimi	43
- Vergi sistemi	
- Gelir vergileri	46
- Kurumlar vergisi	34
- Servet vergileri	11
- Dahildeki mal ve hizmetlerden alınan vergiler	73
- İthal vergileri	57
- İhracat vergileri	24
- Diğer vergiler ve gelirler	51
- Vergi idaresinde reform ve iyileşmeler	55
- Finansal olmayan kamu işletmeleri	
- Genel olarak bütçe	
III-Dış borç politikaları	91
- Dış borç düzeyinin kontrolü	85
- Diğer borç yönetimi	59
IV-Döviz kuru ve dış ticaret	
- Döviz kurunda reformlar ve liberasyon	55
- Dış ticaret rejiminde reformlar ve serbestlik	
- Diğer	
V-Ücretler ve fiyatlar	88
- Kısmi veya genel ücret kısıtlamaları	38
- Ücret reform politikaları	46
- Esnek fiyat sistemi	38
- Fiyat/maliyet sapmalarının azaltılması	32
- Sektör fiyatlarının incelenmesi ve artırılması	34
- Enerji fiyatlarının artırılması	46
- Fiyat denetim sisteminin gözden geçirilmesi	29
VI-Diğer yapısal uyum önlemleri	74
- Bir sektörün geliştirilmesi veya yeniden yapılandırılması	67
- Top yekün yönetimin iyileştirilmesi	16
- Kaynakların kamudan özele kaydırılması	29
- Yatırım planlaması ve uygulama yöntemleri	37
- Diğerleri	
VII-Diğer	

Kaynak. International Monetary Fund; **Fund Support Programs, Fiscal Policy and Income Distribution**, Occasional Paper, No 46, Washington DC, 1986 s.8: akt. ŞAHİN Mehmet; a.g.m. s.3.

Tablo 33'den de görülebileceği gibi, yapısal uyum programlarında en önemli politika araçları, yurt içi kredilerin ve kamu harcamalarının kısıtlanmasıdır. Kredilerin kısıtlanması, programların % 98'inde görülürken, kamu harcamalarının kısılması, programların % 91'inde ortaya çıkmıştır. Kamu harcamalarındaki kısıntılar ise, en çok maaş ve ücretlerdeki kısıntılar ile diğer sosyal transfer harcamalarında gerçekleşmiştir.

Dünya Bankası, yapısal uyum programlarının değerlemesini, uyum borçlanmasının etkisini gösteren dokuz farklı göstergeye dayandırmaktadır. Bu göstergeler şunlardır²⁹⁷;

- Gayri Safi Yurt içi Hâsıladaki artış
- İhracat artışı
- Reel döviz kuru
- Enflasyon
- Yatırımların GSYİH'ya oranı
- Cari dengenin GSYİH'ya oranı
- Bütçe dengesinin GSYİH'ya oranı
- Dış borcun ihracata oranı
- Borç servisinin ihracata oranı

Yukarıda sayılan dokuz farklı kriter incelendiğinde, tümünün ekonomiye ilişkin teknik göstergelerden oluştuğu görülecektir. Eşitlik, adalet ve diğer sosyal konular, bu programların içerisinde yer almamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, neoliberal felsefeye göre yoksulluk, ancak hızlı büyümeyle azaltılabilir. Sızıntı ekonomisi olarak da adlandırılan bu anlayışta, büyüme sonucu ortaya çıkan gelir artışından er ya da geç bütün yoksullar faydalanacaktır. Ancak, bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda herhangi bir açıklık yoktur.

Yapısal uyum programlarına dayalı ekonomik büyüme modeli çerçevesinde uygulanan politikalar, ülkeler arasındaki ve içindeki eşitsizlikleri ve yoksulluğu giderek arttırmıştır. 1980'li yılların sonlarından itibaren özellikle Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya'da yoksulluk içinde yaşayan insan sayısında büyük artış gözlenmektedir. Yapısal uyum programlarına dayalı bu yeni kalkınma modeli ile piyasaların daha etkin

²⁹⁷ World Bank; **Adjustment Lending, How it Has Worked, How it Can Be Improved**, Washington DC. 1989, s.10: akt; Şahin, a.g.m. s.3.

çalışarak uzun dönemde kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması ve bu sayede yoksulluğun azaltılması beklenirken, tam tersine yoksulluğun küresel ölçekte artması, bu programların yapısal bozukluklarına dikkat çekilmesini sağlamıştır. Latin Amerika ülkeleri için Cordosa ve Helwedge'nin (1992)²⁹⁸ yaptıkları çalışmada, Arjantin, Brezilya, Meksika, Peru, El Salvador, Porto Riko ve Panama'da gini katsayısına göre gelir dağılımında eşitsizliklerin arttığı ortaya konulmuştur²⁹⁹.

Küreselleşme süreciyle birlikte yapısal uyum programlarının son yirmi yıllık uygulaması sonucunda bazı ülkelerde yoksullukla ilişkili olarak ortaya çıkan olumsuzlukları şöyle sıralamak mümkündür³⁰⁰:

- Büyük ölçekli işten çıkarmalar sonucunda kamu sektöründe kitlesel işsizliğin ortaya çıkması,
- Arızı, esnek ve düşük ücretli iş tiplerinde artış,
- Sendikal faaliyetlerin zayıflaması ve çalışma standartlarının büyük oranda aşınması,
- Bedava ve kolay erişilebilen kamu hizmetlerinin azalması ve devletin sosyal rolünün zayıflatılması,
- Geniş halk kitlelerinin refahına katkıda bulunacak sosyal programların bütçelerinin azaltılması ve kamu hizmetlerinin geniş ölçüde özelleştirilmesi,
- Tarım sektörünün zayıflamasından kaynaklanan temel gıda maddelerinde yaşanan kıtlık,
- Çevrenin ve doğanın tahrip edilmesi,
- Temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması,
- Bazı bölgelerde okuma- yazma oranının görece azalması,
- Nüfusun önemli bir kısmında, özellikle de kadın ve çocuk nüfusunda sağlığın bozulması ve kolera, verem gibi hastalıkların yeniden görülmeye başlanması.

Aşağıdaki tablo 34'de en az gelişmiş elli ülkede günlük 1 Dolar ve 2 Dolarlık gelirle yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payları ve mutlak sayısı, 1990, 1995, 2000, 2005 yılları itibariyle gösterilmektedir.

²⁹⁸ CORDOSA E. , HELWEDGE A. ; “ Below the Line Poverty İn Latin America”, World Development, vol.20, no.1, 1992.

²⁹⁹ ÖZŞUCA Türcan Şerife ; “ Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti”, Kamu- İş Sendikası Dergisi, Cilt 7, sayı 2, 2003, s.5- 6.

³⁰⁰ Soyak, a.g.m. s. 3- 4.

Tablo 34.En Az Gelişmiş Ülkelerde Mutlak Yoksulluğun Seyri

Ülkeler	Günlük 1 Dolardan Az Bir Gelire Sahip Olanlar				Gün 1 ile 2 Dolar Arasında Gelire Sahip Olanlar				Gün 2 Dolardan Az Gelire Sahip Olanlar			
	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000	2005
	Toplam nüfusa oranı											
En az gelişmiş ülkeler ortalaması	40.4	40.8	38.9	36.1	41.2	39.6	39.8	39.6	81.6	80.4	78.8	75.7
Afrika'daki en az gelişmiş ülkeler	49.7	49.3	46.9	43.9	34.2	33.7	35.3	36.0	83.9	83.1	82.2	79.9
Asya'daki en az gelişmiş ülkeler	26.9	28.3	26.9	24.0	51.4	48.1	46.7	45.2	78.3	76.4	73.6	69.2
	Nüfus sayısı											
En az gelişmiş ülkeler ortalaması	212.4	245.2	264.6	277.0	216.4	237.8	270.5	303.8	428.8	783.0	535.1	580.8
Afrika'daki en az gelişmiş ülkeler	154.9	176.1	192.0	205.6	106.5	120.5	144.4	169.0	261.4	296.5	336.4	374.6
Asya'daki en az gelişmiş ülkeler	56.9	68.4	71.9	70.6	108.7	116.1	124.8	133.3	165.6	184.5	196.7	203.9
Küçük ada ülkeleri	0.6	0.7	0.8	0.8	1.2	1.3	1.3	1.5	1.8	2.0	2.1	2.3

Kaynak. United Nations Conference on Trade and development, The Least Developed Countries Report 2008, s.54.

Tablo 34 incelendiğinde yapısal uyum programlarının uygulama sonuçlarının ortaya çıkmaya başladığı 1990'lı yılların başlarında en az gelişmiş ülkelerde günde 1 Dolar ve 2 Dolarla yaşamak zorunda olan yoksul nüfus sayısı ve oranı büyük artış göstermiştir. 1995 ve sonrası dönemlerde ise, özellikle 1 Doların altında yaşayan nüfus sayısı ve oransal büyüklüğü bir miktar azalırken, 2 Dolar civarında gelirle yaşayan nüfus sayısı ve oransal büyüklüğü artarak devam etmiştir. Bu noktada dikkat edilecek husus, en az gelişmiş elli ülkede nüfusun ortalama % 80'i günlük 2 Doların altında bir gelirle uzun yıllardır yaşamak zorunda olduğudur.

Aşağıdaki tablo 35 ve 36, en az gelişmiş elli ülkenin 1985- 2006 dönemine ait dış borç verilerini göstermektedir.

Tablo 35. En Az Gelişmiş Ülkelerde Toplam Dış Borç Miktarı ve Dış Borç Servisleri

Ülkeler	Toplam Dış Borç Miktarları						Dış Borç Ödemelerinin Miktarı					
	1985	1990	2000	2004	2005	2006	1985	1990	2000	2004	2005	2006
Afganistan	1771	9
Angola	..	8592	9412	9347	11782	9563	..	283	1680	1866	2541	4213
Bangladeş	6658	12439	15717	20129	18928	20521	195	495	684	646	769	624
Benin	854	1292	1591	1916	1855	824	41	33	60	54	60	81
Butan	9	84	204	593	649	713	0	5	7	12	7	9
Burina Faso	513	832	1422	2045	2042	1142	25	28	38	48	41	50
Burundi	455	907	1108	1390	1322	1411	21	40	14	59	39	39
Kamboçya	7	1845	2628	3439	3515	3527	0	29	19	16	20	28
Orta Afrika Cumh.	344	699	858	1081	1016	1020	12	17	12	11	1	63
Çad	216	529	1138	1701	1633	1772	12	6	24	32	47	52
Dem. Kongo Cumh.	6183	10259	11692	11434	10600	11201	300	137	0	136	209	311
Cibuti	144	205	262	417	412	464	4	11	11	17	14	21
Ekvator Ginesi	132	241	248	296	272	278	2	1	2	5	4	4
Etiyopya	5206	8630	5483	6644	6261	2326	111	201	123	89	80	160
Gambiya	245	369	483	672	668	725	1	30	19	25	25	28
Gine	1465	2476	3388	3538	3247	3281	61	149	131	149	131	141
Haiti	757	890	953	1044	1034	1189	21	15	29	72	45	48
Liberya	1243	1849	2032	2715	2576	2674	19	2	0	0	0	0
Madagaskar	2520	3689	4691	3790	3466	1453	94	155	102	75	66	67
Malawi	1021	1558	2705	3428	3183	850	76	103	51	49	60	70
Maldivler	83	78	206	353	368	459	9	7	19	32	33	33
Mali	1456	2468	2980	3320	3025	1436	34	43	68	79	70	79
Moritanya	1454	2113	2378	2333	2316	1630	76	118	66	45	54	69
Mozambik	2871	4650	7257	4869	4637	3265	57	64	84	62	66	53
Myanmar	3098	4695	5928	7239	6645	6828	185	57	75	105	92	70
Nepal	590	1627	2869	3358	3197	3409	13	52	95	115	116	136
Nijer	1195	1726	1677	1973	1980	805	95	71	22	35	32	67
Rwanda	363	708	1272	1661	1518	419	13	14	21	23	19	30
Senegal	2559	3744	3607	3940	3883	1984	103	225	185	297	168	198
Sierra Leone	711	1197	1226	1728	1682	1428	15	16	19	24	20	27
Somali	1639	2370	2562	2849	2750	2836	5	7	0	0	0	0
Sudan	8955	14762	16411	19353	18455	19158	89	23	185	281	356	265
Togo	935	1281	1430	1836	1708	1806	90	60	15	4	5	7
Uganda	1239	2606	3497	4753	4427	1264	56	84	47	70	133	110
Tanzanya	9105	6454	6931	7805	7796	4240	140	136	150	86	75	101
Vanutu	16	38	74	121	82	86	1	2	2	2	2	3

Tablo 35'in devamı

Yemen	3339	6352	5075	5488	5363	5563	94	108	126	175	148	159
Zambiya	4487	6905	5722	7455	5378	2325	87	171	177	211	194	147
En az gelişmiş ülkeler toplamı	73611	124697	142632	162771	156448	133082	2202	3056	4504	5288	6098	7881

Kaynak. United Nations Conference on Trade and development, The Least Developed Countries Report 2008, s.170.

Tablo 36. En Az Gelişmiş Ülkelerde Dış Borçların GSMH'ya Oranı ve Borç Servislerinin İhracatlarına Oranı

Ülkeler	Dış Borçların GSMH'ya Oranı						Dış Borç Ödemelerinin İhracata Oranı					
	1985	1990	2000	2003	2004	2005	1985	1990	2000	2003	2004	2005
Afganistan	21.1
Angola	..	83.7	103.1	47.3	38.5	21.2	..	7.1	20.5	10.7	7.7	7.6
Bangladeş	30.8	41.3	33.4	35.5	31.5	33.2	16.3	26.9	10.4	6.7	6.5	6.5
Benin	81.6	70.0	70.6	47.3	43.3	17.3	16.6	12.3	17.5	8.9	9.4	..
Butan	5.0	27.5	45.5	83.2	78.3	75.7	0.1	6.2	5.0	3.3	4.1	2.2
Burina Faso	33.0	26.8	54.5	40.0	36.4	18.5	16.1	8.3	15.9	7.7	8.8	6.2
Burundi	39.6	80.1	156.3	209.2	166.1	156.2	16.7	44.6	25.3	44.1	65.0	39.6
Kamboçya	..	165.5	71.9	64.8	56.1	48.6	..	42.3	1.0	0.3	0.4	0.4
Cape Verde	..	39.5	61.4	56.2	54.4	52.5	..	13.1	10.8	14.0	13.4	14.2
Orta Afrika Cumh.	39.7	47.0	89.4	82.7	74.1	68.3	6.5	7.5	6.2	0.1	6.7	0.3
Çad	21.0	30.4	82.2	38.5	27.7	27.1	10.1	2.8	10.2	1.5	1.0	1.2
Komoros	117.2	75.1	117.2	84.7	75.1	69.9	9.7	2.7	5.9	5.6	6.2	8.1
Dem. Kongo Cumh.	85.9	109.7	271.6	174.0	149.2	131.1	15.2	5.0	0.0	7.1	6.1	8.3
Cibuti	42.2	45.4	47.6	62.6	58.2	60.3	..	4.5	5.5	5.5	6.0	4.4
Ekvator Ginesi	166.2	182.4	19.8	6.0	3.6	3.2	7.2	2.5	0.2	0.1	0.1	0.0
Eritre	49.1	113.1	75.8	73.7	3.1	13.2	22.2	23.2
Etiyopya	55.3	71.4	69.4	70.0	55.0	17.5	20.1	29.9	12.5	5.5	4.8	3.8
Gambiya	108.6	116.5	114.8	167.6	144.9	142.0	0.9	16.0	9.2	10.8	12.1	..
Gine	9.4	92.9	108.9	89.1	97.5	98.9	1.4	18.0	17.9	13.8	16.1	12.2
Gine Bisau	221.3	283.7	373.3	283.4	230.0	233.6	34.7	23.7	27.7	11.9	34.7	22.8
Haiti	37.7	31.1	24.8	27.2	24.0	23.9	6.6	2.9	6.3	6.7	12.0	6.4
Lao Dem.Cumh.	26.1	204.3	144.2	100.6	93.2	86.9	4.9	8.5	6.2	14.6	14.4	13.4
Lesotho	60.5	64.3	78.8	58.3	46.6	44.8	43.9	22.0	21.9	8.4	7.5	10.6
Liberya	132.9	481.0	362.2	590.2	486.9	423.8	4.0	..	0.0	0.0	0.0	0.0
Madagaskar	88.2	119.7	121.0	86.9	68.8	26.4	26.8	30.2	8.6	4.5	5.5	4.1
Malawi	90.2	82.9	155.2	130.6	111.5	26.9	27.9	23.0	11.3	5.0	8.1	11.1
Mali	110.8	101.9	123.0	68.1	57.0	24.5	15.6	10.3	10.4	4.5	5.8	3.7
Moritanya	212.8	207.3	219.9	150.7	126.1	61.2	18.5	25.3	13.1	9.3	6.8	3.7

Tablo 36'nın Devamı

Mozambik	64.4	188.8	170.8	85.5	70.5	47.8	44.4	31.6	11.3	4.0	2.9	2.3
Nepal	22.5	44.8	52.2	46.2	39.1	38.1	4.4	13.6	7.4	9.1	9.7	9.6
Nijer	82.9	69.6	93.2	67.1	57.7	22.0	31.9	18.9	7.0	5.6	6.9	..
Rwanda	21.2	27.4	70.2	91.0	70.5	16.8	7.1	9.5	13.9	10.1	10.2	6.7
Senegal	86.4	65.5	76.9	49.6	44.9	21.6	12.5	155	14.1	9.7	12.7	7.2
Sierra Leone	82.9	184.2	193.4	161.3	138.6	98.5	12.0	11.3	16.1	9.7	9.1	6.2
Solomon Adaları	41.0	57.1	51.9	66.7	55.5	51.5	3.1	10.2	7.6	7.4
Somali	187.0	258.2	9.1	7.5
Sudan	71.9	163.7	132.7	89.3	66.1	51.2	12.5	4.7	9.8	6.4	5.6	5.9
Togo	122.7	78.6	107.6	89.1	81.0	81.9	24.4	11.0	3.6	0.2	0.5	..
Uganda	35.2	60.5	59.0	69.7	50.6	13.4	11.6	26.9	7.1	6.1	6.1	9.4
Tanzanya	..	151.5	76.3	68.8	61.9	33.2	..	25.4	9.8	3.0	2.9	2.4
Vanutu	13.0	25.4	30.5	36.6	22.3	22.2	0.9	2.3	..	1.3	1.7	..
Yemen	..	131.6	53.8	39.6	32.0	29.2	..	15.7	3.2
Zambiya	199.2	210.0	176.7	137.0	74.0	21.7	10.5	14.5	20.2	32.8	8.5	4.7
En az gelişmiş ülkeler toplamı	64.9	91.3	86.3	66.7	54.3	39.6	12.1	14.4	11.1	7.4	6.4	6.1

Kaynak. United Nations Conference on Trade and development, The Least Developed Countries Report 2008, s.171.

Tablo 35 ve 36 birlikte incelendiğinde, incelenen yirmi bir yıllık süreçte elli ülkenin tamamının dış borçlarının çok yüksek miktarlarda artış gösterdiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi, 1980 sonrası dönemde az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde büyük dönüşümler sağlayarak dış şoklara karşı dayanıklı bir yapı oluşturma, daha uzun vadede serbest piyasaya dayalı ekonomik modelin kaynak dağılımında etkinliği sağlayarak yüksek büyüme oranlarına ulaşılması ve bu sayede yoksulluğun azalacağı beklentileri umulduğu gibi gelişmemiştir. Aksine, yapısal uyum programları, var olan yoksulluğu ve eşitsizlikleri daha da şiddetlendirmiştir.

Ancak, yoksullukla mücadelede kayda değer bir ilerleme sağlanamamasının sorumluluğunu tek başına Dünya Bankasına yüklemek, eksik ve tek taraflı bir bakış açısı olacaktır. Çünkü Dünya Bankasının ve dolayısıyla da IMF'nin ülkelere reform amacıyla sağladığı kaynaklar, hükümetler tarafından amacına uygun kullanılmamıştır. Birçok ülkede, yapısal uyumun finansmanı için verilen kaynaklar, iktidarlar tarafından verimsiz alanlarda ve çoğu zaman da yolsuzlukların finansmanında kullanılmıştır. Böylece yoksullara gitmesi gereken kaynaklar, iktidar çevrelerine kullandırılmış ve

dolayısıyla bir yandan yoksulluk artarken, diğer taraftan da ülkenin borç yükü giderek büyümüştür³⁰¹.

3.2.1.3.2. Dünya Kalkınma Raporları ve Değişen Yoksullukla Mücadele Anlayışı

Dünya Bankasının yoksulluğa bakış açısı, 1990 yılında yayınladığı Dünya Kalkınma Raporuyla (World Development Report) önemli oranda değişmiştir. Dünya Bankası, bu raporla yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun yıllar boyunca göz ardı edildiğini itiraf ederek, yoksulluğu “kalkınma çağının karşı karşıya kaldığı en önemli ve acil sorun” olarak tanımlamıştır³⁰².

1990 Dünya Kalkınma Raporunun yoksullukla ilgili temel vurguları şöyle özetlenebilir³⁰³;

— Ekonomik büyüme, yoksullukla mücadelenin temel dayanağıdır. Banka, ağırlıklı olarak emek- yoğun sanayiye dayanan ve geniş tabanlı kırsal kalkınmaya dayalı bir büyüme stratejisini önermektedir,

— Eğitim, sağlık ve aile planlaması gibi sosyal sermaye unsurlarına yatırım yapılmalıdır,

— Ekonomik büyümenin uzun dönemde sürdürülebilir olması için ekonomik istikrar şarttır,

— Yoksulluğun azaltılması için yoksulların yönetime daha etkin ve aktif katılımları sağlanmalıdır,

— Borç verme stratejisi temelden değişmelidir.

Bankanın 1990’lı yıllardan itibaren izlediği yoksullukla mücadele stratejisinde, insana yatırım yapma hedefi giderek önem kazanmaktadır. Çünkü sağlıklı ve eğitilmiş nüfus olmadan sürdürülebilir büyümenin olamayacağı genel olarak kabul edilmiştir³⁰⁴.

1990 Dünya Kalkınma Raporunun hemen ardından 1991 yılında Yoksulluğu Azaltmak İçin Yardım Stratejileri, 1992 yılında Yoksulluğun Azaltılması El Kitabı, 1993 yılında

³⁰¹ UZUN Ayşe Meral ; “ Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası” **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 4, sayı 2, 2003i s.162. (ss 155- 173)

³⁰² Şenses, a.g.k. s.41.

³⁰³ İNGHAM Barbara ; “ Economics and Development” Mc Graw Hill, Cambridge, 1995, s.240- 241 akt; UZUN Ayşe Meral a.g.m. s.160- 161.

³⁰⁴ Uzun, a.g.m. s.161.

“Dünya Bankasının Yoksulluğu Azaltma Stratejisi: Yapılması Gerekenler” Raporu yayımlanmıştır³⁰⁵.

Dünya Bankası ve IMF’nin, 1990 sonrası dönemde, özellikle en yoksul ülkelerde yoksulluğun azaltılması konusunda ortak hareket ettikleri ve bu amaçla başlattıkları kredi programlarını yakın bir işbirliği içinde ve ortak bir çerçevede uyguladıkları görülmektedir. Bu çerçevede, IMF, Arttırılmış Yapısal Uyum Kredisini Yoksulluğun Azaltılması ve Büyüme Kredisine dönüştürmüş, Dünya Bankası da, Yoksulluğun Azaltılması Destek Kredisi vermeye başlamıştır³⁰⁶.

1990 yılı Dünya Kalkınma Raporundaki yoksullukla mücadelenin politika çatısı, uluslararası kamuoyunda önemli bir destek bulmuş ve bu destek sonucu, 1990 yılı raporunun ana çatısı, 2000- 2001 dönemi Dünya Kalkınma Raporuna da egemen olmuştur. 2000- 2001 raporunda, çok boyutlu bir yoksulluk tanımı benimsenmiş, yoksullukla ilgili yeni ve daha dengeli bir strateji geliştirilmiştir. Bu çerçevede, ekonomik büyümenin önemine vurgu yapılırken, aynı zamanda büyüme sonucu elde edilen gelirin yoksulluğu azaltacak şekilde yeniden dağıtılması, piyasalar için güçlü kurumsal temeller oluşturulması ve yoksul insanlar için sosyal kurumlar inşa edilmesi gibi hedefler öne çıkarılmıştır³⁰⁷.

2000 yılı Dünya Kalkınma Raporunda yoksulluğun azaltılması için üç politika aracı öne çıkmıştır³⁰⁸;

- Yoksullular için fırsatlar yaratılması (Opportunity) ,
- Merkezi kurumların yerel kurumlara yetki devri, yerellik (Empowerment),
- Güçlü sosyal koruma programları (Security).

3.2.1.3.3. Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi, Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri, Ülke Destek Stratejileri

1999’a değin uluslararası gündemde söylem ağırlıklı olarak gelişen “yoksulluğun azaltılması”, 1999’da daha kapsamlı ve bütünlüklü bir programa dönüşmüştür. Bu geçiş süreci, dönemin Dünya Bankası Başkanı Michel Camdessus’un Ocak 1999’da Kapsamlı

³⁰⁵ Şenses, a.g.k. s.41- 42.

³⁰⁶ Şenses, a.g.k. s.42.

³⁰⁷ MAXWELL Simon ; “Developing the Consensus”, New Economy, vol. 7, issue 4, 2000, s.220- 221. (ss 210- 223) akt; UZUN Ayşe Meral a.g.m. s.164.

³⁰⁸ LUSTIG Nora, STERN Nicholas ; “Broadening the Agenda for Poverty Reduction: Opportunity, Empowerment, Security”, Finance&Development, IMF, Washington DC, 2000, s.5- 6. akt; UZUN Ayşe Meral ; a.g..m. s.164-165.

Kalkınma Çerçevesini (Comprehensive Development Framework) açıklamasıyla başlamıştır. Bu bildirden kısa bir süre sonra, Eylül 1999’da bütün yoksul ve ağır borçlu ülkeler için ulusal “Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri”nin (Poverty Reduction Startegy Papers) hazırlanması kararlaştırıldı.

Yoksulluğu azaltma strateji belgeleri ile kapsamlı kalkınma çerçevesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kapsamlı kalkınma çerçevesi, önümüzdeki dönemin genel kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikayı belirlerken, yoksulluğu azaltma strateji belgeleri ise, kapsamlı kalkınma çerçevesinin ülkeler düzeyinde pratiğe geçirilmesi için ulusal eylem stratejilerini belirlemektedir. Böylece, yoksulluğun azaltılması, 1999’dan itibaren yeni kalkınma gündeminin merkezinde yer almaya başlamış ve üçüncü dünyada kalkınmanın yeni adı “yoksulluğu azaltmak” olmuştur³⁰⁹

Kapsamlı kalkınma çerçevesi olarak adlandırılan bu yeni kalkınma vizyonunun birinci ilkesi, “yerellik” olgusudur. Söz konusu yeni kalkınma çerçevesi, ulusal ve daha çok ulus altı, bölgesel ve yerel düzeylerde kalkınma stratejilerinin hazırlanmasını gerekli kılmaktadır. Hatta daha fazla ulus altı düzeylere (eyalet, il, kent ve belediye) yönelerek, “Kent Kalkınma Stratejileri” ile “Toplulukların Yönlendiriciliğinde Kalkınma Stratejileri”, bu yeni vizyonun parçaları olmuştur.

Kapsamlı kalkınma çerçevesinin ikinci vizyonu, özerkliktir. Buna göre, kalkınma çabalarına hükümetler dışında sivil toplum ile yerli ve yabancı olmak üzere özel sektör de katılmalıdır. Yeni kalkınma vizyonu, son 20 yıl boyunca az gelişmiş ülkelerde uygulanan bireysel proje ve programlardan, daha bütünlüklü, kapsamlı ve eşgüdümlü bir kalkınma stratejisine geçme ihtiyacından hareket etmektedir. Bu nedenle, yardım verenler arasındaki “eşgüdüm”, kalkınma çerçevesinin üçüncü ilkesidir. Eşgüdüm, kredi verenler arasındaki politikaların merkezileşmesi ve kalkınma ortaklığının kurulması anlamına gelmektedir. Örneğin, Dünya Bankası, 1990’ların başında Tanzanya’da 40 kreditor ve 2000’den fazla proje olduğundan yakınlıkla, kreditorler arasındaki eşgüdümün gerekliliğini vurgulamaktadır³¹⁰.

Kapsamlı kalkınma çerçevesinin kilit önemde gördüğü kavramlar ise, “ülke sahipliği” ve “ortaklık” tır. Ülke sahipliği, her ülkenin gerçekliklerinin ve ihtiyaçlarının

³⁰⁹ ÖZDEK Yasemin ; “Küresel yoksulluk ve Küresel Şiddet Kışkırcısında İnsan Hakları”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, ed. Yasemin ÖZDEK, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 2002, s.5 (ss 1- 44)

³¹⁰ World Bank, World Development Report 2000/ 2001 Attacking Poverty, s.193.

dikkate alınarak, ulusal kalkınma politikalarının ve eylem planlarının hazırlanması anlamına gelmektedir. Bankaya göre, yeni dönemde yardım verenler kendi önceliklerini değil, yardım ettikleri ülkelerin önceliklerini temel alacaklardır. Bu nedenle de, yardımı koşula bağlamaktan vazgeçeceklerdir. Yani yardımlar, doğrudan altyapı, eğitim, sağlık gibi belirli sektörlerle yönlendirilecektir. Diğer kilit kavram olan ortaklık ise, az gelişmiş ülke hükümetlerinin kalkınma süreçlerinde özel sektör, özellikle de uluslararası sermaye ile birlikte hareket etmesi anlamına gelmektedir³¹¹.

Eylül 1999'da Dünya Bankası ve IMF ortaklığıyla, yüksek borçlu ve aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin hazırlamaları öngörülen ulusal yoksulluğu azaltma strateji belgelerinin kapsamlı kalkınma çerçevesinin ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Bu belgelerle, Dünya Bankası, IMF ve diğer kreditorler ile borçlu ülkeler arasındaki işbirliğinin düzeyinin artırılması hedeflenmektedir. Hükümetlerin ulusal çapta, geniş bir sivil toplum ve özel sektör katılımıyla hazırlayacakları ya da doğrudan uluslararası kuruluşların teknik yardımlarıyla şekillendirilen bu belgeler, ülkelerin kalkınma önceliklerinin belirlenmesinde esas alınacaktır. Periyodik olarak güncellenmesi gereken bu belgeler ile ülkelerin uzun vadeli stratejileri pratiğe aktarılacak ve bir eylem planına dönüştürülecektir. Yoksulluğu azaltma strateji belgeleri, kapsamlı kalkınma çerçevesinin uygulama aracıdır. Bir yandan sermayenin yatırım planlarının belirlenmesi, diğer yandan ülkelere yönelik yardım stratejileri, ulusal çapta belirlenen bu belgelerden üretilmiştir. Bu belgeler, aynı zamanda dış yardımlar için de bir kılavuz niteliğindedir³¹².

Yeni kalkınma vizyonunun üçüncü ayağını Ülke Destek Stratejisi (Country Assistance Strategy) oluşturmaktadır. Ülke destek stratejisi, Dünya Bankasının kredi ve diğer destek programlarında temel politika aracı olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında, yoksulluğu azaltma strateji belgelerinin ilgili ülkedeki detaylı uygulama belgeleridir. Ülke destek stratejisi, ilgili ülkenin kalkınma hedeflerini başarmalarına yardım etmek için Dünya Bankasının çalışma planını ayrıntılı bir şekilde anlatan bir dokümandır. Bu doküman, Dünya Bankasının, borç verme, analitik çalışma ve teknik yardım gibi ülkede planlanan faaliyetlerin tümünü ayrıntılı bir şekilde içermektedir³¹³.

³¹¹ Özdek, a.g.m. s.8- 9.

³¹² World Bank, Comprehensive Development Framework Country Experience, March 1999- July 2000, s.32

³¹³ <http://www.worldbank.org/cas/caslist1.htm>. E.t. 28.08.2008.

Ülke destek stratejileri, genellikle her ülke için iki veya üç yılda bir yenilenmektedir. Ülke destek stratejisinin mutlaka yine o ülke için hazırlanmış olan, yoksulluğu azaltma strateji belgesiyle uyumlu olması gerekmektedir. Halen 80'den fazla ülkede ülke destek stratejisi uygulanmaktadır.

Dünya Bankasına göre, ülke destek stratejisinin temel ilkeleri şunlardır³¹⁴;

— Müşteri odaklılık: Ülke destek stratejileri, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal düzleminde oluşturulmalıdır.

— Stratejik seçicilik: Ülke destek stratejileri, kalkınmanın etkilerini maksimize etmek amacıyla ülke programını tasarlama konusunda ve kaynak tahsisinde seçim yapabilmek için temel bir araçtır.

— Yoksulluk odaklılık: Ülke destek stratejileri, ülkedeki yoksulluğun sebeplerini ve profilini sağlıklı bir şekilde teşhis etmelidir.

— Makro ekonomik dış çerçeve: Ülke destek stratejileri, güçlü bir makro ekonomik performans analizi, beklentiler ve riskler üzerine düzenlenir.

—Yönetim ve kurumlar: Ülke destek stratejileri, ülkenin yönetim, kurumsal etkinlik ve uygulama kapasitesi meselelerini ortaya koyar.

— Riskler: Ülke destek stratejileri, ülke açısından olası riskleri (ekonomik, finansal, siyasi, sosyal ve çevresel) ve Dünya Bankası açısından olası riskleri titiz bir şekilde ele almaktadır.

3.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Yoksulluğu Azaltma Politikaları

Günümüzde küresel yoksulluğun azaltılmasında Dünya Bankası ile birlikte en önemli uluslar arası kuruluş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dir. Hatta son yıllarda, küresel yoksulluğun azaltılması için çok önemli fonksiyonlar üstlenmesi nedeniyle en önemli kuruluş haline gelmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, UNDP'nin kurumsal yapısı, yoksulluğun azaltılmasına ilişkin faaliyetleri özellikle Milenyum Kalkınma Hedefleri bağlamında ele alınacaktır.

³¹⁴ <http://www.worldbank.org/cas/caslist1.htm> E.t. 28.08.2008

3.2.2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Kurumsal Yapısı

UNDP, Birleşmiş Milletler Genişletilmiş Teknik Yardım Programı ve Birleşmiş Milletler Özel Fonunun birleşmesiyle 1965 yılında kurulmuştur. 10 Haziran 1994 tarihinde ise, UNDP yönetim Kurulu, UNDP'nin temel görevini; yoksulluğun azaltılması, çevrenin korunması, istihdam yaratılması ve kadının toplumdaki yerinin güçlendirilmesi gibi alt bölümlerden oluşan insan kaynaklarının geliştirilmesinde üye ülkelere yardım etmek olarak tanımlamıştır³¹⁵.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1994 yılında UNDP'nin yönetim kurulu haline getirilmiştir. Yılda dört kez düzenli olarak toplanan kurul, UNDP'nin politika yapıcı organıdır. Kurul, tüm ülke program ve projelerinden, programın faaliyetlerini yönetmekten ve fonların dağıtımından sorumludur ve 36 üye ülke temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu ülkelerin 20'si kalkınmakta olan ülkelere, 16'sı da ekonomik olarak gelişmiş ülkelere oluşmaktadır. Sekreterlik ise, UNDP'nin bütün faaliyetlerini koordine etmekle sorumlu Genel Sekreter tarafından idare edilmektedir. Bunun yanında, UNDP yardımı alan ülkelerin pek çoğunda UNDP ve ev sahibi ülke arasında iletişim kanalı olarak hizmet veren ve ev sahibi ülke hükümetine danışmanlık yapan bir "ülke ofisi" bulunmaktadır³¹⁶.

3.2.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Kurumsal Faaliyetleri

UNDP, bağış ve yardımların koordinasyonunda önemli görevler üstlenmektedir. Öncelikle, 47 az gelişmiş ülkeye yuvarlak masa konferanslarının, ülke toplantılarının ve sektörel danışmaların hazırlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yuvarlak masa toplantıları, genellikle Genova'da yapılmakta olup, yardım alacak ülkelere bağışta bulunacak ülkeleri bir araya getirerek kalkınma stratejilerini anlatmaları ve tartışmaları sağlanmaktadır. Bunun yanında, gerekli finansmanın serbest bırakılması ve alınan kararların takip edilmesini de gerçekleştirmektedir. Haziran 1985'ten yeni yuvarlak masa toplantısı formatına geçilene kadar 40 yuvarlak masa toplantısı, 15 ülke görüşme toplantısı ve 60'ın üzerinde sektörel danışma toplantısı yapılmıştır. UNDP, yuvarlak masa toplantılarına iştirak etmekte ve başkanlık yapmaktadır. İkinci olarak, UNDP, gelişmekte olan ülke hükümetlerinin, yardım koordinasyonu ve planlaması

³¹⁵ www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

³¹⁶ www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

konularındaki projelerine yardım ederek, bu ülkelerin aldıkları yardımı verimli bir şekilde kullanabilmelerine katkıda bulunmaktadır³¹⁷.

UNDP tarafından finanse edilen pek çok proje, kalkınmakta olan ülkelerde üretim, ticaret ve tarım ürünlerinin ihracatının geliştirilmesine yardım etmektedir. Bu türden teknik işbirliği projeleri, birkaç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; genel ticaret politikaları ve planlaması, ticari bilgi ağları, pazarlama ve ihracat teşvikleri, eğitim ve kurumsal yapılanma gibi ana başlıklardır.

1990 yılından beri UNDP, “İnsani Kalkınma Raporları” hazırlamaktadır. Raporlar, uluslar arası kuruluşların son yıllarda yoksulluk konusuna verdikleri önemin ve bu konuya bakışlarında yaşanan değişimin en önemli göstergesi durumundadır. 1990 yılı İnsani Kalkınma Raporu, yoksulluk tanımı konusunda radikal bir takım yenilikler getirmiştir. O zaman kadar, yoksulluk tanımı içinde yer almayan, eğitim durumu, ortalama yaşam süresi, satın alma gücü ve diğer yaşamsal göstergeler, İnsani Kalkınma İndeksi (HDI) vasıtasıyla yoksulluk tanımı içerisinde yer almıştır.

UNDP, kendi asıl faaliyet programlarına ilave olarak, bazı özel amaçlı fonları yönetmekle de görevlidir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletlerin çölleşmenin kontrolü ve kuraklıktan etkilenen bölgelerin ıslahı faaliyeti alanında uzmanlaşan Çölleşme ve Kuraklıkla Mücadele Ofisi (UNSO), UNDP bünyesinde yer alan önemli bir kurumdur. Buna ilave olarak, Birleşmiş Milletler Kadın Gelişim Fonu, UNDP çatısı altına alınarak, 1985 yılında UNDP’ye bağlı bir fon haline getirilmiştir³¹⁸.

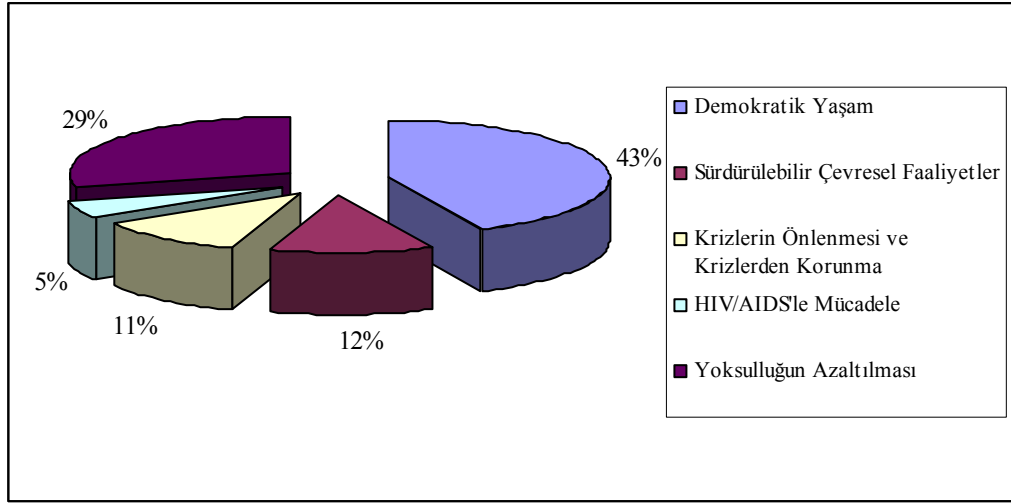
UNDP, Birleşmiş Milletler sistemi içinde küresel kalkınma ağı işlevine sahiptir. Bu bağlamda, UNDP’nin küresel kalkınmanın sağlanması adına odaklandığı beş farklı konu başlığı bulunmaktadır. Bunlar; demokratik yönetim, yoksulluğun azaltılması, krizleri önleme, enerji ve çevre yönetimi ile AIDS’le mücadeledir.

Aşağıdaki şekil 8a ve 8b’de 2006 ve 2007 yıllarında UNDP’nin harcamalarının yukarıda saydığımız beş farklı temel faaliyet arasındaki dağılımı gösterilmektedir.

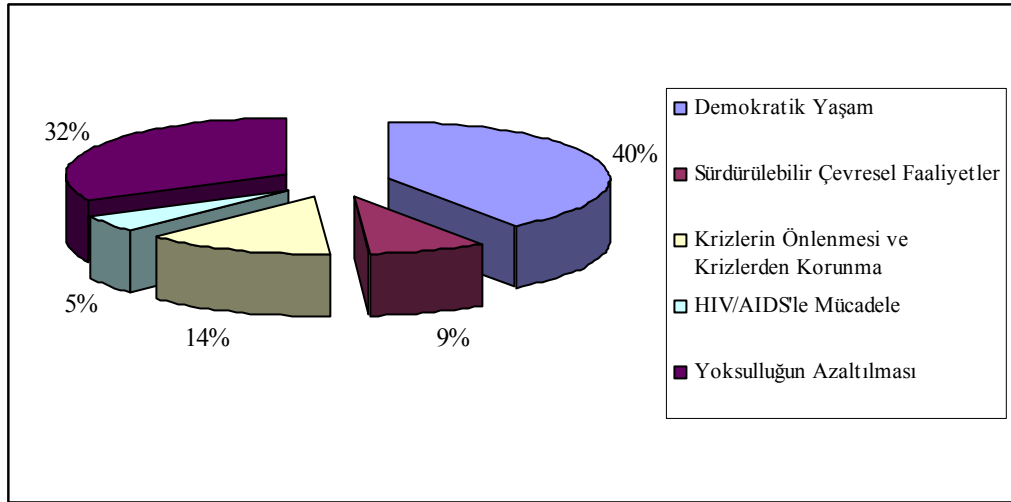
³¹⁷ www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

³¹⁸ www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

Şekil 8. UNDP'nin 2006 ve 2007 Yıllarında Harcamalarının Dağılımı
Şekil 8a (2006)

Şekil 8b (2007)

Kaynak: UNDP Annual Report 2007, s. 12
UNDP Annual Report 2008, s. 11

Şekil 8a ve 8b'den de görülebileceği gibi, UNDP'nin toplam harcamalarının 2006 yılında %29'u ve 2007 yılında ise %32'si yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyetlerde kullanılmıştır. Bu noktada, UNDP'nin 2004- 2007 yıllarına ait beş farklı temel faaliyete ilişkin ayrıntılı harcama verilerinin gösterilmesi faydalı olacaktır. Aşağıdaki Tablo 37, UNDP'nin 2004 – 2007 yılları arasında toplam harcamalarının beş faaliyet arasındaki dağılımını göstermektedir.

Tablo 37. UNDP'nin 2004–2007 Yılları Arası Harcamalarının Kümülatif Toplamları
(milyon dolar)

	TUTAR
1. Yoksulluğun Azaltılması	
- Milenyum kalkınma hedefleri ülke raporlaması ve yoksulluğun izlenmesi	585
- Milenyum kalkınma hedeflerinin başarılmasına yönelik yoksulluk önleyici politik reformlar	616
- Yoksulluğun önlenmesinde mikro finansman girişimleri	1398
- Küreselleşmeden yoksulların faydalanmasına yönelik girişimler	134
- Özel sektör kapasite geliştirme girişimleri	58
- Kadınların konumlarının güçlendirilmesi	139
- Sivil toplumun güçlendirilmesi	130
- Çocuklar için beslenme ve sağlık girişimleri	161
- İnsan haklarının güçlendirilmesi	76
- AIDS'le mücadele	397
- İlgili diğer program faaliyetleri	8
Yoksulluğun Azaltılması Ara Toplamı	3702
2. Demokratik Yönetişim	
- Demokratik yönetim için politik destek	576
- Parlamento destekleri	99
- Seçim sistemlerinin güçlendirilmesi	915
- Adalet ve insan hakları	404
- E.Yönetişim ve Bilgiye Ulaşım	71
- Desantralizasyon, yerel yönetim, kırsal ve kentsel kalkınma	990
- Kamu yönetim reformları ve yolsuzlukla mücadele	2122
- İlgili diğer program faaliyetleri	3
Demokratik Yönetişim ara Toplamı	5180
3. Krizlerin Önlenmesi ve İyileştirme Faaliyetleri	
- Çatışmaların önlenmesi ve iyileştirme faaliyetleri	239
- Savaş ve çatışma sonrası iyileşme çabaları	561
- Silahsızlanma çabaları	92
- Mayın arama çabaları	114
- Doğal afet sonrası yönetim çabaları	209
- Geçiş sürecindeki ülkeler için özel girişimler	352
Krizlerin önlenmesi ve iyileştirme faaliyetleri Ara Toplamı	1567
4. Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Faaliyetleri	
- Sürdürülebilir kalkınma için politika çalışmaları	397
- Etkili su yönetimi	123
- Sürdürülebilir ve yenilebilir enerji çalışmaları	249
- Sürdürülebilir alan yönetimi ve çölleşmeyle mücadele	75
- Biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirlik çalışmaları	328
- Emisyon kontrolü için ulusal ve sektörel planlama çalışmaları	80
- İlgili diğer program çalışmaları	12
Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Ara Toplamı	1263
- İlgili faaliyetler toplamı	11.712
- Raporlama faaliyetleri	1.333
- Küresel, bölgesel, bölgeler arası ve Filistin yardım programı faaliyetleri	1.244
Son Toplam	14.289

Kaynak: UNDP Annual Report 2008, s.12.

Tablo 37'den de görülebileceği gibi, 2004- 2007 döneminde UNDP toplam 14 milyar 289 Milyon Dolar'lık bir harcama yapmıştır. Bu harcamaların dağılımı incelendiğinde, esasen bütün harcamalar küresel kamusal malların finansmanına yönelik olmakla birlikte, sadece yoksullukla mücadele için dört yıllık bir süreçte 3 Milyar 700 milyon Dolar harcadığı görülmektedir. Bu tutar, dünyada yoksulluğun azaltılmasına yönelik harcanan en yüksek tutarı ifade etmektedir. Yani, UNDP dışındaki başka hiçbir kuruluş ya da devlet yoksulluğun azaltılmasına yönelik bu miktarda bir kaynak harcamamıştır. Bu açıdan, UNDP, yoksulluğun azaltılması yönünde en ciddi çalışma içerisindeki kuruluştur.

UNDP'nin söz konusu harcamalarını nasıl finanse ettiği konusu, bu noktada önem kazanmaktadır. Aşağıdaki tablo 38, 2006 ve 2007 yıllarında UNDP'ye düzenli ve düzensiz katkı sağlayan ülkelerin katkı miktarlarını göstermektedir. Bunun yanında, ayrıca tablo 39'da ülkeler dışında diğer kaynaklardan sağlanan katkılar yine 2006- 2007 dönemi için gösterilmektedir.

Tablo 38. 2006–2007 Döneminde UNDP’ye Katkı Sağlayan Ülkelerin Katkı Miktarları(*) (milyon dolar)

ÜLKELER	2006		2007	
	Düzenli Katkılar	Diğer Katkılar	Düzenli Katkılar	Diğer Katkılar
Norveç	108.0	79.2	131.6	114.0
Hollanda	113.8	58.3	124.9	91.6
İsveç	109.0	116.9	119.9	95.7
İngiltere	91.0	199.7	109.9	201.6
ABD	105.2	127.8	106.9	99.6
Japonya	75.0	154.0	75.0	79.2
Danimarka	61.3	19.1	69.7	24.9
İspanya	28.6	32.9	60.7	86.0
Kanada	49.6	65.9	56.7	86.6
Almanya	33.6	31.5	45.9	31.8
İsviçre	41.6	15.2	43.3	18.8
Fransa	31.1	21.1	36.5	7.5
İrlanda	20.0	11.8	30.0	27.7
İtalya	--	--	23.0	41.6
Finlandiya	18.7	10.3	21.3	7.2
Belçika	17.9	24.5	18.1	15.1
Avusturya	5.3	6.0	7.1	7.3
Avustralya	5.3	28.9	7.0	21.5
Yeni Zelanda	5.5	5.3	5.6	6.9
Hindistan	5.0	1.0	4.4	1.8
Çin	3.0	23.3	34	20.8
Lüksemburg	1.7	3.9	2.3	13.1
Portekiz	--	--	1.8	4.3
Kuveyt	--	--	1.7	5.0
Rusya	--	--	1.1	1.8
Türkiye	--	--	1.0	6.1
Meksika	1.0	6.5	1.0	2.3
Güney Kore	1.0	4.7	--	--
Suudi Arabistan	2.0	10.4	--	--
Toplam	934.2	998.2	1.110	1119.9
2006 toplamı	1932.4		2007 toplamı	2308

Kaynak: UNDP Anual Report 2007–2008, s. 35, 43

(*) Katkı Miktarı 1 milyon dolar ve üzerindekiiler alınmıştır.

Tablo 39. UNDP'ye 2006–2007 Döneminde Katkı Sağlayan Ülkeler Dışındaki Diğer Aktörler (milyon dolar)

AKTÖRLER	2006	2007
Avrupa Birliği Komisyonu	350	316.7
Küresel Çevre Fonu	270	286.3
Küresel AIDS'le Mücadele Fonu	155	149.8
Dünya Bankası	90	95.7
Birleşmiş Milletler Sistemi	75	53.9
Birleşmiş Milletler Irak Fonu	40	--
Toplam	980	902

Kaynak: UNDP Annual Report 2007, s. 43

UNDP Annual Report 2008, s. 34–35

UNDP'ye kaynak sağlayan ülkelerin yaptığı katkı miktarı 2006 yılında 1 milyar 932 Milyon Dolar'dan 2007 yılında 2 Milyar 308 Milyon Dolara yükselerek % 16'lık bir artış göstermiştir. Fakat Tablo 38 dikkatli incelendiğinde, katkı yapan yedi ülkenin (Norveç, Hollanda, İsveç, İngiltere, ABD, Japonya ve Danimarka) toplam katkı miktarı içindeki payının % 90'ın üzerinde olduğu görülmektedir. Ülkeler dışında UNDP'ye katkı sağlayan diğer aktörlerin 2006 yılındaki toplam katkısı 980 Milyon Dolarken, 2007 yılındaki toplam katkısı ise 902 Milyon Dolara gerilemiştir. Bu aktörler içinde Avrupa Birliği Komisyonunun ve Küresel Çevre Fonunun payı % 75 civarındadır.

3.2.2.3. Küresel Yoksulluğun Azaltılmasında Ortak Bir Hedef Olarak Binyıl Kalkınma Hedefleri

6 – 8 Eylül 2000 tarihinde 189 devletin katılımıyla gerçekleşen Birleşmiş Milletlerin 55. Genel Kurulunda, yoksulluğun azaltılması konusunda bugüne kadar atılmış en ciddi adım atılmıştır. Kamuoyunda bu toplantı, önemine atfen, “Binyıl Zirvesi” olarak anılmaktadır. Bu zirvenin sonunda ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören “Binyıl Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Binyıl Deklarasyonu; barış, güvenlik, kalkınma, çevre, yardıma muhtaç grupların korunması, insan hakları ve yönetim konularını kapsamaktadır³¹⁹.

Birleşmiş Milletler Binyıl Deklarasyonunun içeriği hakkında kısaca bilgi vermek konunun bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. Bildirgenin başlangıç kısmında

³¹⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, Milenyum Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu 2005, s.8.

bildirgeye hâkim olan temel değerler yer almaktadır. Bu temel değerler; özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı ve ortak sorumluluktur³²⁰.

Temel değerlerden sonra, bu değerleri hayata geçirmek için kilit hedefler belirlenmiştir. Söz konusu kilit hedefler şöyle sıralanmıştır³²¹;

- Barış, güvenlik ve silahsızlanma,
- Kalkınma ve yoksullukla mücadele,
- Ortak çevrenin korunması,
- İnsan hakları, demokrasi ve iyi yönetim,
- Güçsüz kesimlerin korunması,
- Afrika'nın özel ihtiyaçlarının karşılanması,
- Birleşmiş Milletler sisteminin güçlendirilmesi.

Deklarasyonun son kısmı, bütün bu evrensel hedeflerin gerçekleştirilmesinde Birleşmiş Milletlerin tek ve yegâne kuruluş olduğu ve yine Birleşmiş Milletlerin insanlık ailesi için vazgeçilmez bir yuva olduğu önemle vurgulanmıştır.

Deklarasyon, birbiriyle ilişkili bir dizi kalkınma hedefini küresel kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu hedefler, “Binyıl Kalkınma Hedefleri” olarak adlandırılmıştır. Her hedef, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan somut amaçlara sahiptir. Bu hedeflere yönelik ilerlemeleri izlemek için uygun göstergeler belirlenmiştir. 2015 yılına kadar, tüm üye ülkelerin Binyıl Kalkınma Hedefleri göstergeleri çerçevesinde gerekli çalışmaları yaparak küresel kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında mesafe kat etmeleri beklenmektedir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri, 1990’lardan bu yana düzenlenen küresel konferanslarda taahhüt edilmiş olan diğer uluslar arası hedeflere yönelik stratejileri de güçlendirici niteliktedir. Binyıl Zirvesi ile küresel gündeme taşınan insani kalkınmanın gerçekleştirilmesi süreci, Doha Bakanlar Deklarasyonu (2001) ve Uluslar arası Kalkınmanın Finansmanı Konferansında kabul edilen Monterrey Konsensüsü (2002) ile devam etmektedir. Bu zirvede taahhüt edilen 8 hedef, bugün küresel gündemin en önemli konusunu oluşturmaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri, Zirve sonrası süreçte sadece Birleşmiş Milletler için değil, diğer birçok önemli uluslar arası organizasyon için de temel ilkeler ve hareket noktası haline gelmiştir³²².

³²⁰ http://www.un.org.tr/unic./doc_pdf/mill_decl.turkce.pdf e.t. 11.09.2008

³²¹ http://www.un.org.tr/unic./doc_pdf/mill_decl.turkce.pdf e.t. 11.09.2008

³²² Devlet Planlama Teşkilatı, Milenyum Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu 2005, s.8.

Binyıl Kalkınma Hedefleri, gerek küresel düzeyde, gerekse de ülke düzeylerinde sıkı sıkıya izlenmektedir. Küresel düzeyde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Genel Kurula Binyıl Deklarasyonunun uygulanması ve sonuçları hakkında yıllık raporlar vermektedir. Ülke düzeyinde ise, öncelikli olarak ülkelerin Binyıl Kalkınma Hedefleri Ulusal Raporlarını hazırlaması gerekmektedir. Ulusal Raporlar, siyasi liderler, üst düzey karar mekanizmalarında yer alanlar, sivil toplum, medya ve toplum düzeyinde insani kalkınmaya yönelik tartışmalara yol açması bakımından oldukça önemlidir³²³.

3.2.2.4. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Gerçekleştirilmesinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Rolü

UNDP, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin küresel düzeyde koordinasyonundan sorumlu kuruluş konumundadır. Bunun yanında, ulusal çabaların olumlu sonuçlandırılması için çaba sarf etmektedir. Binyıl Kalkınma hedefleri, 166 ülke arasında küresel bir kalkınma ağı oluşturmuştur. Bu noktada, UNDP, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi için dört farklı noktaya odaklanmaktadır.

Kaynakların hareketliliğinin sağlanması ve kamuoyu oluşturulması, birinci odak noktadır. Bu açıdan, hükümetlerin ve toplumların farkındalığının sağlanmasına yönelik kampanyalar düzenlenmesi, UNDP'nin bu konudaki temel faaliyetlerinden biridir. Hedeflerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi, ikinci odak noktayı oluşturmaktadır. Hedefler konusunda en iyi stratejilerin araştırılması ve paylaşılması, politik ve kurumsal reformlar ve finansal dönüşümler bu bağlamda ele alınabilir. Üçüncü odak nokta, hedeflerin izlenmesidir. Bu amaçla, ülkelerin performansları detaylı olarak izlenmekte ve raporlanmaktadır. Dördüncü odak nokta ise, operasyonel faaliyetlerin düzenlenmesidir. Bu amaçla, hükümetlerin yerel çabalarını hedef yönelimli olarak desteklemektedir³²⁴.

Binyıl Bildirgesi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri incelendiğinde, aslında belirlenen hedeflerin birer küresel kamusal mal olduğu, bildirgenin içeriğinin ise, bu küresel kamusal malların nasıl sunulması gerektiği konusunda temel bir yaklaşım getirdiği açıktır. Binyıl Zirvesi, hem küresel yoksulluğun azaltılması, hem de küresel kamusal malların etkili sunumu için oldukça olumlu ve kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. UNDP, yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malını en etkili sunacak küresel kuruluş

³²³ Devlet Planlama Teşkilatı, Milenyum Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu 2005, s.8.

³²⁴ http://www.undp.org/mdg/undps_role.shtml e.t. 11.09.2008

niteliğine sahiptir. Bildirgede bu durum etkili bir şekilde vurgulanmıştır. Buna göre, Birleşmiş Milletler, söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak tek kuruluştur. Bunun dışında başka alternatifler aramak şu an için akılcı değildir.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin küresel bir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik ağ oluşturması, küresel kamusal mallar teorisi açısından son derece önemlidir. Bu sayede, küresel kamusal mallar teorisi, sadece yoksulluğun azaltılması açısından değil, daha birçok sınır ötesi olumlu dışşallığın oluşturulması açısından da sunum ve finansman sorunları bakımından son derece ufuk açıcı bir deneyim kazanmıştır.

3.2.2.5. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Uygulama Sonuçları

Binyıl Kalkınma Hedefleri kendi içerisinde sekiz farklı amaca ayrılmıştır. Bu sekiz farklı amaç içerisinde de 18 hedef ve bu 18 hedefi somutlaştıran farklı göstergeler mevcuttur. Bu göstergeler, hedeflere ulaşmak için yol gösterici niteliğe sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde, söz konusu hedeflerin ne olduğu ve günümüze kadar ki uygulama sonuçları üzerinde durulacaktır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 1: Aşırı yoksulluğu (mutlak yoksulluk) ve açlığı ortadan kaldırmak. Bu amacı gerçekleştirmek için iki hedef konulmuştur. Bunlar;

—**Hedef 1;**1990 ile 2015 yılları arasında günlük geliri 1 Dolardan az olan mutlak yoksulların sayısını yarı yarıya indirmek.

Hedef 1 göstergeleri ise şunlardır;

— Günlük geliri 1 Doların altında gelirin olanların toplam nüfusa oranı

— Yoksulluk açığı oranı

— En yoksul %20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay

—**Hedef 2;**1990 ile 2015 yılları arasında açlık çeken insanların oranını yarı yarıya indirmek.

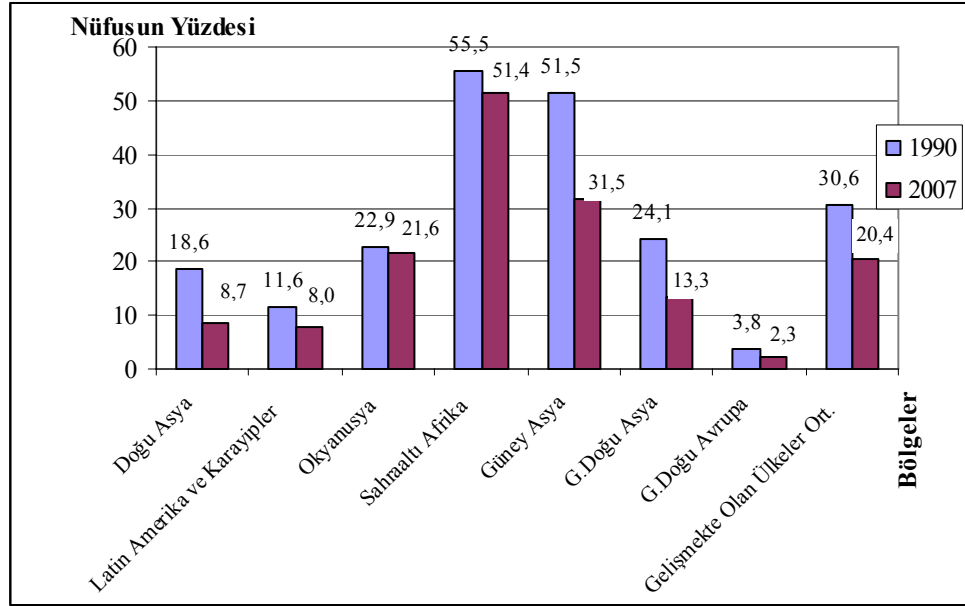
Hedef 2 göstergeleri ise şunlardır;

— Beş yaşın altındaki düşük ağırlığa sahip çocuk oranı

—Asgari besleyici kalori miktarını alamayan nüfus oranı

Aşağıdaki grafik 1 'de günlük 1 Doların altında gelire sahip nüfusun toplam nüfusa oranınının 1997 ile 2007 yılları arasındaki değişimi gösterilmektedir.

Grafik 1. Günlük 1 Doların Altında Gelire Sahip Olan Mutlak Yoksulların Oranı (%)

Kaynak: United Nations, The Millenium Development Goals Reports 2008, s. 9

Grafik 1’den de görülebileceği gibi, Sahra altı Afrika ülkeleri dışında mutlak yoksulluk oranında on yıllık süreç içinde önemli azalma olmuştur. Fakat özellikle sahra altı Afrika olarak adlandırılan Güney Afrika ülkeleri, hala çok önemli bir yoksulluk tehdidi altında bulunmaktadır.

Aşağıdaki tablo 40’da 1990 ile 2005 yılları arasında 5 yaşın altında yetersiz beslenen ve düşük ağırlığa sahip çocukların oranları karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Tablo 40. Beş Yaş Altındaki Çocuklarda Düşük Kilo ve Yetersiz Beslenenlerin Oranı (Toplam İçindeki %)

BÖLGELER	1990	2005
Latin Afrika ve Karayipler	11	7
Batı Asya	11	7
Doğu Asya	19	7
Güney Asya	53	46
Güney Doğu Asya	39	28
Sahra Altı Afrika	33	29
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	33	27

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 2

Tablo 40'dan da görülebileceği gibi, 5 yaşın altındaki yetersiz beslenen ve bu yüzden düşük ağırlığa sahip çocuk oranı, 1990'dan 2005 yılına değin özellikle Sahra altı Afrika ülkeleri ve Güney ve Güney Doğu Asya ülkeleri için hala çok önemli bir yoksulluk problemi olarak varlığını korumaktadır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 2: Dünya genelinde yaşayan herkesin temel eğitim almasını sağlamak. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedef ise;

— **Hedef 3;** 2015 yılına kadar dünyanın her yerindeki kız ve erkek çocukların ilköğretimi eksiksiz olarak tamamlamasını sağlamak. Hedef 3 göstergeleri ise şunlardır;

— İlköğretimde net okullaşma oranı

— Birinci sınıfa başlayan öğrenciler arasından beşinci sınıfa ulaşanların oranı

— 15- 24 yaş grubunda okur- yazarlık oranı

Aşağıdaki tablo 41'de 1991, 1999 ve 2005 yıllarındaki net okullaşma oranları karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Tablo 41. İlkokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı
(İlkokul Çağındaki Her 100 Çocuk Başına)

BÖLGELER	1991	1999	2005
Sahra Altı Afrika	53.7	57.4	70.4
Latin Amerika ve Karayipler	86.8	93.8	96.7
Doğu Asya	98.6	99.0	94.9
Güney Asya	74.5	81.3	90.0
Güney Doğu Asya	93.8	91.8	93.8
Okyanusya	74.6	80.6	78.4
Kuzey Afrika	82.0	89.9	95.3
Az Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	53.0	59.2	73.6
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	80.2	83.5	87.9

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 3

Tablo 41'den de görülebileceği gibi, dünya genelinde bu hedefe ulaşılması için önemli mesafe alınmıştır. Ancak Sahra altı Afrika ülkelerinde hala okullaşma oranı diğer bölgelere göre oldukça düşük düzeydedir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 3: Kadınların toplum içindeki konumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedef ise;

Hedef 4; toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ilk ve orta öğretimde tercihen 2015 yılına kadar ve eğitimin her düzeyinde ise tamamıyla ortadan kaldırmak. Hedef 4'ün göstergeleri ise şunlardır;

- İlk, orta ve yüksek öğretimde cinsiyet oranı
- 15- 24 yaş grubunda okur- yazarlıkta cinsiyet oranı
- Tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı
- Parlamentodaki kadın milletvekillerinin oranı

Aşağıdaki tablo 42'de tarım dışı sektörlerde istihdam edilen kadınların toplam istihdam içindeki payı 1990, 1995, 2000 ve 2005 yılları itibarıyla gösterilmektedir.

Tablo 42. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdam İçindeki Payı

BÖLGELER	1990	1995	2000	2005
Sahra Altı Afrika	28.0	29.1	30.3	31.6
Latin Amerika ve Karayipler	37.2	38.6	40.4	42.1
Doğu Asya	37.8	38.8	39.5	40.5
Güney Asya	13.1	14.9	16.7	18.1
Güney Doğu Asya	37.5	37.0	38.6	38.7
Okyanusya	28.5	31.7	35.2	37.8
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	43.5	44.8	45.7	46.6
Dünya Ortalaması	35.6	36.7	37.8	38.9

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 4

Tablo 42'den görülebileceği gibi, dünya ortalaması 1990'da % 35,6 iken 2005 yılında % 38,9'a yükselmiştir. Fakat Güney ve Güney- Doğu Asya ülkelerinde bu oran 1990 yılında çok düşük düzeylerde iken 2005 yılına gelindiğinde bir miktar artış gözlenmekle birlikte hala oldukça düşük düzeydedir. Dolayısıyla, bu bölgelerde hedefin gerçekleşebilmesi için bundan sonraki süreçte oldukça fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 4: Çocuk ölümlerini azaltmak. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedef ise;

Hedef 5;1990 ve 2015 yılları arasında beş yaş altı çocuk ölümlerini 2/3 oranında azaltılmak. Hedef 5'in gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- Beş yaş altı çocuk ölüm hızı
- Bebek ölüm hızı
- Bir yaşındaki çocukların kızamığa karşı tam aşıli olma oranı

Aşağıdaki tablo 43'de 1990'dan 2005'e beş yaş altı çocuk ölüm hızı karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 43. Beş Yaşın Altındaki Çocuk Ölüm Hızı (Her canlı 1000 Doğumda)

BÖLGELER	1990	2005
Sahra Altı Afrika	185	166
Latin Amerika ve Karayipler	54	31
Doğu Asya	48	27
Güney Asya	126	82
Güney Doğu Asya	78	41
Okyanusya	80	63
Kuzey Afrika	88	35
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	106	83
Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	12	6
Dünya Ortalaması	95	76

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 5

1990 yılında her canlı 1000 doğum başına beş yaş altı çocuk ölüm hızı dünya ortalaması 95 iken, 2005 yılında bu rakam 76'ya düşürülmüştür. Sahra altı Afrika ülkelerinde bu rakam, dünya ortalamasının iki katından daha yüksek bir düzeyde varlığını korumaktadır. Güney Doğu Asya ülkelerinde de bu rakam dünya ortalamalarının üstünde seyretmektedir. Diğer bölgelerde bu rakam on beş yıllık süreçte ciddi düşüş göstermiş ve hedefe yaklaşmıştır. Ancak Sahra altı Afrika ülkelerinde ve Güney Doğu Asya ülkelerinde bu sorun tüm uğraşlara rağmen ciddi iyileşme olmadığı için bu konuda daha ciddi çabalara ihtiyaç vardır.

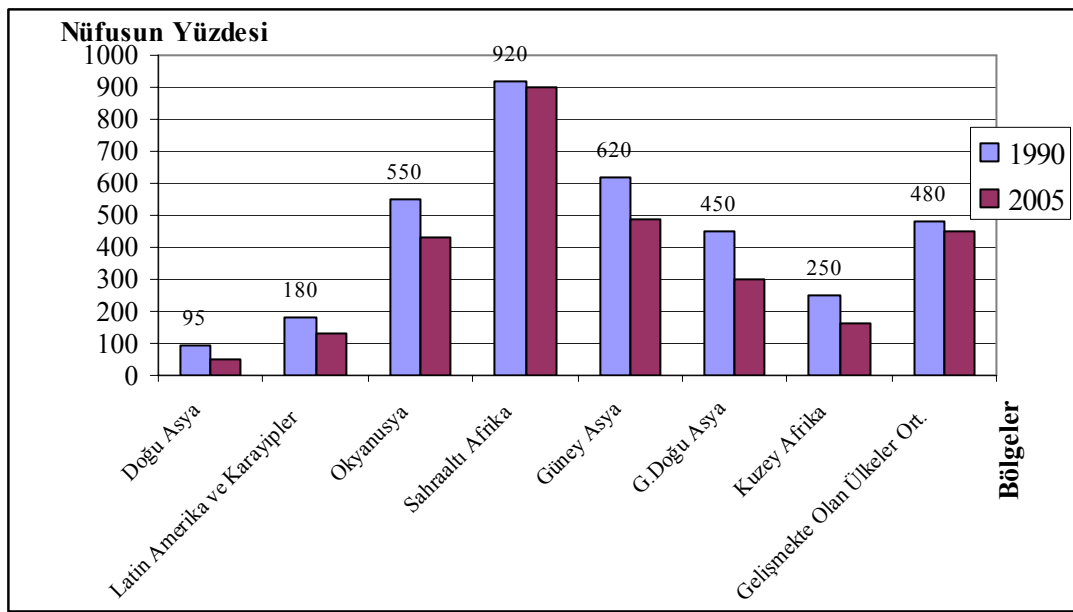
Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 5: Anne sağlığını iyileştirmek. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedef ise;

Hedef 6; 1990 ile 2005 yılları arasında gebelik, doğum ve loğusalık sırasında meydana gelen anne ölümlerinin 3/4 oranında azaltılması. Hedef 6'nın gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- Anne ölüm oranı
- Eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı

Aşağıdaki grafik 2'de her canlı 100.000 doğumda meydana gelen anne ölümleri 1990 ve 2005 yılları itibarıyla karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Grafik 2. Her 100.000 Canlı Doğumda Ölen Anne Sayısı (1990–2005)

Kaynak: United Nations, The Millenium Development Goals Reports 2008, s. 25

Grafik 2'den de görülebileceği gibi, Sahra altı Afrika ülkeleri dışındaki bölgelerde mutlak rakam olarak ciddi düşüşler olmasına karşılık, Sahra altı Afrika ülkelerinde bu rakam, on beş yıl öncesine göre hala çok yüksek düzeydedir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 6: AIDS, Sıtma ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmak. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedefler ise;

Hedef 7; 2015 yılına gelindiğinde AIDS'in gelişimini ve yayılmasını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlamak. Hedef 7'nin gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- 15- 24 yaş arasındaki gebe kadınlarda HIV virüsünün yaygınlık oranı
- Gebeliği önleyici yöntem kullanımı içinde kondom kullanım oranı

- En son yüksek riskli cinsel ilişkide kondom kullanımı
- 15- 24 yaş arasındaki nüfus içinde HIV/ AIDS hakkında doğru bilgiye sahip olanların oranı
- Gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı
- 10- 14 yaşları arasındaki okula devam eden yetim kalmış çocukların, okula devam eden yetim olmayan çocuklara oranı

Hedef 8; 2015 yılına gelindiğinde Sıtmanın ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlamak. Hedef 8'in gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- Sıtma yaygınlık oranı ve Sıtmayla ilişkili ölüm hızları
- Sıtma riski bulunan bölgelerde Sıtmayı önleyici ve tedavi edici etkin önlemler alan nüfusun payı
- Tüberküloz yaygınlık oranı ve Tüberkülozla ilişkili ölüm hızı
- Doğrudan gözlemlenen kısa dönemli tedavi sırasında bulunan ve tedavi edilen Tüberküloz vakalarının oranı

Aşağıdaki tablo 44'de 15- 49 yaş arasındaki nüfusta HIV/ AIDS görülme sıklığı, 1990, 2002 ve 2006 yılları itibarıyla gösterilmektedir.

Tablo 44. HIV/AIDS Yayılma Hızı

BÖLGELER	1990		2002		2006	
	15-49 Yaş Arasında HIV Taşıyan Nüfus (%)	15 Yaşından Düşük Kadınlarda HIV Yayılma Hızı (%)	15-49 Yaş Arasında HIV Taşıyan Nüfus (%)	15 Yaşından Düşük Kadınlarda HIV Yayılma Hızı (%)	15-49 Yaş Arasında HIV Taşıyan Nüfus (%)	15 Yaşından Düşük Kadınlarda HIV Yayılma Hızı (%)
Sahra Altı Afrika	2.0	54	5.9	58	5.7	59
Latin Amerika ve Karayipler	0.2	26	0.5	32	0.6	33
Doğu Asya	<0.1	15	0.1	22	0.1	28
Güney Asya	0.1	21	0.6	27	0.7	28
Güney Doğu Asya	0.1	13	0.4	33	0.5	33
Okyanusya	<0.1	23	1.2	55	1.6	59
Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	<0.1	16	0.5	30	0.7	30
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	0.3	47	1.1	50	1.1	50

Kaynak: United Nations Millenium Development Goals Report 2007, s. 7

Tablo 44'den de görülebileceği gibi, 1990 yılında AIDS hastalığı sadece Sahra altı Afrika ülkelerinde yaygın iken, 2000'li yıllarda dünyanın hemen bütün bölgelerinde yayılmaya başlamıştır. Bugünkü görüntüye bakıldığında, AIDS, sadece Afrika ülkelerinin bir problemi olmaktan çıkmış, bütün dünyayı tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Hedeflere ulaşılması konusunda küresel düzeyde oldukça fazla çaba sarf edilmek zorundadır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 7: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedefler ise;

Hedef 9; sürdürülebilir kalkınma ilkelerini, ülke politikaları ve programlarıyla bütünleştirerek çevresel kaynakların yok oluşunun önüne geçmek. Hedef 9'un gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- Ormanların kapladığı alan
- Koruma altındaki alanlar
- 1 Dolar GSYİH başına enerji kullanımı
- Kişi başına karbondioksit emisyonu ve ozon delinmesine yol açan gazların kullanımı
- Katı yakıt kullanan nüfusun oranı

Hedef 10; 2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfusun oranının yarı yarıya azaltılması. Hedef 10'nun gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- İyileştirilmiş su kaynaklarına sürdürülebilir ulaşımı sağlamış kentsel ve kırsal nüfusun oranı
- İyileştirilmiş atık su yönetimine sahip kentsel nüfusun oranı

Hedef 11; 2020 yılına kadar gecekondularda yaşayan en az 100 milyon kişinin yaşamlarında belirgin bir iyileştirmenin sağlanması. Hedef 11'in gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

- Güvenli konuta (sahip olunan ya da kiralanın) imkânına sahip olan hane halkının oranı

Aşağıdaki tablo 45'de 1990, 2000 ve 2005 yıllarında ormanlarla kaplı alanların oranı yer almaktadır.

Tablo 45. Orman Alanlarının Oranı

BÖLGELER	1990	2000	2005
Sahra Altı Afrika	29.2	27.3	26.5
Latin Amerika	50.3	47.5	46.3
Karayıpler	23.4	24.9	26.1
Doğu Asya	16.5	18.1	19.8
Güney Asya	14.0	14.3	14.2
Güney Doğu Asya	56.3	49.9	46.8
Okyanusya	68.3	65.0	63.4
Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	30.4	30.7	30.8
Dünya Ortalaması	31.3	30.6	26.5

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 9

Tablo 45’den de görülebileceği gibi, 1990’dan 2005’e on beş yıllık süreç içinde dünyanın toplam orman alanı % 1 oranında azalmıştır. İnsanlık tarihinin ve dahası dünya tarihinin milyon hatta milyarlarca yıllık geçmişine bakıldığında on beş yıllık süreçte orman alanlarının % 1 oranında azalması oldukça kaygı vericidir. Özellikle, Sahra altı Afrika bölgesi, Güneydoğu Asya ve Okyanusya’daki orman alanlarında yaşanan azalmalar oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 46 ise, 1990 ve 2004 yıllarına ait toplam karbondioksit emisyonu ve kişi başına emisyon miktarını göstermektedir.

Tablo 46. Toplam ve Kişi Başına Karbondioksit Emisyonu

BÖLGELER	Havaya Salınan Toplam Karbondioksit (milyon ton)		Kişi Başına Karbondioksit Emisyonu	
	1990	1995	2000	2005
Sahra Altı Afrika	462	676	0.9	0.9
Latin Amerika ve Karayıpler	1.095	1.430	2.5	2.6
Doğu Asya	2.924	5.603	2.4	4.0
Güney Asya	991	1.956	0.8	1.3
Güney Doğu Asya	486	1.076	1.1	2.0
Okyanusya	6	8	0.9	0.9
Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamı	6.866	12.392	1.7	2.4
Gelişmiş Ülkeler Toplamı	9.657	12.496	10.3	12.4
Dünya Ortalaması	22.716	29.000	4.3	4.5

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 10

Tablo 46'dan da görülebileceği gibi, toplam karbondioksit emisyonu 14 yıllık süreçte dikkat çekici düzeyde artmıştır. Bu artış içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin payı oldukça yüksekken, az gelişmiş ülkelerin payı göz ardı edilecek kadar düşük seviyededir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin karbondioksit emisyonu çok yüksek düzeylerde artmıştır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Amaç 8: Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek. Bu amacı gerçekleştirmek için konulan hedefler ise;

Hedef 12, Ulusal ve uluslar arası düzeyde iyi bir yönetim, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasını da içeren açık, kurallara dayalı, tahmin edilebilir, ayrımcı olmayan bir ticari ve finansal sistem geliştirmek.

Hedef 13, Az gelişmiş ülkelerin ihracatları için tarife ve kota muafiyetleri, ağır borç yükü altındaki yoksul ülkeler için geliştirilmiş borç azaltma programları ve ikili resmi borçların iptalini veya azaltılmasını ve ayrıca yoksulluğun azaltılmasını hedefleyen ülkeler için daha fazla resmi kalkınma yardımları sağlayarak bu ülkelerin özel ihtiyaçlarını karşılamak.

Hedef 14, Denize kıyısı olmayan ülkelerin ve kalkınmakta olan küçük ada ülkelerinin özel ihtiyaçlarını ele almak.

Hedef 15, Borçları uzun vadede sürdürülebilir hale getirmek için ulusal ve uluslar arası önlemler almak ve kalkınmakta olan ülkelerin borç problemleriyle kapsamlı bir şekilde ilgilenmek. Hedef 12, 13, 14, 15'in gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise şunlardır;

— OECD/ DAC donör ülkelerinin GSYİH'sının yüzdesi olarak toplam ve en az gelişmiş ülkelere yönelik resmi kalkınma yardımı (ODA)

— OECD/ DAC donör ülkelerinin temel sosyal hizmetler için toplam iki taraflı, sektöre ayrılabilir resmi kalkınma yardımının oranı

— OECD/ DAC donör ülkelerinin karşılıksız resmi kalkınma yardımının oranı

— Denize kıyısı olmayan ülkelerin aldıkları resmi kalkınma yardımlarının GSYİH'na oranı

— Küçük ada devletlerinin aldıkları resmi kalkınma yardımlarının GSYİH'na oranı

— Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yaptıkları toplam ihracatın oranı

— Gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ürünlerine, tekstil ve giyime uygulanan ortalama gümrük tarifeleri

— OECD ülkeleri için GSMH'larının oranı olarak tarımsal destekleme miktarı

— Ticaret kapasitesinin artırılması için verilen Resmi Kalkınma Yardımlarının oranı

— Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler için karar ve tamamlama puanlarına ulaşan ülke sayısı

— Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler inisiyatifi altında hafifletilen borç miktarı

— Mal ve hizmet ihracat tutarının yüzdesi olarak borç servisi miktarı

Hedef 16, Kalkınmakta olan ülkeler ile işbirliği içinde, gençler için uygun istihdam olanakları yaratmak, bunun için uygun stratejiler geliştirerek uygulamak. Hedef 16'nın gerçekleştirilebilmesi için belirlenen gösterge ise;

— 15- 24 yaş arası geçlerde işsizlik oranı

Hedef 17, Kalkınmakta olan ülkelerin önemli ilaçlara makul fiyatlarla ulaşabilmeleri için küresel ilaç şirketleriyle işbirliği yapmak. Hedef 17'nin gerçekleştirilebilmesi için belirlenen gösterge ise;

— Satın alınabilir temel ilaçlara ulaşabilen nüfus oranı

Hedef 18, Başta bilgi ve iletişim olmak üzere yeni teknolojilerden yararlanmak için özel sektörle işbirliği içinde olmak. Hedef 18'in gerçekleştirilebilmesi için belirlenen göstergeler ise;

— 100 kişi başına düşen telefon hattı ve cep telefonu aboneliği sayısı

— 100 kişi başına düşen kişisel bilgisayar sayısı

— 100 kişi başına düşen internet kullanıcı sayısı

Tablo 47a ve 47b'de OECD ülkelerinin 1990, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında yaptığı Resmi Kalkınma Yardımlarının toplam tutarı yardımı yapan donör ülkelerin yardım miktarının GSMH'sına ortalama oranı verilmektedir.

Tablo 47a. OECD Ülkelerinin Net Resmi Kalkınma Yardımları (milyon dolar)

ÜLKELER GRUBU	1990	2002	2003	2004	2005	2006
Bütün Gelişmekte Olan Ülkeler	52.7	58.3	69.1	79.4	106.8	103.9
En Az Gelişmiş Ülkeler	15.2	15.9	22.5	23.5	25.6	a

a-veri yok

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 12

Tablo 47b. OECD Ülkelerinin Net Kalkınma Yardımlarının GSMH'larına Oranı (%)

ÜLKELER GRUBU	1990	2002	2003	2004	2005	2006
Bütün Gelişmekte Olan Ülkeler	0.33	0.23	0.25	0.26	0.33	0.30
En Az Gelişmiş Ülkeler	0.09	0.06	0.08	0.08	0.08	a

a-veri yok

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 12

Tablo 47a ve 47b'den de görülebileceği gibi, 1990'dan 2006'ya resmi kalkınma yardımlarının toplam tutarında çok fazla bir artış söz konusu değildir. Dahası, kalkınma yardımı veren ülkelerin GSMH'sında bu yardımların payı oldukça düşük düzeyde sabitlenmiştir. Yani, gelişmiş ülkelerin ekonomileri büyürken yaptığı yardımlar büyümektedir. Bu konuda, gelişmiş ülkelerin daha fazla sorumluluk üstlenmeleri gerekmektedir.

Aşağıdaki Tablo 48'de, 1995 ile 2006 yıllarında 15- 24 yaşlarındaki gençlerin işsizlik oranları yer almaktadır.

Tablo 48. 15–24 Yaş Arası Gençlerde İşsizlik Oranı (%)

BÖLGELER	1990	2000	2006
Sahra Altı Afrika	17.8	18.7	18.3
Latin Amerika ve Karayipler	14.5	16.3	16.5
Doğu Asya	7.0	8.0	7.4
Güney Asya	10.8	11.6	11.0
Güney Doğu Asya	9.8	12.8	17.9
Okyanusya	8.1	7.5	6.6
Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	15.8	13.6	13.3
Dünya Ortalaması	12.3	13.4	13.6

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 14

Tablo 48'den de görülebileceği gibi, 15- 24 yaş arasındaki gençler içinde işsizlik oranı dünya genelinde artmıştır. Özellikle, Afrika Kıtasının ve Asya Kıtasının genelinde genç işsizlik oranı, bu dönemde çok yüksek düzeyini korumuştur.

Aşağıdaki tablo 49'da 1990, 2002 ve 2005 yıllarında 100 kişi başına düşen internet kullanıcı sayısı verilmektedir.

Tablo 49. İnternet Kullanıcılarının Oranı (Her 100 Kişi Başına)

BÖLGELER	1990	2002	2005
Sahra Altı Afrika	0.0	1.0	2.8
Latin Amerika ve Karayipler	0.0	8.2	15.2
Doğu Asya	0.0	7.0	11.7
Güney Asya	0.0	1.5	5.1
Güney Doğu Asya	0.0	4.6	9.2
Okyanusya	0.0	3.6	5.2
En Az Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	0.0	0.3	1.1
Gelişmiş Ülkeler Ortalaması	0.3	42.9	53.0
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	0.0	4.3	7.6
Dünya Ortalaması	0.3	10.1	15.3

Kaynak: United Nations, Millenium Development Goals Report 2007, s. 15

Tablo 49'dan da görülebileceği gibi, 1990'dan 2005'e internet kullanımında dünya genelinde büyük bir artış gözlenmektedir. Tabii ki, 1990 yılında internet yeni gelişmiş bir teknoloji idi ve erişimi son derece kısıtlıydı. Özellikle 2000 yılı sonrası yapılan büyük teknolojik yatırımlar sayesinde gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ülke insanları da internete geniş bir erişim imkânına kavuşmuştur. Ancak yine Sahra altı Afrika ülkeleri ile Güney Doğu Asya ülkelerinde internete erişim imkânları son derece kısıtlı bir vaziyettedir. Bu durum, bu ülkelerle dünyanın geri kalan diğer ülkeleri arasında büyük bir fırsat eşitsizliği yaratmaktadır.

3.2.3. Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu Azaltmadaki Doğrudan Etkisi

Bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi konusunu ele alındığında bölgesel kalkınma bankalarının bu konuda çok önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Gerçekten de günümüzde bölgesel kalkınma bankaları, bölge temelinde gerek tek tek ülkelere, gerekse de aynı coğrafyayı paylaşan grup halindeki ülkelere sağladığı yardımlarla yoksulluğun azaltılmasına çalışmaktadırlar. Bunun yanında, bölgesel kalkınma bankaları, bölgesel kamusal malların sunumu ve finansmanında da çok önemli bir role sahip olup, bölgesel kamusal malların sunumunda temel aktör haline gelmiştir. Asya Kalkınma Bankası (ADB), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB) ve Amerikalılar arası Kalkınma Bankası (IADB) Asya, Afrika ve Orta ve Güney Amerika

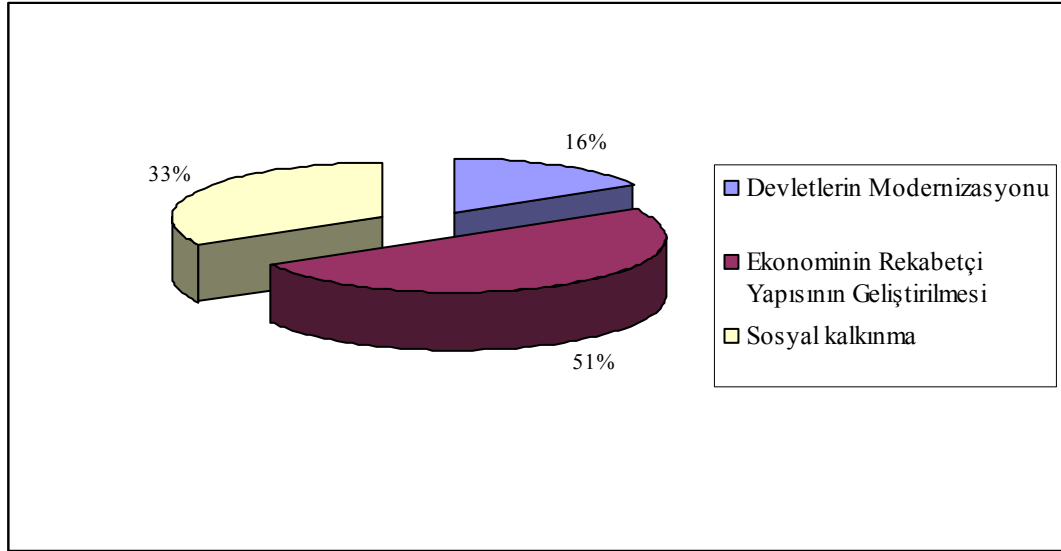
bölgelerinde yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışan en büyük ve en etkili bölgesel kalkınma bankalarıdır.

Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Afrika kıtasında bölgesel düzeyde ve ulus düzeyinde ticaret, enerji, uluslar arası taşımacılık, sağlık, yoksullukla mücadele gibi temel alanlarda destek sağlamaktadır. Banka, bu amaçla Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık Girişimini (NEPAD) 1990'lı yıllarda başlatmıştır. NEPAD vasıtasıyla banka, bölge genelinde kalkınma amacına yardım edecek projelere finansman desteği sağlamakta ve bu şekilde bölgesel kamusal malların sunumuna önemli katkı sağlamaktadır³²⁵.

Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde kurulu olan İnter-Amerikan Kalkınma Bankası (IADB), bölgesel işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. İnter-Amerikan Kalkınma Bankası, 1990'lı yıllar boyunca bölgesel entegrasyonun sağlanmasına yönelik ilgisi giderek artmıştır.

Aşağıda şekil 9'da IADB'nin 2007 yılı harcamalarının temel sektörler göre bileşimi yüzdelere ayrılarak gösterilmiştir. Ayrıca tablo 49'da ise, IADB'nin 2007 yılı ile 1961- 2007 yılları arasında verdiği kredi ve yardımların temel ve alt sektörler göre dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 9. IADB'nin 2007 Yılı Kredi ve Yardımlarının Temel Sektörlere Göre Yüzdeleri

Kaynak: Inter Amerikan Development Bank Arrival Report 2007, s. 36

³²⁵ FERRONİ Marco; a.g.r. s.9.

Tablo 50. IABD'nin Kredi ve Yardımlarının Alt Sektörlere
Göre Dağılımı (milyon \$)

SEKTÖR	2007	%	1961-2007	%
1. Rekabetin Geliştirilmesi	5.673	63.2	79.107	50.7
Enerji	1.325	14.8	21.934	14.1
Ulaştırma ve İletişim	2.067	23.1	18.156	11.6
Tarım ve Balıkçılık	75	0.8	14.060	9.0
Sanayi, Turizm ve Madencilik	17	0.2	13.098	8.4
Yatırım Danışmanlık	1.050	11.7	4.710	3.0
Bilim ve Teknoloji	0	0	1.972	1.3
Ticaretin Finansmanı	246	2.7	2.579	1.7
Üretim Altyapısı	527	5.9	1.695	1.1
Sermaye Piyasaları	365	4.1	899	0.6
2. Sosyal Kalkınma	2.890	32.3	51.682	33.1
Sosyal Yatırımlar	586	6.5	20.448	13.1
Su Temini ve Hijyen	443	4.9	10.104	6.5
Kırsal Kalkınma	578	6.4	8.108	5.2
Eğitim	342	3.8	5.779	3.7
Sağlık	300	3.3	3.335	2.1
Çevre	627	7.0	3.398	2.2
Mikro Finansman	12	0.1	508	0.3
3. Devletin Modernizasyonu	407	4.5	25.188	16.2
Reformlar ve Kamu Sektörü Destekleri	50	0.6	19.196	12.3
Finansal Sektör Reformları	187	2.1	7.697	4.9
Mali Reformlar	10	0.1	4.014	2.6
Desantralizasyon Reformları	72	0.8	1.143	0.7
Adalet Reformları	58	0.6	427	0.3
Planlama ve Devlet Reformları	13	0.1	157	0.1
Parlamentoların Modernizasyonu	16	0.2	85	0.1
Sivil Toplum Reformları	0	0	22	0
Ticaret Politikası Reformları	0	0	25	0
E-Devlet Uygulamaları	0	0	43	0
Toplam	8.970		155.977	

Kaynak: Inter Amerikan Development Bank Arrival Report 2007, s. 37

Şekil 9'dan da görülebileceği gibi, IADB'nin 2007 yılı kredi ve yardımlarının %33'ü sosyal kalkınma sektörü adı altında yoksullukla mücadelenin finansmanında kullanılmıştır. Yine Tablo 50 incelendiğinde sağlık, çevre, mikro finansman, kırsal kalkınma, temiz su ve hijyen, eğitim, sosyal kalkınma alanlarında banka 2.89 Milyar dolar yardım ve kredi sağlarken 1961'den 2007 yılına toplam olarak bu alanlarda 51.6 milyar dolar kredi ve yardım sağlamıştır³²⁶.

Bölgesel kamusal malların sunumunda etkili bir rol oynayan bir diğer banka ise, Asya Kalkınma Bankası (ADB)'dir. Asya Kalkınma Bankası, 1991'den beri Asya Kıtası genelinde bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi için uğraş vermektedir. Bu destek, bölgesel düzeyde olabileceği gibi, ulusal ölçekteki projelere finansman desteği ve projelerin hazırlanmasında teknik bilgi desteği şeklinde de olabilmektedir. Bölgesel işbirliğinin kurumsallaşması ve gelişimi için Küçük Ölçekli Bölge Girişimleri Programı, Malezya-Endonezya ve Tayland için Bölgesel Büyüme Girişimi, Güney Asya'da Küçük Ölçekli Bölgesel İşbirliği Girişimi, Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan İle Ticaretin geliştirilmesine yönelik girişimler, bankanın önemli faaliyetleri arasında sayılabilir. Ayrıca, teknik işbirliğinin desteklenmesi, sosyal sektörlerde rekabetçi politikaların oluşturulması, enerji, telekomünikasyon ve sağlık sektörlerine yönelik piyasa iyileştirmeleri, bankanın bölgesel düzeydeki diğer faaliyetleridir³²⁷.

Asya Kalkınma Bankasının 2007 yılında yayınladığı raporunda, bankanın stratejik olarak belirlediği altı tip bölgesel kamu malı bulunmaktadır. Bunlar, temiz enerji ve enerji verimliliği, çevre, doğal afet yönetimi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, yönetim, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ile mücadele alanlarıdır. Banka, 2006 yılına kadar kaynaklarının %36'sını söz konusunu altı stratejik bölgesel kamusal malın finansmanında kullanmıştır³²⁸.

Asya Kalkınma Bankası, 2000 yılında yoksulluğun azaltılmasında yeni bir strateji benimsemiştir. Bu stratejiyle bankanın yoksullukla mücadelede kullandığı fon miktarı ve uyguladığı proje sayısı artmıştır. Aşağıda, tablo 51'de, Asya Kalkınma Bankasının

³²⁶ Inter American Development Bank Annual Report, 2007, s. 37.

³²⁷ Ferroni, a.g.r. s.10.

³²⁸ Asian Development Bank; "Supporting Provision of Regional Public Goods in the Asia and Pasific Region", April 2007, s.viii. <http://www.adb.org/Documents/Books/Supporting-Provision-RPG/Supporting-Provision-RPG.pdf> e.t. 27.08.2008

1997- 1999 ve 2001–2003 döneminde yoksullukla mücadelede uygulanan proje sayısı ve kullanılan fon miktarı gösterilmektedir.

Tablo 51. Asya Kalkınma Bankasının Yoksullukla Mücadelede Kredi ve Yardım Tutarları (milyon \$)

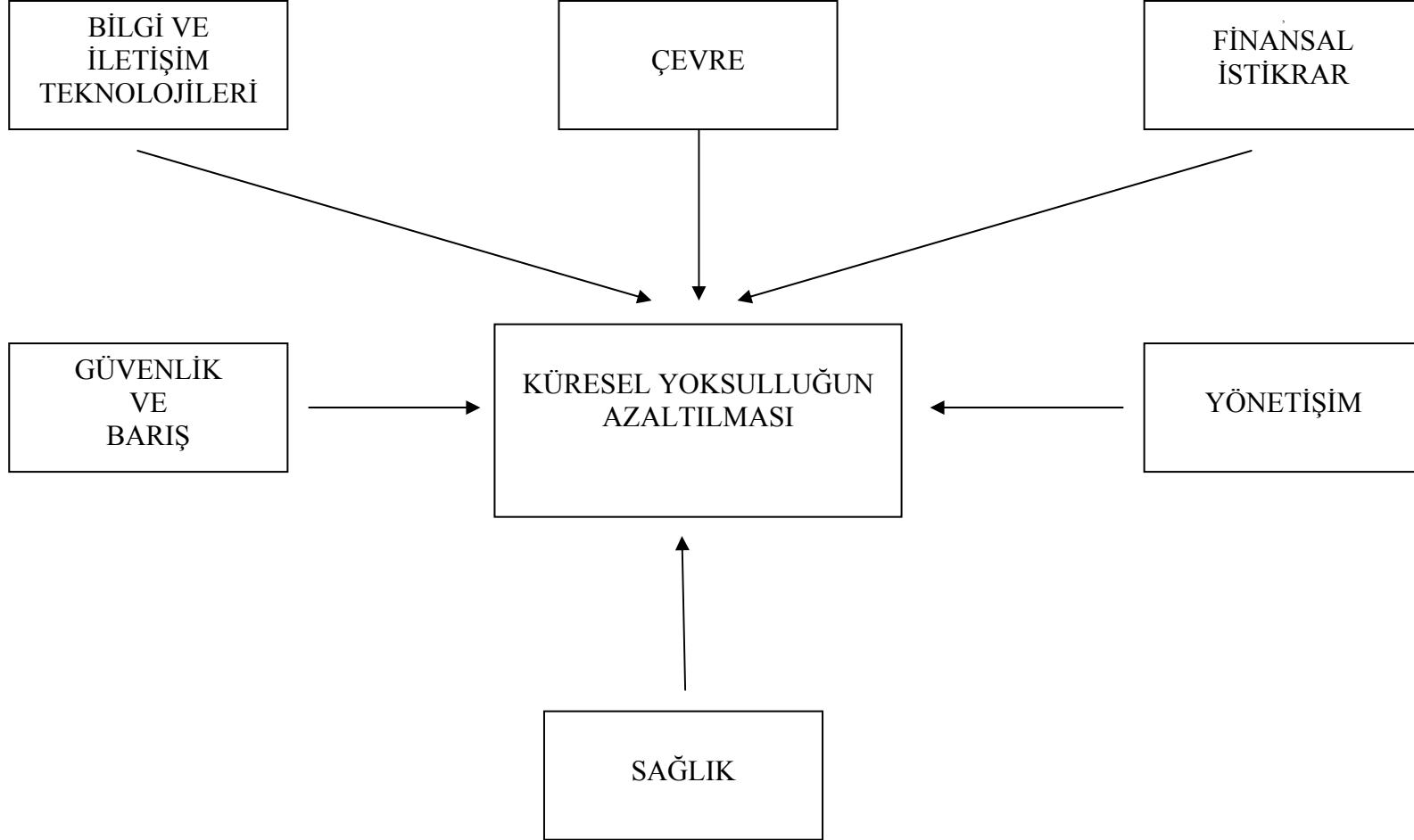
	1997–1999		2000–2003	
	Proje Sayısı	Destek Tutarı	Proje Sayısı	Destek Tutarı
1. En Yoksul Ülkelerin Sürdürülebilir Ekonomik Gelişimi	39	2.813	50	4.367
2. Sosyal Kalkınma	27	1.538	31	1.492
3. İyi Yönetişim	7	525	18	1.489

Kaynak: Asion Development Bank Review of the Asion Development Bank's Poverty Reduction Strategy Staff Paper, 2004, s. 13

3.3. KÜRESEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA DOLAYLI ETKİ MEKANİZMASI

Küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel kamusal malların dolaylı etkisi, küresel kamusal malların sektörel sınıflandırmasından yola çıkılması suretiyle söz konusu olmaktadır. Buna göre, sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar, serbest ticaret ve yönetim sektörel düzeyde birer küresel kamusal mal grubu olarak ele alınmakta ve bu sektörlerde küresel düzeylerde sunulan mal ve hizmetlerin küresel yoksulluğun azaltılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bu fikir, aşağıdaki şekil 10'da sistematik olarak gösterilmektedir.

Şekil 10. Küresel Yoksulluğun Azaltılmasında Küresel Kamusal Malların Dolaylı Etkisi

Şekil 7 ve şekil 10 birlikte incelendiğinde görülecektir ki; sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar ve yönetim alanlarında küresel düzeyde sunulan mal ve hizmetler, oluşturulan politikalar ve yapılan işbirliği, sürdürülebilir kalkınma ve küresel refah artışına yol açarak küresel yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacak potansiyele sahiptir.

Çalışmanın bu bölümünde, sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar ve yönetim kavramlarının küresel kamusal mal boyutları ve bunların ayrı ayrı küresel yoksulluğun azaltılmasında oynadığı roller üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Sağlık Küresel Kamusal Malı ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

Sağlık, uluslar arası kamuoyunda üzerinde en fazla tartışılan sektörel düzeyde küresel kamusal mallardan biridir. Sağlığın küresel boyutundan önce kamusal boyutunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun için de sağlık kavramının tanımını yapmak gerekecektir. Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre sağlık, “sadece hasta veya sakat olmama hali değil, aynı zamanda fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak da tamamen iyi olma halidir”³²⁹. Bu tanım, yapısı gereği bireysel bir nitelik taşımaktadır. Fakat konuya bulaşıcı hastalıklar ve koruyucu sağlık hizmetleri açısından baktığımızda, bu iki tip hizmetin de aslında faydadan dışlanamama ve faydada rakip olmama gibi tam kamusal malların iki tipik özelliğine sahip oldukları görülecektir. Bunun nedeni, bulaşıcı hastalık örneğinde olduğu gibi, bulaşıcı hastalığı taşıyan bireyin çevresindeki diğer bireylere hastalığı bulaştırması halinde tüm topluma negatif dışsallık yükleme riskidir. Bulaşıcı hastalığı taşıyan bireyin, hastalığının tedavisi ve yayılmasının önlenmesi, herkes için var olan riski ortadan kaldıracak ve pozitif dışsallık oluşacaktır.

Yukarıda açıklanan sağlığın kamusal boyutu, küreselleşmenin etkisiyle dünyadaki tüm insanları içine alan bir risk alanı oluşturduğu için, söz konusu küresel riskin ortadan kaldırılmasına yönelik atılacak adımlar sağlığa küresel bir kamusal mal olma özelliğini kazandırmıştır. Bunun yanında, sağlık, bir küresel kamu malı olarak ele aldığımız yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyetlerin ana unsurlarından birini oluşturmaktadır. Sağlığın bütün alanları, yoksulluğun azaltılmasının temel unsurunu oluşturmaktadır. Bu gerçek, sağlığın küresel kamusal mal olma özelliğini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

³²⁹ www.who.int/about/definition/en. E.t. 11.09.2008

Küreselleşme, sağlık olgusunu önemli ölçüde etkileyen ve değişime uğratan çok önemli bir süreçtir. Küreselleşmenin yaşamın birçok alanında neden olduğu değişimler sonucunda, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmasının yanı sıra, bugüne kadar bilinmeyen yepyeni bulaşıcı hastalıkların ve yaygın çevresel tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmakta, bunların sonucunda, dünya'daki bütün insanlar için tehdit oluşmaktadır.

Sağlık üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkiler yaratan ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimler çeşitli başlıklar altında gösterilebilir. Bunlar; neoliberal makro ekonomik politikalar, serbest ticaret, seyahat olanaklarının artması, göç ve nüfus hareketlerinin artışı, gıda güvenliği, iletişim araçları ve medya ile dış politikada yaşanan değişimlerdir. Bütün bu değişimler, sağlık üzerinde küresel düzeyde önemli etkiler doğurmaktadır³³⁰.

3.3.1.1. Sağlık Küresel Düzeyde Sunumu

Sağlığın küresel düzeyde sunumu ele alınırken, yaydığı fayda ve maliyetlerden çok sunuma katkıda bulunan aktörler ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan, ikinci bölümde incelenmiş olan küresel kamusal malların üretim teknikleri, sağlığın küresel düzeyde sunum miktarını belirleyen temel araçlardır. Toplama, ağırlıklı toplam, en iyi vuruş ve en zayıf halka tekniklerinin sağlık küresel kamusal malının sunumuna etkisi, konunun daha net bir şekilde ortaya konabilmesi için önemlidir.

Sağlık alanında toplama tekniğinin kullanıldığı alanlar; hastalıklar hakkında toplumun eğitilmesi, hastalıkların yayılımının durdurulması, sağlık risklerinin değerlendirilmesi ve bulaşıcı hastalıklara yakalanan bireylere tıbbi yardım sağlanmasıdır³³¹.

Bir hastalığın yayılmasının durdurulması, bu hastalığın yayılmasının engellenmesine yönelik çabaların toplamına bağlıdır. Bu amaca yönelik her türlü çaba, bulaşıcı hastalıkların kontrolünün, dolayısıyla da sağlık küresel kamusal malının sunumunun artmasına hizmet edecektir.

³³⁰ YATCH Derek, BETTCHER Douglas; “ The Globalization of Public Health, Threats and Opportunities” **American Journal of Public Health**, Vol.88, no 5, May 1998, s. 737

³³¹ ARCE Daniel, SANDLER Todd ; “ A Conceptual Framework For Understanding Global and Transnational Goods For Health”, **CMH Working Paper Series**, Paper No. WG 2,1, 2001, s.17–18.

Toplama tekniğinin geçerli olduğu alanlarda, ülkeler bedavacı bir davranış sergilemektedirler. Herhangi bir ülke, başka bir ülkenin harekete geçip liderliği üstlenmesini beklemektedir. Ülkeler arası gelir farklılığı nedeniyle de gelişmiş ülkeler, sağlığın küresel düzeyde finansmanını üstlenmek durumunda kalacaklarını düşünüp isteksiz davranabilmektedirler. Bu yüzden, uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri, sağlıkta toplama tekniğinin geçerli olduğu alanlarda, küresel düzeyde üretiminin desteklenmesinde ve optimalin altında gerçekleşen katkıların bir araya getirilmesinde çok önemli bir role sahiptir³³².

Toplama tekniğinin başka bir biçimi olan ağırlıklı toplama tekniğinin sağlık küresel kamu malında kullanıldığı öncelikli alan, HIV/ AIDS hastalığının kontrol altına alınması faaliyetidir. Bu hastalığın küresel olarak yayılmasının kontrol altına alınmasında, hastalığın yayılmasına neden olan ülkelerin kontrol çabaları, diğer ülkelere oranla çok daha fazla önem taşımaktadır³³³.

Sağlık küresel kamusal malının sunumunda en etkili ve yaygın teknik, en zayıf halka tekniği ile birlikte en iyi vuruş tekniğidir. En iyi vuruş tekniğinin sağlık alanında kullanımına örnek olarak, bulaşıcı bir hastalığın tedavisinin bulunması çalışmaları verilebilir. HIV/ AIDS ve SARS gibi bulaşıcı hastalıkların tedavisinde en fazla çabayı harcayan ülkenin ve aktörün, hastalık riskinin bertaraf edilmesinde başarıya ulaşma şansı çok yüksektir. Sağlıkta en iyi vuruş tekniğinin kullanıldığı alanlarda, genellikle tek bir üreticiye ihtiyaç vardır. Bu nedenle, ya yeterli kaynağa sahip bir ülkenin araştırma ekibinin ya da çeşitli ülkelerden seçilmiş araştırmacılardan oluşan bir ekibin bu hizmeti gerçekleştirmesi gerekmektedir³³⁴.

Sağlıkta en sık kullanılan bir diğer sunum tekniği de, en zayıf halka tekniğidir. Bu teknikte, küresel kamu malının toplam miktarı, bu üretime en az katkıyı yapan aktör tarafından belirlenmektedir. Bu üretim tekniği genellikle, ortaya çıkan küresel kamusal zararın ortadan kaldırılması veya azaltılması çabalarını desteklemek için kullanılmaktadır. Örneğin, bulaşıcı hastalıklarla küresel olarak mücadelede istenen sonucun elde edilmesi, bu konuda en az çaba gösteren, en zayıf ülkenin çabasına bağlı olduğundan, bu zayıf ülkenin desteklenmesi tüm uluslar arası toplumun yararına.

³³² Woodward David and Smith Richard; “ Global Public Goods and Helth: Concepts and Issues”, ed. SMITH Richard vd. , **Global Public Goods and Health**, Oxford University Pres, New York, 2003, s.18

³³³ Woodward and Smith,, a.g.m. s.19

³³⁴ Arce, Sandler, (2001), a.g.m. s.19.

Günümüzde, gelişmiş ülkelerde çocuk felciyle mücadele amacıyla aşılama programları uygulanmasına rağmen, gelişmekte olan ülkelerin bazılarının bu konuda yetersiz olması nedeniyle, bu hastalık dünya’da özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaygınlığını korumaktadır. Bu hastalığın yayılmasının önlenmesine olanak sağlayan önlemlerin alınabilmesi, ancak gözetim faaliyetinde en zayıf halka tekniğinin uygulanmasına bağlıdır³³⁵.

3.3.1.2. Sağlık Küresel Düzeyde Finansmanı

Bir küresel kamusal mal olarak sağlığın finansmanı günümüzde ülkeler, uluslar arası kuruluşlar, firmalar, sivil toplum örgütleri ve bunların oluşturdukları ortaklıklar tarafından sağlanmaktadır.

Sağlığın küresel düzeyde finansmanında kullanılan kamu kaynakları, uluslar arası kuruluşlar ile ülke hükümetlerinin sağladıkları kaynaklardan oluşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası, sağlığın finansmanına katkı sağlayan başlıca uluslar arası kuruluşlardır. Ülkelerin tek başlarına bir küresel kamu malı olarak sağlığa yaptıkları harcama miktarına ilişkin herhangi bir veri bulunmamakla birlikte, Dünya Bankası aracılığıyla gelişmiş ülkelere yapılan kalkınma yardımlarının bir kısmı da sağlığın küresel düzeyde finansmanı için kullanılan kamu kaynaklarından kabul edilmektedir. Bu bağlamda, sağlığın küresel düzeyde finansmanında kullanılan kamu kaynaklarını Dünya Sağlık Örgütünün sağladığı kaynaklar ve Dünya Bankasının sağladığı veya aracılık ettiği kaynaklar olarak ele almak gerekmektedir³³⁶.

Sağlıkla ilgili tek küresel kuruluş olan Dünya Sağlık Örgütü, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, özellikle de bu hastalıkların kontrolüne yönelik küresel normların oluşturulmasında ve sağlığa ilişkin politika önerilerinin geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi uluslar arası kuruluşların da bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye yönelik önemli çalışmaları olmakla birlikte, bu alanda en geniş yetkilere sahip uluslar arası kuruluş, Dünya Sağlık Örgütüdür.

³³⁵ Arce, Sandler (2001), a.g.m. s.25.

³³⁶ BUMGARNER Rihard ; “The Evolving Role of The International Agencies in Supplying and Financing Global Public Goods For Health”, Commission on Macroeconomics and Health Working Paper Series, No. WG2:20, 2001, s.3.

Sağlığın küresel düzeyde finansmanına kalkınma yardımları aracılığıyla en büyük katkıyı sağlayan uluslar arası kuruluş ise, Dünya Bankasıdır. Gelişmekte olan ülkelere var olan sağlık sorunlarını kalkınma ve yoksulluğun azaltılması sorunlarının bir parçası olarak gören Dünya Bankası, sağlığın küresel düzeyde sunumu için bir yandan gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere yapılan iki taraflı kalkınma yardımlarına aracılık etmekte, diğer yandan da kendi kaynakları ile UNICEF, Avrupa Birliği, çeşitli kalkınma bankalarının sağladığı çok taraflı kalkınma yardımlarını geliştirmekte olan ülkelerin kullanımına sunmaktadır³³⁷.

Sağlık malına Dünya Bankası tarafından sağlanan kalkınma yardımlarının, bu malın en önemli unsuru olan bulaşıcı hastalıklarla mücadele için çok önemli bir yeri olduğu gerçektir. Gelişmekte olan birçok ülkede HIV/ AIDS, tüberküloz, sıtma ve çocuk felci gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin finansmanı büyük ölçüde kalkınma yardımlarıyla sağlanmaktadır. Sağlanan bu yardımların yeterli düzeye ulaşmadığı görüşü yaygın olmakla birlikte, başta sağlık olmak üzere küresel kamu mallarının finansmanına tahsis edilen kalkınma yardımlarının gelecekte artarak devam edeceği öngörülmektedir³³⁸.

Küreselleşme sürecinin ruhuna uygun olarak son dönemlerde sağlığın finansmanında kamusal kaynaklardan özel kaynaklar lehine bir değişim gözlenmektedir. Bu bağlamda, birçok gelişmiş ülkede sağlık ve yoksulluğun azaltılması gibi küresel kamu mallarının önemini vurgulayan kampanyalar aracılığıyla ulusal ve uluslar arası kamuoyunun bu malların finansmanına katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Sağlığa önemli miktarlarda katkı sağlayan özel kaynaklardan en bilinenleri Gates Vakfı, Kızılay ve Kızıllaç, Novartis, Pziher, Rockefeller Vakfı gibi vakıf veya çok uluslu ilaç şirketleridir. Ayrıca, günümüzde binden fazla vakıf, dernek, firma da küresel sağlığın finansmanı için kaynak sağlamaktadır. Ancak, özel kaynakların büyük kısmının çok uluslu şirketler veya onların yönlendirdiği sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla sağlanıyor olması, bunların yaptığı katkı ölçüsünde fayda sağlamaya çalışmaları, ayrıca bu kaynakların süreklilik ve bağlayıcılık taşımaması, sağlık gibi bir hizmetin finansmanında özel kaynaklara ağırlık verilmemesini gerektirmektedir³³⁹.

Özel kaynaklara duyulan bu güvensizlik, yine de bu kaynakların sağlığın küresel düzeyde finansmanında sağlayacağı faydadan kolayca vazgeçilebileceği anlamına

³³⁷ <http://www.worldbank.org/about/health>. E.t. 12.09.2008

³³⁸ Sandler, a.g.m. s.36.

³³⁹ Woodward and Smith, a.g.m. s.21

gelmemelidir. Bu bağlamda, uluslararası toplumu bilinçlendirmek ve dolayısıyla sağlığa küresel düzeyde daha fazla finansman sağlamak amacıyla, ulus devletlerin, uluslararası kuruluşların, çok uluslu şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte oluşturdukları ortaklık kaynakları ortaya çıkmıştır. Her biri küresel düzeyde etkili olan bazı bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye yönelik olarak oluşturulan bu ortaklıklar aracılığıyla, bu hastalıklar ortadan kaldırılincaya kadar koordineli ve düzenli olarak finansman sağlanması söz konusu olmaktadır. Ancak, ortaklık şeklinde oluşturulan bu finansman yöntemine bazı eleştiriler de getirilmektedir. Bu yapıların şeffaf olmamaları, demokratik açıdan hesap verilebilir yapıda olmamalarına neden olmaktadır. Bunun yanında, devletlerin bu finansman türüne sıkı sıkıya bağlanmaları, yoksulluğun azaltılmasındaki sorumluluğundan kurtulmaya çalıştıkları gibi bir görüntü sergiledikleri şeklinde eleştirileri gündeme getirmektedir³⁴⁰.

Son yıllarda sağlık küresel kamusal malının sunumunda ve finansmanında giderek daha fazla üzerinde durulan ve sağlık literatüründe genellikle “küresel sağlık programları” olarak adlandırılan bu ortaklıkların sayısı yirminin üzerindedir. Bu ortaklıklar arasında en önemlileri, UNAIDS (Birleşmiş Milletler AIDS Girişimi), Küresel Aşı ve Aşılama Ortaklığı (GAVI), Küresel AIDS Girişimi, Roll Back Malaria, Tüberküloz ve Sıtmayla Mücadele Fonu ve Küresel Çocuk Felcini Ortadan Kaldırma Girişimi (GPEI)’dir.

Söz konusu küresel sağlık programlarıyla ilgili yapılan eleştirilerde, yeni küresel sağlık programlarının oluşturulmasına gerek olmadığı ancak var olan küresel sağlık programlarının sağladığı finansman imkânlarının daha iyi kullanılmasının gerektiği belirtilmektedir. Küresel sağlık programlarının sağladığı finansman imkânlarının iyi kullanılmamasının ana nedenleri, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin yönetim kapasitelerinin yetersiz olması ve yine insan kaynaklarının yetersiz olmasıdır. Ayrıca, bu programları finanse eden hükümet dışı aktörler ile hükümetlerin karşılıklı olarak birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmamaları sonucunda etkinsizlik oluştuğu da belirtilmektedir³⁴¹.

Sağlık ve yoksulluğun azaltılması küresel kamu mallarının finansmanında gerek günümüzde kullanılan yöntemler, gerekse de önerilen alternatif yöntemler açısından

³⁴⁰ REİSEN Helmut ; “Innovative Approaches to Funding The Millenium Development Goals”, **OECD Development Centre**, policy Brief No. 24.,2004, s.19-20

³⁴¹ Reisen, a.g.m. s.19.

yapılan değerlendirmelerde, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın potansiyel olarak kazançlı çıkanlarla, kaybedenlerin doğru bir şekilde belirlenmesi ve gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere daha fazla yardımda bulunması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.3.2. Çevre Küresel Kamusal Malı ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

20. yüzyıl boyunca gelişmiş ülkelerin başını çektiği sanayileşme-büyüme-kalkınma üçgeninde gerçekteşen ekonomik faaliyetler, insanın yaşamını sürdürdüğü çevresel alanların kaldıramayacağı bir kirlenmeyle sonuçlanmıştır. Günümüzde, toprak, su ve hava, insan yaşamını tehdit eder boyutlarda bir kirlilik düzeyiyle karşı karşıyadır. Problemin boyutlarını ancak fark etmeye başlayan ülkeler, kalıcı çözümler arayışına girmiş bulunmaktadırlar.

Çevre sorunları temelde yerel ölçekte başlamaktadır. Yerelden ulusal ölçeye doğru genişleyen çevre sorunları, en sonunda küresel bir boyut kazanmaktadır. Brezilya’da asit yağmurları sonucu her gün giderek azalan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan yağmur ormanları, önce Brezilya’yı daha sonra Güney Amerika’yı, sonunda bütün Dünya’yı etkileyecek bir boyuta ulaşmaktadır. Ozon deliğinin büyümesi, bütün dünyayı etkisi altına alan küresel ısınma sorununun tetikleyicisidir. Küresel ısınmaya ise, bütün dünya genelinde karbon gazı tüketiminin devasa boyutlara ulaşması neden olmaktadır.

Bugün çevre sorunları açasından gelinen nokta, sorunun bir ülkenin çözebileceği aşamayı çoktan geçmiş olmasıdır. Çevre sorunları artık küresel boyutta insanlığın en önemli sorunu haline gelmiştir. Çözümü için de küresel düzeyde işbirliği şarttır.

Küresel çevre sorunlarının çözümünde son yıllarda yararlanılan yeni kavramsal yaklaşımlardan biri de “küresel kamusal mallar” yaklaşımıdır. Küresel kamusal mal kavramı, çevrenin çok önemli iki özelliğini kapsayıcı niteliktedir. Bunlar; çevrenin kamusal boyutu ve çevrenin küresel olma özelliğidir. Çevrenin küresel kamusal mallar kapsamında ele alınması, küresel çevre politikaları bağlamında küresel ölçekte işbirliğinin geliştirilmesine büyük katkı sağlayacaktır.

3.3.2.1. Çevrenin Küresel Kamusal Mal Özelliği

Yukarıda da belirtildiği gibi, çevre sorunlarının ülke sınırlarını aşması ve küresel bir nitelik kazanması, çevrenin küresel bir kamusal mal olmasına neden olmuştur. Çevrenin küresel kamusal mal olma özelliğinden bahsetmeden önce, çevrenin kamusal boyutunu ele almak faydalı olacaktır.

Kamusal özellik, çevrenin üç temel özelliğinden biridir. Diğerleri ise, çevrenin yoğun dışsallık yayması (negatif ve pozitif) ve çevrenin açık erişime tabi olması özellikleridir. Buna göre, temiz hava, su ve tüm doğal kaynaklar ortak kullanım özelliğine sahiptirler. Her türlü doğal kaynak, doğal bitki örtüsü (flora), doğal hayvan varlığı (fauna), bir değere sahiptir. İnsanlar açısından bu doğal varlıkların devamı ve gelecek nesillere bırakılması hayati önemdedir. O halde, neden çevre konusunda ne yapılacağına karar vermek devletin görevi olmaktadır? Dahası neden dışsal maliyetlerin kurbanları kendi çevrelerini koruma konusunda duyarsızdır?³⁴²

Bu soruların cevabı, hem bizzat çevrenin hem de çevre korumanın kamusal mal olma özelliğini taşımasında gizlidir. Kamusal mallar, genel olarak iki temel özellik taşırlar. Bunlar; tüketiminde rekabetin olmaması ve ortak tüketimde bulunulmasıdır. Tüketimde rekabetin olmaması, hiç kimseyi doğal kaynaklardan ve çevre koruma önlemlerinin faydasından yararlanma konusunda hariç tutamamayı yani dışlayamamayı ifade etmektedir. Öte yandan çevresel malların temel özelliği, bu malların gerçek değerini tahmin etmenin çok zor olmasıdır. Değerin ölçülememesi ve fiyatlandırılmaması çevrenin etkin olmayan bir şekilde kullanımına yol açmaktadır³⁴³.

Çevre kamusal malı, tüketimden dışlanamama özelliği taşıdığından, tüketiciler bu mallar için bir bedel ödemeyecekse, talebini yüksek bildirmek, bedel ödemeleri durumunda da (vergiler) taleplerini azaltma eğilimindedirler. Çünkü kamusal mal hangi miktarda sağlanırsa sağlansın tüketicinin, diğer tüketicilerle aynı miktarda tüketme olanağı bulunmaktadır. Kamusal malların bu özelliği “bedavacılık” sorununu ortaya çıkartmaktadır. Bir tüketici, ödeme yapsa da yapmasa da arz edilen kamu malını tüketme olanağına sahiptir. Bu nedenle, her tüketicinin başkalarının katkılarıyla sağlanan bu malları tüketme yönünde bir motivasyonu vardır³⁴⁴. Çevre koruma

³⁴² Mutlu, a.g.k. s.27

³⁴³ Mutlu, a.g.k. s.27.

³⁴⁴ ÇÖRTOĞLU Sahir ; “ Kirleten Öder İlkesi ve Ekolojik Zarar Kavramı”, Yeni Türkiye Dergisi Çevre Özel Sayısı, sayı 5, 1995, İstanbul, s.348.

hizmetlerinden her birey fayda sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan sosyal faydanın maliyetine kimse katılmak istemeyecektir. Uluslararası çevre sorunlarından zarar görenler, maliyetine katlanmamak amacıyla tercihlerini açıklamadıkları zaman, sorunların çözümü gecikmekte ve toplumsal maliyetler artmaktadır. Çevre sorunlarının kamusal özellikleri nedeniyle piyasa çözümlerinin etkin olamayacağı ve kamusal düzenlemelerin zorunlu olduğu açıkça görülmektedir³⁴⁵.

Küreselleşme süreci geliştikçe, çevresel zararlar artmakta, dışsal maliyetler diğer ülkelerin çevre kalitelerini giderek daha fazla etkilemektedir (sınır aşan dışsallıklar). İşte bu noktada, geleneksel kamusal mal kavramı, bazı çevre malları için bölgesel veya küresel kamusal mala dönüşmektedir. Bu çerçevede, çevrenin küresel bir kamusal mal olduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir. Çevrenin kirlenmesi, bozulması, tüketilmesi vb. problemlerin çözümü de küresel kamusal maldır ve sunumu için küresel ölçekte işbirliği içinde hareket edilmesini gerektirir.

Yerel ve bölgesel nitelikte çevre sorunları vardır. Ancak, yerel ve bölgesel düzeyde olsalar bile, hemen her çevre sorunu, biriktikçe küresel bir sorun haline gelmektedir. Örneğin, su yolları ve nehirler bölgesel nitelik taşırlar. Kirli nehirlerin döküldüğü büyük denizler, bu alanların doğal dengesini bozarak küresel sorunlara yol açarlar. Orman yangınlarının söndürülmesi, tam kamusal bir bölgesel mal iken, ormansızlaşma, çölleşmeye ve küresel ısınmaya yol açar ki, Brezilya yağmur ormanlarının korunması tam kamusal bir küresel mal olarak kabul edilmektedir³⁴⁶.

Çevre kamusal malının küresel nitelik kazanabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yaratılan dışsal faydanın birden fazla ülkeyi etkilemesi şarttır. Bu etki, bir bölge ile sınırlı ise bölgesel, dünyanın önemli bir bölümünü ilgilendiriyor ise küresel kamu malı olmaktadır. Ayrıca, bir malın küresel kamu malı olabilmesi için geniş bir sosyo-ekonomik grubu etkisi altına alması gerekmektedir. Küresel çevre malının diğer bir özelliği de, birden fazla nesli etkisi altına almasıdır. Bu çerçevede, orman yangınlarının söndürülmesi veya yeraltı sularının kirlenmesini önlemek, bölgesel kamu malı olarak tanımlanırken, ozon tabakasının

³⁴⁵ Mutlu, a.g.k. s.28.

³⁴⁶ MUTLU Ayşegül; “ Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, 21. Maliye Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, 10- 14 Mayıs 2006 Antalya, s.12.

korunması için alınan önlemler, küresel ısınmanın önlenmesi, dünyanın bitki ve hayvan örtüsünün ve Antarktika'nın korunması küresel kamusal mal niteliği taşımaktadır³⁴⁷.

Çevre küresel kamusal malı için de bedavacılık problemi söz konusudur. Bu noktada, karşımıza bazı sorular çıkmaktadır. Hangi çevre sorununun, hangi ölçüde azaltılacağına kim karar verecektir? Hangi çevre politikalarının uygulanacağı, maliyetlerin kim tarafından üstlenileceği nasıl belirlenecektir? Devletlerin bu konudaki kararını, uygulayacakları politikaları düzenleyecek karar organları kim olacaktır? Özetle, çevre konusunda yapılan iyileştirmelerin bir küresel kamusal mal olması ve faydasından tüm dünyanın yararlanması nedeniyle bedavacılık sorununun nasıl çözüleceği gibi sorular, hali hazırda cevap bekler durumdadır³⁴⁸.

3.3.2.2. Çevre ve Küresel Yoksulluk İlişkisi

Çevrenin küresel kamu malı özelliğine sahip olması, içinde yaşadığımız zaman diliminin en önemli sorunlarından biri olarak yoksulluğun, uluslar arası toplumda geniş bir kabul ve ilgi görmesine neden olmuştur. Yoksulluk yüzünden, insanlar çevreye duyarsız hale gelmekte, yoksulluk çeken insanlar için tek hedef biyolojik varlığını devam ettirmek olurken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke hükümetleri de ekonomik büyüme ve kalkınma uğruna çevresel felaketlere neden olmaktadır.

Çevreye zarar vermemek adına üretimden vazgeçmek mi? Yoksa ne olursa olsun büyümek ve kalkınmak ve bu konuda oluşan çevresel tahribatları göz ardı etmek mi? Bu ikilem, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yoksulluğun kısır döngüsüne benzer bir çevre- yoksulluk kısır döngüsüne yol açacak kadar ciddi bir problem oluşturmaktadır. Buna göre, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme adına çevreye duyarsız üretim arttıkça, üretimden vazgeçme konusu gündeme gelmekte, bu durum ise yoksulluğu arttırmaktadır. Çok uzun sürmeyen bu süreç, yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak yeniden çevreye duyarsız üretimin artmasına sebep olmakta, kirlilik artışıyla birlikte bu durum bir kısır döngü olarak sürüp gitmektedir³⁴⁹.

Çevre sorunları temelde iki farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, doğal kaynakların üretim- tüketim zinciri içerisinde aşırı kullanımı, İkincisi ise, ekosistemin

³⁴⁷ Mutlu (2006), a.g.m. s.12.

³⁴⁸ Mutlu (2006), a.g.m. s.13.

³⁴⁹ ACAR İ. Atilla ; " Vergilendirmede Tahsis ilkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt11, sayı 1, 2006, s 222.

özümleme kapasitesinin çok üzerinde atığın doğaya bırakılmasıdır. Bu açıdan, TOBB'un çevre ve sanayi ilişkilerine yönelik hazırladığı bir raporunda, çevre ve yoksulluk ilişkisi, bir dizi çevresel faktöre bağlı olarak incelenmektedir³⁵⁰:

“Hava Kirliliği: Hava kirliliğinin en önemli iki nedeni, kentleşme ve sanayi faaliyetleridir. Kentsel hava kirliliğinin artması, buna bağlı olarak yoksullar arasında hastalıkların artmasına ve sağlık sektörü üzerindeki yükün artmasına neden olmaktadır.

Su Kaynaklarına Erişim ve Su Kirliliği: Kırsal ve kentsel alanlarda atıkların su havzalarına bırakılması ya da tarımda kullanılan kimyasal gübre ve ilaçların içilebilir sulara karışması sonucu oluşan su kirliliği, yoksul kesimlerin yeterli düzeyde sağlıklı içme ve kullanma suyuna erişememesine neden olmaktadır. Bu durum ise, başta sağlık problemleri olmak üzere daha farklı sosyal problemlerin önemli bir nedeni olmaktradır. Günümüzde yaklaşık 800 milyon insanın sağlıklı içme suyuna erişimi söz konusu değildir. Bunun yanında, su kaynaklarının kullanımına ekonomik ve sosyal yönden bağımlı olan düşük gelirli çiftçiler ve balıkçılar, bu kirlilikten daha fazla etkilenerek ekonomik ve sosyal konumları giderek kötüleşmektedir.

Toprak Kirliliği: Kentleşme ve sanayi faaliyetleri sonucunda, özellikle büyük yerleşim alanlarına yakın yerlerdeki tarım arazileri, önemli bir kirliliğe maruz kalmaktadır. Bu durum, geçimlerini topraktan elde eden küçük toprak sahibi çiftçilerin topraklarını elden çıkararak büyük kentlere göç etmelerine ve orada da düşük ücretlerle çalışmaları sonucunu doğurmaktadır.

Ormansızlaşma: Orman alanlarının yapılaşmaya açılması, orman yangınları, asit yağmurları sonucu ormanların yok olmaya yüz tutması, ormanla iç içe ve ona muhtaç olarak yaşamını sürdüren orman köylüleri üzerinde yoğun ekonomik ve sosyal baskı oluşturmaya yol açarak, bu kesimin giderek daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Katı Atıklar: Üretim ve tüketim faaliyetleri sonucu oluşan atıkların uygun koşullar altında biriktirilmesi ve saklanması oldukça maliyetli oluşu, kentsel alanlarda özellikle katı atıklardan kaynaklanan problemleri arttırmıştır. Uygun koşullarda saklanamayan katı atıklar, hastalık taşıyan mikro organizmalar için uygun gelişme ortamlarıdır. Ayrıca, katı atıkların depolanmaları sırasında yangın ve patlama riski de

³⁵⁰ www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf e.t.02.09.2008

bir hayli yüksektir. Kentsel alanlardaki atıklardan kaynaklanan kirlilik, yoksul kesimleri daha fazla tehdit etmektedir.”

Bu noktada, çevre ve yoksulluk ilişkisi ortaya konulduktan sonra, çevre küresel kamusal malının küresel yoksulluğu azaltmada nasıl bir rol oynadığı ya da oynaması gerektiği konusunda küresel çevre politikaları açısından bir değerlendirme yapmak, konunun bütünlüğünün sağlanması açısından yararlı olacaktır.

Küresel çevresel politikalarının yönetiminde, soruna küresel kamusal mallar perspektifinden bakıldığında, çevre küresel kamusal malının sunumu için uluslararası işbirliği ortamının sağlanması bir gerekliliktir. İşbirliği sorununun yanında, küresel çevre politikalarının etkinliğini azaltan sorunlardan biri de, çevre koruma amaçlı politikaların ülke ekonomileri üzerindeki maliyet ve rekabet baskılarıdır.

Çevresel düzenlemelerin ülke ekonomilerinin üzerindeki olumsuz etkilerinin temelinde, dışsallıkların içselleştirilmesi sürecinde, firmalara yüklenen maliyetler bulunmaktadır. Çevresel düzenlemelerin (özellikle vergiler) neden olduğu fiyat artışları, bir yandan üretim talebini, dolayısıyla üretim miktarını etkilerken, diğer yandan istihdam ve uluslararası rekabet üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle enerji üretimi ile ilgili sektörlerin yoğun çevre kirliliğine neden oldukları dikkate alınırsa, bu sektörlerle yönelik olarak uygulanacak çevre politikalarının, temel enerji girdilerinde maliyet ve fiyat artışlarına neden olduğu görülmektedir. Bu maliyet artışları, kendi sektörleri kirlilik yaratmayan ve dolayısıyla çevresel politikalara muhatap olmayan sektörlerde de maliyet artışlarına neden olmaktadır. Maliyet artışlarının yanında diğer önemli bir olumsuzluk da, uluslararası rekabet üzerinde ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda, firmalar faaliyetlerini gelişmemiş ülkelere kaydırmakta ve önemli kaynak dağılımı sorunları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, sıkı çevresel düzenlemeler, ekonomiler üzerinde maliyet ve rekabet baskıları doğurmaktadır³⁵¹.

Küresel çevre politikalarının yönetiminde yaşanan önemli sorunlardan bir diğeri de, küresel çevre politikalarının yönetiminde söz sahibi uluslararası kuruluşların kendi aralarında yaşadıkları yetki ve kaynak paylaşım sorunlarıdır. Özellikle Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yer alan Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Gıda ve Tarım Örgütü ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, kendi aralarında yetki ve kaynak paylaşımında

³⁵¹ Mutlu (2002), a.g.k. s. 49.

önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Çevre konusunda faaliyetlerde bulunmak üzere 1973 yılında Birleşmiş Milletlerce kurulan Birleşmiş Milletler Çevre Programının diğer uzman örgütler karşısında etkisiz kalması, çevre politikalarının etkinliğini azaltmaktadır. Birleşmiş Milletler çatısı altında faaliyet gösteren diğer uzmanlık örgütleri de çevre konusunda dolaylı etkide bulunmaktadırlar. Söz konusu örgütlerin, çevresel politikalar bağlamında ortak amaçlar için bir araya gelip işbirliği yapmaları, sahip oldukları ağır bürokratik yapıları nedeniyle mümkün olamamaktadır. Bu durum, kaynakların etkin olmayan bir şekilde kullanılmasına ve çevre konusunda beklenen iyileşmelerin gerçekleşmemesine neden olmaktadır.

Küresel çevre politikalarının yönetimi konusunda yaşanan bir diğer önemli problem ise, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan maliyetleri paylaşma sorunudur. Hem yerel, hem de küresel düzeyde çevre politikalarının başarısı, çevresel politikaları uygulayacak ülkelerin üstlenecekleri maliyetlere katlanmalarına bağlıdır. Ancak, sağlanan çevresel iyileştirmelerin faydasının bölünememesi ve dışlanmanın söz konusu olamaması, ülkelerin bu maliyetleri kendiliğinden üstlenmelerini engellemektedir. Buna karşın, bazı gelişmiş ülkelerde, refah artışının bir sonucu olarak, halkın temiz çevre talebinin oluştuğu görülmektedir. AB’nde çevre politikalarının yoğun olarak uygulanmasının ve başarısının nedenlerinden birisi de budur. Ancak, AB dahi karbon bazlı vergilerin üye ülkelerde uygulanması konusunda başarısız olmuştur. Birleşmiş Milletler ve benzeri uluslar arası kuruluşların yaptırım güçlerinin olmaması nedeniyle, ülkelerin bugünkü durumda ortak çevre politikalarını uygulama konusunda pek hevesli olmayacakları açıktır³⁵².

3.3.3. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Bilgi ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

Yirminci yüzyılda özellikle batı toplumlarının ekonomik ve sosyal alanda gösterdiği kalkınma hamlesinin büyük ölçüde bilgiye yapılan yatırımların ürünü olduğu söylenebilir. Küreselleşme sürecinin gelişiminde önemli etkisi olan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanını ve toplumun tüm kesimlerini çeşitli yönlerden etkisi altına almaktadır. Bu etkiler, günümüzde büyük bir dönüşüme sebep olmuştur.

³⁵² MUTLU Ayşegül (2006) ; a.g.m. s. 21- 22

Bugün dünyanın iktisadi ve sosyal açıdan en gelişmiş toplumları “bilgi toplumu”, onların sahip oldukları ekonomik anlayış ise “bilgi temelli ekonomiler” olarak adlandırılmaktadır. Bilgi temelli ekonomiler; bilginin üretilmesi, kullanılması, yayılması ve geliştirilmesini başaran ekonomilerdir. Bilginin üretimle ilişkisinin kurulması, bir üretim konusu haline getirilmesi, bilginin üretim aracı mı yoksa bir mal mı olduğu konusunda tartışmaları da gündeme getirmektedir. Bilgiyi bir mal olarak ele alanlar, bilginin nasıl bir mal olduğunu tespit edebilmek için öncelikli olarak kamusal veya özel mal ve hizmetlerden hangisinin özelliğini taşıdığına bakmak gerektiğini dile getirmektedirler³⁵³.

Bilgi, sektörel küresel kamusal mal sınıflandırmasında bir küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Ancak bilgi, kamu malları açısından rakip olmama özelliğine sahip olmakla birlikte dışlanamama özelliğine tam olarak sahip olmaması nedeniyle özünde küresel yarı kamusal bir maldır. Bilginin özünde küresel yarı kamusal bir mal olması (dışlanabilme özelliği göstermesi nedeniyle fiyatlandırılabilmesi ve ticari amaçla kullanılabilmesi) birçok alanda bilgi üretiminde, dağıtımında ve kullanılmasında bazı zorluklarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Örneğin ilaç, kimya, elektronik ve metalurji gibi birçok sektörde bilgi üretiminin ve kullanımının ticari bir sır olarak kalması, bilginin dışlanabilir olmasından ileri gelmektedir. Bilginin dışlanabilme özelliği nedeniyle bazı tür bilgilerin üretimi yeterli düzeyde gerçekleşmemekte, bazılarının ise üretiminde, dağıtımında ve kullanımında dünyadaki tüm insanlar, ülkeler ve nesiller açısından adil olmayan bir durum ortaya çıkmaktadır³⁵⁴.

Bilginin ve bilgiden türetilen teknolojilerin üretiminde, dağıtımında ve kullanımında insanlar, ülkeler ve nesiller açısından küresel düzeyde karşılaşılan adaletsizliklerin temelinde ise kar elde etme amacıyla bağlantılı olarak firmaların, bilginin üretim biçimi olan araştırma ve geliştirme (ar-ge) faaliyetlerine yaptıkları yatırımın karşılığını almak istemeleri yatmaktadır. Firmalar için son derece rasyonel olan bu davranış, bilgi ve teknoloji kullanımının kısıtlanmasına yol açmaktadır. Diğer yandan, firmaların araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yaptıkları yatırımların karşılığını almak istemelerinin, bilimin ve teknolojinin gelişiminin temeli olduğu

³⁵³ STİGLİTZ Joseph ; “ Knowledge as a Global Public Goods” içinde Ed. Inge KAUL vd. , Global Public Goods: International Cooperation in the 21.Century, Oxford University Pres, New York, 1999, s. 310.

³⁵⁴ Stiglitz, a.g.m. s.318.

savunulmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketlerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yatırım yapmaları, günümüzün en tartışmalı konularından biri olan “patent hakkı” uygulamasının temel gerekçesi olarak ele alınmaktadır. Patent hakları, bilginin ortaya çıkarılmasını veya geliştirilmesini finanse eden çok uluslu şirketlerin, bu bilginin kullanımını kısıtlayabilmesini sağlayan haklar olarak tanımlanmaktadır. Sonuçta, küresel bir kamusal mal olan bilgi, patent haklarının kullanılarak monopol gücünün sağlandığı özel bir mala dönüştürülmektedir³⁵⁵.

Günümüzde bilginin, kalkınmanın ve yoksulluğun azaltılması amacıyla ele alınmasında karşılaşılan en önemli sorun, patent haklarıyla bağlantılı olarak, Dünya Ticaret Örgütü üyeleri arasında imzalanan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)’dir. 1994 yılında imzalanan ve üye ülke sayısının 148 olduğu bu anlaşma, fikri mülkiyet hakları, ticarete konu olan fikirleri ve bilgileri yaratanların, bedelini ödemedikleri sürece diğerlerini bu fikirlerin ve bilgilerin herhangi bir şekilde kullanımından en az 20 yıl süreyle dışlanmasına olanak sağlamaktadır³⁵⁶.

3.3.3.1. Yoksulluğun Azaltılmasında ve Kalkınmada Bilginin Rolü

İkinci bölümde üzerinde durulduğu gibi, Dünya Bankası, küresel kamu mallarını çekirdek mallar ve tamamlayıcı mallar olmak üzere iki şekilde ele almaktadır. Bu sınıflandırmada, küresel kamusal mallar, tüm ülkelere eşit olarak dağılsa bile, faydalarının ortaya çıkması için ilgili ülkelerde bazı temel alt yapı hizmetlerinin mevcut olması gerekir ki, bu da kalkınma ile ilgili bir meseledir. Kalkınmışlık düzeyi yüksek olan ülkeler, aynı miktarda bir kamusal maldan daha fazla fayda sağlarken, görece kalkınmışlık düzeyi düşük olan ülkeler yeterince fayda sağlayamamaktadırlar. Bilgi, bu çelişkili durumun temel nedenlerinden biri olarak ele alınmaktadır³⁵⁷.

Bilgi üretimi, sektörel sınıflandırmaya göre çekirdek faaliyetler olarak ele alınabilir. Bilginin üretildiği araştırma laboratuvarları, bu çekirdek faaliyetlerin itici güçleridir. Bilginin sağlanması ve bu bilginin yorumlanıp kullanıma hazır hale getirilmesi, çekirdek faaliyet olarak nitelendirilirken, yorumlanmamış ham bilgi üretimi ise, tamamlayıcı faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, fiziksel altyapı

³⁵⁵ MILLS Anne ; “Tecnology and Science As Global Public Goods: Tackling Priority Diseases of Poor Countries”, Paper prepared for **The Annual World Bank Conference on Development Economics**, Barcelona, 2001, s.11

³⁵⁶ Mills, a.g.m. s.12.

³⁵⁷ Stiglitz, a.g.m. s.313.

(örneğin internet altyapısı) ve eğitim gibi ulusal kamu malları, bilgiye erişim ve kullanma kapasitesini arttırdığı için tamamlayıcı faaliyet sayılmaktadır.

Kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında bilgi, kritik bir öneme sahip olup, diğer küresel kamusal malların elde edilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin, bulaşıcı hastalıkların yayılımını durdurma ve kontrol altına alma, insanlık için küresel standartlar geliştirme, açık ticaret sistemini yerleştirme, güvenlik ve finansal istikrarı koruma, bilginin diğer küresel kamusal malların sunumunda oynadığı rolü ve önemi ortaya koymaktadır. Diğer yandan, bilginin üretilmesi ve yayılması sonucu, antibiyotiklerin ve aşıların sağlık küresel kamusal malına yaptığı katkı, gübre ve ilaç alanlarında ve yeni ürün türlerindeki gelişmelerin gıda güvenliğini sağlaması, bu açıdan çarpıcı örneklerdir³⁵⁸.

2003 ve 2005 yıllarında iki aşamalı olarak gerçekleştirilen Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, bilginin yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasında oynadığı rolü ve etkiyi vurgulaması açısından son derece önemlidir. Dünya Bilgi Toplumu Zirvesinin amacı, “ bilgi toplumu için ortak bir vizyon ve anlayışın geliştirilmesi; hükümetlerin, uluslar arası kuruluşların, özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin uygulayacağı bir eylem planının ve ilkeler bildirgesinin kabul edilmesi, bilginin dünyanın bütün insanlarına erişiminin sağlanması ve bu suretle kalkınmada fırsat eşitliğinin sağlanması hedefine ulaşmak üzere gerekli organizasyonel yapının oluşturulması” olarak ortaya konulmuştur. Bu amaçla hazırlanan bildirgenin ilk maddesi ise şöyledir; “ bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), herkes için bilgi toplumunun temelidir ve evrensel, kolaylıkla erişilebilir, tarafsız ve ucuz bilgi iletişim teknolojileri altyapısı ve hizmetleri inşa etmek tüm tarafların en önemli amacıdır”³⁵⁹. Görüldüğü gibi, bilgi iletişim teknolojileri altyapısı ve hizmetleri, kalkınmanın ve yoksulluğun azaltılmasında fırsat eşitliğini sağlayarak çok önemli bir etkide bulunmaktadır.

3.3.4. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik ve Yoksulluğun Azaltılmasındaki Rolü

Kamu maliyesi alanında güvenlik ve dolayısıyla barışın sağlanmasına yönelik hizmetler, ulusal sınırlar içerisinde tam kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Tam kamusal malların iki temel özelliği olan tüketiminde rekabetin olmaması ve

³⁵⁸ Stiglitz, a.g.m. s.313.

³⁵⁹ www.bilgitoplumu.gov.tr/dbtz/index-p2.html e.t. 13.09.2008

dışlanamama özellikleri tipik olarak güvenlik hizmetlerinde gerçekleşmektedir. Çünkü ulusal güvenlik hizmetlerinden herhangi bir bireyin faydalanması, diğer bireylerin bu maldan faydalanma düzeyini etkilememektedir. Ayrıca, hiç kimse, güvenlik hizmetlerinin faydasının dışında tutulamamaktadır.

Savaş ya da huzursuzluk ortamının engellenmesi ve barışın sağlanması hizmetinin faydaları ulusal sınırları aştığında ya bölgesel ya da küresel düzeyde fayda yayacaktır. Bu açıdan, güvenlik ve barışın tesis edilmesinin küresel bir kamusal mal olarak ele alınması doğru bir yaklaşım olacaktır. Aslında, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan istikrarsızlık ve çatışmaların önlenmesi, öncelikle konumlandığı bölgeye fayda yayarken, söz konusu bölgenin istikrarı ise, küresel düzeyde bir fayda ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Ağustos 2008'de Gürcistan'ın, kuzeyinde yer alan Güney Osetya Özerk Bölgesini işgal etmeye kalkışması sonucu Rusya'nın olaya müdahale ederek Gürcistan'ı işgal etmesi güncel bir örnektir. Bu olayların Kafkasya'da çok geniş bir alana yayılarak bölgesel istikrarsızlık oluşturması karşısında, Birleşmiş Milletlerin bölgede barışın ve istikrarın sağlanmasına yönelik girişimleri, küresel bir kamusal mal olarak değerlendirilecektir.

Belirli bir ülkeyi ya da bölgeyi etkileyecek herhangi bir çatışma ve istikrarsızlık durumunun çözümü için bölgesel ya da ulusal kurumların müdahalesi öncelikli olarak beklenirken, bu kurumların ulusal ya da bölgesel çıkarlarını öne çıkartarak müdahale etmede geç kalması veya hiç müdahale etmemesi küresel barışı tehdit etmektedir.

Küresel barışın sağlanması, çatışmaların önlenmesi ve istikrarın sağlanması için günümüzde ulus devletlerin ve uluslar arası kuruluşların yanı sıra çok sayıda sivil toplum kuruluşu da çaba göstermektedir. Ancak, barışın sağlanabilmesi için, ulus devletler, uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin bu çabalarının daha etkin sonuçlar üretebilmeleri için çok taraflı ve samimi işbirliği ile yeni mekanizmalara ihtiyaç vardır. Çünkü ulus devletlerin birçok durumda sadece kendi çıkarlarına odaklanmaları ya da sivil toplum örgütlerinin özellikle kaynak bulma ve yaygın etkiler oluşturabilme konusunda çok fazla etkili olamamaları nedeniyle bu konuda uluslar arası bir bütünleşme ve kurallar birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bunun gerçekleşmesi

kolay değildir. Uluslar arası boyutta ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde, ülkeler arası anlaşmalar, tarihsel bağlar ve ortak eylemler belirleyici olmaktadır³⁶⁰.

3.3.4.1. Küresel Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Birleşmiş Milletlerin Rolü

Günümüzde uluslar arası düzeyde barışı sağlamak, korumak ve bu konuda çıkabilecek anlaşmazlıkları çözüme bağlama görevlerini yerine getirmeye çalışan NATO (Kuzey Atlantik İttifakı) ve Birleşmiş Milletler dışında irili ufaklı çok sayıda resmi ya da resmi olmayan örgüt bulunmaktadır. Ancak, küresel düzeyde güvenliğe ve barışa etkisi bulunan iki temel kuruluş bulunmaktadır. Bunlar da, yukarıda belirtildiği gibi Birleşmiş Milletler ve NATO'dur. Çalışmamızda konuya örnek oluşturması açısından sadece Birleşmiş Milletlerin faaliyetleri incelenecektir.

Birleşmiş Milletlerin barışa ve güvenliğe yönelik faaliyetleri, esasen bünyesinde bulunan ve temel organlar içerisinde yer alan Güvenlik Konseyi aracılığıyla yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler sisteminin en güçlü organı konumundadır. Birleşmiş Milletlerin diğer organlarının aldığı kararlar birer tavsiye niteliği taşırlarken, Güvenlik Konseyinin aldığı kararlar muhatapları açısından bağlayıcı olmaktadır. Bu bağlayıcılık, Birleşmiş Milletler Tüzüğünde açık şekilde belirtilmiştir. Güvenlik Konseyi, on beş üye ülkeye sahiptir. Bu üyelere beşi (ABD, İngiltere, Çin, Rusya ve Fransa) daimi üye, diğer on tanesi ise seçilmiş üye konumundadır. Daimi beş üye ülkenin, kararları veto hakkı bulunurken, diğer seçilmiş on ülkenin böyle bir hakkı yoktur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Anayasasının öngördüğü çerçevede içinde barışın ve güvenliğin sağlanması konusunda hareket ederken başlıca dört ana ilkedен yararlanmaktadır. Bunlar, “çatışma önleyici diplomasi”, “barışı oluşturma”, “barışı koruma” ve “çatışma sonrası barışı inşa etme” ilkeleridir³⁶¹. Birleşmiş Milletlerin dünya barışını sağlama ve koruma konusunda, özellikle tehdit olarak gördüğü alanlarda yaptığı uluslar arası çabalar sonucu bazı anlaşmalar imzalanmış ve bu anlaşmalar dünya barışını sağlama ve koruma noktasında tüm dünya için nirengi noktası olmuştur. Bu anlaşmalardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür³⁶²,

³⁶⁰ DEMİRDÖĞEN Ülkü Demirtürk ; “ Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946- 1996)”, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt 6, sayı 11, 2006. s. 261.

³⁶¹ Demirdöğen, a.g.m. s.262.

³⁶² www.belgenet.com/arsiv/anlasmalar/bm.html e.t. 12.09.2008

- Nükleer Silahlanmanın Önlenmesine Dair Anlaşma (1970),
- Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (1975),
- Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (1997),
- Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması (1999).

Günümüzde dünyanın özellikle siyasi açıdan içinde bulunduğu karmaşık durum karşısında, Birleşmiş Milletlerin yetersiz kaldığı görüşleri uluslararası toplumun çok geniş bir kesimi tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Dile getirilen şikâyetler, genellikle, sorunlara müdahale etmekte gecikilmesi ve gelişmiş ülkelerin, özellikle de ABD'nin Birleşmiş Milletler üzerindeki vesayetidir. Bunun yanında, Birleşmiş Milletler, sorunlara müdahale etmede finansman zorlukları yaşamaktadır. Bu finansman zorluklarının altında, ABD ve temsil ettiği bloğun çıkarları yönünde Birleşmiş Milletleri harekete zorlaması ve bu durumun dünyanın geri kalan geniş kesiminde çok büyük huzursuzluk yaratması yatmaktadır. Ancak yine de mevcut şartlar altında küresel güvenliğin ve barışın oluşturulmasında Birleşmiş Milletlerden başka herhangi bir alternatif bulunmamaktadır. Fakat ABD'nin Birleşmiş Milletler sistemindeki başarısız liderlik profili, bu örgütte yapılması gereken reformların önüne geçmektedir.

3.3.4.2. Barış ve Güvenliğin Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

Barış ve güvenlik küresel kamusal malı, küresel yoksulluğun azaltılmasında kilit rol oynayan faktörlerden biridir. Yoksulluğun azaltılmasında temel şartlardan biri, ilgili ülkenin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık ortamının giderilmesidir. Ülkedeki iç istikrarsızlıklar ve çatışmalar önlenmeden, o ülkedeki yoksulluğun kalıcı şekilde azaltılması mümkün değildir.

Günümüzde, dünyanın dört bir yanında ayrılıkçı, milliyetçi ve etnik kökenli çatışmalar devam etmektedir. Bu çatışmaların yanı sıra, aktif çatışma olmadan bir takım siyasi çalkantılar, ayaklanmalar ve gösteriler de yine dünyanın birçok köşesinde varlığını sürdürmektedir. 1980 ve izleyen yıllar, dünyanın yaygın olarak terör ve savaşlarla karşı karşıya kaldığı bir dönem olmuştur. Özellikle, Güney Doğu Asya ve Sahra Altı Afrika için yapılan çalışmalarda, bu bölgelerin bugün karşı karşıya olduğu derin yoksulluğun altında yatan faktörlerden birinin de, bu ülkelerin yıllarca gerek kendi içlerinde gerekse de komşularıyla yaşadıkları savaşların olduğu sıkça vurgulanmaktadır.

Dünya’da mutlak yoksulluk ve açlığın en yaygın olarak görüldüğü Afrika’nın birçok ülkesi, son 50 yıllık süreçte sürekli iç çatışmalar ve komşu ülkeler arasındaki savaşlarla gündeme gelmiştir. Örneğin, Sudan’da Darfur bölgesinde yaşanan trajik olaylar sonucu bir milyona yakın insanın öldüğü ve geri kalan insanların da açlığa mahkûm edildiği uluslararası toplum tarafından bilinmektedir. Bunun yanında, Güney Afrika’da, Kongo’da ve Somali’de yaşanan iç çatışmalarda milyonlarca insan hayatını kaybederken, bir o kadar insan da açlığa mahkûm olmuştur. Aynı şekilde, Güney Doğu Asya’da Vietnam, Kamboçya, Endonezya ve Filipinlerde yaşanan iç çatışmalar sonucu milyonlarca insan yaşamını kaybetmiştir.

Örneklerden de görülebileceği gibi, iç çatışmaların, siyasi istikrarsızlığın ve savaşların yoksulluk üzerinde çok önemli bir etkisi vardır. Dolayısıyla, küresel yoksulluğun azaltılması için öncelikle, yoksulluğun yaşandığı bölgelerde yaşanan güvenlik kaynaklı olumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir. Bunun için de, güvenlik ve barışın küresel düzeyde ele alınması gerekmektedir. Güvenlik ve barışın tesis edilmesi, elbette ki kolay bir husus değildir. Güvenlik ve barışın tesis edilmesinde demokratik, katılımcı ve karşılıklı anlayışın öne çıkarıldığı bir işbirliği mekanizması, küresel yoksulluğun azaltılmasında da oldukça önemli bir adım olacaktır.

3.3.5. Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Yönetişim ve Yoksulluğun Azaltılmasındaki Rolü

Günümüzde dünya’da her alanda çok yönlü bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu sürece bakıldığında; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devlete dayalı siyasi yapıdan bütünleşmiş bir küresel yapıya geçişin olduğu bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bu çok yönlü dönüşüm süreci, ulus devletin yönetim fonksiyonlarını aşındırmakta, bu aşındırma süreci aynı zamanda toplumun farklı kesimlerini bir araya içine sokmaktadır. Ayrıca, bu süreçte devletler, toplumdan gelen çok farklı ve kompleks talepler karşısında yanıt vermekte zorlanmaktadır. Doğal olarak, böyle bir süreç, ulus devletin yönetimde başarısızlık ve yönetememe sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır³⁶³.

Yönetişim kavramı, bir tarafın diğer tarafı yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkileşimlerin öne çıktığı bir ilişkiler bütününe doğru dönüşümü ifade etmektedir.

³⁶³ ÖZER M. Akif ; “ Yönetişim Üzerine Notlar”, Sayıştay Dergisi, sayı 63, Ekim- Aralık 2006, s. 60.

Yönetişim, toplumların, faaliyetlerini yönetmek amacıyla kullandığı politik, ekonomik ve yönetsel iradedir. Bireylerin, grupların ve toplulukların ortaklaşa karar alma ve uygulamada, çıkarlarını dile getirmede, yükümlülüklerini karşılamada ve çatışma noktalarının çözümünde kullandıkları mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsar. Bu anlamda yönetim, toplumsal aktörler arasında ve toplumsal aktörlerle devlet arasındaki karşılıklı etkileşimin niteliğine işaret etmektedir³⁶⁴.

Yönetişim başlığı altında, yasalar, diğer yasal düzenlemeler, değerler ve davranış normları, formel ve formel olmayan kurumların oluşturduğu çerçeve incelenmektedir. UNDP'ye göre yönetim, bir ülkedeki ekonomik, siyasal ve idari otoritenin her düzeydeki işlemleri yürütmesidir. İyi yönetim (good governance) ise, vatandaşların ve toplumsal grupların kendi çıkarlarını korumak ve yasal haklarını kullanmak için gerekli mekanizmalar ve kurumlara sahip olmalarını gerektirir. Yine, UNDP tarafından ortaya konan demokratik yönetim kavramı ise, iktidarın nasıl kullanıldığını, kararların nasıl alındığını, bireylerin ve diğer ilgili kişi ve kuruluşların söz haklarını nasıl kullandıklarını belirleyen kurumlar, prosedürler ve gelenekler arasındaki etkileşimleri kapsayan bir kavramdır³⁶⁵.

Dünya Bankasına göre yönetim, açık ve öngörülebilir bir karar alma sürecinin, profesyonel bir bürokratik yönetimin, eylem ve işlemlerden sorumlu bir hükümetin ve kamusal sürece aktif bir şekilde katılımında bulunan sivil toplum ve hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir düzeni ifade etmektedir³⁶⁶.

Yukarıda ifade edilen farklı tanım ve yaklaşımlardan hareket ederek yönetim ilkelerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

— Şeffaflık; bütün yönetim işlemlerinin halka açık olması, kamu kesiminin saydamlığının sağlanması, yönetimde kullanılan dilin, yasa ve yönetmeliklerin sade olmasını gerektirir.

— Hesap verme sorumluluğu; Yönetimin bütün işlemlerinde vatandaşlarına karşı sorumluluk ve hesap verme yükümlülüğü içinde hareket etmeleri.

— Kamu mali sisteminin uluslar arası normlara uygun olarak denetiminin sağlanması, idari açıdan bağımsız yolsuzlukla mücadele birimlerinin oluşturulması.

³⁶⁴ ARGÜDEN Yılmaz; İyi Yönetişim, Kaliteli Yaşam”, Önce Kalite Dergisi, Ekim 2007, www.arge.com/userfiles/resources/pdf e.t. 14.09.2008.

³⁶⁵ www.undp.org.tr/undp_tur/DemokratikYonetisim.asp e.t. 14.09.2008

³⁶⁶ www.worldbank.org.tr/website/external/governance.asp e.t. 14.09.2008

— Katılımcılık; Sadece seçimlerde oy verme ile yapılan katılımın yetersizliği karşısında sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla karar verme mekanizmalarına bireylerin katılımının sağlanması.

Küreselleşme sürecinde ulus devletlerin bazı temel alanlarda politika belirleme kapasitelerinin zaafa uğraması, uluslar arası kuruluşların bu alanlardaki iktidarlarının güçlenmesi ile paralellik arz etmektedir. Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların kararları ve yönetsel kuralları, ulus devletler üzerinde, onların yönetim sistemlerini etkileyen bağlayıcı kararlar ve kurallar haline getirilmiştir. Burada amaç, ulus devletin yönetim kapasitesinin geliştirilmesini sağlamaktır. Yönetim kapasitesinin gelişmesi ise, ulus devletin kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında kaynakların daha etkin şekilde kullanımını sağlayacak en önemli faktördür. Yönetim kapasitesi gelişmemiş bir devletin gerek kendi kaynaklarını, gerekse de dış yardım şeklinde gelen kaynakları etkin bir şekilde kullanıp yoksulluğu azaltmaya çalışması ve kalkınması mümkün değildir.

Bu noktada, iyi yönetim, doğrudan fayda sağlayan ve potansiyel olarak güvensizlik riskini azaltıcı özelliklerinden dolayı bir küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF ve UNDP gibi küresel ekonomiyi yöneten, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında çok önemli koordinasyon fonksiyonunu yerine getiren uluslararası kuruluşlar, küresel anlamda yönetim hizmetini sunan kuruluşlardır. İyi yönetim, diğer küresel kamusal malların tüketiminde kapasite arttırıcı rol oynamasından dolayı tamamlayıcı nitelikte bir küresel kamusal maldır³⁶⁷.

3.3.5.1. İyi Yönetişim ve Yoksulluğun Azaltılması

Yönetişim, görünüşte hükümet ya da hükümet dışındaki tüm politik aktörler tarafından otorite ve gücün uygulanması ve kontrolünü içermektedir. İyi yönetim kavramı ilk kez ekonomik kalkınma ve yoksullukla mücadele alanında Dünya Bankası ve diğer uluslar arası örgütlerin doğru ya da iyi yönetim vurguları ile ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası, yönetişimi, “bir ülkenin kalkınması için ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde iktidarın kullanma biçimi” şeklinde tanımlayarak, yönetişimi

³⁶⁷ EDWARDS Michael, ZADEK Simon ; “ Governing The Provision of Global Public Goods: The Role And Legitimacy of Nonstate Actors”, içinde; Global Public Goods: Managing Globalization ed. Kaul vd. Oxford University Pres, New York, 2003, s.201.

doğru kalkınma yönetimi ile ilişkilendirmiştir. Dünya Bankasının yönetim vizyonunun vurgusu, iyi yönetişimin yatırım ve kalkınma ortamının daha güvenli ve avantajlı hale getirilmesi ile ilgilidir³⁶⁸.

Yönetişim düzleminde Dünya Bankasının devlete yüklediği rol; rekabeti ve piyasaları teşvik etmek, özel mülkiyeti ve yatırımların güvenliğini korumak, piyasaların daha etkin işlerliğini sağlayacak bir ticaret ve hukuk sistemi kurmak, piyasaları toplumsal beklentileri tatmin etmede başarısız olduğunda düzeltici bir işlev üstlenmek, kamusal işletmeleri özelleştirmek, kamunun aşırı istihdam yükünü hafifletmek, bütçe disiplini sağlamak ve hükümet dışı aktörlerin yönetime katılmalarını sağlayacak düzenlemeler yapmaktır³⁶⁹.

Bu açıdan, Werlin'in (2003) yaptığı değerlendirme de ilginçtir. Werlin, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki kalkınma farklılığının esas olarak kaynak azlığından çıktığı fikrine karşı çıkmakta ve sorunun yönetim eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Başka bir deyişle, az gelişmiş ülkelerin kalkınma ve yoksulluk sorunları, kaynak sorununa değil yönetim sorununa bağlanmaktadır. Werlin, bu düşüncesine kanıt olarak, büyüme ve küreselleşme çağında çok yüklü miktarlarda yardım ve kredilere rağmen aşırı yoksulluğun azalmayıp artmasını vermektedir. Bu noktada üç unsura dikkat çekilmektedir. Birincisi, Kongo ve Angola gibi ülkeler, zengin doğal kaynaklara sahipken, günümüzde açlık ve yoksullukla boğuşmaktadırlar. İkincisi, dış yardımlar çoğunlukla olumlu sonuç vermemektedir. Mısır ve Tanzania'ya büyük miktarlarda dış yardım sağlanmış, hatta Tanzania'da 2000'den fazla kalkınma projesi desteklendiği halde, bu ülkelerdeki yoksulluk oranı azalmamış tersine artmıştır. Üçüncü olarak, yönetişimin zayıf olması nedeniyle, yoksul ülkelerin aldığı yardımların çoğu yine zengin ülkelere gitmektedir³⁷⁰.

Yine Werlin'e (2003) göre, yoksul ülkelerin içinde bulunduğu durum, bir tür politik hastalıktır. Bu hastalık, kendisini yanlış politikalar, zayıf bürokrasiler, yetersiz denetimler, yolsuzluklar, yasa ve diğer hukuki düzenlemelerin uygunsuzluğu şeklinde göstermektedir. Bir başka deyişle, yönetim, yoksul ülkelere zengin ülkelere göre çok

³⁶⁸ NELSON Paul ; " Whose Civil Society? Whose Governance? Decisionmaking and Practise In The New Agenda At The Inter Development Bank And World Bank", **Global Governance**, vol.30, 2000, s. 405 (ss. 405- 419).

³⁶⁹ RHODES R.A.W ; " The New Governace: Governing Without Government", **Political Studies**, vol. 44, no. 4, September 1996, s. 656. (ss.652- 667)

³⁷⁰ WERLİN Herbert ; " Poor Nations, Rich Nations: The Theory of Governance" **Public Administration Review**, Vol. 63, no. 3, May- June 2003, s. 330. (ss.329-339)

daha zayıftır. Bu nedenle, yoksul ülkelerle zengin ülkeler arasındaki farklılığın sebebi kaynak yetersizliği değil, yönetişimin yokluğu veya zayıflığıdır³⁷¹.

Dünya Bankası ve diğer uluslar arası örgütlerin, iyi yönetişimi yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasında anahtar bir olgu olarak politikalarının merkezine alması, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için oldukça sıkıntılı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Çünkü resmi kalkınma yardımları ve kalkınma amaçlı kredilerin serbest bırakılması ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yönetişim reformlarının yapılmasına bağlanmıştır. Gerek yardım yapılmadan önce, gerekse de yardım sonunda denetimler yapılırken, yardımı veren ülke veya uluslar arası kuruluşlar, yardımı alan ülkede bir takım reformların hayata geçirilip geçirilmediğini dikkate alınmaktadırlar. Bu reformların temelinde kamu yönetiminin ve kamu ekonomik sektörünün şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya dönüştürülmesine yönelik düzenlemeler vardır.

Yönetişim reformlarının, 1980'li yıllarda neoliberal ekonomi modelinin hayata geçirilmesi için tasarlanan yapısal uyum programlarının yeni yüzü olduğu da özellikle küreselleşme karşıtları tarafından sıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu kesimler, yönetişim reformlarının yoksulluğun azaltılmasına yönelik değil, ancak zengin ülkelerin borçlarını daha rahat tahsil edebileceği bir yeni tasarım olabileceği şeklinde eleştiriler getirmektedir.

3.3.6. Küresel Kamusal Bir Mal Olarak Finansal İstikrar ve Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

Finansal istikrar, kavram olarak, ekonomik sistem içindeki kurumların, piyasaların ve ödeme sistemlerinin istikrarlı olarak işlediği bir durumu işaret etmektedir. Bir ülkede, ekonomik sistem içindeki kurumların, piyasaların ve ödeme sistemlerinin istikrarı, o ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınması için son derece önemlidir. Bu nedenle, bir ülkede ekonomi politikaları oluşturulurken finansal istikrarın sağlanması veya korunmasına yönelik önlemler demeti mutlaka hedefler içine yerleştirilmektedir.

Bir ülke ekonomisi içerisinde finansal sistem, reel üretimin gerçekleştiği reel ekonomik alana gerekli sermaye desteğini sağlayan mekanizmadır. Kapitalist sistem içinde üretimin itici gücü, sermayedir. Ülke ekonomisi için gerekli olan sermaye ise,

³⁷¹ Werlin, a.g.m. s.331.

ülkenin finansal sistemi vasıtasıyla sağlanmaktadır. Finansal sistemin ana unsurları ise, sermaye piyasaları, bankalar, finansal mevzuat ve denetim mekanizmalarından oluşmaktadır. Bu unsurlar arasındaki uyum, finansal istikrarın sağlanmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla herhangi bir zamanda, finansal piyasalardaki istikrar veya istikrarsızlık, finansal sektördeki aktörlerin aynı anda uyum içinde hareketleri ile yakından ilişkilidir³⁷².

1980 sonrası dönemde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum programlarının uygulamaya konulmasının ardından finansal serbestleşme olarak adlandırılan süreç, dünya ekonomisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Finansal serbestleşmeye yönelik gelişmelerle birlikte sermayenin uluslararası alanda dolaşımında büyük artışlar olmuş ve dünyanın artık tek bir piyasa haline dönmüş olduğu ileri sürülmüştür. 1980 yılında yaklaşık 700 milyar dolar tutarındaki uluslararası dolaylı sermaye yatırımları stoğu, 1990 yılında yaklaşık 2 trilyon dolara, 1995 yılında 3,3 trilyon dolara, 2000 yılında 6,2 trilyon dolara ve 2002 yılında ise 7,1 trilyon dolara yükselmiştir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, bu türden sermaye hareketlerinin çok büyük bir kısmı, gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirilmektedir³⁷³.

Finansal piyasaların serbestleşmesi ve küreselleşmesinde en önemli faktörler, iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve finansal piyasaların sağlam şekilde kurumsallaşmasıdır. 1980 ve 1990'larda hızlanan finansal piyasaların serbestleşmesi sürecine, gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin döviz ve sermaye piyasalarını serbestleşmeye başlamaları ivme kazandırmıştır. Küresel rekabet, hükümetlere, ülkelerindeki finansal kurumların dünyada etkin olarak rekabet edebilmeleri için, finansal piyasalarına serbestlik getirmeleri yönünde bir baskı yaratmıştır³⁷⁴. Ancak finansal serbestleşmeden beklenen, sermayenin küresel ölçekte daha verimli ve etkili kullanılması hedefi, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmemiş, tam tersine ekonomik sistemleri kurumsallaşmamış olan gelişmekte olan ülkelere akan büyük miktarlardaki yabancı sermaye, o ülkelerin finansal krizlere girmesine sebep olmuştur.

³⁷² AKDİŞ Muhammet ; “ Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye, Finansal Krizler ve Beklentiler”, [http:// www.pamukkale.edu.tr/finans.htm](http://www.pamukkale.edu.tr/finans.htm) e.t. 07.09.2008

³⁷³ Karadağlı, a.g.m. s. 404- 405.

³⁷⁴ Karadağlı, a.g.m. s. 405.

Gelişmekte ola ülkeler, kalkınmalarını tamamlamak için gereken sermayeyi ülkelere çekmek için cazip olanaklar sunmaya çalışmışlar, “sıcak para” olarak da adlandırılan finansal sermaye ise yüksek getiri nedeniyle “yükselen piyasalar” olarak adlandırılan gelişmekte olan ülke ekonomilerini tercih etmiştir. Başlangıçta, ülke ekonomisine giren sıcak para, talep artışına yol açarak kalkınma yolunda olumlu karşılanmıştır. Ancak ufak bir risk algılaması durumunda çok hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmesi, önce ülkenin finans sektöründe, daha sonra ise reel sektörde ciddi sorunlara yol açarak ülke ekonomisini krizlere sokmuştur. 1997 Asya Finansal Krizi, Latin Amerika Krizi, Türkiye ve Rusya tecrübeleri, gerek ülke ekonomileri gerekse de küresel ekonomide finansal istikrarın ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Finansal istikrarın küresel boyutu, küreselleşen sermaye hareketlerinin bütün dünya piyasalarını etkisi altına almasından kaynaklanmaktadır. Kamusal boyutu ise, finansal istikrardan sağlanan faydanın, küresel ekonomiye fayda sağlamasından ileri gelmektedir. Başka bir deyişle, uluslararası finans piyasalarında yaşanan kriz benzeri istikrarsızlıklar, sadece bir veya birkaç ülkeyi değil, bütün dünya için negatif dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, 1997 yılında Güney Doğu Asya’da yaşanan finansal kriz, bir süre sonra dalga dalga yayılarak bütün dünya ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Çünkü, dünya ekonomisi artık eskiye göre çok daha bütünleşik durumdadır. Böylesi bir durumda ortaya çıkan negatif dışsallıklar, finansal istikrarın küresel kamusal mal olma özelliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir³⁷⁵.

3.3.6.1. Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF’nin Rolü ve Küresel Yoksullukla İlişkisi

Ülkelerin kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılanması ve ödemeler bilânçosu dengesizliklerinin giderilmesi amacıyla 1944 yılında Bretton Woods Sisteminin bir parçası olarak kurulan IMF, 1960’lardan sonra gelişmekte olan ülkelerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması, 1970- 1980 dönemlerinde, dönemin olumsuz ekonomik koşullarının yarattığı ödemeler bilânçosu dengesizliklerinin giderilmesi, 1990’larda ve

³⁷⁵ ÜNSAL Hilmi, ÇAŞKURLU Eren ; “ Global Kamu Malı Perspektifinden Finansal İstikrarın Sağlanması ve IMF’nin Rolü”, 21. Maliye Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF, 10-14 Mayıs 2006, Antalya, s.4.

sonrasında ise, gelişmekte olan ülkelere yapısal uyum programlarının gereklerini yerine getirmeleri için gereken finansman ve danışmanlık görevlerini yürütmüştür³⁷⁶.

IMF, üye ülkelere finansal istikrarın sağlanması konusunda üç farklı türde hizmet vermektedir.

— Üye ülkelerde ve küresel düzeyde ekonomik ve finansal gelişmeleri ve politikaları izler ve üyelerine tavsiyelerde bulunur.

—Ödemeler dengesi problemi yaşayan üye ülkelere, geçici finansman desteği sağlar ve üye ülkelerin bu problemleri kalıcı olarak çözmeyi hedefleyen yapısal reform politikalarını destekler.

— Üye ülke hükümetlerine ve merkez bankalarına kendi uzmanlık alanlarında teknik yardım ve eğitim sağlar.

IMF'nin üye ülkelerin finansal istikrarının sağlanması için uyguladığı dört farklı kredi politikası bulunmaktadır. Bunlar; rezerv dilimi politikaları, kredi dilimi politikaları, acil durum destek politikaları ve borç ve borç servisi azaltma politikalarıdır. Bunlar içerisinde, özellikle kredi dilimi politikaları, üye ülkelerin karşılaştığı daha uzun süreli yapısal bozuklukların giderilmesinde kullanılmaktadır.

IMF tarafından finansal istikrarın sağlanması için önerilen politikalar, çoğunlukla daraltıcı para ve maliye politikalarını içermektedir. Fakat kriz içinde olan bir ekonomide talep daralması yaratacak sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması yaşanmakta olan krizleri giderek derinleştirmiştir. Yapılan çalışmalar, kriz dönemlerinde gelişmiş ülkelerde yoksulluğun daha da arttığını göstermektedir. Bu noktada çok önemli bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Bu çelişki şudur; IMF'nin gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması için uyguladığı politikalar, bir süre sonra tam tersi yönde etki yaparak daha derin bir finansal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Borç krizini aşmak isteyen ülke, daha ağır bir borç yüküyle karşı karşıya kalmakta, bu durum sonuçta, daha derin bir yoksulluğa sebep olmaktadır. Bu açıdan IMF politikalarına küresel düzeyde ağır eleştiriler yöneltilmektedir.

³⁷⁶ DEMİRCAN Esra S. , Meliha ENER ; “ IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, cilt 1, sayı 1- 2, 2003- 2004, s.4.

3.3.7. Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu Azaltmadaki Dolaylı Etkisi

Bu başlık altında, sektörel düzeyde bölgesel kamusal mal olarak tanımlanan sağlık, çevre, güvenlik, finansal istikrar, bilgi ve yönetişimin küresel yoksulluğu azaltmadaki rolü üzerinde durulacaktır.

Sağlık, günümüzde en önemli bölgesel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni, küreselleşme sürecinin olumsuz bir sonucu olarak bulaşıcı hastalıkların önce bölgesel düzeyde etkisini göstermesidir. Örneğin, Sahra-Altı Afrika ülkelerindeki sıtma ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar, bölgesel düzeyde yoksulluk ve kalkınma problemlerine neden olmaktadır. 2000'li yılların başlarında Güney-Doğu Asya'dan başlayarak dünyanın önemli bir kısmına yayılan SARS virüsü, öncelikle bölge ülkelerinde yıkıcı etkilerde bulunmuştur. Dolayısıyla, sağlığın bölgesel bir kamusal mal olarak ele alınması ve bölgesel düzeyde sunumunun etkin olarak gerçekleştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasında çok önemlidir.

Günümüze değin etkin şekilde uygulanmış olan sağlıkla ilgili bazı bölgesel kamusal mal örnekleri verilebilir; 1998 yılında UNDP, Dünya Bankası, UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü ortaklığıyla, Sahra-Altı Afrika Ülkeleri ile Kamboçya, Afganistan, Laos ve Bangladeş ülkelerinde uygulanan Sıtma Kontrol Programı (RBM), etkin bir şekilde uygulanarak sıtma hastalığını büyük oranlarda azaltmıştır³⁷⁷. Bölgesel sağlık malına diğer önemli bir örnek olarak, 1974 yılında uygulanmaya başlanan Nil Nehrine kıyısı olan ülkelerde nehir körlüğü hastalığının önlenmesine yönelik başlatılan program verilebilir. Bu programın ortakları, ülke hükümetleri, uluslar arası kuruluşlar, uluslar arası sivil toplum örgütleri ve özel sektör kuruluşları olmuştur. Bu program, bölgesel düzeydeki ilk kapsamlı sağlık programı niteliğini taşımaktadır. Nehir körlüğü hastalığına karşı oluşturulan koalisyon, ilerleyen yıllarda adım adım başarıya ulaşarak hastalıkla karşılaşma sıklığını %90 oranında azaltmıştır³⁷⁸.

Çevre, küresel düzeyde olduğu gibi bölgesel düzeyde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Çevresel tahribatların yarattığı olumsuz dışsallıklar, insanların yaşam standartları üzerinde olumsuzluklara yol açarak yoksulluğun derinleşmesine yol açmaktadır. Özellikle deniz, nehir ve göllerde yaşanan kirlilikler, söz konusu su kütlelerine kıyısı olan ülkeleri derinden etkilemektedir. Örneğin, Tuna Nehrinin taşıdığı

³⁷⁷ Arce, Sandler, a.g. k. s. 75.

³⁷⁸ Ferroni, a.g.r. s.5.

kirli sanayi atıklarıyla Karadeniz'in kirlenmesi, Karadeniz'e kıyısı olan bütün ülkeleri etkilemektedir. Dolayısıyla, Karadeniz'in temizlenmesine yönelik girişimler bölgesel kamusal mal özelliğini taşımaktadır. Güney Afrika'daki Viktorya Gölünün kirlenmesi sonucu, göle kıyısı olan Tanzania, Kenya ve Uganda, bu kirlilikten yoğun bir şekilde etkilenmektedir.

Hava kirliliğinin önlenmesi, çölleşme ile mücadele, asit yağmurlarının önlenmesi, doğal parkların korunmasına yönelik çalışmalar bölgesel düzeyde kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Çevre konusunda verilen bütün örnekler, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kilit rol oynayacak faaliyetlerdir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ise yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır.

Küresel düzeydeki yoksulluğun azaltılmasında bölgesel düzeyde kamusal bir mal olarak güvenliğin önemli bir yeri bulunmaktadır. Esasen, soğuk savaş yıllarında ve sonrasında az gelişmişlik sorununun temeli olarak güvenlik ön plana çıkarılmıştır. Komşu ülke sınırları arasında yaşanan güvenlik sorunları, sadece ülkeler arası mal ve hizmet akışını sekteye uğratmakla kalmamakta, aynı zamanda mülteci akınları ve diğer bazı istikrarsızlık yaratıcı sorunları da gündeme getirmektedir. Sahra-altı Afrika'da ve Güneydoğu Asya'da yaşanan bölgesel nitelikli güvenlik sorunları, hem ulusal, hem de küresel ve bölgesel düzeydeki birçok sorunun (yoksulluk sorunu dâhil) kaynağını teşkil etmektedir. Bölgesel düzeyde güvenliğin sağlanması, insani mülahazalardan çok daha ötesine uzanmaktadır. Çünkü ortak eylem ve işbirliği, bölgedeki devletlerarasında uyum ve güvene dayanmaktadır³⁷⁹. 1990'lı yılların sonunda Balkan ülkeleri arasındaki önemli sonuçlar doğuran çatışmalar, yine günümüzde Kafkasya'da bölge ülkeleri arasında yaşanan sıcak çatışmalar beraberinde çok önemli siyasi ve ekonomik sorunları getirmektedir. Bu açıdan, Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulu bulunan Barış Gücü, bölgesel güvenliğin sağlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Bölgesel kamusal mallardan bir diğerini de bilgi oluşturmaktadır. Günümüzde küresel ve bölgesel düzeyde en iyi vuruş tekniğine göre üretilen bilgi, işbirliği ve koordinasyonu gerektirmektedir. Bu nedenle, bölgenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yapılan araştırma faaliyetlerinin etkinliğinin sağlanması için bölgesel veya küresel aktörlerin söz konusu araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde hem

³⁷⁹ Arce, Sandler, a.g. k. s. 46.

koordinasyonun sağlanması hem de finansmanın sağlanması konusunda güçlü katkıları gerekmektedir³⁸⁰.

Bölgesel kamusal mallar açısından bilgi, önemli bir takım sorunlara sahiptir. Birincisi, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında gerekli olan bilginin zengin ülkelerden satın alınması ve zengin ülkeler tarafından bilginin kullanımının sınırlandırılmasıdır. Özellikle sağlık alanında bu durum, az gelişmiş ülkeler için büyük bir sorun oluşturmaktadır. İkincisi, bilgiden beklenen etkiyi sağlayabilmek için, bilgiyi satın almadan önce bir takım alt yapı gereksinimlerinin tamamlanması gerekmektedir. Üçüncüsü, birçok gelişmekte olan az gelişmiş bölgede, bilginin üretildiği yerden transfer edilebilmesi için ulusal kamusal malların etkin olarak sağlanması gerekmektedir. Sahra- altı Afrika'da ve Orta Amerika'da bu sorun henüz çözülememiştir. Dördüncüsü, birçok gelişmekte olan bölgede araştırma faaliyetlerinin yürütülmesinde oldukça sınırlı bir kapasite söz konusudur. Beşincisi, bölgesel temelli özel durumlar, bölgeye has salgın hastalıklar ve iklim şartları dolayısıyla, bazı bölgelerin bölgesel kamusal mal ihtiyaçları diğer bölgelerden küçük bir fayda taşması ya da hiç fayda taşması olmadan sağlanmaktadır. Bu nedenle, bu bölgeler kendi ihtiyaçları için gerekli bilgiyi, kendi fonlarıyla ya da küresel kurumlardan sağlayarak kendileri mutlaka üretmelidirler³⁸¹.

Söz konusu bölgesel temelli problemlerin çözümü için planlı ve düzenli bir faaliyet zincirine ihtiyaç vardır. Bu anlamda, küresel toplum, yoksul bölgelerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi gibi tamamlayıcı nitelikteki ulusal kamusal malları mutlaka sağlamalıdır. Kalkınma ve yoksullukla mücadele için bilginin üretilmesinde bölgesel kalkınma bankaları ve bölgesel ticaret anlaşmaları, finansman açısından önemli rol oynamaktadırlar. Bölgesel temelli araştırma kurumları, bölgenin gerçek ihtiyaçları dikkate alındığı takdirde oldukça önem kazanmaktadır³⁸².

1990'ların sonlarında finansal sermaye akışlarını kontrol etmede yaşanan politik yanlışlıklar ve zayıf yönetim anlayışı sonucu yaşanan Asya Finansal Krizi, bölgesel finansal istikrarsızlığın, giderek küresel bir krize neden olabileceğine en iyi örneği teşkil etmektedir. Bankaların düşük rezerv tutmaları ve arbitraj farklılığı, aynı zamanda gerekli düzenlemelerin zamanında yapılmaması gibi nedenler finansal krizi Tayland'dan

³⁸⁰ SANDLER Todd; "Regional Public Goods and International Organizations", The Review of International Organizations, 2006 Spring, s.22- 23.

³⁸¹ Sandler (2006), a.g.m. s. 22-23.

³⁸² Sandler (2006), a.g.m. s. 23.

başlayarak bütün Doğu Asya bölgesini kısa bir sürede etkisi altına almıştır. Bu açıdan bölgesel bir kamusal mal olarak finansal istikrarın en zayıf halka tekniğine göre sunulması öne sürülmektedir. Bu açıdan, bölge ölçeğinde finansal kurumların kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik atılacak doğru adımlar, bölgesel finansal istikrarın anahtarı konumundadır. Kapasite geliştirme başlıca üç kaynakla söz konusu olabilir. Bunlar; gelişmiş ülke kaynakları, çok uluslu kuruluş kaynakları ve bölgesel kalkınma bankalarıdır³⁸³.

1988 yılında gelişmiş on ülke arasında imzalanan Basel Sermaye Uyumu Sözleşmesi, bu sözleşmeyi imzalayan ülkelerde finansal işlemlerle ilgili en doğru ilkelerin tanımlanması ve temel standartlar getirilmesi konusunda oldukça etkili olmuştur. Sözleşme, daha sonraları üye olmayan gelişmekte olan ülkeler tarafından finansal sektörlerine uyarlanmaya çalışılmış ve bu bakımdan da etkili olmuştur. IMF, ülkeler arasında ve bölgesel düzeyde finansal istikrarın sağlanması bakımından izleme ve kapasite geliştirme yardımları sağlayarak önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Bölgesel kalkınma bankaları da, finansal istikrarın sağlanmasında standart oluşturma ve uygulamaların izlenmesi konusunda önemli rol oynamaktadırlar. Bölgesel kalkınma bankaları, bölge ülkelerinin istikrarsızlık yaratan sorunlu uygulamaların tanımlanması ve tedavi edilmesi ile gelecekte yaşanabilecek finansal krizlerin önüne geçebilmek için çoğu zaman IMF ve Dünya Bankası ile birlikte çalışabilmektedirler³⁸⁴.

Bölgesel kamusal mal olarak finansal istikrarın sağlanması, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ve yoksulluğun önlenmesinde önemli bir rol oynar. Bölgesel düzeyde sağlanan finansal istikrar, bölgeye kalkınma amaçlı olarak gelecek doğrudan yabancı sermaye için temel bir gerekliliktir.

Bölgesel kamusal malların yoksullukla mücadeledeki dolaylı etkisini ele alırken tartışılacak son kavram ise yönetişimdir. Yönetişim toplumların faaliyetlerini yönetmek amacıyla kullandığı politik, ekonomik ve yönetsel iradedir. Bireylerin, grupların ve toplulukların ortaklaşa karar alma ve uygulamada, çıkarlarını dile getirmede, yükümlülüklerini karşılamada ve çatışma noktalarının çözümünde kullandıkları mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsar. Bu anlamda yönetişim, toplumsal aktörler arasında ve toplumsal aktörlerle devlet arasındaki karşılıklı etkileşimin niteliğine işaret etmektedir.

³⁸³ Sandler(2006), a.g.m. s.27

³⁸⁴ Sandler(2006), a.g.m. s.27- 28

Bu bölümde daha önce de belirtildiği için yönetim konusunda tekrara düşmeden belirtilmesi gereken temel bir husus vardır ki, o da, dünyanın zengin bölgeleriyle yoksul bölgeleri arasındaki farklılığın temel nedeninin yönetişimin temel ilkelerinin uygulanışındaki eksikliktir. Buna göre, yönetişimin temel ilkeleri olarak sıralanan şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve bağımsız denetim birimlerinin varlığı, dünyanın zengin bölgelerinde etkin bir şekilde uygulanırken, yoksul bölgelerinde ne yazık ki söz konusu yönetim ilkelerinin uygulanabilirliği çok zayıftır. Dolayısıyla, yoksul bölgelere kalkınma ve yoksullukla mücadele için aktarılan yardım ve kredi şeklindeki kaynaklar, etkin bir şekilde kullanılamadığından kalkınma ve yoksullukla mücadelede başarılı olunamamaktadır.

Gerçekten de günümüz kalkınma ve yoksullukla mücadele anlayışı, yönetim ilkelerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesine dayandırılmıştır. Oysa, dünyanın geri kalmış ve yoksul bölgeleri yönetim açısından son derece zayıf durumdadır. Sahra- altı Afrika, Güney ve Güney Doğu Asya ülkelerinin içinde bulunduğu derin yoksulluğun temelinde yatan nedenlerin başında, zayıf bürokratik kapasite, yolsuzluklar, zayıf yasal altyapı ve denetim yetersizlikleri gelmektedir. Bu bakımdan, dünyanın yoksul bölgelerinde yoksulluğun azaltılabilmesi için gerek ülke bazında gerekse de ülkeler arası yani bölgesel düzeyde yönetişimin geliştirilmesine dönük adımların atılması son derece önemlidir.

Bölgesel kamusal malların yoksullukla mücadele ve kalkınmanın sağlanmasındaki rolü tartışılırken Arce ve Sandler tarafından ortaya konan “sosyal sabit sermaye” (social overhead capital) kavramı büyük önem taşımaktadır. Sosyal sabit sermaye, gerek coğrafi, gerekse de ekonomik ve sosyo- kültürel açılardan birbirine komşu ya da yakın olan ülkelerin ulaştırma ağları, enerji ağları ve sağlam bir şekilde oluşturulmuş mülkiyet haklarını kapsamaktadır. Bölgesel kamusal mallar, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin piyasalarına destek olarak sosyal sabit sermaye unsurlarını sağlamaktadır. Bu sayede ülkeler, ölçek ekonomilerinden, işlem maliyetlerindeki azalmalardan ve uzmanlaşmayla artan verimlilikten yararlanarak kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında önemli etkiler sağlayabilmektedirler. Bu açıdan, yetersiz sosyal sabit sermaye, özel sabit sermaye yatırımlarını geciktirerek kalkınma ve büyüme üzerinde önemli bir olumsuzluk yaratabilir³⁸⁵.

³⁸⁵ Arce, Sandler, a.g. k. s. 44.

Richaud, Sekkat ve Varaudakis tarafından 1999'da Afrika için yapılan bir çalışma, bölgesel ulaştırma ağlarının kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasındaki rolü hakkında önemli fikirler vermektedir. Çalışmada Afrika kıtası dört bölgeye bölünmüştür. Söz konusu dört bölge içindeki birer ülkede iyileştirilen ulaştırma altyapısının, komşu ülkelerde de önemli büyüme ve kalkınma etkisinde bulunduğu saptanmıřtır³⁸⁶. Ulaştırma altyapılarına ilişkin yatırım kararları, ulusal niteliklidir. Bu nedenle, bu konudaki fayda taşmalarının dikkate alınmaması normaldir. Fakat konuya bölgesel perspektiften bakıldığında, söz konusu fayda taşmaları konuyu etkileyen önemli bir faktör haline gelmektedir³⁸⁷.

Sosyal sabit sermayenin diğer bir unsuru olarak ele alınan mülkiyet hakları ise, bölgesel düzeyde iyi işleyen bir ticaret sisteminin oluşturulabilmesi için bir gerekliliktir. İyi işleyen bir finans ve muhasebe altyapısı, yatırımların verimliliği için önemli bir unsurdur. Bölge ülkeleri arasında uyumlaştırılmış bir dış ticaret sistemi, buna bağlı olarak sorunsuz işleyen finansal altyapı mekanizması, bölgesel ticaretin artmasına katkıda bulunurken, diğer yandan büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu etkiler yaratacaktır³⁸⁸.

³⁸⁶ RİCHAUD C., SEKKAT K., VARAUDOKİS A. ; “ Infrastructure and Growth Spillovers: A Case For a Regional Infrastructure Policy in Africa”, paper presented at First Annual Meeting Of The Global Development Network, Bonn- Germany, 5-8 December 1999, s. 3.

³⁸⁷ Arce, Sandler, a.g. k. s. 44.

³⁸⁸ Arce, Sandler, a.g. k. s. 44.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme ile küresel ve bölgesel kamusal mallar ve yoksulluğun küreselleşmesi arasında oldukça kuvvetli bir paralellik bulunmaktadır. Küreselleşme olgusu, hem yoksulluğun derinleşmesine ve ağırlaşmasına neden olmakta, hem de çalışmanın omurgasını oluşturan küresel ve bölgesel kamusal mallar gibi yeni fırsatlar yaratarak yoksulluğun azaltılmasında öncü rol oynamaktadır. Gerçekten de küreselleşme olarak adlandırılan süreç, bütün ülkelerde, bütün insanları, bütün ekonomik ilişkileri ve diğer sosyal ve toplumsal nitelikli olguları temelinden değişikliğe uğratarak sonunda dünyanın sosyal ve ekonomik sisteminde önemli değişimlere neden olmaktadır.

Küreselleşmenin belirleyici unsurları ise, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişimlerdir. Bu sayede ekonomiden tıbbı kadar hemen her alanda ülkeler arası etkileşim 25- 30 yıl öncesine göre kıyaslanamayacak kadar artmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki büyük gelişmeler, ülkeler arasında özellikle sermaye transferlerini hızlandırmış, sermaye transferlerindeki artışlar beraberinde gelişmiş ülkelere doğru üretim kaymasına neden olmuştur.

Küreselleşme kavramını ekonomide liberalizasyon kavramı ile ilişkilendirerek açıklamakta fayda vardır. Ekonomik liberalizasyon, dar anlamda, piyasada fiyat ve miktar kontrollerinin kaldırılması ya da azaltılmasını ifade etmektedir. Dış ticaretin, yabancı sermaye işlemlerinin, finansal varlık piyasalarının, işgücü piyasasının ve tarım ürünleri piyasasının liberalize edilmesi dar anlamda ekonomik liberalizasyon örneğidir. Oysa geniş anlamda liberalizasyon, serbest piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla işler hale getirilmesini ifade etmektedir. Söz konusu serbestleşme dünya ekonomisinde mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesini de kapsamaktadır. Dünya ticaretinin ve sermaye hareketlerinin önündeki ulusal sınırların ya da engellerin kaldırılması, küreselleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Küreselleşme teorik olarak, sadece mal ve hizmet hareketlerinin değil, üretim faktörlerinin hareketlerinin daha mobil hale geldiği bir süreci ifade eder. Ancak pratikte bu durum sadece sermaye için geçerlidir. Emegın serbest dolaşımı, nitelikli işgücü açısından mümkün iken niteliksiz işgücünün serbest dolaşımı mümkün değildir.

Küreselleşme ile ilgili giriş niteliğindeki bu yorumlardan hareketle, küreselleşmenin temelde neoliberal ekonomi politikaları tarafından şekillendirilen bir olgu ve süreç

olduğu söylenebilir. Küreselleşme sürecinde neoliberal ekonomi politikalarının tüm dünyada hakim olmasıyla birlikte yoksulluğun da küreselleştiği görölmektedir. Yoksulluk, neoliberal söylemin önde gelen kuruluşları tarafından küresel bir sorun olarak tanımlanmakta ve uluslararası bir yoksulluk çizgisi esasına göre yoksulluk oranı hesaplanarak yoksulların profili küresel düzlemde belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu kuruluşlar, bunun da ötesinde yoksullukla mücadele için önerdikleri önlemlerin bütün ölkelerde geçerli olacağını ileri sürmekte, istikrar ve yapısal uyum programlarında olduğu gibi aynı yoksullukla mücadele önlemlerinin her yerde ve her zaman geçerli olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

Gerçekten de son yirmi-yirmi beş yılda bütün dünyaya yayılan neoliberal politikaların ivme kazandırdığı küreselleşme sürecinin, yoksulluğun artmasında önemli bir rol oynadığı uluslararası kamuoyunda yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu süreçte devletin rolünün azaltılması, serbest piyasaların hakimiyeti, finansal serbestleşme ve hızlı teknolojik değişim gibi gelişmeler, yoksulluğun yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilmekte ve dünyanın değişik yerlerindeki geniş kitlelerin bu sürecin olumlu etkilerinden yararlanamadıklarına ve hızla marjinalleştiklerine dikkat çekilmektedir. Gerek parasal, gerekse fiziksel sermayenin hareketliliğinin hızlandığı neoliberal küreselleşme sürecinde, niteliksiz emeğin hareketliliği üzerindeki engellerin büyük ölçüde devam etmesi, bu dengesiz ve adaletsiz işleyişin en önemli göstergelerinden biridir. Diğer taraftan, nitelikli emeğin üzerindeki engellerin çok kısıtlı olması ve hareketliliğinin yüksek olması (beyin göçü), küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerindeki tek yönlü ve adaletsiz durumunu daha da belirginleştirmektedir.

Küreselleşme süreci, kamusal mallar teorisinde yapılan klasik sınıflandırmayı da önemli ölçüde erozyona uğratmış ve yeni bir takım ölçütler kamusal malların sınıflandırmasında kullanılır olmuştur. Klasik kamusal mal sınıflandırmasında ölçek olarak sadece ulusal sınırlar dikkate alınmakta iken, günümüzde küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte kamusal malların etkileri sınırları aşmaya başlamıştır. Bunun en belirgin sebebi, küreselleşmenin ölkeler ve insanlar arasındaki sınırları zorlaması, insan, mal ve hizmet ile sermaye hareketliliğini arttırmasıdır. Ölkeler arasında yaşanan bu hareketlilik, ekonomik faaliyetlerin taşma alanlarını yani dışsallıklarını da küresel boyutta genişletmiştir. Negatif dışsallıklar eskiye göre daha rahat bir şekilde ulusal

sınırları aşarak bölgesel ve küresel boyutlarda büyük sorunlar oluşturmaya başlamışlardır.

Negatif dışsallıkların sınırları aşarak bölgesel ve küresel boyutta daha önemli sorunlara yol açması, ulus devletlerin devasa sorunlara tek başlarına çözüm üretememeleri gibi bir sonuçla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. İşte tam da bu noktada, kamusal mallar, ulusal sınırlarından sıyrılarak küresel ve bölgesel bir nitelik kazanmaya başlamışlardır. Bu duruma paralel olarak, kamusal malların sınıflandırması küresel ölçekte genişleyerek yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kamusal mallar şeklinde yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırma türünde temel alınan kriter, kamusal malın faydasının yayıldığı coğrafi alanın büyüklüğüdür.

Kamusal mal veya hizmetin faydası, deniz feneri veya sokakların temizlenmesi örneğinde olduğu gibi, son derece sınırlı bir alana yayılabilir. Bu ölçekteki bir mal veya hizmet, yerel kamusal mal veya hizmet olarak adlandırılmaktadır. Kamusal malın faydası, savunma ve güvenlik hizmetlerinde olduğu gibi, sadece bir ülkenin sınırları içinde kalabilir ki bu durumda kamusal mal veya hizmet, ulusal kamusal mal veya hizmet olarak adlandırılır. Bir kamusal hizmetin faydasının o ülkenin sınırlarını aşarak birden çok ülkenin fayda fonksiyonu oluşturması halinde, o kamusal mal veya hizmet, artık küresel veya bölgesel kamusal mal ve hizmet olarak adlandırılacaktır. Kamusal bir mal veya hizmetin küresel olarak tanımlanabilmesi için, o malın veya hizmetin faydasının tüm dünyaya yayılması gerekmektedir. Eğer kamusal bir mal veya hizmetin faydası, belli bir coğrafi alandaki birkaç ülkeyi kapsamaktaysa, bu durumda bu mal veya hizmet, bölgesel kamusal mal ve hizmet olarak tanımlanmaktadır.

Küresel kamusal mallar kavramı, son yıllarda sadece kamu maliyesi ve iktisadın değil, uluslar arası ilişkiler ve siyaset disiplinlerinin de en güncel ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. Buna rağmen, söz konusu kavram, klasik kamusal mallar teorisi gibi henüz sağlam teorik temellere oturmamıştır. En başta küresel kamusal malların sınıflandırılması olmak üzere, bu malların üretimi ve finansmanına yönelik birçok farklı görüş söz konusudur. Bu farklılığın temel nedeni ise, disiplinler arası yönünün klasik kamusal mallar teorisine göre daha güçlü olması ve klasik kamusal mallar teorisinde olduğu gibi merkezi bir karar alma, üretim ve finansman mekanizmasının bulunmamasıdır.

Küresel kamusal mallara ilişkin temel sorunlardan bir diğeri de, bu malların sınıflandırılmasında yaşanmaktadır. Söz konusu mallar, değişik açılardan farklı sınıflandırmalara tabi tutulurken, farklı mal ve hizmetler de küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Uluslar arası kamu maliyesi alanında sektörlerin ölçüt alınarak yapılan sınıflandırma, halen en geçerli sınıflandırma olarak kabul edilmektedir. Buna göre; sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar ve yönetim temel anlamda en yaygın olarak kabul edilen küresel kamusal mallardır. Buna karşılık, son yıllarda teoriye yapılan katkılarda, daha başka küresel kamusal malların varlığı yaygın bir şekilde tartışılır olmuştur. Bu yeni küresel kamusal mallar arasında, çalışmanın temelini teşkil eden küresel yoksulluğun azaltılması da varken, diğer bazıları ise, insan hakları, küresel ticaretin geliştirilmesi, insanlığın ortak kültürel mirasının korunması gibi sosyal konular da bulunmaktadır.

Yeni tip küresel kamusal malların ortaya çıkmasının ardında birkaç faktör rol oynamaktadır. Bunlardan ilki, ülkelerin artan bir biçimde dışa açılmalarıdır. Bu açıklık, negatif dışsallıkların, dünya geneline yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu konudaki en önemli faktör ise, küresel sistematik risklerdir. Bu riskler, uluslar arası finansal piyasaların yapısında bulunan değişken riskler, küresel iklim değişimi riski ve küresel yoksulluk ve eşitsizliğin yol açtığı politik risklerdir. Diğer bir faktör ise, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketlerden oluşan devlet dışı aktörlerin giderek artan gücüdür. Bu aktörler, temel insan haklarından teknik standartlara kadar birçok konuda ortak politik normlara bağlı kalınması için hükümetler üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Kamusal mallar teorisinde 1990'lı yılların sonlarından itibaren yaşanan gelişme ve değişimler, sadece küresel kamusal mallarla sınırlı değildir. Bu dönemde, kamusal mallar teorisinde yaşanan değişimin bir diğer boyutunu da bölgesel kamusal mallar kavramı oluşturmaktadır. Aslında, bu kavramın ortaya çıkışı küresel kamusal malların ortaya çıkışıyla yakından ilişkilidir. Bölgesel kamusal mallar teorisi, çoğunlukla küresel kamusal mallarla birlikte ele alınmaktadır. Dolayısıyla, uluslar arası kamu maliyesi literatüründe, bu kavrama ilişkin çalışmalar son derece sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, yoksulluğun azaltılması çoğunlukla küresel bir kamusal mal olarak ele alınırken bölgesel bir kamusal mal olarak değerlendirilmemektedir.

Gerek küresel gerekse de bölgesel kamusal mallarda, bu malların sınıflandırılma sorununun yanında diğer önemli bir sorun da, bu malların sunumunda yaşanmaktadır.

Bu malların hangilerinin, ne miktarda ve hangi yöntemlerle üretileceğine, faydalarının nasıl dağıtılacağına ve finansmanının nasıl sağlanacağına ilişkin sorunlar gerek teoride gerekse de uygulamada çözüm beklemektedir. Bir dünya devleti veya otoritesinin olmayışı nedeniyle, ülkeler, uluslar arası kuruluşlar ve devlet dışı diğer organizasyonlar (sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler) tarafından belirlenen küresel ve bölgesel kamusal malların sunum süreci; karar alıcıların çokluğu, çeşitliliği ve çıkarların farklılığı nedeniyle, işbirliğinin sağlanamamasına ve yetersiz sunuma neden olmaktadır.

Çalışmanın esas amacı, küresel ve bölgesel kamusal malların, yaşadığımız dünyanın en önemli problemlerinden biri olan ve gün geçtikçe ağırlaşan yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini ortaya koymak, mevcut duruma eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve çözüm önerileri sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirmeye çalışırken özellikle küresel kamusal malların, küresel boyutlardaki yoksulluğu azaltmada oynayacağı rol, iki farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Birinci yaklaşımda, küresel yoksulluğu önlemede küresel kamusal malların doğrudan etkisi söz konusu iken, ikinci yaklaşımda küresel yoksulluğu önlemede küresel kamusal malların dolaylı etkisi söz konusu olmaktadır.

Yoksulluğun küresel bir boyut kazanması ve ulus devletlerin yoksulluğu azaltma konusunda kapasitelerinin yetersiz kalması, sorunun çözümünün de küresel boyutta ele alınmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla da, yoksulluğun azaltılması veya yoksullukla mücadelenin küresel bir kamusal mal olarak ele alınması gerekmektedir. Yoksulluğun azaltılması veya yoksullukla mücadelenin küresel bir kamusal mal olarak ele alınması, ulus devletler için oldukça önemlidir. Çünkü özellikle yoksulluğun çok yaygın olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğun azaltılmasına yönelik kaynağı ve yönetsel kapasitesi son derece yetersizdir. Yoksulluğun azaltılmasının, bir küresel kamusal mal olarak ele alınması, bu sorunun çözümünde küresel dayanışma ve işbirliğinin sağlanmasına yol açacaktır. Böylece, yoksulluğun azaltılmasında birincil rol oynaması gereken ulus devletler için ihtiyaç duyduğu kaynak ve teknik destek bu sayede sağlanmış olacaktır.

Buna göre, küresel yoksulluğun azaltılması küresel kamu malını küresel ölçekte sağlayan iki uluslar arası kuruluş vardır. Bunlar; Dünya Bankası ve UNDP'dir. Dünya Bankası ve UNDP, yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malını doğrudan sağlamaya çalışmaktadır.

Dünya Bankası, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyette bulunan UNDP ile birlikte iki ana kuruluşun biridir. Özellikle, 1990'lı yılların başlarından itibaren yoksulluğun azaltılması, bankanın en önemli hedefi haline gelmiştir.

Dünya Bankası, yoksulluğun azaltılmasında dört temel politika aracı kullanmaktadır. Esasen bu politik araçlar, birbirinden bağımsız olmayıp biri diğerinin temelini oluşturmaktadır. Bankanın, 1980'li yılların başlarında bütün dünyaya dayatmaya başladığı “yapısal uyum programları”, IMF ile birlikte ülkelerin ekonomi politikalarının temelini oluşturması için hazırlanan makro ekonomik uyum politikaları olup, yoksullukla mücadelede ülkenin öncelikle bu programları kapsamlı bir şekilde ekonomilerine uyarlamaları istenmiştir. Daha sonra, 1999 yılında bir bildiri ile kamuoyuna sunulan “Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi”, yoksulluğun azaltılması konusunda bankanın temel alacağı bir metin niteliğindedir. Yine aynı yıl içerisinde, bir başka bildiri ile sunulan “Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri” ise, Kapsamlı Kalkınma Çerçevesinin ülkeler düzeyinde pratiğe geçirilmesini sağlayacak ulusal eylem stratejilerini tespit etmektedir. Bunlardan başka, yoksulluğun azaltılmasında daha mikro bir yaklaşım olarak “Ülke Destek stratejisi”, ülkelerin kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında kullanacakları yardım ve kredilerin çerçevesini belirlemektedir.

Dünya Bankası ve IMF işbirliği ile gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya başlanan yapısal uyum programları, dünya ekonomisinde büyük değişimlere neden olmakla birlikte büyük eşitsizliklerin, adaletsizliklerin ve dolayısıyla da yoksulluğun giderek yaygınlaşmasının ana nedeni olmuştur.

Günümüzde küresel yoksulluğun azaltılmasında Dünya Bankası ile birlikte en önemli uluslararası kuruluş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dir. Hatta son yıllarda, küresel yoksulluğun azaltılması için çok önemli fonksiyonlar üstlenmesi nedeniyle en önemli kuruluş haline gelmiştir.

UNDP, Birleşmiş Milletler sistemi içinde küresel kalkınma ağı işlevine sahiptir. Bu bağlamda, UNDP'nin küresel kalkınmanın sağlanması adına odaklandığı beş farklı konu başlığı bulunmaktadır. Bunlar; demokratik yönetim, yoksulluğun azaltılması, krizleri önleme, enerji ve çevre yönetimi ile AIDS'le mücadeledir. UNDP, 2006 yılında kaynaklarının % 29'unu yoksulluğun azaltılmasında kullanırken, bu oran 2007 yılında

%32'ye çıkmıştır. Bunun yanında, 2004- 2007 yılları arasında UNDP, 3,7 milyar dolar tutarındaki kaynağı, doğrudan yoksullukla mücadele için harcamıştır.

6 – 8 Eylül 2000 tarihinde 189 devletin katılımıyla gerçekleşen Birleşmiş Milletlerin 55. Genel Kurulunda yoksulluğun azaltılması konusunda bugüne kadar atılmış en ciddi adım atılmıştır. Kamuoyunda bu toplantı, önemine atfen, Binyıl Zirvesi olarak anılmaktadır. Bu zirvenin sonunda ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören “Binyıl Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Binyıl Deklarasyonu, barış, güvenlik, kalkınma, çevre, yardıma muhtaç grupların korunması, insan hakları ve yönetim konularını kapsamaktadır. Deklarasyon, birbiriyle ilişkili bir dizi kalkınma hedefini, küresel kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu hedefler, “Binyıl Kalkınma Hedefleri” olarak adlandırılmıştır. Her hedef, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan somut amaçlara sahiptir. Bu hedeflere yönelik ilerlemeleri izlemek için uygun göstergeler belirlenmiştir. 2015 yılına kadar, tüm üye ülkelerin Binyıl Kalkınma Hedefleri göstergeleri çerçevesinde gerekli çalışmaları yaparak küresel kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında mesafe kat etmeleri beklenmektedir.

Binyıl Bildirgesi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri incelendiğinde, aslında belirlenen hedeflerin birer küresel kamusal mal olduğu, bildirgenin içeriğinin ise, bu küresel kamusal malların nasıl sunulması gerektiği konusunda temel bir yaklaşım getirdiği açıktır. Binyıl Zirvesi, hem küresel yoksulluğun azaltılması, hem de küresel kamusal malların etkili sunumu için oldukça olumlu ve kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. UNDP, yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malını en etkili sunacak küresel kuruluş niteliğine sahiptir. Bildirgede, bu durum etkili bir şekilde vurgulanmaktadır. Buna göre, Birleşmiş Milletler, söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak tek kuruluştur. Bunun dışında başka alternatifler aramak şu an için akılcı değildir.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin küresel kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik bir ağ oluşturması, küresel kamusal mallar teorisi açısından son derece önemlidir. Bu sayede, küresel kamusal mallar teorisi, sadece yoksulluğun azaltılması açısından değil, daha birçok sınır ötesi olumlu dışsallığın oluşturulması, sunum ve finansman sorunları açısından son derece ufuk açıcı bir deneyim kazanacaktır.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin uygulanma sonuçları incelendiğinde, özellikle birinci hedefte dünya genelinde 2015 yılına kadar mutlak yoksulluğun (günde 1 dolardan az

gelir düzeyi) yarıya azaltılmasını hedeflemektedir. Buna göre, Sahra altı Afrika ülkeleri dışında mutlak yoksulluk oranında on yıllık süreç içinde önemli azalma olmuştur. Fakat özellikle Sahra altı Afrika olarak adlandırılan Güney Afrika ülkeleri hala çok önemli bir yoksulluk tehdidi altında bulunmaktadır. Yoksullukla ilişkili olan diğer kalkınma hedefleri incelendiğinde, Sahra altı Afrika ülkeleri dışındaki dünyanın diğer bölgelerinde oldukça olumlu ilerlemeler görülmektedir. Fakat buna rağmen, yoksul sayıları itibariyle dünyamız halen çok önemli bir yoksulluk sorunuyla karşı karşıyadır.

Küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel kamusal malların dolaylı etkisi, küresel kamusal malların sektörel sınıflandırmasından yola çıkılması suretiyle söz konusu olmaktadır. Buna göre, sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar ve yönetim kavramları sektörel anlamda genel bir küresel kamusal mal olarak ele alınmakta ve bu sektörlerde küresel düzeylerde sunulan mal ve hizmetlerin küresel yoksulluğun azaltılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Gerçekten de, sağlık, çevre, bilgi, barış ve güvenlik, finansal istikrar ve yönetim alanlarında küresel düzeyde sunulan mal ve hizmetler, oluşturulan politikalar ve yapılan işbirliği, sürdürülebilir kalkınma ve küresel refah artışına yol açarak küresel yoksulluğun azaltılması bakımından çok önemli bir potansiyele sahiptir.

Genel olarak, küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğun azaltılmasında çok etkili bir rol oynama potansiyeline sahip olduğu açıktır. Fakat küresel yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak küresel ve bölgesel kamusal malların doğrudan ve dolaylı olarak yaptığı etkinin son derece sınırlı kalmasının en önemli nedeninin, dünya siyasetinin içinde bulunduğu açmazlardan kaynaklanan yetersiz sunum olduğu söylenebilir. Yetersiz sunumun ortadan kaldırılabilmesi için, karar alma, üretim ve finansman süreçlerinde ülkeler arası işbirliğinin daha etkin hale getirilmesi ve resmi olmayan aktörlerin (sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler) küresel ve bölgesel kamusal mal sunum süreçlerine daha fazla dahil edilmesi gerekmektedir.

Son olarak küresel ve bölgesel kamusal malların küresel yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olabilmesi için önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz;

— Küresel ve bölgesel kamusal malların sunum sürecinde ulusal politikalarla küresel ve bölgesel güç dengeleri arasında ortaya çıkan politik kaygıları uyumlaştıracak yeni mekanizmalar getirilmelidir. Bunun için ulus devletlerin temel çekincelerini uluslar arası sorunları dikkate alarak yeniden şekillendirmeleri daha uygun bir çözüm yoludur.

— Küresel ve bölgesel kamusal mallarla ilgili alınacak kararlarda katılım eksikliğinin üstesinden gelebilmek için zengin, güçlü, yoksul, az gelişmiş ayrımı yapmayan, her nüfus grubunu, tüm nesilleri ve ülkeleri kapsayan, herkese söz hakkı tanıyan, saydam bir demokratik katılım süreci oluşturulmalıdır.

— Çok aktörlü siyasi karar alma sürecinde küresel kamusal malların yetersiz sunumuna neden olan birçok sorunu çözebilmenin tek yolu, etkili bir uluslar arası işbirliği mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, uluslar arası ilişkilerde ve uluslar arası kuruluşların yönetiminde sivil toplum kuruluşlarına geniş bir şekilde temsil olanağının tanınması ve bunun yanında az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı temsil adaletsizliğinin giderilmesi gerekmektedir.

— Küresel yoksulluğun azaltılması gibi son derece genel ve soyut, bir o kadar da zor hedeflerin başarılabilmesi için somut başarı kriterlerinin getirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik çok boyutlu ağ sistemlerinin oluşturulması yerinde bir faaliyet olacaktır. Örneğin, Binyıl Kalkınma Hedefleri oldukça ufuk açıcı bir ağ sistemidir.

— Küresel yoksulluğun azaltılması küresel kamusal malının etkili sunumu için, aşırı merkezîyetçi ve ağır bir bürokratik yapı oluşturmadan küresel düzeyde UNDP tarafından sunulması, bu konuda çalışmak isteyen diğer uluslar arası kuruluşların ise finansman ve yönetsel kapasitelerini sağlık, çevre, yönetim, finansal istikrar ve bilgi gibi yoksulluğun azaltılmasında dolaylı etkiye sahip küresel kamusal malların sunumuna yönlendirmeleri daha rasyonel olacaktır.

— Küresel yoksulluğun azaltılmasında küresel kamusal malların finansmanı için küresel düzeyde bir vergi kaynağının oluşturulması bugünkü politik şartlarda zor görünmektedir. Küresel düzeyde tek bir vergi kaynağı yerine vergi kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve kullanıcı ödemelerinin yaygınlaştırılması tercih edilmelidir.

KAYNAKÇA

Makaleler

- ACAR İ. Atilla ; “ Vergilendirmede Tahsis ilkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt11, sayı 1, 2006, ss. 215- 229..
- AKALIN Güneri; “Yeni Devlet Anlayışı ve Devletin Piyasa Ekonomisi İle Uyumlaştırılması”, **Cumhuriyetin 75.Yılında Kamu Harcamaları ve Denetimi Sempozyumu**, Sayıştay, Ankara, 1998.
- AKDEMİR Tekin; BENK Serkan; “Küreselleşme ve Ekonomik Değişim”, <http://www.cmis.org.tr/dergi/012004/makale2.pdf>.et.28.06.2008
- AKDİŞ Muhammet ; “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye, Finansal Krizler ve Beklentiler”, <http://www.pamukkale.edu.tr/finans.htm> e.t. 07.09.2008
- AKTAN Coşkun Can, VURAL İ.Yaşar; “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Ed. Coşkun Can AKTAN, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İŞ Konfederasyonu Yayınları, 2002.
- ALTAY Asuman ; “ Küreselleşen Yoksulluğun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, **Finans Politik& Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt 44, Sayı 510, 2007.
- ARCE M.Daniel and SANDLER Todd; “Transnational Public Goods: Strategies and Institutions” **Evropean Journal of Political Economy**, Volume 17, Issue3, 2001 (ss. 493–516).
- ARGÜDEN Yılmaz; İyi Yönetişim, Kaliteli Yaşam”, **Önce Kalite Dergisi**, Ekim 2007, www.arge.com/userfiles/resources/pdf e.t. 14.09.2008.
- ATEŞ Davut; “Küreselleşme Ne Kadar Boyutlu”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi** c.7, s. 1, 2006.
- BALKANLI A.Osman; “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, c.21, s.21, 2002.

- BARDHAN Phillip ; “ Efficiency, Equity and Poverty Alleviation: Policy Issues in Less Developed Countries”, **Economic Journal**, vol.106, 1996, ss.1344-1356.
- BIÇKI Doğan; “Yeni Yoksulluk: Yoksulluğun Değişen Yüzü”, **İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, cilt 7, sayı 1, ocak 2005, ss. 101- 124.
- BULUTAY Tuncer; “Kalkınma ve Büyüme”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, sayı 214(Ocak), 2004, ss.5- 21.
- CONCEICAO Pedro; “Assesing The Provision Status Of Global Public GOODS”, İçinde: **Providing Global Public Goods:Managing Globalization**, ed.Inge KAUL, PEDRO CONCEICAO Kate Le GOULVEN ve Ronald MENDOZA, Oxford University Pres, New York, 2003. ss. 152- 161.
- CONCEICAO Pedro and MENDOZA Ronald; “Identifying High-Return Investmens A Methodology For Assesing When International Pays And Aid For Whom”, İçinde: **The New Public Finance:REspanding To Global Challanges**, ed. Inge KAUL ve Pedro CONCEICAO, Oxford University Pres, 2006. ss. 327- 356.
- CORDOSA E. , HELWEGE A. ; “ Below the Line Poverty İn Latin America”, **World Development**, vol.20, no.1, 1992.
- COŞKUN Recai; “Küreselleşmeye Bütüncül Bir Bakış: Vaatler ve Çelişkiler”, **Sakarya Ün. İİBF Dergisi Milenyum Armağanı (Özel Sayı)**, 2001.
- ÇÖRTOĞLU Sahir ; “ Kirlenen Öder İlkesi ve Ekolojik Zarar Kavramı”, **Yeni Türkiye Dergisi Çevre Özel Sayısı**, sayı 5, 1995, İstanbul, ss. 339- 352.
- DAĞDEMİR Özcan; “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi”, Ed.C. Can AKTAN, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, HAK-İŞ Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.
- DEMİRBAŞ Tolga; “Küreselleşmenin Modern Devlet Maliyesine Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:50- 51, Temmuz-Aralık 2003, ss. 87- 101
- DEMİRCAN Esra S. , Meliha ENER ; “ IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”,

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, cilt 1, sayı 1- 2, 2003- 2004.

DEMİRDÖĞEN Ülkü Demirtürk ; “ Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946- 1996)”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt 6, sayı 11, 2006,ss.259- 273.

DİLEYİCİ, Dilek-VURAL, Tarık; “Kamusal Mallar Teorisinde Yeni Gelişmeler”, İçinde: **Kamu Maliyesinde Yeni Yaklaşımlar**, ed.Coşkun Can Aktan-İstiklal Y.Vural, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006.

EDWARDS Michael, ZADEK Simon ; “ Governing The Provision of Global Public Goods: The Role And Legitimacy of Nonstate Actors”, içinde; **Global Public Goods: Managing Globalization** ed. Inge KAUL vd. Oxford University Pres, New York, 2003.

ERDOĞAN Güzin; “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, Ed.C.Can AKTAN, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.

GİBBON P. ; “ World Bank and African Poverty,1973–91”, **Journal of Modern African Studies**, vol.30, no.2, 1992, ss. 193- 220.

GÖKAL İsmail; “Globalleşme”, **Dış Ticaret Dergisi**, sayı:7, Ekim 1997, s. 26 ss. 25– 33

GÜL Songül Sallan, GÜL Hüseyin; “Yoksulluk Sorununa Farklı Yaklaşımlar”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, , cilt 21, sayı 190, 1997.

HAINES Walter ; “ Poverty: A Worldwide Form of İnjustice”, **İnternational Journal of Social Economics**, vol.28, no.10–11–12, 2001, ss. 861- 878.

HIRSHLEIFER Jack; “From Weakest-Link T. BEst-Shot: The Voluntart Provision of Public Goods”, **Public Choice**, Volume 41, 1983, ss. 365- 379.

HIRST Paul, THOMSON Grahame; “Küreselleşme-Gerekli Bir Mit mi?”, **Küreselleşme Okumaları**, ed.Kudret Bülbül, Kadım Yay. , İstanbul, Haziran 1996, ss.25- 49.

İNSEL Ahmet ; “ İki Yoksulluk Tanımı ve bir Öneri”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, sayı.89, 2001, ss.49- 64.

İSLAM Nasır ; “Poverty in South Asia, Approaches to its Alleviation”, **Food Policy**, April 1992, (ss 109–129).

- JONES Stephany Griffith “International Financial Stability and Market Efficiency as a Global Public Goods”, İçinde: ed. KAUL ve diğerleri; **Providing Global Public Goods: Manafing Globalization**, Oxford University Pres, New York, 2003, ss. 431–454.
- KABAŞ Tolga; “Yoksulluğun ok Boyutlu Olarak Hesaplanması ve lkeler Arasında Yoksulluk Sıralamasının Yapılması”, **ukurova nv. Sos.Bil.Ens. Dergisi**, cilt 16, sayı 1, 2007, ss. 372- 389.
- KAKWANİ Nanak ; “ Poverty and Economic Growth with Application to Cote D’Ivoire”, **Review of Income and Wealth**, series 39, no.2, June 1993. ss. 121- 139.
- KANBUR Ravi (2001) ; “ Economic Policy, Distribution and Poverty: The Nature of Disagreements”, **World Development**, vol.29, no. 2, 2001, ss. 1083-1094.
- KANBUR Ravi, SANDLER Todd ve MORRISON Kevin; “The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods”, **ODC Policy Essay**, No:25, May 1999.
- KAPSTEIN Ethan; “Distributive Juntice as on International Public Good: a Historical Perspective”, İçinde: **Global Public Goods:International Cooperation in the 21.Century**, ed. Inge KAUL vd. Oxford University Pres, New York, 1999.
- KAPUR Devesh; “The Common Pool Dilemma of Global Public Goods Lessons From The World Bank’s Net İncome and Reserves” **World Development**, vol.30, No.3, 2002.
- KARADAğLI Ece C. “Dünya Ekonomisinin Kreselleşmesinde Yaşanan Gelişmeler”, **Küreselleşme ve ok Uluslu İşletmecilik**, ed.Tamer Bolat ve Oya Seymen, Nobel Yay., 2005, Ankara, ss. 384- 407.
- KAUL Inge (2003); “Governing Global Public Goods In A Multi Actor World: The Role of the UN”, www.unu.edu/millennium/Kaul.pdf.et:17.06.2006.
- KAUL Inge, GRUNBERG ISabelle ve STERN Marc; “Defining Global Public Goods”, İçinde: **Global Public Goods:International Cooperation in the 21.Century**, ed. Inge KAUL vd. Oxford University Pres, New York, 1999.

- KAUL İnge, GRUNBERG Isabella ve STERN A.MArc; “Defining Global Public Goods”, İçinde: **Global Public Goods Interntional Cosperation in the 21.Century New York**, Oxford University Pres, 1999, ss. 502–519.
- KAUL İnge-MENDOZA Ronald; “Advancing the Concept of Public Goods”, İçinde: **Providing Global Public Goods-Manoging Globalization**, ed. İnge KAUL vd. UNDP, Oxford University Pres, January 2003, ss.78–111.
- KAYA Serdar ; “Dünya Bankası ve Türkiye”, **Sayıştay Dergisi**, sayı 46- 47, Temmuz – Aralık 2002, ss. 42- 57.
- KELEŞ Ruşen; “Bölge Gerçeği ve Avrupa”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, cilt 7, s. 2, 1998, ss.3- 10.
- KINDLEBERGER Charles P., “International Public Goods without internatinal Goverment”, **American Economic Review**, Vol. 76, issue 1, 1996, ss 1–13.
- KIRMANOĞLU Hülya, YILMAZ Binhan Elif, SUSAM Nazan; “Mailye Teorisinin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar”, **21.Türkiye Maliye Sempozyumu, Çanakale 18 Mart Üniv. Biga İİBF**, Antalya, 2006.
- KOVANCILAR Birol; “Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği”, **Celal Bayar ÜNV. İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, cilt 8, sayı 2, 2001.
- LUSTİG Nora, STERN Nicholas ; “Broadening the Agenda for Poverty Reduction: Opportunity, Empowerment, Security”, **Finance&Development**, IMF, Washington DC, 2000.
- MAHİROĞULLARI Adnan; “Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerindeki Etkisi”, www.ibf.kov.edu.tr/ceko/ssk/kitap erişim tarihi:30.01.2008.
- MAXWELL Simon ; “Developing the Consensus”, **New Economy**, vol. 7, issue 4, 2000, ss 210- 223.
- MİLANOVIÇ Branko; “The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know İt”, **Wolrd Development**, Vol:31, No:4, ss.667- 683.
- MOORRISEY Oliver, Te WELDE Willem ve HEWITT Adrim; “Defining International Public Goods:Conseptval Issues”, **World Bank Study on**

International Public Goods, Ovaseas Development Institute, London, 2001.

MUTLU Ayşegül ; “ Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, **21. Maliye Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü**, Antalya, 2006.

NELSON Paul ; “ Whose Civil Society? Whose Governance? Decisionmaking and Practise İn The New Agenda At The Inter Development Bank And World Bank”,**Global Governance**, vol.30, 2000, ss. 405- 419.

NİŞANCI Ensar; “Küresellik, Küreselleşme; Bir Tanıma Doğru”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi**, Yıl:2003, sayı:1, ss.37- 45.

OHMAE, Kenichi; “Ulus Devletin Sonu”, çev.Zülfü Dicleli, **Küreselleşme Okumaları**, e.d.Kudret Bülbül, Kadim Yay., Haziran 2006, İstanbul, ss.265-286.

ORUÇ, Yeşim; “Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:89, 2001, ss. 71- 94.

ÖNDER İzzettin; “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, der. Meryem Koray, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale4.htm>.

ÖZDEK Yasemin; “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısılcacında İnsan Hakları”, ed.Yasemin Özdek, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, TODAİE Yayın No:311, Ankara, 2002, ss. 1- 44.

ÖZER M. Akif ; “ Yönetişim Üzerine Notlar”, **Sayıştay Dergisi**, sayı 63, Ekim- Aralık 2006, ss. 58- 73.

ÖZŞUCA Türcan Şerife ; “ Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti”, **Kamu- İş Sendikası Dergisi**, Cilt 7, sayı 2, 2003, ss. 1- 19.

ÖZTÜRK İlhan ; “ Dünya Bankası Politikaları”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, sayı 1, Haziran 2006, ss. 36- 55.

PİSSRIDES A. Christofher ; “Macroeconomic Adjusment and Poverty in Selected Industrial Countries”, **The World Bank Economic Review**, vol.5, no.2, 1991, ss. 207- 229.

- RANİS Gustav vd.; “Economic Growth and Human Development”, **World Development**, Vol.28, No:2, February 2000, ss.197- 214.
- RHODES R.A.W ; “ The New Governace: Governing Without Government”, **Political Studies**, vol. 44, no. 4, September 1996, ss.652- 667.
- RODRİK Doni; “Küreselleşme Sınırı Aştı mı?”, **Küreselleşme Okumaları**, ed.Kudret Bülbül, Kadim Yay. Haziran 2006, ss. 57- 85.
- SANDLER Todd (1998); “Global and Regional Public Goods: A Prognosis For Collective Action”, **Fiscal Studies**, Vol.19, No.3, 1998, ss. 221- 247.
- SANDLER Todd (1999); “Intergenerational Public Goods (strategies, efficiency institutions)”, İçinde: Ed. Inge KAUL vd, **Global Public Goods Interntional Cosperation in the 21.Century** New York, ss. 20- 50.
- SANDLER Todd (2001); “On Financing Global And International Public Godds”, **World Bank Policy REsearch Working Paper**, No:2638, July 2001. www.econ.worldbank.org/working_papers/policyresearch/2638 et. 10.11.2006.
- SANDLER Todd (2003); “Assesing the Optimal Provision of Public GOODS:In Search of the Holly Grail”, İçinde: **Providing Global Public Goods: Managing Globalization**, ed. Inge KAUL, Pedro CONCEIAO, Kate GOULVEN, Ronald MENDOZA, Oxford University Pres., New York, 2003, ss. 131- 151.
- SANDLER Todd (2006); “ Regional Public Goods and İnternational Organizations”, **The Review of International Organizations**, 2006 Spring, ss.17.31.
- SANDLER Todd ve Arce M.Daniel(2002); A Conseptual Framework For Under Standing Global and Transnational Public Goods For Health”, **Fiscal Studies**, Vol.23, İSSUE 2, 2002, ss.195- 222.
- SEN Amartya (1990) ; “ Development as Capability Expansion”, **Human Development and The International Strategy fort he 1990’s** “, ed.Keith Griffin and John Nigth, Mac Millan Academic and Professional ltd., London,1990.
- SEN Amartya (1994) ; “Development Which Way Now?”, **Paradiems in Economic Development**, Ed.By Rajani Konth, New York, 1994.

- SEN Amartya (1997) ; ” Human Capital and Human Capability”, **World Development**, **vol.25**, no.12, 1997, ss. 1012- 1023.
- SERDAROĞLU Selcan; “Küreselleşme, Ticaret ve Uluslar arası Düzenlemeler”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, der. Cem Karaderili, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2005, ss. 197- 240.
- SOYAK Alkan ; “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, sayı 125, Kasım 2004, ss. 36- 45.
- STİGLİTZ Joseph ; “ Knowledge as a Global Public Goods” içinde Ed. Inge KAUL vd, **Global Public Goods: International Cooperation in the 21.Century**, Oxford University Pres, New York, 1999, ss.301- 322.
- ŞAHİN Mehmet ; “İnsancıl Yüzlü Uyum ve Sosyal Adalet”, www.sosyalhizmetuzmani.org.tr
- ŞENSES Fikret ; “Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu?”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, cilt:19, sayı:1, Ocak-Şubat, 2004, ss.13– 18.
- ŞİMŞEK Hayal Ayça; “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları”, **Süleyman Demirel Üniv. İİBF Dergisi**, cilt 13, sayı 1, 2008, ss 183- 208.
- TEKELİ, İlhan;” Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri”, Ed. Halis AKDER, **Devlet Reformu: Yoksulluk**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2000.
- TEKİN Ahmet, VURAL İ.Yaşar; “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, ss. 323- 337.
- TUNA Korkut; “Küresel mi? Yerel mi?”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı:3, 2003, ss.1- 14.
- ULMAN, Burak; “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi”, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, Der. Meryem KORAY, YTÜ, Str.Ar.Enst.Yay., İstanbul (<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale4.htm>. e.t.07.07.2008)
- UZUN Ayşe Meral ; “ Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası” **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 4, sayı 2, 2003, ss. 155- 173.

- ÜNSAL Hilmi, ÇAŞKURLU Eren ; “ Global Kamu Malı Perspektifinden Finansal İstikrarın Sağlanması ve IMF’nin Rolü”, **21. Maliye Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF**, Antalya, 2006.
- WARD M. ; “Dealing with Poverty Self-Employment For Poor Rural Women”, **Rewiev of İncome and Wealth**, vol.3, 1996, ss. 365- 378.
- WERLİN Herbert ; “ Poor Nations, Rich Nations: The Theory of Governance”, **Public Administration Review**, Vol. 63, no. 3, May- June 2003, ss.329-339.
- WOODWARD David, SMİTH Richard ; “ Global Public Goods and Health: Concept and Issues”, ed. SMİTH Richard vd. , **Global Public Goods and Health**, Oxford University Pres, New York, 2003.
- YATCH Derek, BETTCHER Douglas; “ The Globalization of Public Health, Threats and Opportunities” **American Journal of Public Health**, Vol.88, no 5, May 1998, ss.765- 782.
- YELDAN Erinç; “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”,
<http://www.bilkent.edu.tr/yeldane/praksis2002.pdf>, et.08.07.2008.
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul; “Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?”, **ESİAD**, yıl:1, sayı:1, Bahar 2005, ss.79- 96.

Kitaplar

- ADDA Jaques; Ekonominin Küreselleşmesi, çev. Sevgi İnceci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- AKALIN Güneri; Kamu Ekonomisi, Turhan Kitabevi, 4. baskı, Ankara, 1996.
- AKTAN C.Can; Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat, Takav Matbaası, Ankara 1994.
- BARBER S.William; İktisadi Düşünce Tarihi, Çev. İhsan Durdu, Şule Yayınları, İstanbul,1995.
- BAŞKAYA Fikret; Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara,1994.
- BAŞOĞLU Ufuk, ÖLMEZOĞULLARI Nalân, PARASIZ İlker; Gelir Bölüşümü Teori ve Politika, Ekin Kitabevi, Bursa, 1999.

- BRASCHE Ulrich; Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı yayınları, İstanbul, 2001.
- BROWN Lester; FLAVIN Christopher; POSTEL Sandra; Gezegemizi Kurtarmak-Küresel Ekonominin Çevresel Olarak Sürdürülebilirliği, Çev. Sinem GÜL, Tübitak-TEMA Vakfı Yayınları No:4, Ankara, 1997.
- CHOSSUDOVSKY; Yoksulluğun Küreselleşmesi, çev. Neşenur DOMANIÇ, Çivi Yazıları Yayınları,1.baskı, İstanbul, 1998.
- ÇELEBİ Kemal; Liberal Ekonomik Düşüncede Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü Sorunu, Emek Matbaası, Manisa, 2003.
- DEVİRİM Fevzi; Kamu Maliyesine Giriş, Rem Limited Şirketi, Ankara, 1995.
- DRUCKER Peter; Yeni Gerçekler, Çev.Birtane KARAMAKÇI, İş Bankası Yay. Ankara, 1996.
- DUMANLI Recep; Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DPT Yayınları, Ankara, 1996.
- EĞİLMEZ Mahfi; IMF, Dünya Bankası ve Türkiye, Creative Yay. İstanbul, 1997.
- GIDDENS Anthony; Üçüncü Yol, Birey Yay. İstanbul, 2000.
- HASGÜLER Mehmet, ULUDAĞ Mehmet; Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslar arası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler ve Politikalar, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Basım, İstanbul, 2004.
- İNGHAM Barbara; Economics and Development Mc Graw Hill, Cambridge, 1995.
- İNSEL Ahmet; Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili, İletişim Yay. , İstanbul, 2004.
- KARLUK Rıdvan; Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Tütünbank Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996.
- KAZGAN Gülten; Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Bilgi Üniv. Yay., 2000, İstanbul, s. 109.
- KORAY Meryem; Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- MENDEZ Ruben; International Public Finance, Oxford University Pres, New York, 1992.

- MENGİ Ayşegül, ALGAN Nesrin; Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- MUTLU Ayşegül (2002); Çevre Ekonomisi-Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye, Marmara Üniv. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:15, İstanbul 2002.
- ORTAÇ Fevzi R. ; Global Kamusal Mallar ve Finansmanı, Gazi Kitabevi, Ankara,2004.
- ÖLMEZOĞULLARI Nalân; Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm, Ezgi Yayınları, Bursa, 1999.
- SEYİDOĞLU Halil; Uluslar arası İktisat, 11.Baskı, Güzan Yay. , İstanbul, 1996.
- SMİTH Adam; Ulusların Zenginliği, Çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alfa Yayınları, İstanbul 1997.
- SOROS George; Küreselleşme Üzerine, çev. Metin Çekiç, İstanbul Bilgi Üniv. Yay. İstanbul, 2003.
- ŞAHİN Çiğdem; Kapitalizm ve Yoksulluk, Çivi Yazıları, 1. Baskı, İstanbul 2000.
- ŞENSES, Fikret ; Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul,2006.
- TÜRK İsmail; Maliye Politikası, 10.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994.
- ULUATAM Özhan; Kamu Maliyesi, 8.Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.
- WENT Robert; Küreselleşme, Neoliberal İddialar, Radikal Yanıtlar, çev. Emrah Dinç, Yazın Yay. İstanbul, 2001.

Raporlar ve Tezler

- ANAD P.B.; “Financing The Provision of Global Public Goods”, WIDER Discussion Paper 110, 2002, s. 11 www.wider.unu.edu/publications/working_papers/discussion-paper/2002/en_GB/110.
- ANAD Sudhir-SEN Amartya; “Concept of Human Development and Poverty A Multidimensional Perspective”, **Human Development Papers**, UNDP, 1997.
- ARCE Daniel, SANDLER Todd (2001); Conceptual Framework For Understanding Global and Transnational Goods For Health”, **CMH Working Paper Series**, Paper No. WG 2, 2001.

- ARCE Daniel, SANDLER Todd (2002) ; “Regional Public Goods: Typologies, Provision, Financing and Development Assistance” **Expert Group on Development Issues, Foreign Affairs of Ministry, Sweden, 2002.**
- Asian Development Bank; “Supporting Provision of Regional Public Goods in the Asia and Pasific Region”, April 2007, s.viii.
<http://www.adb.org/Documents/Books/Supporting-Provision-RPG/Supporting-Provision-RPG.pdf> e.t. 27.08.2008
- BINGER Albert; “Global Public Goods and Potential MEchanisms For Financing Availability”, **Background Paper Prepered For The Fifth Session Of The Committee For Development Policy Mecting**, April 2003.
- BUMGARDNER Rihard ; “The Evolving Role of The International Agencies in Supplying and Financing Global Public Goods For Health”, **Commission on Macroeconomics and Health Working Paper Series**, No. WG2:20, 2001.
- DANSUK Ercan :” Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-ekonomik Yapılarla İlişkisi” **DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara, 1996.
- Devlet Planlama Teşkilatı; Milenyum Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu 2005.
- Devlet Planlama Teşkilatı; Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2007.
- FEACHEM Richard, SACH Jeffry; “Global Public Goods for Health”, **Report of Working Group of the Commision on Macroeconomics and Health WHO**, 2002.
- FERRONI Marco; “Regional Public Goods in Official Development Assistance”, **Inter-American Development Bank Occasional Paper 11**, 2001.
- GARDINER Rosalie ve Le GOULVEN Kate; “Sustaning Our Global Public Godds”, **Earth Summit Heinrich Böll Foundation Economic Briefing**, No:3, November 2003; Berlin.
- GÜRSEL, Seyfettin; Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, **TÜSİAD Yayınları**, İstanbul, 2000.
- Human Development Report, 2000.
- Human Development Report, 2001.
- Human Development Report, 2007- 2008.

- Inter American Development Bank Annual Report, 2007.
- International Monetary Fund; **Fund Support Programs, Fiscal Policy and Income Distribution**, Occasional Paper, No 46, Washington DC, 2001.
- JAUQUET Pierre, MARNIESSE Sarah; “Financing Global Public Goods: Issues and Prospects”, **Background Paper Prepared for International Task Force on Global Public Goods**, 2004.
- KANBUR Ravi ; “Cross-Border Externalities, International Public Goods And Their Implication for Aid Agencies” **Working Paper**, Ithaca Cornell University, 2002.
- MILLS Anne ; “ Technology and Science As Global Public Goods: Tackling Priority Diseases of Poor Countries”, **Paper prepared for The Annual World Bank Conference on Development Economics**, Barcelona, 2001.
- REISEN Helmut ; “Innovative Approaches to Funding The Millennium Development Goals”, **OECD Development Centre**, policy Brief No. 24, 2004, ss.17- 28.
- RICHAUD C., SEKKAT K., VARAUDOKIS A. ; “ Infrastructure and Growth Spillovers: A Case For a Regional Infrastructure Policy in Africa”, **Paper Presented at First Annual Meeting Of The Global Development Network**, Bonn- Germany, 5-8 December 1999.
- SAGASTI Francisco and BEZANSON Keith; “Financing and Providing Global Public Goods: Expectation and Prospects” **Ministry of Foreign Sweden**, 2001, s. 2 www.utrikes.reperingen.se/inenglish/policy/devcoop/financing.htm. et. 10.12.2006
- STALGREN Patric; “Regional Public Goods and The Future of International Development Co-operation”, **Expert Group on Development Issues Ministry for Foreign Affairs**, Working Papers 2, Stockholm, 2000.
- ŞENSES, Fikret ; “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı? Engel mi?”, **ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi Çalışma Raporu**, 2004.
- UNCTAD; Trade and Development Report 1999, New York and Genova, 2000.
- UNDP Human Development Report 1999.
- UNDP Human Development Report, 2000.

UNDP Human Development Report, 2002.

UNDP Human Development Report, 2007–2008

WOLLRAD Kea; “Regional Public Goods: Promoting Regional Solutions for Regional Problems, An Abstract”, **Inter-American Development Bank Report**, 18–20, Bonn- Germany, 2007.

World Bank; Adjustment Lending, How it Has Worked, How it Can Be Improved, Washington DC. 1989.

World Development Report, 1990.

World Bank Development Committee, Poverty Reduction and Global Public Goods: Issues for the world bank in supporting global collective action, World Bank, September 2000.

World Bank, Comprehensive Development Framework Country Experience, March 1999- July 2000.

World Development Report, 2000.

World Bank, World Development Report 2000/ 2001 Attacking Poverty

World Bank Global Development Finance 2001.

İnternet Adresleri

http://www.un.org.tr/unic./doc_pdf/mill_decl.turkce.pdf e.t. 11.09.2008

http://www.un.org.tr/unic./doc_pdf/mill_decl.turkce.pdf e.t. 11.09.2008

http://www.undp.org/mdg/undps_role.shtml e.t. 11.09.2008

<http://www.worldbank.org/about/health>. E.t. 12.09.2008

<http://www.worldbank.org/cas/caslist1.htm>.

<http://www.worldbank.org/cas/caslist1.htm>. e.t. 28.08.2008.

www.people.cornell.edu/pages/sk145/papers/IPGWB.pdf e.t.23.07.2008

www.belgenet.com/arsiv/anlasmalar/bm.html e.t. 12.09.2008

www.bilgitoplumu.gov.tr/dbtz/index-p2.html e.t. 13.09.2008

www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

www.dtm.gov.tr/dtmweb e.t. 10.09.2008.

www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf e.t.02.09.2008

www.undp.org.tr/undp_tur/DemokratikYonetisim.asp e.t. 14.09.2008

www.who.int/about/definition/en. E.t. 11.09.2008

www.worldbank.org.tr/website/external/governance.asp e.t. 14.09.2008